

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Handwritten signature: "H. C. W. Hoff"

FRA DE SIDSTE
TREDIVE AAR

Tidligere udkom :

SLÆGTS- OG BARNDOMSMINDER
FRA VIBORGEKNEN. 1925.

UNGDOMSFÆRD. 1926.

MANDDOMSAAR. 1926.

En russisk Patrouille. Mantschuriet 1904.

(D. B. fot.)

FRA DE SIDSTE
TREDIVE AAR

VERDENSUDSTILLING I PARIS
KRIGSKORRESPONDENT I ØSTEN
UNDER SIKRINGSSTYRKEN
AFSTEMNINGEN I SLESVIG

ERINDRINGER MED DAGBOGSSKITSER
OG FOTOGRAFIER

AF

DANIEL BRUUN
X

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK
FORLAG · KØBENHAVN · MCMXXVII

COPYRIGHT 1927 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

—
OPLAG: 1500 EKSEMPLARER

—
PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

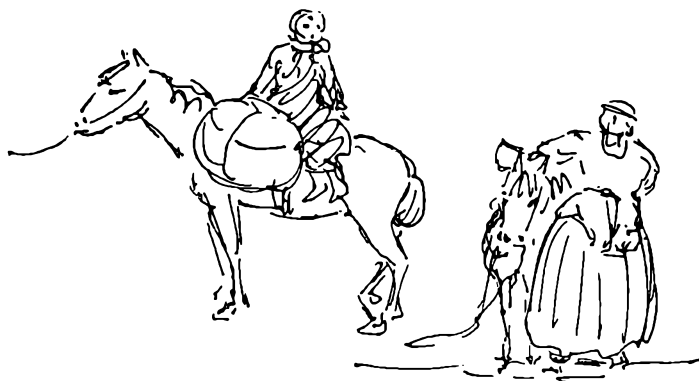

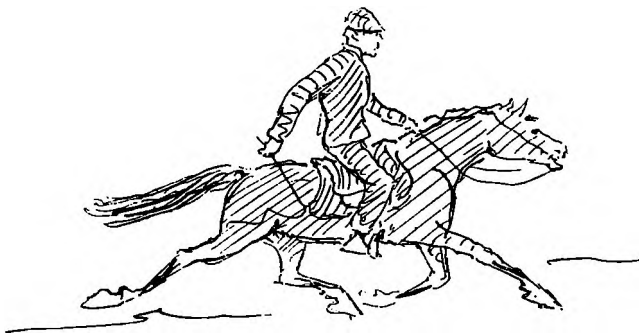
INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
INDLEDNING. TREDIVE AAR (1896—1926)	7
Undersøelsesrejser til Færøerne, Island og Grønland samt Norge	10
Litterær Virksomhed m. m.	12
FÆRØERNE, ISLAND OG GRØNLAND PAA VERDENS- UDSTILLINGEN I PARIS 1900	17
Verdensudstillingen aabnes	20
Fester	23
Foraar og Kvinder.....	26
Hos Kineserne	30
Atter Fester og Indvielser.....	32
Besøg paa Valpladser.....	35
TRE AAR (1901—1903)	36
„Krig i Fred“	38
KRIGSKORRESPONDENT I ØSTEN (1904)	41
Afrejse	41
Med den transsibiriske Bane til Krigsskuepladsen	44
I Mantschuriets Hovedstad	51
Saarede fra Slaget ved Vafangkou	58
Ljaojang, Militærattachéer	64
I Hovedkvarteret ved Tasitschao	68
Besøg ved Forposterne	75
Det russiske „Røde Kors“ i Felten	80
Slaget ved Tasitschao	86
Tilbageetog til Haitichøn og videre til Ansandschan.....	98
Blandt russiske Officerer	107
De sidste Dage i Mantschuriet, Opbrud	116
Rejsen fra Mukden til Tientsin	119
En Udflugt til Peking	125
Blokadebrydere bringer Efterretninger fra Port Arthur	132
En dansk Foregangsmand i Østen	137
Indtryk fra Japan under Krigen	153
Over Stillehavet, gennem Nordamerika og hjem	166
Hos Hs. Majestæt Kong Christian IX	173
REJSER OG UNDERSØGELSER (1905—1914)	176
TJENESTE VED SIKRINGSSTYRKEN UNDER VERDENS- KRIGEN (1914—1918)	186
TJENESTE SOM POLITIDIREKTØR VED DEN INTERNA- TIONALE KOMMISSION UNDER AFSTEMNINGEN I SLESVIG 1920	193
FORTEGNELSE OVER DANIEL BRUUNS LITTERÆRE ARBEJDER	223

FORTEGNELSE
OVER BILAGSBILLEDER

	Side
En russisk Patrouille — Titel	3
Burjæter og russiske Officerer	48
Lamabegravelse, Mukden	48
Pagode, Mukden	56
En Betler (Lama), Mukden	56
Bjørnetrækkere, Ljaojang	64
Pagode, Ljaojang	64
En Idyl fra Militærhospitalet, Mukden	64
Fra Ljaojang og Tasitschao	72
Det russiske „Røde Kors“	80
General Kuropatkin modtages	88
Kampen iagttages paa Afstand.....	88
Under og efter Kampen ved Tasitschao	96
Ved Haitshøn	96
Paa Tilbagetog	104
Ved Schahopu	112
Mantschurisk Byport. Ljaojang	120
Mantschurisk Gadebillede. Ljaojang	120
Himlens Tempel. Peking	128
Kinesisk Personvogn	128
Ingeniør H. C. Schiern paa Vej gennem Gobi Ørkenen	144
Ingeniør H. C. Schiern paa Rejse i Mongoliet	144
Tohjulet kinesisk Arbejdsvogn	144
Lamatempler fra Mantschuriet. Ljaojang	152
Mantschurisk Ungdom. Ljaojang	152
Den internationale Kommission ankommer til Flensborg.....	208

INDLEDNING

TREDIVE AAR (1896—1926), EN OVERSIGT

Min Ungdoms Drøm at faa Lov til at medvirke til Løsningen af Spørgsmaalet om Nordboernes Levesæt og Beboelsesforhold paa deres Gaarde i Grønland, var bleven til Virkelighed: *De arkæologiske Undersøgelser*, som jeg i 1894 havde foretaget i Ruinerne af den gamle „Østerbygd“ i Julianehaabs Distrikt, havde givet Oplysning om Bygdeskik og Bygningsskik i Nordbotiden.

Jeg fattede nu den Plan at føre disse Undersøgelser videre, ogsaa til *Island*, hvorfra Grønland var bleven koloniseret, samt til *Færøerne* — og dette saa meget mere som den gamle Nordbokultur endnu delvis eksisterede begge Steder — endelig agtede jeg i *Norge*, hvor Kulturen oprindelig hørte hjemme, at gøre sammenlignende Studier.

Med offentlig Understøttelse fra Staten, „Carlsbergfonden“ og „Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ samt med Støtte fra islandske Autoriteter blev det mig nu muligt gennem en lang Række af Aar (fra 1896 til 1923) at foretage Studierejser til disse Lande og desuden endnu en Gang til Grønland (1903). Den Gerning, jeg kan se tilbage paa fra 1896, har da først og fremmest været præget af de nævnte Undersøgelser; men ved Siden af disse har jeg udfoldet en omfattende *Forfattervirksomhed*, der stundom ogsaa medførte længere og kortere Rejser af anden Art, hvortil kom at jeg af og til gjorde Tjeneste som *Officer* og sluttelig en Gang endnu — 25 Aar efter at det militære Gendarmerikorps, i hvilket jeg havde tjent, var ophævet — fik en kortvarig Genoptræden som *Politimand*.

Det er ikke min Hensigt i denne Bog at gøre nærmere Rede for, hvad jeg har udrettet og oplevet som Forskningsrejsende i „Det høje Nord“. Der foreligger fra min Haand allerede en Række Skrifter herom.¹⁾ Her maa jeg nøjes med at give en kort **Oversigt**, som maaske senere kan uddybes:

¹⁾ jævnfør Tillæg bag i Bogen, hvortil i det hele taget henvises vedrørende mine Publikationer.

UNDERSØGELSESRJESERTILFÆRØERNE, ISLAND
OG GRØNLAND SAMT NORGE

1896 foretog jeg Rejser til *Norge, Færøerne og Island* af mere orienterende Art. Bygdeskik og Bygningseskik i Nutiden studeredes, og navnlig paa Island foretoges Undersøgelser og Udgravninger i gamle Tomter; saaledes i Torkel Godes Gudehov ved Ljosavatn paa Nordlandet, Gaardtomter i Tjorsaadalen paa Sydvestlandet, Undersøgelser paa Tingsteder, navnlig paa Tingvellir o. s. v.

1897. Paa en Rejse til Island foretoges navnlig store Udgravninger og Undersøgelser paa det indre Højland, dels i Eggen Syd for Hofs-Jökull og Lang-Jökull, dels i Lavørknen Odáðhraun, Nord for Vatna-Jökull. Paa Rejserne til og fra disse Steder passeredes gamle, ret ukendte Fjældveje over Kølen (Kjalvegur) og Sprengesand (Sprengisandur), hvilke beskrevs.

1898. Ledsaget af Hr. Johs. Klein, Maler og Arkitekt, berejstes *Færøerne og Island*. Efter Samraad med Nationalmuseets II. Afdeling (Direktør W. Møllerup) var det besluttet, paa Verdensudstillingen i Paris, 1900, at møde op med en kulturhistorisk Udstilling fra Færøerne, Island og Grønland, og der indsamledes dette Aar Materiale til Udstillingen, samtidig med, at der foretoges meget betydelige Undersøgelser paa forskellige Omraader (Hedenske Grave, Ødegaarde, Græstørv-Kirker paa Island, Kirkebø Ruinen paa Færøerne o. s. v.)

Ogsaa dette Aar passeredes det Indre af Island (Kjalvegur).

1899. Jeg foretog Undersøgelser paa Islands Syd- og Sydvestland.

1900. Som Delegeret for Nationalmuseets II. Afdl. i den danske Komité for *Pariserudstillingen* varetog jeg vor Udstillings Tarv.

1901. Var i Begyndelsen af Aaret i *Norge* og gjorde en Fjældtur i Jotunheim ved Vintertid. — Foretog derefter Undersøgelser paa Islands Østland, bl. a. i Hrafnkeldalur, hvor der i Sagatiden foregik Begivenheder, som omtales i Hrafnkel Frejsgodes Saga. Besøgte de lidet kendte Egne ved Vatna-Jökulls Nordrand og udførte et Ridt op paa Jöklen.

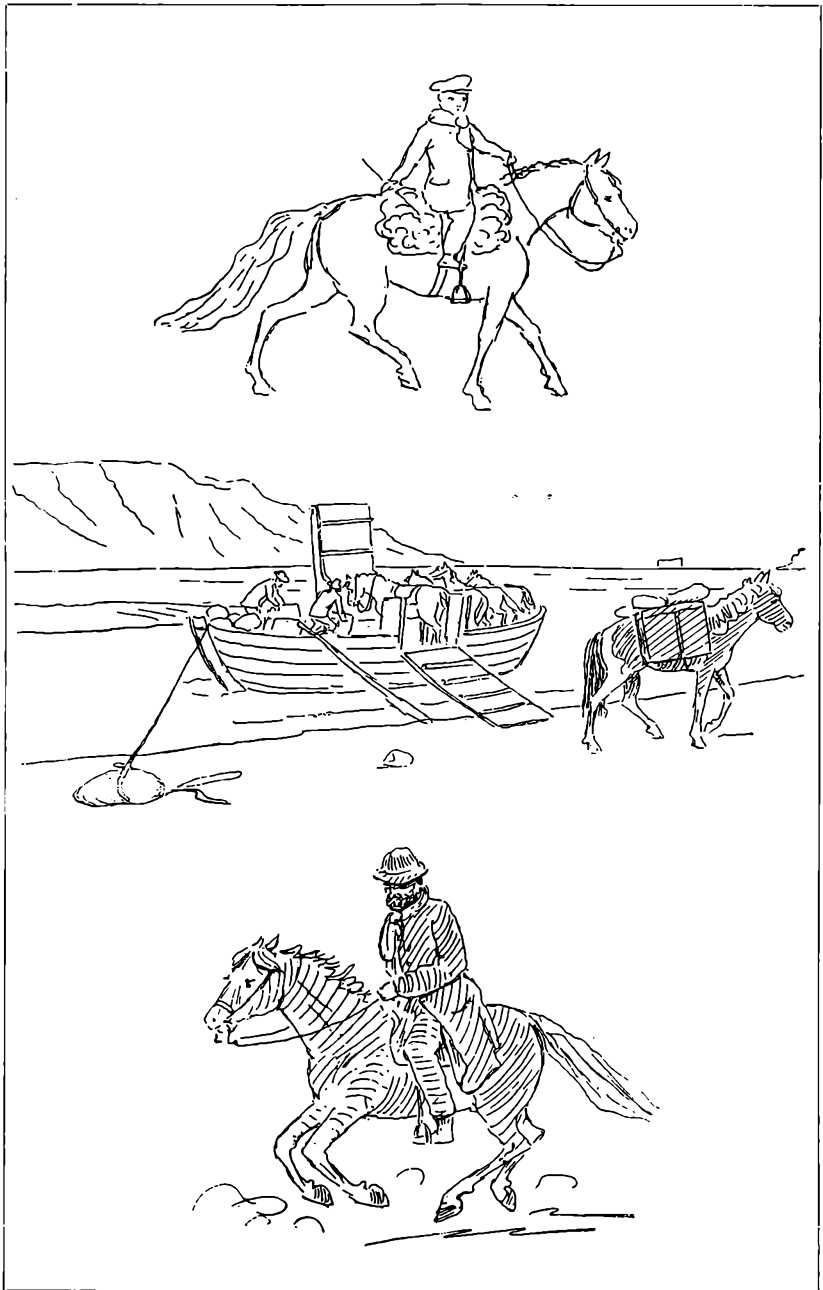
1902. Gjorde midlertidig Tjeneste ved Generalstabens topografiske Afdeling under dennes Opmaalinger paa Islands Sydland. Efter Aftale med Afdelingen og Nationalmuseets II. Afdeling blev der samtidig givet mig Lejlighed til arkæologiske Undersøgelser. Der foretoges saaledes nogle Udgravninger i hedenske Grave og iøvrigt gjordes kulturhistoriske Studier.

Foretog dernæst for vort Indenrigsministerium (Kgl. grønlandske Handel) Indsamling af Efterretninger vedrørende Hvalfangst paa Hvalstationerne paa Nordvestlandet — til eventuel Brug ved Fangst i Vestgrønland.

Undersøgte derpaa, sammen med Professor Dr. phil. Bjørn M. Olsen, en formentlig gammel „Hörg“, som udgravedes paa Hörgsdalur ved Myvatn.

Sluttelig rekognoscerede jeg, efter den islandske Regerings Ønske, Fjældruterne over Sprengisandur, hvor disse Ruter udpegedes til Afvardning.

1903. Med Støtte af „Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser paa Grønland“ foretoges Studier og Udgravninger paa Grønland i Godthaabs- og Frederikshaabs Distrikter — i den gamle „Vesterbygd“ og den nordligste Del af „Østerbygden“, hvor der paavistes en Mængde

Skitser fra Island.
En Gut paa Langfart. — Færgested. — I kort Galop.

nye Ruingrupper fra Nordbotiden, hvorved bl. a. Grænserne for de to Bygder blev nærmere klargjort. Der foretoges Udgravninger ved Kilarsarfik, inderst i Ameragdla-Fjorden („Vesterbygden“), hvor der fandtes et Kirkested. Daværende Inspektør for Sydgrønland *O. Bendixen* deltog i en Del af Undersøgelserne.

Paa Kysten, Vest for Godthaab, fandtes Hans Egedes første Boplads ved Ugdlurungnerit.

1905. Foretog Undersøgelser paa *Islands* Vestland, navnlig paa de Steder, hvor Erik den Røde havde færdedes og haft Tilhold.

Rekognoscerede nogle Fjældveje Syd, Vest og Nord om Lang-Jökull for den islandske Regering.

Foretog baade paa *Island* og *Færøerne* Undersøgelser vedrørende Ederfugleavl for Indenrigsministeriet (Den kgl. grønlandske Handel) til Brug i Grønland.

Foretog paa Nationalmuseets (II. Afdl.) Vegne Tilsyn med en udført Restavrering af „Blokstuerne“ paa Kirkebø paa *Færøerne*; ligesom der foretoges Undersøgelser af Kirkeruinen sammesteds.

Indsamlede i *Norge*, hvor bl. a. Lapperne Nord for Røraas besøgte, Oplysninger om Renavl til eventuelt Brug i Grønland. Endelig studeredes gamle norske Bygnings- og Bygdeforhold.

1906. Samarbejdede med „Foreningen til norske Fortidsminders Bevarelse“, og ifølge dennes Anmodning, vedrørende gammel nordisk Bygnings-skik, særlig paa *Færøerne* og *Island*, og offentliggjorde Afhandlinger herom i Foreningens Aarsberetninger. Studerede i *Norge* og *Sverige* Kulturforhold, som havde Tilknytning til lignende paa *Færøerne*, *Island* og *Grønland*.

1907—1909. Foretog sammen med Professor *Finnur Jónsson* arkæologiske Undersøgelser og større Udgravninger paa *Island*.

1907 foretog vi Udgravninger paa det gamle Handelssted Gæsir i Øfjord.

Jeg rekognoscerede derpaa Fjældvejene Nord for Lang-Jökull.

1908. Professor *Jónsson* og jeg udgravede et stort hedensk Gudehus (Hov) paa *Hofstaðir* ved Myvatn — det første sikre i hele Norden.

1909. Professor *Jónsson* og jeg udgravede en stor hedensk Gravplads ved *Dalvík* i Øfjord, paa hvilken der bl. a. fandtes en Gravlægning i Baad.

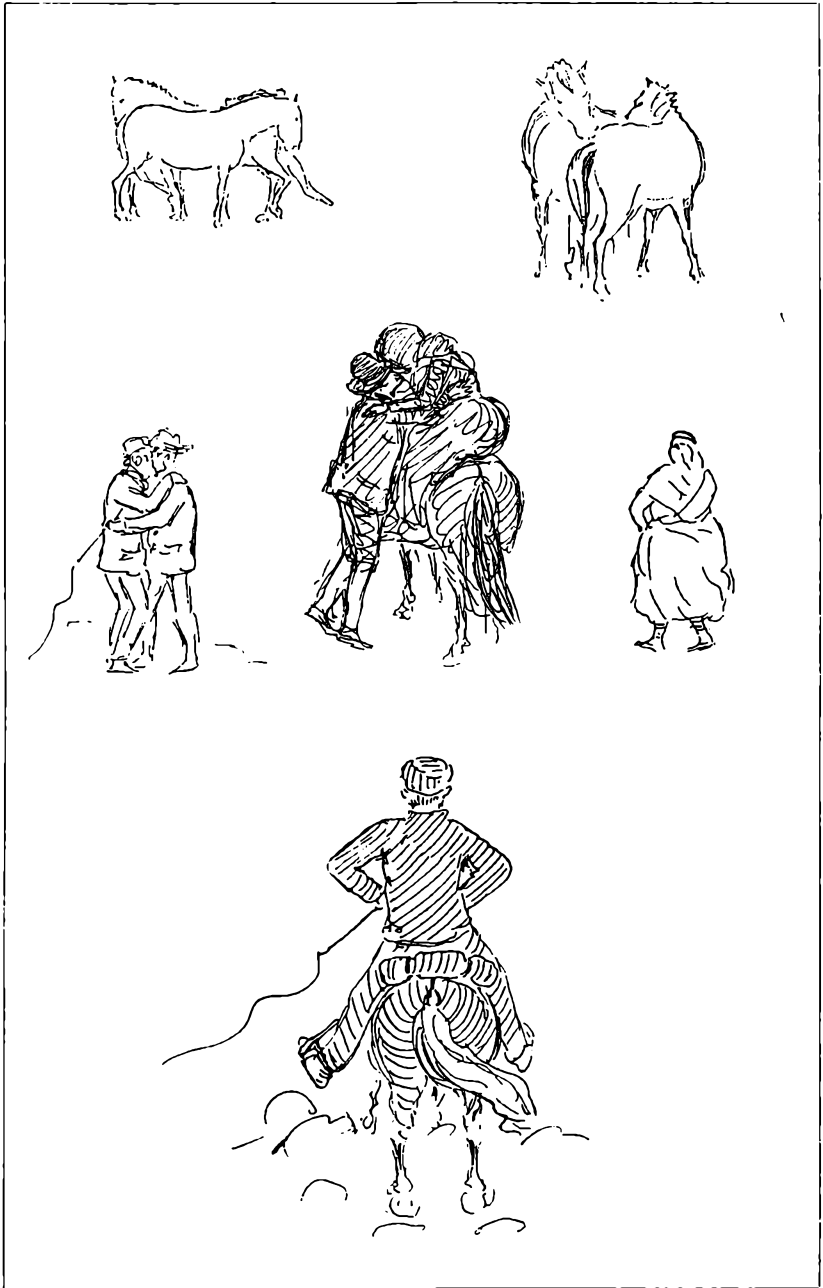
Jeg foretog derefter en Rekognoscering af de gamle Fjældveje over *Tvi-dægra*.

1910. Samarbejdede med „*Færø Amt*“ i Anledning af den færøske Landbokkommissions Arbejder, i hvis „Beretning“ min Artikkel: „Fra de færøske Bygder“ blev offentliggjort. Den indeholdt Oplysninger om de gamle færøske Landbo- og Bygningsforhold.

Studerede i *Norge*, navnlig i Museerne og i de Egne, hvorfra Kulturstrømningerne til *Færøerne* og *Island* mentes at være udgaaet.

1912. Fortsatte Undersøgelser paa *Island* i Kystegnene (Tingsteder m. m.).

1913. Foretog sammenlignende Undersøgelser i Egnene ved *Stavanger* i *Norge* for at gøre mig bekendt med nye Fund, der mindede om Landboforhold og Bygnings-skik fra gammel Tid paa *Island*.

Skitser fra Island.
Ved et Handelshus. Afskedtagen m. m.

1914. Undersøgelsesrejse til *Færøerne*, hvor Bygdeskik og de Tilflugtssteder, som benyttedes i Ufredstider, gjordes til Genstand for Undersøgelser.

Ved Verdenskrigens Udbrud standsede mine Undersøgelsesrejser for en Tid; men i denne Periode bearbejdede jeg indsamlet Materiale, navnlig vedrørende Grønland og udgav Resultaterne i Oversigter og Detailarbejder — paa Dansk og Engelsk.

1920 og 1923 foretoges nye Undersøgelsesrejser til *Island*, med Studier i Museet i Reykjavik og paa Tingvellir.

Arbejdede i disse og de følgende Aaringer paa Ordningen af mine og mine Medarbejderses *Samlinger* (Opmaalinger, Tegninger, Akvareller o. s. v.) fra *Færøerne*, *Island* og *Grønland* til Aflevering i Nationalmuseets II. Afdeling.

De paa *Færøerne* og *Grønland* gjorde Fund er dels afleveret til Nationalmuseets II. Afdeling og dels til „Zoologisk Museum“ (Knogler af Dyr fra Udgravninger i *Grønland*) og „Kirurgisk Akademi“ (Menneskekogler fra Grave paa *Grønland*), ligesom „Folkemuseet“ har faaet en Del Modeller af Huse, Gaarde, Kirker m. m. fra *Færøerne* og *Island*, hvilke er udført af Maler og Arkitekt *Joh. Klein*, som ledsagede mig til *Færøerne* og *Island* i 1898. Hans fortræffelige Tegninger, Akvareller, Opmaalinger og Fotografier danner iøvrigt et højst værdifuldt Bidrag til de ovenomtalte Samlinger. Meget af det, han og jeg har gengivet, f. Eks. af islandske Græstørvskirker, Boliger, Gaarde m. m., eksisterer ikke mere. — Noget lignende gælder i nogen Grad for *Færøernes* Vedkommende.

De paa *Island* gjorde Fund er afgivet til Museet i Reykjavik.

LITTERÆR VIRKSOMHED m. v.

Side om Side med mine Undersøgelser paa *Færøerne*, *Island* og *Grønland* udfoldede jeg gennem Aarene en betydelig *litterær Virksomhed* — ogsaa lejlighedsvis Journalistik —, ikke blot fordi det tilfredsstillende min Trang til at være Forfatter, men ogsaa fordi det gav mig Indtægter. Om mine Oplevelser i Fremmedlegionen (1881—82) og mit Besøg hos Huleboerne i Syd-Tunisien (1893) havde jeg skrevet Bøger; jeg fik nu fra Forlagsboghandler *Ernst Bojesen* Forespørgsel om, hvorvidt jeg kunde have Lyst til for ham at udarbejde et større illustreret Værk om *Afrika*, dets Opdagelseshistorie og Kolonisation. Jeg havde fra ganske ung interesseret mig netop for Rejser i denne Verdensdel, som jeg jo selv havde besøgt — jeg havde endog gjort Anstrengelser for at komme med Stanley, hvilket desværre var glippet —, saa jeg tog med Fornøjelse mod Tilbudet. Jeg var saadan inde i Stoffet, at jeg med nogen Lethed kunde gøre Arbejdet. Værket udkom i Subskription gennem et Par Aar og sluttede i 1902, efter at jeg paa Pariserudstillingen havde kunnet gøre Studier i Koloniafdelingen.

Rejserne til *Grønland* (1894), *Færøerne* og *Island* (1896—99) havde gjort mig det klart, at der manglede en populær Bog om disse Landes Udforskning. Jeg skrev da foruden Redegørelser for de videnskabelige og geografiske Resultater tillige „*Det høje Nord*“, som ogsaa udkom paa Bojesens Forlag sammen med „*Kampen om Nordpolen*“, som jeg længe havde haft under Udarbejdelse, eftersom „*Polarforskningens Saga*“ (saaledes som dens

Skitser fra Island.
En glad Sjæl, parat til Hjemrejse fra Handelsstedet.

Undertitel blev) stedsede havde taget mig fangen, og jeg ogsaa paa dette Omraade havde haft Planer om selv at kunne medvirke, saaledes da jeg i 1899 projekterede en Rejse til Østgrønland for bl. a. at søge efter André. Den var dog bleven opgivet, eftersom Svenskerne kom mig i Forkøbet. Ogsaa disse to Bøger udkom i Subskription, der sluttede 1902.

Ved Undersøgelserne paa *Island* havde jeg faaet et grundigt Kendskab til Landets Geografi og efterhaanden gennemkrydset det i alle Retninger, saaledes ogsaa det indre ret ukendte Højland med *gamle Fjeldveje*, som jeg, tildels paa den islandske Regerings Anmodning og Bekostning, udforskede, saa at de derefter kunde blive afvarede. Det endte med, at jeg for hele Landet udarbejdede „*Turistruter paa Island*“, samt et Turistkort over Island, hvilke efterhaanden blev udgivne og nu er udkomne i nye Udgaver. Paa lignende Vis udarbejdede jeg „*Turistruter paa Færøerne*“.

Mine første Turist-Skrifter havde sat mig i Forbindelse med „*Det for- enede Dampskibsselskab*“, hvis Konsulent for Turistvæsen paa Færøerne og Island jeg var fra 1906 i en lang Aarrække. For Selskabet udarbejdede jeg Turistførere ogsaa for de skandinaviske Lande og berejste dem i den Anledning 1906, ligesom jeg i 1907, da Kongefærden til Island fandt Sted, ordnede en Turistrejse for Selskabet til dette Land, hvilken paalidelige Førere ledede.

Ligeledes berejste jeg Norge i 1910 for at tilrettelægge en Tur til Nordkap, som Selskabet arrangerede med „C. F. Tietgen“ (Kapt. Thomsen). Paa denne Rejse var jeg selv med.

Krigshistorie havde, som naturligt var — eftersom jeg var Officer — draget mig stærkt, og efterhaanden formede ogsaa paa dette Omraade mine Interesser sig paa Papiret.

Ikke blot gjorde jeg mig — selvfølgelig — bekendt med den foreliggende Litteratur om de Krigsbegivenheder, som jeg beskæftigede mig med, men jeg besøgte, saavidt muligt, de Valpladser, som det drejede sig om, og jeg søgte at komme i Berøring med Officerer og Soldater, som havde deltaget i Begivenhederne, ligesom jeg bad Egnens Folk fortælle om, hvad der var foregaaet for deres Øjne. Det var navnlig fra vore egne Krigsbegivenheder fra 1848—50 og 1864, at det lykkedes mig at indsamle et stort Materiale paa denne Maade, hvortil kom Breve, der var skrevet under Krigsbegivenhederne, og gennem hvilke Stemninger og Følelser afspejlede sig; yderligere benyttede jeg nedskrevne Erindringer og Veteraners Fortællinger, som blev mig meddelt. — Paa denne Maade søgte jeg, om man saa maa sige, at „komme om bag“ de mere officielle Meddelelser for at faa et dybere Indblik i, hvad der var foregaaet.

I 1899 og 1900 besøgte jeg Valpladser i Frankrig, Norditalien og Sønderjylland og skrev Korrespondancer derfra til „Nationaltidende“ og indsamlede Stof til krigshistoriske Arbejder.

1903 fik jeg af „Berlingske Tidende“s Redaktør, Kaptajn C. *Blangstrup*, den Opgave at skrive en Række Artikler i Bladet om Krigen i 1864 og hvad der gik forud. Jeg besøgte Dannevirke, Dybbøl og Als, hvor jeg i øvrigt havde været gentagne Gange forud, satte mig i Forbindelse med endnu le-

vende Veteraner o. s. v. og skrev Artikkelsrækken „*Fyrretyve Aar efter*“, som kom i Bladet i Løbet af 1903—1904 og i Særtryk.

Denne min Virksomhed som Bladkorrespondent bragte mig megen Tilfredsstillelse og affødte, at jeg ogsaa kom til at skrive om vore Manøvrer her hjemme.

I 1898 var jeg faldet for Aldersgrænsen som Premierløjtnant og blev samtidig udnævnt til Kaptajn i Fodfolkets Forstærkning (senere Reserve). Jeg deltog nu med et Par Aars Mellemlum i de „Kursus for Forstærknings-officerer“, som fandt Sted, gjorde som omtalt Tjeneste ved Generalstabens topografiske Afdeling paa Island i 1902 og søgte i øvrigt Lejlighed til at bivaare Hærens Øvelser.

Gennem adskillige Aar (1903—13) fulgte jeg saaledes de danske Manøvrer som „Nationaltidende“s Repræsentant, og skrev om dem. Dette Hverv var mig meget kært, eftersom jeg baade personlig lærte en Del, saaledes at jeg kunde holde mig paa Højde med, hvad der maatte fordres, og tillige mente jeg at gavne Hæren ved en saglig, nøgtern og korrekt Redegørelse for, hvad der skete. Militærautoriteterne saa gerne, at Officerer, og ikke civile Korrespondenter, forrettede et slikt Hverv. Vi var gennem en Del Aar 3 Officerer, som alle endnu stod i Reserven, nemlig Oberstløjtnanterne *Dalhoff-Nielsen* og *C. de Chabert* samt jeg selv, der stedse var officielt anerkendte som vedkommende Blades Repræsentanter, med Ret til at faa alle nødvendige Oplysninger af „Ledelsen“ for Øvelserne, saaledes især Grundlagene for disse og Ordrene til Partiførerne, mod at vi selvfølgelig, indtil Øvelserne hver Dag var sluttet, var forpligtet til Tavshed over for de kommanderende Officerer og deres undergivne. Paa denne Maade havde vi de bedste Betingelser for at værdsætte og forstaa, hvad der foregik.

I 1904 blev jeg endog *virkelig Krigskorrespondent*, idet jeg for „Berlingske Tidende“ fulgte *den russiske Hær i Mantschuriet* og derpaa besøgte Japan, hvorom vil blive berettet i denne Bog.

I Aarene 1906 og 1909 besøgte jeg en stor Del af Europas Valpladser i Tyskland, Østrig, Schweiz og Frankrig i Anledning af Udgivelsen af et stort Værk „*Krig gennem Aartusinder*“, som udkom i fem Bind (1907—1911).

I 1911 foretog jeg en *Middelhavsrejse*, besøgte endnu en Gang de gamle kendte Egne, hvor jeg havde færdedes som Soldat for tredive Aar siden, og derpaa Italien, hvorom jeg skrev Korrespondancer til „Nationaltidende“.

I „Militært Tidsskrift“ fremkom i Aarenes Løb en Række Artikler til Minde om vore egne Krige, i hvilken Anledning jeg paa ny (1912—13) besøgte de paagældende Steder for Krigsbegivenhederne — ligesom jeg ogsaa i „Gads Danske Magasin“ skrev om Krigen i Halvhundredeaaret for Begivenhederne i 1864.

I 1913 havde jeg taget min Afsked fra Reserven for at have større Frihed til at rejse udenlands; men allerede Aaret efter kom jeg til frivillig Tjeneste under Sikringsstyrkens Formering — lige til 1918, hvorefter jeg paa ny kunde drage ud.

Da „Det krigsvidenskabelige Selskab“ efter Verdenskrigens Slutning begyndte Udgivelsen af „Studier over Verdenskrigen“, deltog jeg med et Par Afhandlinger i dette Arbejde.

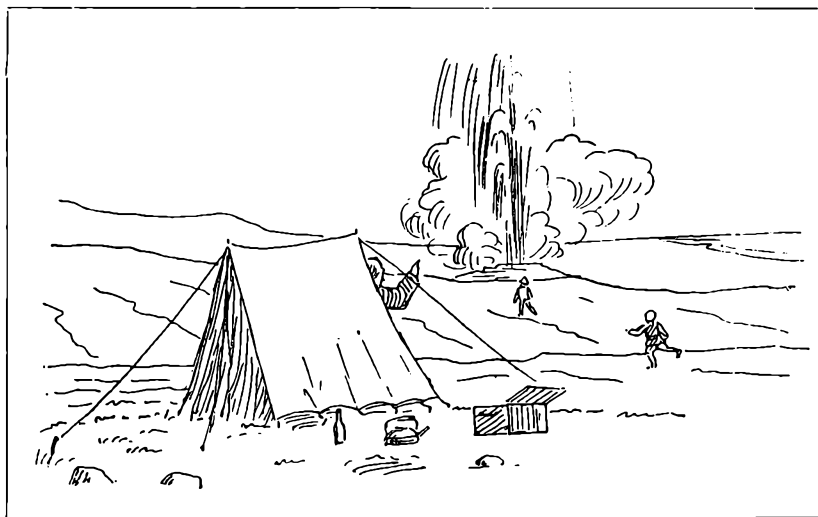
I 1918 blev der af „Det gyldendalske Forlag“ stillet mig en stor Opgave, nemlig Udgivelsen af „Danmark, Land og Folk“, et stort illustreret Værk, som blev tilendebragt paa 5 Aar, takket være de første Rangs Kræfter, som det var lykkedes mig at knytte som Forfattere til dette Arbejde. Det blev trykt i det meget store Oplag af 15,000 Eksemplarer à 5 Bind.

Jeg havde saaledes nok at gøre i denne lange Række af Aar, naar jeg, mest om Sommeren, færdedes paa længere eller kortere Rejser — fjernt eller nær — eller naar jeg om Vinteren sad ved mit Skrivebord og arbejdede.

Jeg følte mig glad ved dette Liv, og jeg er mig bevidst at have anvendt min fulde Energi og det bedste, mine Evner formaaede at yde, paa de Arbejder, jeg havde med at gøre. — Andre maa da bedømme, om jeg har udrettet noget der duede.

Mine seneste Aar har, som antydet, hovedsagelig været optaget af at ordne og aflevere til Nationalmuseets II. Afdeling de omfattende Samlinger fra Færøerne, Island og Grønland, som blev tilvejebragt paa mine Undersøgelsesrejser. Ligeledes har jeg ordnet min Families og mit eget store Arkiv af Breve m. m., som foreløbig er deponeret i Universitetsbiblioteket, hvortil jeg ogsaa har afgivet mine krigshistoriske og geografiske Samlinger.

Endelig har jeg skrevet Minder om min Slægt samt udgivet mine egne Erindringer.

Fra Islandsrejsen 1905. Geysir springer.

FÆRØERNE, ISLAND OG GRØNLAND PAA VERDENSUDSTILLINGEN I PARIS 1900.

Det var paa mine første Rejser til *Grønland* (1894), *Færøerne* og *Island* (1896) bleven mig klart, hvor forholdsvis lidt man i Udlandet, tildels ogsaa i Danmark, kendte til disse Lande, baade hvad angik deres ældste Kultur, som havde betydet saa meget, men ogsaa til Nutidsforhold. Jeg besluttede derfor at bidrage mit til at raade Bod derpaa, dels ved at skrive derom, dels ved, om muligt, paa *Verdensudstillingen i Paris 1900* at faa arrangeret en Gruppe, som kunde bringe Oplysning i saa Henseende. Dette Aar var dertil et Jubelaar, eftersom det var 900 Aar siden Kristendommen blev bragt til disse nordlige Lande, og lige saa længe siden Nord Amerika blev opdaget fra Grønland af *Leif den Lykkelige*. Det vilde derfor efter min Formening være et passende Tidspunkt netop nu at vise frem den Kultur, som saaledes havde sat sig fast i det „Det høje Nord“ og sendt Pionerer til Amerikas Fastland.

Men ikke blot Nordbokulturen i gamle Dage, ogsaa senere Tidens og Nutidens Kultur, endvidere geografiske og etnografiske Forhold, saaledes som de var bleven oplyst ved nyere Forskninger, Opmaalinger m. m. burde formentlig klargøres. Eskimoernes Kolonisering under *Dansk Styre* siden Hans Egedes Tid burde ligeledes klargøres, og til Sammenligning med, hvad Vestgrønland havde udviklet sig til, vilde det være af Betydning at faa et Indblik i Østgrønlændernes Liv og Eksistensforhold.

Jeg bragte Sagen paa Bane over for Direktøren for Nationalmuseets II. Afdeling, Dr. phil. *W. Møllerup*. Han var en gennemdannet Mand, der havde vundet sig et Navn som Historiker. Han interesserede sig levende for vore historiske Minder og Mindesmærker — ogsaa i de fjernere Rigsdele. Han kunde blive begejstret og varm for en Plan — en god Idé — og han svigtede ikke, naar han først havde givet sit Tilsagn.

Mit Forslag tiltalte ham, og han støttede det af al Evne. Han var en Mand, jeg i det hele taget havde lært at sætte Pris paa, og det gjorde mig inderlig ondt, da senere hans Pengeforhold bragte ham i Ulykke.

Museet indsendte mit Forslag gennem Kultusministeriet, som billigede Planen, og der blev af Indenrigsministeriet stillet et Beløb

til Raadighed, og jeg udnævntes af dette Ministerium til Medlem af „Kommissionen for Damarcks Deltagelse i Verdensudstillingen i Paris 1900“, idet mit Hverv navnlig skulde bestaa i „som Delegeret for Nationalmuseets II. Afdeling at tilvejebringe en af Museet paatænkt særlig Udstilling af Kulturgenstande fra Island, Færøerne og Grønland“.

Formelt kom Nationalmuseets Udstilling til at henhøre til Afdelingen for Industri, men i Realiteten blev den en særlig Gruppe.

For Grønlands Vedkommende tilsagde „Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland“ sin Støtte, ligesom „Den Kgl. grønlandske Handel“ formaaedes til at deltage, i hvilken Anledning dav. Kontorchef Carl Ryberg tiltraadte Komiteen som „délégué adjoint“.

Efter at Planen til Udstillingen var billiget, bemyndigedes jeg til paa Færøerne og Island at forberede Sagen: Den vandt begge Steder Bifald og Støtte, da jeg i 1897 paa ny besøgte disse Landsdele paa min Undersøgelsesrejse.

Der kunde selvfølgelig ikke blive Tale om at søge udlaant Genstande, som egnede sig til Udstillingen, hverken fra Museet i København eller fra det i Reykjavik. Udstillingsgenstandene maatte derfor dels tilvejebringes ved Køb, dels ved Udlaan fra private, ved Kopiering, Aftægning eller Fotografering o. s. v. Paa mine Rejser i 1898, da jeg ledsagedes af Hr. *Johs. Klein*, Maler og Arkitekt, og i 1899 blev der nu med stedlig Hjælp¹⁾ gjort Indsamlinger og tilvejebragt Stof til Udstillingen: Modeller af Kirker, gamle Gaarde og Huse. Fotografier, Tegninger og malede Billeder af Natur- og Folkeliv, Dragter, Brugsgenstande, Kunstgenstande af enhver Art, Musikinstrumenter, Redskaber til Landbrug og Fiskeri, Fuglefangst m. v. Hertil kom Kort og Opmaalinger af forskellig Art — saaledes Generalstabens Kortarbejde fra Færøerne.

For Grønlands Vedkommende sendte Den kgl. Handels Direktion i Foraaret 1898 Rekvisitioner til Kolonierne paa de Genstande, som skulde udstilles. Nogle kom allerede ned samme Aar og Resten med Skibene 1899, saaledes at der om Efteraaret var tilvejebragt en enestaende Samling fra Grønland, omfattende: Telte, Kajakker, Konebaad, Dragter, Kunstgenstande, Prøver af eskimoisk Litteratur, Billeder o. s. v., o. s. v.

I Slutningen af Aaret 1899 var den store Samling, som saaledes var tilvejebragt, i Orden og færdig til Afsendelse til Paris.

Forinden dette skete blev den udstillet i Industriforeningen for at give Regering og Rigsdag samt Publikum Lejlighed til at se den.

¹⁾ Paa Færøerne traadte Landfysiker Dr. med. *A. N. K. Boeg* hjælpende til, og i Reykjavik dannedes en Komité med Amtmand *J. J. Havsteen* i Spidsen. Den bestod desuden af Biskop *Hallgrimur Sveinsson*, Docent *Eiríkur Briem*, Adjunkt *Pálmi Pálsson* og Althingsmand, Museumsinspektør *Jón Jakobsson*.

Ogsaa Hans Majestæt Kong *Christian IX.* og Hs. kgl. Højhed Prins *Christian* aflagde Besøg paa Udstillingen; den gjorde i øvrigt Lykke og havde en god Presse.

I Begyndelsen af Februar 1900 blev alle Sagerne indpakkede og afsendt til Paris, hvor vi som Udstillingslokale fik en Midterpavillon med to Buegange til Siderne i „*Palais de Trocadéro*“. Her ordnede Kontorchef *C. Ryberg*, Arkitekt *Johs. Dich* og jeg Opstilling og Ophængning af Udstillingsgenstandene, ligesom min gode Ven, Forlagsboghandler *Ernst Bojesen*, rakte os en hjælpende Haand. Baade dekorativt og videnskabeligt virkede vor Udstilling helt imponerende, og vi var parat med alt, da Verdensudstillingen skulde aabnes, og det samme var Tilfældet i de fleste af Danmarks Afdelinger, hvilket i ikke ringe Grad skyldtes de danske Arbejdere, som i et Antal af ca. 100 havde været anvendt rundt om i de danske Udstillingslokaler.

Det var derfor ganske naturligt, at vor Udstillingskomité's Præsident, Lensgreve *F. O. C. Raben-Levetzau* belønnede dem med en stor Fest, som den 7. April holdtes i „*Buffet de Rapp*“ i „*Avenue de Rapp*“, ikke langt fra det danske Udstillingsbureaus Lokaler i „*Rue de Sédillot*“. Samtlige i Paris tilstedeværende Kommissærer, Entreprenører m. fl. var ogsaa indbudt, og der herskede en udmærket Stemning. Da Klokken blev 12, og den 8. April saaledes begyndte, samledes alle i gode Ønsker for vor gamle Konge, hvis 82 Aars Fødselsdag nu oprandt, og der afsendtes Telegram til Majestæten med Lykønskning fra Arbejdere og Kommissærer. — Hurra-aaene rungede. Den hjertelige og smukke Tone, som prægede denne Aften, var et Udtryk for, at danske Mænd i fremmed Land følte, at de i Samdrægtighed havde udført et godt Arbejde, som Danmark kunde være bekendt. Festen vakte en vis Opsigt i Paris og blev omtalt i Bladene.

Dagen efter blev Hs. Majestæts Fødselsdag højtideligholdt i „*Rue Pierre Charon*“, hvor vor højt ansete Gesandt, Kammerherre *Hegermann-Lindencrone* og hans begavede Frue f. *Multon*, gav en smuk Fest, ved hvilken Kammerherreinden havde arrangeret en morsom og original Orkesterkoncert, udført af Dilettanter. Klaverpartiet udførtes af Generalkonsul *Hoskier*, og første Violin var i de bedste Hænder hos den siden saa bekendte Kammermusikus *Peder Møller*. De øvrige Instrumenter røgtes af Koloniens Damer og Herrer med Barneskralde, Tromme, Triangel o. s. v.

Senere foredrog en af Udstillingskommissæerne, Fabrikant *Bjørn Stephensen*, med megen Verve under Akkompagnement af Kammerherreinde *Hegermann* forskellige af Aarhundredets Viser. Navnlig gjorde et for Tilfældet indlagt Vers i „*Absalon-Visen*“ stormende Lykke. Ved Tolvtiden indtoges en splendid Souper, ved hvilken Værten i smukke og hjertelige Ord talte for Hs. Majestæt Kongen.

VERDENSUDSTILLINGEN AABNES

Verdensudstillingen præsenterede sig, endnu kun faa Timer før dens højtidelige Aabning som en umaadelig stor Byggeplads, og hyggelig var den ikke. Hen paa Natten foretog de danske Kommissærer en Ronde til deres respektive Afdelinger, hvor saa at sige alt var i Orden; men overalt andetsteds var man — paa enkelte Undtagelser nær — ikke færdig.

Marsmarken, som Præsidenten og de Indbudte skulde passere, var straalende oplyst. Ti Tusinde Arbejdere sled derude efter bedste Evne for saa nogenlunde at jævne Terrænet, opstille Planter o. s. v. Og inde i *Festsalen* skinnede Lysene, som var Indvielsesfesten allerede begyndt. Men den Tale, som lød, var Kommandoord og Musikken dundrende Hammerslag, ved hvilke der opførtes Tribuner; ovre i *Trocadero*, hvor Nationalmuseets Udstilling hørte hjemme, var alt hyllet i Mørke; vor Afdeling var den eneste, der var i Orden her. — Kort sagt: Man var overalt saa langt fra færdig, at der ikke kunde blive Tale om at præsentere selve Udstillingsrummene — og dog skulde det hele indvies.

Den 14. April brød frem. — Alle Bladene i Paris bragte om Morgenen Artikler, hvori de med Tilfredsstillelse fremhævede, at Frankrig, trods lange og heftige indre Kriser, dog havde formaaet at fuldbringe Fredens og Samdrægtighedens store Værk. Efterdønninger af de Storme, som havde raset, lod sig endnu mærke, ikke mindst i Paris. Det var *Dreyfussagen*, som havde givet Anledning hertil. Kaptajn Dreyfus, som havde været dømt til livsvarig Deportation til „Djævlaøen“ og der havde udsonet en Del af sin Straf, var i 1899 bleven stillet for en ny Krigsret, som idømte ham 10 Aars Straf „under formildende Omstændigheder“, hvorpaa han blev benaadet. Dermed var dog Folkestemningen i Landet ingenlunde tilfredsstillet, og der blev ført en haard Strid i Pressen og i Kamrene, saa at Partidelingen her ændredes betydeligt. „En republikansk Blok“ var gaaet af med Sejren, og Præsident *Loubet* havde gennem Ministeriet *Waldeck-Rossaau* (1899—1902) faaet det republikanske Styre fæstnet; men hans Popularitet var derved bleven svækket i *Paris*, hvis Presse og Befolkning væsentlig holdt sammen med Højre, en Del Moderate, Gejstlighed og Officerer. Han havde her faaet Folkestemningen imod sig, og man straffede ham ved bl. a. at yde Hæren en demonstrativ Hyldest, hvor Afdelinger af den viste sig.

Nu skulde altsaa Verdensudstillingen aabnes. — Klokken 1³/₄ forlod Præsident *Loubet* Elysée i Gallavogn med Forrider og en Kyrasser Eskadron som Eskorte. Han ledsagedes af Premierministeren m. fl. De andre Ministre fulgte efter i flere Vogne. Efter at Præsidenten med Følge havde taget Plads i den vældige Festhal i Udstillingsbygningen, spillede 300 Musici „Marseillaisen“, medens Trompetere uden for Bygningen blæste Fanfarer og Kanoner tord-

nede løs. Derefter holdt først Handelsminister *Millerand* og dernæst Præsident *Loubet* Taler, som kun modtoges med delvist Bifald; overhovedet raadede der under Aabningshøjtideligheden ingen Begejstring; men Rummet afgav et smukt Skue ved de mange glimrende Uniformer, ligesom Tilstedeværelsen af saa mange betydelige Mænd fra mange Lande kastede Glans over Forsamlingen. Ved Fordelingen af Pladserne i Festsalen havde Ruslands Repræsentanter faaet anvist en Hædersplads, nærmest Præsidenten, hvor ogsaa Generalkommissærer og Gesandter var til Stede. Næst efter Rusland var Danmarks Repræsentanter anbragt, og Følgen var, at da Udstillingen var erklæret aabnet, og Præsidenten derefter skulde begive sig ned til Seinen, blev de nærmest siddende indbudt til at følge med for at gaa om Bord i Præsident-Baaden under Sejladsen op ad Seinen, som nu skulde foregaa. Jeg var saa heldig at være blandt disse.

Promenaden over Marsmarken og videre under Eiffeltaarnet til Jena-Broen gik for sig i et særdeles hurtigt Tempo. Soldater dannede Spalier hele Vejen over Udstillingsterrænet, og kun faa og spredte Leveraab hilste Republikkens Præsident paa hans Vej. Udstillingens Indre saa han slet ikke — af gode Grunde. Og dens Ydre gjorde et godt, men særdeles ufærdigt Indtryk.

Livligere, varmere og langt festligere blev det, da vi nærmede os Jena-Broen. Det var blevet straalende Solskin. Musikken spillede og Kanoner tordnede, da Præsidenten og hans store Følge gik om Bord i tre Dampbaade — en hel lille Flotille: Forrest var en Baad med et Musikkorps, saa kom et Fartøj med Præsidenten og hans Gæster: Ministre, Gesandter, Udstillingskommissærer m. fl. og slutelig Senatets og Deputeretkamrets Medlemmer i en Baad. Sagtelig gled vi forbi den lange Række af de forskellige Landes Udstillingspavilloner, hvorfra Flag kippede, Musikkorps spillede „Marseillaisen“ og Leveraab for Republikken og Præsidenten hørtes. Folk stod stuvede, Hoved ved Hoved, overalt. Af og til lød ogsaa fra franske Struber et svagt „Leve Monsieur Loubet“ eller „Leve Præsidenten“. Den smukke hvidskæggede Mand lettede da paa Hatten. Det kunde næsten gøre en ondt, at Bifaldet ikke var større. Særlig pinagtigt var det, da vi kom til Alma-Broen, som var sort af Mennesker — men kun én eneste Stemme hørtes raabe et Leve, medens vi dampede ind under Brobuerne og videre. Ankomne til *Alexander-Broen*, som nu skulde indvies, steg Skaren i Land, Loubet sagde nogle Ord, og medens den smukke russiske Nationalhymne blev spillet, blottede alle Hovederne.

Efter Indvielsen vandrede Loubet, efterfulgt af de Indbudte over Broen. Jeg gik mellem to franske Officerer ikke langt fra Præsidenten. Til begge Sider stod Soldater og aflagde Honnør. Bag dem var der propfuldt af Mennesker, som stirrede paa Cortegen og der hørtes kun ganske enkelte Leveraab for Præsidenten. Derimod brød Mængden ud i kraftige Leveraab for Hæren: — „*Vive l'armée*“

skingrede det Republikkens Præsident i Ørene paa hans Vej — og Folk trængte sig frem, saa Soldaterne maatte vende sig og tvinge dem tilbage; ja et Sted vankede der endog Knubs af Kolber — til disse Parisere, som desuagtet vedblev at raabe deres „*Vive l'armée*“. Det var en forunderlig Situation, og de to Officerer, som gik ved min Side, vekslede smilende Øjekast med mig, — medens Loubet roligt fortsatte sin Gang over Alexander-Broen og forbi de monumentale Bygninger for Kunst til „Champs Elysées“, hvor Vognene holdt. Præsidenten og hans Følge steg op, og eskorteret af sin glimrende Kyrasserafdeling kørte han tilbage til Elysée. —

Verdensudstillingens højtidelige Aabning var afsluttet.

Arkitekt *Dich* og jeg fulgtes nu ad ned gennem „*Avenue des Champs-Elysées*“. Menneskevrirmlen var tæt, og Raabene „*Vive l'armée*“ lød hver Gang, der passerede Tropper — ikke mindst fra unge Mennesker og Dreng, som var kravlet op i Træerne for bedre at kunne se. Jeg var i Galauniform, havde Kappe paa og bar paa Hovedet min Kepi med Hestehalesveif i Pomponen. — Jeg havde nok lagt Mærke til at adskillige stirrede paa mig med ikke særlig venlige Blikke. En og anden pegede endog paa mig, og der gik en Mumlen gennem de nærmeste Klynger. Pludselig lød nu Raabet: „*C'est un sal Prussien*“, og det gentoges. — Man antog mig altsaa for en prajsisk Officer. Jeg aabnede nu min Kappe og pegede paa mit Bryst, hvor jeg bl. a. bar „*La medaille Coloniale*“, til Vidnesbyrd om, at jeg havde gjort fransk Krigstjeneste, og jeg sagde højt: „De tager fejl, — se her — jeg er dansk Officer og har tjent i den franske Hær.“

Og nu hændte der det, som næppe vilde være hændt noget andetsteds i Verden under tilsvarende Omstændigheder. I et Nu var Situationen forandret. Man tog Hatten af og først en saa flere raabte: *Pardon Monsieur — on s'est trompé* —. Man gjorde Plads for os, og vi skyndte os at faa en Vogn og kørte hjem til vort Logis.

Det blev Aften, og som Mørket faldt paa, begyndte der at blive Liv i selve Byen. Alle offentlige og en Del private Bygninger, der hele Dagen havde været flagsmykket, straaled nu i en glimrende Illumination, og paa Boulevarderne var der stort Røre. Man drøftede Dagens Begivenheder — ikke uden en vis Satire — og man greb Lejligheden til at slaa sig lidt mere løs end sædvanlig. — Der var jo dog Fest. Kun Udstillingsbygningerne laa i Mørke — alt var øde og tomt her.

En Bekendt og jeg fandt ind i en Tyrolerbeværtning, hvor Pigerne og Gæsterne sad og sang sammen i ikke alt for harmonisk Gemtylighed — og en Dreng, der stod og vaskede Glas og Tallerkener af, stemte i med. — Da vi igen kom udenfor, forbavsedes vi ved at se, at Illuminationen nu var i fuld Gang ogsaa paa Udstillingen: Eiffeltaarnet og Trocadero var pragtfuldt illumineret til Glæde for ensomme Politibetjente, der vandrede op og ned. Paa Trocadero-

paladsets Trappe sad fire Arbejdere og sov — men i Gaderne var der livligt Folkeliv med Sang og Musik, og Beværtningerne var fulde af Mennesker. Saaledes endte Aabningsdagen.

FESTER

Vi danske Kommissærer, som havde faaet vore Udstillingsgrupper færdige i Tide kunde nu tage Tingene med Ro; men nu begyndte en anstrengende Periode med Fester, Middage, Repræsentation ved egne og andre Landes særlige Aabningshøjtideligheder. Der blev ingen Ro til at hvile ud. Allerede Dagen efter Udstillingens Aabning begyndte Festerne.

Den første var den 15. April for Grev *Raben-Levetzau* og Frue og blev givet af Medlemmerne af den danske Pariserkomité i Forbindelse med danske Udstillere o. fl. At man paa denne Maade kunde ønske at vise Greven og hans Hustru en Opmærksomhed, var saare naturligt, eftersom de begge paa en udsøgt Maade havde forstaaet at repræsentere her i Paris saavel over for Udstillingsautoriteterne, over for hvilke vor Generalkommissær paa heldig Maade havde vidst at sætte vore Krav igennem — som og over for alle Danske. Festen holdtes hos „Ledoyen“ i Champs Elysées, og Gesandtskabet, Generalkonsul m. fl. var indbudt. Vor fortræffelige Vicepræsident Hofjuveler *Michelsen* holdt Festtalen — det hele forløb smukt.

Dagen efter, den 16. April, gik det atter løs, denne Gang hos Præsidenten. Paa Indbydelseskortene stod: „en uniforme“.

Man sagde, at *Præsidenten* og *Madame Loubet* havde sendt 10,000 Indbydelser ud til denne Fest. Det var maaske nok for højt et Tal; men Mage til Trængsel, som der herskede i Elyséet ved denne Lejlighed, har jeg aldrig oplevet. Indbydelsen lød paa Klokken 10. Et Kvarter før dette Klokkeslag tog jeg en Vogn og rullede af Sted over Almagroen. Seinen laa smukt beskinnet af den opgaaende Maane og fra Sverrigs Pavillon straaede en Krans af elektrisk Lys. Vi kørte af Sted mod *Champs Elysées*. Ved Lygternes Skin saa vi Vogn ved Vogn i lange Rækker, medens Soldater af den prægtige republikanske Garde til Hest holdt Vagt tillige med Politibetjente. Omsider blev vi indrangeret i en af Rækkerne og ventede nu paa, at vor Tur skulde komme til at slippe ind. — „De kan gerne komme til at holde en Time eller to,“ var der blevet sagt mig — og det slog til. Tiden sled sig langsomt hen. Vi kørte et Par Skridt frem for atter at holde stille i en halv Snes Minutter og saa fremdeles.

I Vognrækkerne ved Siden af os skimtede vi Uniformer, Dame-skikkelser og Herrer i civilt Selskabstoilette. Af og til strakte et Herre- eller Damehoved sig ud af Vogndørene, talte utaalmodige Ord til Kusken, som rystede paa Hovedet — et Par Skridt fremad, saa atter: Holdt! Der gik over én Time hen. Jeg forsøgte gentagne Gange at blunde hen i Hjørnet af Vognen, træt som jeg var efter mange

Dages Fester, men vaagnede snart op igen for at kigge ud. Vi holdt omtrent paa samme Sted. Nu var Klokken mange. Enkelte Vogndøre aabnede sig, — fine lyse Kvindeskikkelser steg ud, hjulpet af Her- rer, og satte de nydelige smaa Sko paa den klæbrige Træbelægning — smuttede over Gaden, og hyllet i deres Pelsværk, fortsatte de under Latter og Skæmt Vejen til Fods mod Elysée. Flere andre fulgte Eksemplet deriblandt jeg. Tætte Skarer bevægede sig mod Hovedindgangen og derfra ind i Gaarden, hvor der var en frygtelig Trængsel af Gæster, Soldater, Tjenere og Vogne. Foran Hoved- indgangen var bygget en meget stor interimistisk Entré, dækket med rødt Fløjl og beklædt med prægtige Gobeliner. Til højre og venstre fandtes Garderober. Her begyndte Skærsilden for Alvor. Jeg havde været saa fornuftig ikke at medtage Overtøj, skulde altsaa ikke af dermed. Men alle de andre ulykkelige. Vi stod som Sild i en Tønde, det blev varmere og varmere, — som i Forrummet til et rus- sisk Dampbad. Længselsfuldt stirrede vi gennem Døren op ad Trap- pen, der ligeledes var stuvende fuld, og hvor vi saa Rækker af stive og stramme Soldater med Hjelme paa Hovederne staa Vagt som Støtter. Det varede ved en Times Tid til hen ad Midnat eller saa omtrent. Massen bevægede sig et Par Skridt frem, stod saa atter stille. Officerers Hjelme og Kepier ragede op over Folks Hove- der og angav Strømningens Retninger.

Denne lange Ventetid vilde have været uudholdelig, om Skæbnen ikke havde været saa naadig at lade os lide i godt Selskab. *Commune naufragium dulce est* — siger man — og ærlig talt! naar saa søde, smaa Piger med funklende Øjne og blussende Kinder, som ses rundt om, i deres stærkt decolletterede Toiletter ikke fortvivler, med hvad Ret skulde vi da gøre det?

Et Par Skridt frem igen hen imod Trappen, hvor Tjenere i sorte Knæbenklæder og Strømper samt med store Sølvkæder om Halsen passer paa ved Indgangen til Helligdommen, idet de uden Persons Anseelse foreløbig holder Folk tilbage.

Jeg ser mig en Gang imellem omkring. Maleren *Frits Thaulows* smukke Hoved rager op over Mængden, og jeg faaer et flygtigt Syn af den finske Maler *Edelfeldts* stærkt dekorerede Skikkelse. Jeg opdager langt borte Professor *Westermann*, og lidt efter *Grosserer Bernburg* og — Frøken „Lulu“. Strømmen begynder at male, tre smaa siamesiske Søofficerer hvirvles tilsyneladende ned i Dybet, *Ernst Bojesen* dukker op paa Overfladen for et Øjeblik efter at for- svinde. De nydelige Damer med de blide Øjne og det sorte Haar tabes af Syne og paa deres Plads ser jeg nu en hæslig tyk Frue, der er ganske uhyggelig nedringet. Hendes lille fine Mand med Lorgnet i Øjet og et rødt Baand i Knaphullet søger at væрге hendes brede Ryg med sin Klaphat — saa taber jeg ogsaa dem af Syne, og andre Skikkelser males frem forbi mig eller Side om Side med mig. Der er Diplomater, Kommissærer fra alle Lande, Sø- og Landofficerer, ungarske Magnater i pragtfulde Dragter, Kinesere o. s. v. o. s. v.

Endelig slaar Forløsningens Time. Strømmen tager rivende Fart; der maa være aabnet Sluser oven for Trappen. Nu gaar det opad, saa det kan forslaa noget. Endelig nærmer vi os det Sted, hvor *Præsidenten* og *Madame Loubet* staar med nogle uniformerede Herre bag sig. — Forinden er Adgangskortet blevet revet ud af ens Haand, en Tjener har rakt det til en anden „skrammereret“ Kavalier, som raaber Navnet op. Et Par Skridt fremad — et Buk for den gamle pæne hvidskæggede Mand med det brede røde Baand over Skjortebrystet — et do. for hans Frue — saa males man videre ind i Salene mellem alle de Tusinder af Damer og Herrer fra Alverdens Riger og Lande.

Det havde været en anstrengende Dag for Loubet og hans Frue. Thi forinden vi kom, havde de haft Middag for de øverste Spidser af Udstillingsadministrationen. For at lette Konfluxen var der aabnet Gæsterne Adgang til alle Salonerne paa første Sal, ligesom den prægtig oplyste Have var tilgængelig. Ved to *Buffet'er* var der en uhyre Trængsel.

Det var en rent ud imponerende Skare, som havde givet Møde her i Aften. Vi skal slet ikke forsøge at beskrive alle de mange interessante Mennesker, der i et Pêle-mêle var tryllet sammen. Størst Opsigt vakte tre værdige Skikkelser i hvide Burnusser og med Hovederne hyllet i Turbaner. De stavrede langsomt gennem Mængden — uden at værdige Nogen eller Noget en særlig Opmærksomhed. En majestætisk Ro bredte sig over deres Personer — indvendig har de snarest forarget sig over Europæerne, som her stillede deres Koner og Døtre til Skue for Alverden og det tilmed i saa lidt tilhyllet Tilstand.

En ung Kineser i en kostbar indvævet Silkeklædning og med Haarpisk ned ad Nakken synes at fryde sig langt mere over disse vesteuropæiske Kvinder. Der er Glød i hans Øjne, naar han ser paa dem. Han rasler med sin europæiske Sabel, smiler og ler til sine Ledsagere, nogle smaa Admiraler og Kommandører fra Japan.

— — — Efterhaanden træffer man flere af de danske Kommissærer med deres Damer — et Nik en passant — og man sejler videre.

I den store Festsal har et stort Orkester spillet en Times Tid, medens Folk promenerer, og samtidig begynder Dansen. Imedens Præsidenten og hans Frue har trukket sig tilbage til deres Gemakker, hvor Ambassadørerne har deres Tilhold, og hvor de i lang Tid underholder sig med dem og med Generalkommissærerne, hvem Loubet takker, gaar Dansen lystig i den store Sal.

Hvert Land har jo sin Maade at danse paa, og det er kuriøst at se disse Mennesker fra Alverdens Riger hver især valse paa sin Maner. Ungarske Magnater, Svenskere, Danske, Japanere o. s. v. o. s. v. tumler rundt i en frygtelig Varme. En holder Haanden højt i Vejret paa sin Dame og svinger hendes Arm i Luften, en anden flyver af Sted med sin, en tredje danser paa en Tallerken o. s. v.

Medens Musikken lyder i ens Øre, fjerner jeg mig, træt af al

den Luksus, af al den Festiviteren — for i Morgen at begynde forfra; — det faar aldrig Ende her i Paris i dette Udstillingsaar!

Den 21. April fejredes den første af de store Fester, som *Municipalraadet* i Paris gav i Anledning af Verdensudstillingen. Den holdtes i „*Hôtel de Ville*“, det prægtige Raadhus, der straaled i elektrisk Belysning udvendig og indvendig. De 7000 Indbudte, Herrer og Damer, som ved Titiden begyndte at komme, fandt forholdsvis let Adgang, ligesom de prægtige, rummelige Sale, der er dekoreret med Vægmalier af Frankrigs første Kunstnere, slugte den uhyre Mængde Mennesker, uden at der i nævneværdig Grad var Trængsel. Som sædvanlig gjorde den smukke republikanske Garde Hønnør. Denne Gang var næsten alle i civil Dragt, og der var Folk af alle Stænder — ogsaa nogle bluseklædte Mænd, desuden nogle faa franske Officerer i Uniform. Det var Folkets Mænd og Kvinder — Borgere, Deputerede og Senatorer, som dominerede. Operaens og Opera comiques ypperste Kræfter vekslede med den republikanske Gardes Orkester og endnu et Orkester, hver i sin Sal. Seinepræfekten i Spidsen for Municipalraadet var Vært. I Mellemakterne spadserede han rundt med Præsident *Loubet* og Frue, selvfølgelig ledsaget af Kammerformændene og Præsidentens militære Følge, uden at der dog noget Steds blev lagt synderlig Mærke til dem. Det hele forløb hyggeligt og smukt, f. Eks. som — en Fest i Tivoli.

FORAAR OG KVINDER

Solen begynder at varme. Foraaret kommer, og Træerne springer ud. Der er vidunderlig dejligt i Paris' Omegn — borte fra al Larm og Tummel, borte fra de enerverende Festers uophørlige Rækkefølge. Men har man et Par Timer ligget ude i Skoven paa den spirende Bund og drømt sig langt, langt bort, hvor Bøgen spirer, da maa man atter tilbage til alt det, som trylles frem derinde ved Seinen, til Byernes By, til Folkeslagenes Mødeplads.

Paa Marsmarken ligger en stor smuk Bygning ikke langt fra Eiffeltaarnet, den indeslutter „*Le Panorama animé du Tour du Monde*“; — et vældigt Rundskue, hvor Verdens skønneste Landskaber trylles frem for Beskueren i en uafbrudt Rækkefølge, saaledes at det ene umærkeligt gaar over i det andet, idet Forgrunden dannes af menneskelige Grupper. Man ser her „Folkeslagene i deres Hjem“. Det er en storstilet Idé, som gør Ophavsmanden Maleren *Louis Demoulin* Ære. Han har her hidbragt Mænd og Kvinder fra deres Fædreland for at anbringe dem i den Ramme, som de absolut bør ses i — en Ramme, som Maleren selv for største Delen har Æren for at have udført efter Skitser, som han har taget paa sine mange Rejser rundt om Jorden. Ingen behøver at rejse for at lære Lande og Folkeslag at kende; man kan nøjes med et Besøg i „*Le Tour du Monde*“,

hvor man kun drejer Hovedet for at svæve fra Spanien til Grækenland, derfra til Konstantinopel og videre over Syrien og Ægypten til Indien, Kina og Japan, „den opgaaende Sols Kejserrige“ — dette første Land, som Morgensolen hilser paa efter at have sendt sine Straaler over det Stille Havs uendelige Vandflade.

I den hede, lumre Middagstime træder min Ledsager og jeg ind i „Le Tour du Mondes“ skønne Bygning, stiger op ad Trapperne til den store Platform, rundt om hvilken alle disse eksotiske Grupper er anbragt med herlige solbeskinnede Landskaber som Baggrund — Landskaber, der pranger i Foraarets Glans med Blomster og Kvinder — som for at virkeliggøre de Strofer, en galant Franskmand skrev: „*La fleur c'est la soeur de la femme*“.

— — — Straks fanger vort Øje en henrivende Gruppe af unge *Japaneserinder*, der stilfærdigt sidder og pludrer i en lille rødlaakeret Træpavillon med den skønneste Udsigt ned over Haver med blomstrende Magnolier, duftende Blaaregn og Assalier — til Byen dernede, hvor Livet pulserer, og hvor Husenes og Templernes Tage ligger i Klynger, hvor Flagstænger med de for Vinden udspilede vældige farvede Papirsfisk (Karper) fortæller os, at der er Fest, Fest for Drengene, hvem alle ønsker Sundhed og Kraft; — Karper er ifølge Japanesernes Legender Symbolet paa Kraft.

Videre ser vi over Haver og Skove til det blaa Hav med de hvide Sejl og yderst i Horisonten øjner vi Japans hellige Bjerg *Fusijama*, hvis snedækte Top rager højt op i Skyerne.

Langt borte fra Livets Larm, højt over Byen, hvor der er Fred og Ro, sidder disse skønne Kvinder med den gennemsigtige porcelænsagtige Teint, de mørke lidt skæve Øjne og det dejlige sorte Haar, der er prydet med store Naale. Det er en Gruppe Danserinder af dem, som der findes saa mange af i Japan, og som fra Barnsben opdrages til dette Erhverv.

Betragt dem, disse Kvinder med det lidt sørgmodige Udtryk. Det er som Længslerne efter Hjemmet har bemægtiget sig deres smaa Sjæle — Hjemmet med Elskov og Farvepragt, Hjemmet med Blomsterduft, Foraar og Glæde.

Op ad en Sti kommer vandrende en af disse Kvinder forbi et lille Vandbassin. Hun træder ind til de andre unge Piger i Pavillonen. Musikinstrumenter kommer frem, og snart lyder en fin sørgmodig Musik ledsaget af en sagte Nynnen ud i Rummet. Et Øjeblik endnu, og et Par Danserinder rejser sig for til de andres Akkompagnement at træde en Dans. Yndefulde er deres vuggende Bevægelser, ligesaa deres Armes plastiske Stillinger; selv under Dansen bevares dog stadig det melankolske Udtryk i Øjet, der er ingen Koketteren, ingen Mimik i de skønne Ansigter, ingen Leflen med Tilskuerne — men netop derfor er Tiltrækningen saa stor. Og dog! den hellige Ild brænder i deres Hjerter. Det saa jeg paa det Glimt i Øjet, som lysnede, paa det Smil, som drog over den rosenrøde Mund — da en ung fiks Kineser fra Nabogruppen listede sig hen til

Havemuren for paa nært Hold at nyde Synet af den unge Pige, der stod lænet op til Pavillonens ene Hjørne. „Det himmelske Riges“ Søn havde aabenbart forset sig paa „den opgaaende Sols“ Datter — og hun havde bønhørt ham, derom er jeg overbevist. — Lykkelige Mand!

La plus belle fleur c'est la femme!

Jeg tænker paa *Pierre Lotis* fortræffelige Skildringer fra Japan, paa hans vidunderlige Fortælling om Samlivet med netop en saadan Kvinde højt over Byens Larm — —

Der lyder en skingrende Musik fra den anden Ende af Salen. Billedet veksler: Nu er det *Slangetæmmerne og Gøglerne fra Indien*, som optræder — alle Tilskuerne stormer af Sted — lad dem kun det. Hvad bryder jeg mig om Fakirerne fra *Hindustan*, om de støjende *Singhalesere* fra Ceylon, om de braknæsedede *Danserinder fra Java*, de er det bare Vand mod *Danserinderne fra Tokio*.

Jeg stod just lænet til Gelænderet og saa ud over Bugten ved Tokio. Derfra vandrede Øjet uvilkaarligt og umærkeligt over til helt andre Egne, Egne, der ogsaa beskylledes af det blaa Hav. Scenen var en Landsby i *Pyrenæerne* — fra hvilken Middelhavet saas i Horisonten langt langt borte. Jeg tænkte just paa at gaa, da jeg hørte Kvindestemmer ligesom fra det Fjerne, og lidt efter kom to slanke Spanierinder ledsaget af en Mand op ad Trapperne nede fra Landsbyen. De tog Plads paa Estraden neden for mig. Damerne nikkede venligt over til Japaneserinderne, som gengældte Hilsenen og strakte Hals — aabenbart for at se, hvad deres Rivalinder nu skulde foretage sig:

Spanieren sætter sig ned i et Hjørne og stemmer sin Guitar, medens den skraldende Musik ovre fra Ceylon endnu lyder i Rummet. De to Damer tager Plads, idet de lægger deres Kjøleskørter op over Stoleryggene, medens de strækker deres allerkæreste Fødder frem. Den yngste, en ung Pige paa omtrent tyve Aar, er klædt i en lyseblaa Silkekjole og bærer paa Haaret en stor gul Blomst. Hendes Profil er kæk, hendes Næse fin og krum. Hun er meget smuk, og hendes lyse, tindrende Øjne har et blidt Udtryk.

Den noget ældre af Damerne er mørkere, lidt fyldigere, men ogsaa meget smuk. Hun bærer Spanierindernes Yndlingsfarver, en okker-gul Kjole med højroede Blomster paa Bryst og Haar.

Nu hører Singhalesermusikken op. —

Spanieren slaar en Akkord an. De to Danserinder rejser sig, den ene griber Kastagnetterne, den anden den lille flade baskiske Tromme, og nu begynder de at danse deres Hjemlands kæreste Dans *Fandangoen*. — Jeg tilstaar, at Japaneserinderne svandt bort af min Hjerne — jeg stirrede paa disse dejlige Kvinder med de yndige Smil og de rent ud bedaarende graciøse Bevægelser. Da Dansen hørte op, var Folk saa betaget, at de glemte at klappe. Omsider redresserede min Ven og jeg denne Fadæse, hvorfor vi til Gengæld modtog et Par Øjekast, der gik til Marv og Ben.

Først nu begreb jeg „*Pepitagalskaben*“ fra vore Fædres Tid i København. Jeg forstod, at de spanske Kvinder kunde gøre Mændene tossede. Jeg begreb, at min endnu levende gamle hæderlige Onkel, der den Gang var ung, græd som et Barn, da Pepita rejste, eller som en Ven af ham udtrykte sig: „Han tudede som en Tagrende“.

— Vi skyndte os ud paa Marsmarken til andre Indtryk; men sent vil vi glemme de nydelige smaa *Japaneserinder* — og „*de spanske Piger*“.

Skæbnen er undertiden forunderlig — og Verden er lille! Da jeg om Aftenen laa i min Seng, kom min Ven stormende ind til mig og fortalte, at han ved Madeleinekirken havde mødt en Dame, som han i Lygteskinnet syntes, han havde set før. Da han var gaaet et Par Skridt, stod han stille og vendte sig om. Hun havde ogsaa gjort Holdt. Han tog Hatten af, og hun sagde: „Sie sind von Dänemark?“ — Det kunde han ikke nægte. Nu slog hun om og talte glimrende Svensk til ham. Det gik op for ham, at han havde truffet hende i Stockholm for en 3—4 Aar siden. Efter mange Omskiftelser var hun endt her i Paris, og nu skulde hun optræde i „*Le Tour du Monde*“ som Grækerinde, naar Truppen var samlet. Den var ikke saa ægte som de andre; thi af en halv Snes Medvirkende var kun to ægte. — „Og Spanierinderne?“ — Ja de var vist lige saa ægte som hun selv.

Herregud hvor Illusionerne brister!

„Og Japaneserinderne?“ — „Ja de var ægte nok“. Det var endda godt!

Saa gik de to hen paa en Kafé for gammelt Bekendtskabs Skyld, og her fortalte hun paa min Vens Opfordring sit Levnedsløb: Født i Rumænien af omvankende Gøglere, kom hun med Forældrene til Sverrig, da hun var tolv Aar gammel. Her blev hun af dem ligefrem solgt til en svensk Godsejer, der forresten var meget god ved hende; men hun havde Vagabondblodet i sig, løb fra ham og blev antaget af en Cirkusdirektør, mødte atter sin svenske Godsejer, levede en Tid med ham — løb atter bort, lærte først at læse og skrive, da hun var blevet voksen, navnlig efter at hun var blevet antaget som et Slags Plejebarn af en meget højtstaaende svensk Dame — men heller ikke her kunde hun finde sig i at blive. Den store dejlige Verden drog hende. Hun blev Sangerinde — optraadte ogsaa i København i „Cirkus Varieté“ — og fartede Europa rundt — indtil hun nu var naaet saa vidt, at hun for en Betaling af 1000 Francs om Maaneden skulde optræde under Udstillingen i „*Le Tour du Monde*“.

„Det er jo mange Penge, og nu kan De da lægge noget op,“ sagde min Ven.

„Ak nej. For det første maa jeg betale 15 Procent eller med andre Ord 150 Francs om Maaneden til Impressarioen, dernæst 150 Francs for Bolig og endelig 150 Francs for Toiletter — og saa gaar Resten let med til at leve herovre; thi jeg vil leve med.“

Se det var en af de forvildede Eksistenser, som Verdensudstillingen i Aaret 1900 havde hidlokket — og dem var der mange af — og de var maaske ikke det mindst interessante af alt det, man traf der.

HOS KINESERNE

Den 8. Mai.

Ingen Restaurant har saa smuk en Udsigt at byde paa som *Kinesernes*. Har man vandret rundt paa Udstillingsterrænet i Sol og Varme, og trænger man til at køles af i smukke Omgivelser, da bør man stige op til Trocadero i Nærheden af Russernes smukke Pavilloner og der søge ind i Kinesernes Afdeling. Her er skønt som faa Steder paa Udstillingen, her ligger Pagoder og Tepavilloner i yndige Omgivelser med Træer, Vandløb, smaa Broer, Blomster og Buster. Vandrer man gennem en stor Portal og videre gennem Haven, kommer man til en stor rød Bygning i Kineserstil. Man stiger op paa Altanen og har den herligste Udsigt. Her lufter det køligt, og gennem Træernes Grene øjner man den solbeskinnede By, over hvilken Eiffeltårnet hæver sig med sin flagsmykkede Spids.

En Sværm Kinesere i blaa Dragter og med lange Piske hængende ned ad Ryggen lige til Hælene varter op sammen med Tjenere i sorte Kjoler. Den første Kineser, jeg traf paa, tiltalte mig paa Engelsk — han var fra *Shanghai* ligesom de fleste af hans Kammerater — og han havde været ansat hos de danske Telegrafister i det store nordiske Telegrafselskabs Tjeneste, hvor ogsaa hans Fader var ansat. Han nævnte en hel Del danske Navne og blandt dem *Henningsens*. Da han hørte, jeg var Dansk, blev han øjensynlig glad, thi af alle de mange fremmede Mennesker, han havde truffet, var jeg den eneste, som dog paa en Maade kunde komme i Rapport til hans Hjem — selv om det var paa tredie, fjerde Haand. Han bukkede og bukkede, smilte og var nok saa fornøjet. Saa gik jeg i Gang med Frokosten, som han serverede lydløst og fint, som havde det været en Kvinde.

Disse Kinesere er vidunderlig egnede til at brede Hygge om sig, de gætter ens Tanker i samme Nu, de er født — og de skynder sig at efterkomme ens knapt udtalte Ønsker.

Man har sagt mig, at disse Mennesker allerede har vundet sig mange Venner her i Byen — ogsaa blandt Damerne. Det er jo en bekendt Sag, at ingen Europæer kan hamle op med en Kineser, naar det gælder at vinde en Kvinde. Der skal være noget særlig tillidvækkende, noget bedaarende ved disse „Himlens Sønner“, som aldrig undlader at gøre sin Virkning. De er farlige Konkurrenter. — Ubegribeligt for os, men dog sandt. Jeg tilstaar, at jeg straks blev indtaget i disse Mennesker, der som Opvartere stod langt over deres Kolleger i sort Kjole. Allermest tiltalte en Dreng paa 12 Aar mig. Han hed *Zangny*, havde gaaet i en fransk Missionsskole i Shanghai og talte og skrev perfekt Fransk. „Hvad synes du om Paris?“ spurgte

jeg ham. „Jeg har ikke set Byen, — min Fa'r og jeg er her hele Dagen, og om Aftenen er vi hjemme i vor Bolig, og det koster saa mange Penge at se sig om — vi maa tjene Penge, mange Penge, til dem derhjemme.“ Og saa fortalte han mig, at han havde syv Søskende, der alle var yngre end han; hans egen Moder var død, og nu havde han Stedmoder. Jeg nænnede ikke at spørge ham, om hun var god ved ham. Lidt efter kom Faderen, en midaldrende Mand med et intelligent Ansigt, hen til mig. Han var Skolelærer og Tolk i Shanghai — og fik 80 Francs (!) om Maanedens og ganske vist frit Ophold, for under Udstillingen at være Mellemand mellem hans Landsmænd og de Franske. Med den Tarvelighed og Sparsommelighed, som er Kineserne egen, var der ingen Tvivl om, at han vilde komme hjem med ikke saa faa Penge.

Jeg inviterede *Zangny* med paa en Tur, og skønt Faderen aldrig havde set mig før, betroede han sin Dreng til mig uden at betænke sig. Saa vandrede vi to ud til den store By gennem myldrende Skarer, steg op i en Droske og rullede afsted. *Zangny* var en opvakt Dreng, og hans spillende, kloge Øjne saa sig godt for; men der var intet, som særlig forbavsede ham. Han havde, desværre, allerede suget for meget ind af Vestens Civilisation. Han var endog døbt.

Jeg spurgte ham, om han vilde op i det store Hjul. Han nikkede og sagde elegant: „*Oui Monsieur, Merci!*“ Vi traadte ind i en af de store Waggoner, og Luftrejsen begyndte. Efterhaanden som vi langsomt steg til Vejrs, laa Paris udbredt for os. Menneskene dernede bleve ganske smaa. *Zangny* stirrede og stirrede, alt imedens han holdt sig tæt opad mig. For første Gang var han imponeret; han spurgte uden at afvente Svar, pegede paa de store Taarne og Kupler og saa opdagede han Soldater, der eksercerede nede i en Kasernegaard — fandt med forbavsende Stedsans den kinesiske Pavillon langt borte mellem Huse og Trær. Da vi kom ned, undersøgte han Maskineriet, og jeg maatte forklare ham dette. — „Det er vidunderligt, vidunderligt!“ slap det ud af ham. Ved Foden af „Det store Hjul“ stod en Hurtigmaler og tegnede Folk for 2 Frcs. *Zangny* blev ogsaa portrætteret, medens en interesseret Skare af Mennesker stimlede sammen om os. Det varede et Par Minutter — saa havde han i Haanden et vellykket Billede af sig selv — „vidunderligt!“ sagde han igen.

Et Par Skridt, og jeg førte ham op paa en Karrusel, hvor levende Æsler stod tøjrede parvis i Stedet for de sædvanlige Dyr af Træ. Jeg løftede ham op i Sadlen og holdt ham fast. Vi susede rundt, det var for ham som et Eventyr. Saa vandrede vi rundt paa Udstillingen. „Hvor er han sød, den lille Kineserdreng —“ eller „Hvor er han køn“ — lød det ofte. *Zangny* forstod hvert Ord — desværre for ham — saa op til mig med sine Barneøjne og lo. Det skulde gaa underligt til, om de Øjne vare lige saa trofaste om et halvt Aar.

Det led ud paa Eftermiddagen, da vi vandrede hjem efter til Te-pavillonen. Skyggerne bredte sig over Marsmarken, og Lysene tændtes, medens Eiffeltaarnets Top endnu glødede i Aftensolen. „Jeg

takker Dem saa mange Gange," sagde Zangny, da jeg trykkede hans Haand til Afsked. Et Par Gange vendte han sig om og vinkede til mig, før han forsvandt.

Stakkels Dreng, det gik formodentlig ham som alle de andre eksotiske Folk, der var stævnet hid for at figurere under Verdensudstillingen — de gik derfra med Penge, men mærkede af den Rus, i hvilken de havde levet.

ATTER FESTER OG INDVIELSER

Den danske Generalkonsul *E. Hoskier* var Chef for et meget stort Bankierhus i Paris, hvor han var begyndt som Kontorist. Dette Bankierhus' Stilling og Betydning paa Verdensmarkedet var ikke ringe. Huset „*E. Hoskier & Co.*“ havde saaledes bl. a. afsluttet og ordnet Statslaan for Rusland og nogle andre Lande. Han var Søn af en dansk Konsul i Algier, en gennemdannet Mand med store musikalske Evner og nøje knyttet til det franske Aristokrati, bl. a. gennem sine Døtres Ægteskaber. Der var overgaaet ham den store Sorg, at hans Hustru og en Datter omkom ved „Burg Theatrets“ Brand i Wien.

Den danske Gesandt Kammerherre *Hegermann-Lindencrone* havde formaaet ham til at overtage det danske Generalkonsulat, da den populære *Poul Calon* trak sig tilbage, og samtidig fik han det ordnet saaledes, at der sikredes Hoskier en værdifuld Assistance i Jægermester *Engelsted*, der blev udnævnt til Vicekonsul, og i denne Egenkab paatog sig den forretningsmæssige Side af Sagen — hvortil han af eget Initiativ føjede en ikke ringe repræsentativ Virksomhed. Han var i det hele taget en meget virksom Støtte for de danske Udstillingsmænd.

Den 25. April indbød Hoskier til en stor Soiré, hvor Gæsterne underholdtes af Komponisten *Saint Saëns* — en Begivenhed for alle musikinteresserede, som var til Stede.

Den 1. Maj besøgte Loubet de skandinaviske Kunstafdelinger. Den 2. Maj besøgte al Verdens Journalister Danmarks Pavillon.

Der var stadig Fester, Indvielser, Dinéer, Soiréer, Receptioner i en Uendelighed. De lignede selvfølgelig hverandre som to Draaber Vand. Det var omtrent de samme Mennesker, der blev flyttet rundt fra den ene Salon til den anden. Stundom gik man til Middag ét Sted og fik derefter endnu Tid til samme Aften at betræde en eller to Saloner.

En af de flotteste Fester, som de franske Autoriteter gav i Anledning af Udstillingen, var den som Socialisten Handelsminister *Millerand* gav i sin Ministerbolig i Rue de Grenelle. Der var intet sparet i nogen Retning. Efter en Dinér, der i Overdaadighed søgte sin Lige — der var 19 (nitten!) Retter Mad — holdtes en stor Reception med Soirée. Spanske Dansere og Danserinder optraadte i en stor Sal, som var bygget i Anledning af Udstillingen, og til Slut-

ning forsøgtes et Bal; men Stemningen var ikke rigtig oppe, og det gik træt. Mellem de sorte Kjoler lavede tre Arabere mest op. Selskabet bestod næsten ikke af andet end de fremmede Udstillingskommisærer og nogle franske Udstillingsfolk. Officerer var der som sædvanlig saa at sige ingen af, hvor Regeringsmedlemmer gjorde Fest. Noget virkeligt Ceremoniel havde Franskmandene ikke, eftersom en god Republikaner ikke kunde give sig af med den Slags Narrestreger; men derfor fik alle disse Fester et saa formløst Præg; man syntes altid, der manglede Festivitas — og det „bestandig borgerlige“ florerede altfor meget.

Millerand havde aabenbart gjort sig den største Umage for at præstere en virkelig Førsterangsfest, og tildels var det lykkedes for ham: Anretning og Opvartning ved Bordet var udmærket. Salonerne var smukke, og den store Sal endog glimrende. En god Idé var det, at Damerne, efter Bordet, blev ført ind i et i Dagens Anledning indrettet Atelier, hvor de blev fotograferet i smaa Grupper, og hvor de kunde opgive deres Adresse for senere at faa Billederne tilsendt.

En anden af Dagens Soiréer holdtes hos vor Generalkommisær Grev *Raben-Levetzau*, der havde indbudt en Del Diplomater og Udstillingskommisærer fra forskellige Lande. Som sædvanlig, naar Greven og Grevinden repræsenterede, var det fuldendt og virkede nobelt, og Selskabet var udsøgt.

Den 4. Maj havde den japanske Generalkommisær *Hayashi* indbudt til Aabningsfesten af Japans Pavilloner, paa Trocadero Terrænet. Iført sorte Kjoler gjorde Japanerne Honnør; men Opvartningen udførtes af virkelige Japanerinder i deres Hjemstavnsmukke Dragter. Der var mødt i det mindste et Par Tusinde Mennesker, Herrer og Damer, som forlystedes med Musik og som beværtedes med japansk Vin og Té. — Prøver af denne Té laa i Pakker til behagelig Medtagelse.

Pavillonerne laa smukt i et stort Haveanlæg, i hvilket det elegante Publikum promenerede, medens Musikken spillede. Særlig Opmærksomhed vakte nogle japanske Damer af Gesandtskabet i europæiske Dragter, ligesom den kinesiske Gesandts Familie tildrog sig Opmærksomhed. Sønnen, en fiks ung Mand, bar dog hjemligt Kostume; han promenerede med Søsteren, en nydelig Pige, der bar sin europæiske Dragt med upaaklagelig Utvungenhed. Dagen før havde jeg set dem i Bois de Boulogne. Han kørte selv sin Vogn, og hun sad ved Siden af ham.

Til den 11. Maj Kl. 3 Em. havde jeg som Nationalmuseets Delegré indbudt Medlemmerne af det franske geografiske Selskab i Paris, foruden en Del andre Honoratiores til at tage vor Udstilling i Trocadero i Øjesyn, og vi havde i Dagens Anledning pyntet vor Afdeling paa det bedste, ligesom der, ifølge Skik og Brug, var anbragt to Buffets — en ved hver Ende af Udstillingslokalet — hvor Forfriskninger kunde indtages. Sekretæren ved det geografiske Selskab, den af mange danske Forskere skattede *Charles Rabot*, bistod mig

over for Geograferne. Det var i øvrigt et udsøgt Selskab, som gjorde os den Ære at bese vor Udstilling. Der var først og fremmest en Vrimmel af det franske geografiske Selskabs Medlemmer med Præsidenten for Selskabet, *Prins Roland Bonaparte*, Selskabets Vicepræsident og Sekretærer i Spidsen, desuden Medlemmer af det antropologiske Selskab, Universitetsprofessorer, berømte Opdagelsesrejsende o. s. v.

Til Stede var tillige den danske Legation, vor Pariserkomité's Præsident og de i Paris tilstedeværende Medlemmer af Udstillingskomitéen, foruden en Mængde Medlemmer af den svenske, norske og danske Koloni i Paris, alle med Damer. En i Paris bosiddende Islænderinde, Frøken *Dagmar Bjarnarson*, gjorde os den Fornøjelse at hjælpe os med at præsentere den islandske Afdeling for vore Gæster.

Men foruden alle disse havde vi hele Verdenspressen som Gæst. Ikke blot mødte der Repræsentanter for vistnok alle Pariserblade og de fleste større franske Blade, men ogsaa for de største udenlandske Blade, lige fra „*New-York-Herald*“ til Redaktører fra Australien og Japan. Alle Blade strømmede over af Ros, og selv om der var enkelte Misforstaaelser, gav de dog i Hovedsagen korrekte Bedømmelser.

Kort sagt, ogsaa her i Paris fik vi utvetydige Beviser for, at man paa rette Maade havde forstaaet at vurdere vor Udstilling i Trocadero. Et Bevis herpaa var ikke alene den „*Grand Prix*“ (den højeste Udmærkelse), vi opnaaede, men ogsaa de utallige Forespørgsler fra Museer i Udlandet, som indløb om Erhvervelse af Kopier af de udstillede Genstande.

Den 20. Maj holdtes paa Verdensudstillingen en ejendommelig Fest: Ved Totiden saa man en Skare gamle Soldater fra „Invalidehotellet“ bevæge sig mod den saakaldte „*Schweitz'er Landsby*“, hvor de var indbudt som Æresgæster i Værtshuset: „*Déjeuner de Napoléon*“ i Anledning af, at det var hundrede Aar siden, *Bonaparte* under Overgangen over Alperne havde dvælet i Landsbyen *Bourg St. Pierre*, hvor Originalen til Værtshuset endnu fandtes. Hvem andre end Frankrigs Invalider skulde vel give Møde, naar det paa denne Dag gjaldt om at holde Minderne fra Frankrigs militære Storhedstid i Ære. — Hvem andre skulde være mere berettigede til at holde Fest end disse Vogtere af den store Napoleons Grav. — En for en steg de op ad Stentrappen for i det lille Rum med Andagt at bese nogle Relikvier fra hin Tid: En stor Lænestol, i hvilken Førstekonsulen havde siddet, og et Bord, ved hvilket han havde spist. Disse Genstande var hidbragt fra Alpelandsbyen i Anledning af Udstillingen. Paa Væggene i den lille Stue var ophængt Billeder af *Bonaparte* og af den *Madame Moret*, som for hundrede Aar siden havde beværtet Førstekonsulen i *Bourg St. Pierre*. Et Par nydelige Pigebørn i schweitziske Nationaldragter, hvilke til daglig solgte Billeder og Buketter af „*Edelweis*“, betjente de gamle Soldater, som

efter at have beset Huset, deltog i et forsvarligt Maaltid uden for samme. Der herskede straks fra første Færd en oprømt Stemning, og den steg med de tømte Glas. En gammel Soldat med et Træben blev begejstret og raabte af og til: „Vive l'empereur“; men de andre tyskede paa ham. —

BESØG PAA VALPLADSER

Jeg havde længe tænkt paa at gøre en Pilgrimsrejse over *Store St. Bernhard* for med egne Øjne at se denne Egn med de store Minder fra Bonapartes Togt i Aaret 1800 — og nu, da jeg havde overværet ovenomtalte Scene, besluttede jeg at rejse med det samme. — Fra Paris til *Store St. Bernhard* var ikke langt: Den ene Dags Aften afrejste jeg fra *Lyoner-Banegaarden*, og den næste Aften var jeg i *Bourg St. Pierre* oppe i *Fjeldene*. Derfra var der kun tre Timers Vej til det berømte *Hospitium*. Jeg sov om Natten i „*Déjeuner de Napoleon*“, hvor den nuværende *Madame Moret* beklagede, at *Møblerne* i *Napoleonsstuen* manglede, da de var paa *Udstillingen* i *Paris*. Jeg kunde sige hende, at jeg havde set dem der. Næste Dag vandrede jeg i *Snefog* med en *Fører* til *Hospitiet*, hvor *Munkene* modtog mig, som *Tusinder* af andre før mig, paa det bedste. Jeg tilbragte *Natten* her og vandrede med *Fører*en gennem *Passet* ned til den italienske *Grænse* ved *Landsbyen St. Remy*. — Saa kørte jeg til den gamle romerske *By Aosta* og derpaa videre med *Banen*, besøgte i et Par Dage *Valpladserne* fra *Krigen* i 1859: *Magenta* og *Solferino* samt *Custoza* fra 1866, forinden jeg vendte hjem til *Danmark*.

Da jeg i *August*—*September* *Maaned* atter i *Anledning* af *Udstillingen* rejste til *Paris*, besøgte jeg paa *Vejen* *Valpladserne* ved *Metz* paa 30 *Aarsdagen* for *Slagene* der. *Overalt* var alle *Soldatergrave* og *Mindesmærker*, hvilke fandtes i *Tusindvis*, prydet med *Kranse* — ogsaa de *franske Grave*; men med *Baad* i *tyske Farver*. Jeg bivaanede paa begge *Sider* af *Grænsen* *Fester*, som holdtes paa de store *Mindedage* — *tyske* som *franske*.

Senere fulgte jeg den *Rute*, som *Mac Mahon* havde taget med sin *Hær* fra *Châlons* over *Rheims* til *Sédan*, hvor jeg besøgte *Valpladsen* i *Følge* med en gammel fransk *Soldat*, hvis *Ansigt* var bleven frygtelig lemlæstet i *Slaget*, og som nu, efter *trediv*e *Aars Forløb*, genfandt det *Sted*, hvor han var bleven bragt til en *Ambulance*. *Endnu* en *Gang*, i *November*, var jeg i *Paris* for at slutte af; ogsaa da gjorde jeg *Udflugter* til *Valpladser*, denne *Gang* til *Orleans*, *Le Man* o. s. v.

I *Aaret* 1900 var jo 50 *Aar* forløbet, siden vi *Danske* sloges ved *Isted*, *Mysunde* og *Frederiksstad*. Jeg besøgte i *Aarets Løb* ogsaa disse *minderige Steder*.

Om de fleste af disse mine *Valfarter* skrev jeg *Korrespondancer* til „*Nationaltidende*“.

Julen tilbragte min *Familie* og jeg i mit *Barndomshjem* paa *Asmildkloster* — det blev sidste *Gang*.

TRE AAR (1901—1903)

REJSER TIL NORGE — ISLAND — GRØNLAND

Aaret 1901 begyndte trist. Den 11. Januar døde min kære Fader paa Asmildkloster, og den 17. fandt hans Begravelse Sted paa Asmild Kirkegaard i Familiebegravelsen. Han, som havde betydet saa meget for min hele Udvikling, og som levende interesserede sig for mine Undersøgelser nordpaa, havde — forinden han lukkede sine Øjne — haft den Glæde at opleve, at disse Undersøgelser havde baaret Frugt, og at der var bevilget mig Midler til at fortsætte dem.

Dette Aars Undersøgelser skulde, efter min Plan, foregaa paa Islands Østland. Efter i Januar og Februar at have afsluttet forskellige Publikationer og efter at Pariserkomiteen havde holdt sine sidste Møder, og jeg havde fordelt de indsamlede Udstillingsgenstande til Museerne i København og hjemsendt til Færøerne og Island de Ting, vi havde laant til Udstillingen — havde jeg gjort rent Bord og trængte til en kort Hvile, forinden jeg paa ny tog fat.

I Marts opholdt jeg mig da sammen med en god Ven paa *Holmenkollen* Sanatorium i godt 14 Dage, rejste saa op i Gudbrandsdalen. Ved Vintertid gik vi op i *Jötunheim* til *Gjuvas-Hytten*, hvorfra vi i en Snestorm kælkede ned — 4000 Fod. Det var en pragtfuld Tur.

I Juli og August var jeg paa Islands Østland, hvor jeg foretog Undersøgelser, og hvor jeg sammen med Rensdyrjægeren *Elias* gjorde en Udflugt til de øde og lidet kendte Egne ved *Vatna-Jök-lens Nordøstrand*. Det viste sig paa et Ridt, vi foretog op paa Jök-len, at den slet ikke var videre vanskelig at færdes paa, hvilket gjorde det troligt, at Traditionen om Islænderfærder til Hest over Jöklen i gamle Dage var rigtig. Kaptajn *J. P. Koch* viste i 1912, at det i Praksis uden større Vanskelighed lod sig udføre.

I Oktober Maaned var jeg Gæst paa Grimerhus ved Middelfart i en otte Dages Tid hos den gamle Generalløjtnant *Heinrich von Kauffmann*, Armeens Stabschef i Begyndelsen af Krigen 1864, hvis Navn havde en fortræffelig Klang i Hæren, baade fra den første og den anden slesvigske Krig. Han havde skrevet nogle overordentlig interessante Memoirer, som endnu ikke er offentliggjort, men som han viste mig den Tillid at gøre mig bekendt med, saaledes at jeg til en vis Grad kunde benytte dem under mine krigshistoriske Stu-

dier. Samværet og Samtalerne med denne højt begavede gamle Officer var en Oplevelse.

I November var jeg indkaldt til Kursus for Forstærkningsofficerer — saa svandt Aaret.

I 1902 skulde *Generalstabens topografiske Afdeling* foretage Tringuleringsarbejder paa Islands Sydland, og Afdelingschefen, Oberstløjtnant *Eiler Rasmussen* mente at kunne drage Nytte af mit Kendskab til Island og Islænderne, hvorfor han foreslog mig at gøre Tjeneste ved Topografisk Afdeling i nogle Maaneder, idet mit Hverv vilde blive at forberede Maalingsarbejdet, Udtagelse af Førere og Følgemænd, Indkøb af Heste, Udlægning af Depoter o. s. v. Jeg gik gerne ind herpaa, og fra Slutningen af April til Begyndelsen af September var jeg da tjenstgørende ved Generalstaben, idet jeg, med Afdelingens Billigelse, samtidig forrettede andre Hverv, som vort Indenrigsministerium og den islandske Regering overdrog mig, nemlig Tilvejebringelse af Efterretninger om Hvalfangst og Fiskeri til mulig Brug i Grønland samt Rekognoscering af Fjældvejen over Sprengisandur — endelig kunde jeg lejlighedsvis fortsætte mine arkæologiske og kulturhistoriske Undersøgelser.

Det blev et interessant og udbytterigt halvt Aar. Og da jeg var kommen hjem, aabnede der sig straks Udsigt til et nyt Hverv i fjerne Egne, idet man i Finansministeriet havde udset mig til at gaa til Dansk Vestindien, hvis Salg den Gang stod paa Dagsordenen. Det var Meningen, at jeg i saa Tilfælde skulde rejse til Øerne for der at forhandle og træffe Aftale med Autoriteterne om, hvilke Genstande af historisk Betydning, der skulde bevares for vore Samlinger. Eftersom Øerne ikke blev solgt den Gang, kom jeg heller ikke afsted.

Det var dog ikke den eneste Chance til ny Langfart, som bød sig: Grosserer *J. Bernburg*, som jeg havde siddet i Komité med under Pariserudstillingen, havde fattet Planen til Afsendelse af Undersøgelsesekspeditioner til Grønland for der at finde Mineralier o. l., som kunde udbyttes, og han havde konfereret med Kontorchef *C. Ryberg* af Den kgl. grønlandske Handel herom: Der blev spurgt mig, om jeg vilde lede en slig Ekspedition, hvis Deltagere skulde være Geologer; jeg var tilbøjelig til at sige „Ja“, hvis jeg samtidig kunde fortsætte mine arkæologiske Undersøgelser fra 1894. Det endte dog med, at jeg i 1903 nok kom til *Grønland*; men udelukkende med egne Formaal og med Støtte af den grønlandske Kommission. Fra Begyndelsen af April til godt Midten af August var jeg borte, foretog arkæologiske Undersøgelser i Nordboruinerne i Godthaab-Eggen, den gamle „*Vesterbygd*“, derefter gik jeg sydpaa langs Kysten til Ivigtut og Arsukeggen, hvor „*Østerbygden*“'s nordligste Parti havde ligget. Udbyttet fra denne Rejse var ikke ringe.

Fra denne Grønlandsekspedition skrev jeg en Række Artikler til „*Berlingske Tidende*“ og „*Morgenbladet*“ i Christiania.

„KRIG I FRED“

Efter Hjemkomsten fra Grønland var jeg i Oktober Maaned officiel Korrespondent under Kantonnementsøvelserne paa Sjælland. Det var første Gang, Trænet manøvrerede med, saaledes at Øvelserne blev mere krigsmæssige end tidligere, hvilket var af den største Interesse. Jeg skrev en Række Artikler til „Nationaltidende“ under Betegnelsen: „Krig i Fred“ og havde den Fornøjelse, at man bad mig skaffe flere Sæt af Artiklerne til de fremmede Officerer, som bivaanede Øvelserne, for at de kunde benytte dem ved Udarbejdelsen af deres Rapporter. Da der i et af Hovedstadsbladene, foruden i visse Provinsblade, var fremkommen ganske urigtige Meddelelser med skarp og nærgaaende Kritik af navngivne højere Officerers Forhold under Øvelserne, henvendte Krigsministeriet sig gennem „Nationaltidende“ til mig med Anmodning om, at jeg vilde imødegaa de ubeføjede Angreb, eftersom jeg selv havde set, hvad der var foregaaet. Man erklærede desuden, at alle nødvendige Oplysninger, som jeg maatte ønske, skulde blive givet mig. Jeg blev yderligere anmodet om at aflægge Krigsministeren, General *V. H. O. Madsen*, et Besøg i Ministeriet. Ministeren udtalte ved den Lejlighed, at Ankerne i særlig Grad var Besværing over, at Soldater, som Følge af den krigsmæssige Maade, hvorpaa Øvelserne forløb, havde været udsat for Savn, fordi Trænet ikke var paa Pletten, naar Øvelserne sluttede (hvilket det jo ikke kunde være, fordi det manøvrerede med og derfor som oftest maatte holdes borte fra Fronten). Soldaterne havde derfor, mente man, „unødigt maattet vente“ o. s. v. Det var nu om at gøre at vise, hvorledes Forholdet virkelig havde været og hvor godt det hele dog var gaaet, til Trods for at man her første Gang prøvede et nyt System. — Dette maatte nødvendig komme i Miskredit, og Ministeren anmodede mig derfor om at skrive en Redegørelse under mit Navn — eftersom jeg havde været Korrespondent.

Mine Artikler i Bladet havde været signeret med et Mærke (□), og jeg henstillede til Ministeren, at Redegørelsen ogsaa blev signeret saaledes. Dette ønskede han ikke og fastholdt, at jeg burde skrive under Navn. Jeg gjorde da gældende, at jeg fandt, at jeg indtog en altfor subaltern Stilling i Hæren til at finde det passende at rense højerestillede Officerer, Generaler og Oberster for den Kritik, de var bleven ramt af; men han bad mig alligevel gøre det — og jeg indvilligede da. Jeg modtog derefter paa forskellig Vis de Oplysninger, jeg ikke forud var i Besiddelse af.

Der fremkom nu fra min Haand en Redegørelse foruden en Række Artikler under Titlen: „Efter Krigen“, i hvilke jeg kunde gendrive saa at sige alle Ankerne. Samtidig benyttede jeg Lejligheden til at give en Oversigt over, hvad hver af Vaabenarterne havde præsteret.

Fra mange Sider fik jeg Tak for mine Indlæg. Daværende Oberst

Balle (der døde som Ryttergeneral), og hvem jeg kendte godt fra Randers, skrev saaledes fra Næstved, hvor han var Chef for 4de Dragonregiment, og bragte mig den varmeste Tak for min Anerkendelse af og rigtige Vurdering af, hvad Rytteriet havde præstet og i det hele taget var værd som Vaaben. Ja han foranledigede, at Artiklen blev optrykt i „Vort Forsvar“.

Ogsaa min gamle Kompagnichef fra 18. Bataillon i Helsingør, nu General *C. Lütken*, som under Øvelserne ledede det ene Parti, og som havde haft det Uheld at blive tagen til Fange af noget Rytteri, gjorde mig, da jeg kort Tid efter mødte ham i Officersforeningen, sin Kompliment, idet han udtalte: „Jeg takker Dem meget for Deres gode Hensigt“. Denne Ytring indeholdt sikkert en indirekte Finte til mig om det mindre passende i, at *jeg* havde taget *ham* i Forsvar. — Jeg undlod dog at sige ham, hvorledes jeg var kommen i denne Situation. — I øvrigt var den Maade, paa hvilken denne Gentleman og ægte Soldat forholdt sig, da han blev taget til Fange, karakteristisk for ham. Han befandt sig yderst paa sin venstre Fløj ved et Batteri og mente Flanken dækket af Rytteri, som han havde udsendt; men Oberstløjtnant *G. C. Muus*, Chef for 2. Drag. Regt. havde kilet sig ind mellem Lütkens Rytteri og dennes Fodfolk og kom nu susende i Galop bag fra hen til Generalen, og idet han saluterede, sagde han: „Jeg maa tage Hr. Generalen til Fange“.

Lütken, som jo var den ældste Officer, og som, da der ingen Kampdommer var paa Stedet, selv havde Afgørelsen af, hvorvidt Rytteriets Angreb maatte betragtes som lykkedes, — saa sig et Øjeblik om, tog til Huen og svarede: „Javel Hr. Oberstløjtnant!“ — og henvendt til den Dragon, der bar hans Stander, befalede han: „Slaa den ned — vend den om“.

Generalen kunde let have fundet et Paaskud til at vise Oberstlt. Muus og hans Ryttere tilbage — de havde maaske været „beskudt“ af Fodfolk og maaske ogsaa af Artilleri, inden de naaede frem, men det faldt ham aldrig ind, skønt han maatte vide, hvilken Opsigt denne Tilfangetagelse af en Partifører vilde vække, ikke mindst i Befolkningen —. At Muus var en determineret og rask Officer er uden for al Tvivl, og hans Adfærd var fuldt ud ryttermæssig.

Vi nærmede os nu Fyrretyveaaret efter de Begivenheder, som begyndte paa Lyksborg Slot med Frederik den VII's Død, og som endte med Tabet af Slesvig. Jeg gjorde med min ældste Søn, der var elleve Aar, i November, en Pilgrimsrejse til Sønderjylland, og vi besøgte baade Dannevirke og Dybbøl, ligesom ogsaa General Kauffmann paa Grimerhus. Paa mange Maader havde jeg desuden samlet Minder fra Tiden før og under Krigen 1864. Resultatet kom foreløbig til at foreligge i en lang Række Artikler i „Berlingske Tidende“: „Fyrretyve Aar efter“.

Russisk Udkigspost i Mantschuriet.

KRIGSKORRESPONDENT I ØSTEN AFREJSE

Det var den 18. April 1904, altsaa paa „Dybbøldagen“, at jeg var tilsagt til Audiens hos Hs. Majestæt Kong *Christian IX*, forinden min Afrejse til Østasien, hvor jeg som „*Berlingske Tidende*“s Krigskorrespondent skulde følge Begivenhederne paa russisk Side.

Kongen var overordentlig venlig, sagde først nogle Ord om, at han havde læst den Række Artikler: „Fyrretyve Aar efter“, som jeg havde skrevet i nævnte Blad til Minde om Begivenhederne i 1864 — „og nu vil De altsaa skrive om Krigen i Østasien!“ —

Dette bejaede jeg, idet jeg selvfølgelig takkede Kongen, fordi Majestæten havde givet mig Rejsetilladelse og tilladt mig at benytte Uniform, skønt jeg ikke var „*Militærattaché*“. Jeg havde ansøgt derom efter Raad fra Gesandtskabet i St. Petersborg.

Kongen sagde mig derpaa, at han vilde skrive til sin Datter, Hendes Majestæt Kejserinde *Dagmar* angaaende mig, og han paalagde mig, personlig at bringe Kejserinden en Hilsen.

Da Kongen paa Forespørgsel erfarede, at jeg var gift og havde Børn, lagde han Haanden paa min Skulder og udbrød: „Saa har

De en Forpligtelse til ikke at udsætte dem mere end højst nødvendigt.“ Til Slutning talte Kongen om Krigen og om, at der netop i disse Dage jo var kommet Meddelelse om, at Krigsskibet „*Petro-pavlovsk*“ var stødt paa en Mine foran Port Arthur og gaaet under, hvorved Admiral *Makaroff* og den berømte Maler *Verestschagin*, var omkomne. Det forlød fra russisk Side, at det var en russisk Mine, der havde været Aarsag i Ulykken. Kongen bemærkede i den Anledning: „Jeg kan ikke forstaa, at de hellere vil, at det skal være en af deres egne end en af Japanernes Miner, som har foraarsaget Katastrofen.“ — — „Naa — Lykke paa Rejsen — Gud være med Dem!“

Jeg forlod Kong Christian med Hjertet fuldt af Taknemmelighed.

Saa aflagde jeg Afskedsvisitter hos de Autoriteter, som havde fremmet min Plan: Udenrigsministeriet, Krigsministeriet, den russiske Legation o. s. v. Endelig takkede jeg Hendes kgl. Højhed Prinsesse *Marie*, som venligt havde interesseret sig for mig og mit Hverv.

Den 2. Maj rejste jeg over Stockholm, Hangø, Helsingfors til St. Petersburg, hvor jeg ankom den 4. Maj Em. og tog ind paa „Hotel Angleterre“. Nogle faa Dage efter min Ankomst var jeg tilsagt til Audiens hos Enkekejserinden som f. T. opholdt sig paa Slottet *Gatschina*, halvanden Times Jernbanekørsel fra Hovedstaden. I Toget traf jeg en Fyrst *Demidoff*, som var russisk Attaché i København, og som ogsaa skulde til Audiens. Da jeg stod af paa Gatschina-Banegaarden, kom en Herre hen og præsenterede sig som Etatsraad *H. N. Andersen*. Han kom lige fra Audiens, og da han saa en dansk Officer i Uniform og forstod, at det ogsaa for hans Vedkommende drejede sig om en saadan, havde han velvilligt givet sig til Kende for at meddele mig nogle Oplysninger og Anvisninger, vedrørende hvorledes jeg havde at forholde mig paa Gatschina. —

Fyrst *Demidoff* og jeg var ventet, og der var mødt Vogne for at afhente os. — Slottet bestaar af en Hovedfløj, hvorfra udgaar Bygninger i Halvmaaneform, som omslutter Slotsgaarden. En „Heiduk“ eller Tjener med en Blomsterkost paa Hovedet gik foran og viste mig Vej; saa vandrede jeg nu gennem Buefløjen over til Hovedfløjen, hvor Enkekejserindens Kammerherre, Fyrst *Chervachidzé* modtog mig i en stor Sal i Stueetagen. Kejserindens Livkosak aabnede Døren til Audiensgemakket og jeg stod foran Kejserinde *Dagmar*, som modtog mig, der bragte hende Hilsener fra vor Kongefamilie, paa det venligste. Samtalen drejede sig især om min forestaaende Udrejse til Hæren i Mantschuriet, og Kejserinden meddelte mig, at hun vilde telegrafere til Autoriteterne i Østen om min Ankomst.

Da jeg vidste, at Kejserinden havde ydet store Beløb til det „Røde Kors“, ja selv udsendt et helt Sanitetstog med en Professor *v. Mantouffel* som Overlæge, udtalte jeg, at det skulde være mig magtpaaliggende som Krigskorrespondent ogsaa at have Opmærksom-

heden henledt paa denne Side af Krigsføringen. Kejserinden paa-lagde mig før min Afrejse til Østen endnu en Gang at møde op til Farvel. Efter Audiensen vandrede „Heidukken“ tilbage med mig ad samme Vej, vi var kommet. Der serveredes mig Frokost, forinden Vognen kørte mig tilbage til Stationen.

Under mit Ophold i St. Petersborg overværede jeg den 11. Maj en stor glimrende Revue, som Kejseren holdt over Gardekorpsene paa Marsmarken, ligesom jeg adskillige Gange havde Lejlighed til at iagttage bortdragne Soldaters Afsked og deres sidste Andagt i Kirkerne forinden Afrejsen til Krigsskuepladsen. Jeg mindes, blandt mange andre, ét Tilfælde, som gjorde Indtryk paa mig: En Dag besøgte jeg et lille Hus, i hvilket *Peter den Store* havde boet den første Tid under Byens Anlæg. Et af de smaa Værelser var indrettet til Kapel, og der læstes just en Messe. I og udenfor var der propfuldt af Mennesker, mest Soldater og Underofficerer med deres Familier. Udenfor, ved Indgangen til Huset, var opstillet en stor Skaal med indviet Vand, og der var anbragt Bægre ved Siden, saa Folk kunde drikke af det lægende Vand. Jeg havde lagt Mærke til en Under-officer med Kone og Barn, hvilke under Messen inde havde holdt sig tæt trykket op ad hinanden i dyb Andagt. Jeg saa Faderen og Moderen kysse Helgenbilledet og derpaa holde Sønnen, — der saa sygelig ud — frem, for at han kunde gøre det samme. Da de kom udenfor, vandrede de hen til Vievandskarret. Sent glemmer jeg det andagts-fulde Udtryk, hvormed Faderen, der holdt Sønnen frem foran sig, korsede sig og denne, forinden han tog et Bæger, fyldte det, gav Sønnen at drikke og siden selv drak. Han skulde nu i Krig — afgaa samme Aften. Derfor bad han for sig og sin syge Søn, — og Hu-struen delte synlig hans vemodige Stemning.

Tilladelsen til Afrejse trak ud. Vor Gesandt, Kammerherre *de Lovenørn* havde forestillet mig i Udenrigsministeriet for Direktøren, *de Hartvig*, og jeg havde været i Generalstaben hos General *Tsélébrowski*, som havde med Afrejsespørgsmaalet at gøre; men stadig kom der ingen Besked til mig. Jeg pressede paa hos Dhrr., aflagde Visit hos Fyrst Chervaschidzé, og man lovede mig, at om et Par Dage var Sagen i Orden. — Under disse Forhold lod jeg Enke-kejserinden meddele, at nu var jeg parat til at rejse, og jeg fik da Tilsigelse til Afskedsaudiens den 16. Den forløb paa lignende Vis som første Gang, og jeg forlod vor Kongedatter med den varmeste Tak, fordi hun havde beredt Vejen saa godt for mig.

Der gik dog endnu fem Dage, inden jeg, den 22. Maj om Aftenen, kunde sætte mig i Eksprestøget til Moskwa. Den russiske Admini-stration skyndte sig ikke. Jeg benyttede næste Dags Ophold i Moskwa bl. a. til at hilse paa vor bekendte Konsul, Statsraad *Thor Lange*, ligesom jeg selvfølgelig søgte at faa et Glimt at se af den interessante By.

Det var om Aftenen, som jeg skulde rejse videre. Jeg havde gjort et Besøg i Kreml og traadte just efter Solnedgang ind i den præg-

tige *Mariekirke*, hvor Tsarerne blev kronet, og hvor *Napoleon* i 1812 havde sine Heste opstaldet, saaledes som den ved Port Arthur nys afdøde Maler *Verestschagin* havde fremstillet det paa et af sine Mesterværker. I Halvmørket glimrede de af Guld, Sølv og kostbare Stene overlæssede Vægge i Lys fra Kerter og Kandelabre, medens Mørket rugede oppe under de høje Kupler og mellem Søjlerne. En stor Skare bortdragende Krigere var søgt herind, forinden de skulde afgaa til Krigsskuepladsen. De stod og hørte Messen. Da lukkedes Dørene til det Helligste bag Alteret paa Klem, og en dæmpet Sang lod sig høre. Lidt efter aabnedes Dørene helt, og en Biskop med en Del Præster traadte frem, idet Røgelsekar svingedes, og Røg steg op under Hvælvingerne. Skaren kastede sig næsegrus paa Gulvet, medens Sangen bruste vidunderligt smukt, afvekslende med Biskoppens og Præsternes Messen. Alle laa i inderlig Bøn for „det hellige Ruslands“ Sejr i Krigen og for Frelse for den Enkelte. — Det var smukt og stemningsfuldt.

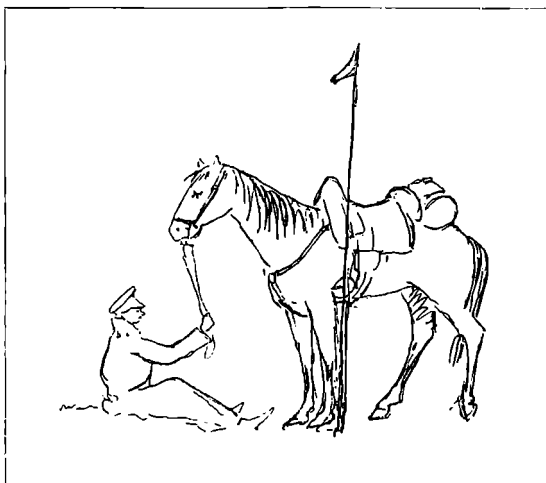
Saa gik det videre ad den lange, eneste Forbindelseslinie mellem Rusland og Mantschuriet.

MED DEN TRANS-SIBIRISKE JERNBANE TIL KRIGSSKUEPLADSEN

Hvem skulde have troet, at man midt under Krigen kunde have det saa overordentlig komfortabelt, som det virkelig var Tilfældet paa denne Jernbane. Det internationale Sovevogn-Selskabs Vogne løb vedblivende lige til Irkutsk, og man havde det i „*Le Transsibirien Expres*“ akkurat lige saa godt som i Kontinentets andre Eksprestog. Man sov i en fortrinlig Seng, spiste sine Maaltider i Restaurationsvognen, hvor man gjorde Bekendtskaber. Naar Toget holdt ved de større Stationer, sprang man ud og ilede frem og tilbage paa Perronen for at faa lidt Bevægelse. Den var tilstrækkelig til at vedligeholde Velbefindendet. — — —

Saadan gaar det over Ruslands Sletter, hvor Landsbyer ligger spredt med store Afstande, hvor man ser Hyrder vogte Hjarde og enkelte Folk pløje i Foraarsvejret. Videre gaar det over *Uralbjergene* med Skove af Birk og Naaletræ, ned paa *Sibiriens* endeløse flade Sletter, hvor Birken gror i Mængde, og hvor af og til en Rytter, en Vogn eller en lille Karavane viser sig; men i det Hele og store gør Sibirien et øde Indtryk paa Grund af sin meget spredte Bebyggelse, og fordi Strækningerne nærmest Banen for en stor Del først senere vil blive udlagt til Bebyggelse. Vi suser hen over Stepperne, hvor vi langt borte ser Røg stige op fra Teltpladser. Stundom øjner vi en *Kirgis* ridende paa sin lille, men udmærkede Hest — en enkelt Gang endog paa en Okse, ligesom Kameler fra sydlige Egne ogsaa viser sig. Byerne ved Banen frembyder mere Liv. Her træffer vi af og til Danske, der alle er veltilfredse og tjener gode Penge, mest ved Mejeridrift og Smørhandel.

Vort Tog glider frem, ikke med nogen overvættes stor Fart, men dog hurtigere end Militærtogene, som af og til maa holde paa Stationerne, for at vi kan komme forbi. Overalt maa man beundre den Ro og Orden, der hersker paa den sibiriske Bane. Paa hele Strækningen bliver alle Broer, baade de store, prægtige over Sibiriens mægtige Floder og de mindre, bevogtede Dag og Nat, og det tillades ingen under Passagen af disse at bøje sig ud af Vinduerne, som maa være lukket. Denne Forholdsregel er truffet for at forhindre, at Nogen skal kaste eksploderende Stoffer ud, der kunde ødelægge

Kosak.

dem. Dag og Nat staar Poster parat med skarpladte Geværer for at give Ild, om Forbudet skulde blive overtraadt.

Som Regel medfører de fra Østen tilbagegaaende Tog ikke meget, hverken af Personer eller Gods. Af og til er der dog Saarede med, ligesom den civile Trafik til og fra Irkutsk gaar saa temmelig uforstyrret. En Gang møder vi Saarede fra *Port Arthur* og iblandt dem Matroser med Georgskors paa Brystet. De ser ret lidende ud. En anden Gang træffer vi nogle Jernbanevogne med Fanger paa Vej mod Øst. Bag de tilgitrede og med Birkekviste smykkede Vinduer stirrer unge, sørgmodige Ansigter paa os. Det er, siger man, politiske Forbrydere (Studenter?), der nu skal arbejde paa Vejanlæg o. l. i det fjerne Østen, for derved maaske efterhaanden at opnaa Friheden igen. Vi giver dem, med Vogterens Tilladelse, Cigaretter.

Det stadige Samtaleemne under Vejs er selvfølgelig Begivenhederne paa Krigsskuepladsen. Ved Stationerne faar vi de sidste Telegrammer, der ivrigt diskuteres i Ryge- og Spisesalonen.

Det lakker ad Aften. Toget løber ind paa en Station, og som sædvanlig strømmer vi ud af Vognene for at faa lidt Motion op og ned

ad Perronen. Der er pakkende fuldt af *Kosakker*, Hoved ved Hoved. Fra en tæt Klynge lyder Sang med rørende Tonefald. Forunderligt at høre disse skønne milde Folkesange fra de skæggede krigerske Skikkelser. Saa snart den ene Sang er til Ende, holder man inde et Øjeblik, saa ser man en Haand blive rakt i Vejret, og i samme Nu bruser en ny Sang atter ud over Sletten i den stille Aften.

Det er om Rusland, Tsaren, Kærlighed og Krig, det drejer sig. — Vi staar stille og lytter, betaget af Stemningen, drømmende os som disse Krigere langt bort til fjerne Steder, hvor Kvinder sysler og Børn leger, hvor Skove genlyder af Vilddyrs Skrig og Sletten af Hestehoves Trampen, naar i susende Fart en Rytterskare hvirvler Støvet op — derude, hvor Horisonten ingen Grænser har, hvor Livet er frit og ubundent.

Sangen hører op. Skaren spreder sig lidt, og som ved et Trylleslag veksler Situationen. De blide Stemninger er vejret bort. Latter og Raab lader sig høre. En Kosak med en mægtig Harmonika kommer springende fra en Jernbanevogn, hvor Hestene staar og tramper. — Et Par Mænd træder frem af Skaren, og til Harmonikaens muntre Toner danser først den ene frem, trippende, vridende Benene og Kroppen frem og tilbage, indtil han pludselig ved et behændigt Spring, en Bøjning paa det ene Ben helt ned til Jorden slutter af — saa begynder den anden; vildt og utæmmet i pilsnare, vuggende Bevægelser danser han frem mod den første med Øjnene stift heftet paa denne. Dansen er en Blanding af engelsk Reel og Kankan. — De dansende forsvinder i Mængden, andre træder frem, medens muntre Ansigter stirrer paa de optrædende, og medens Støj og Latter lyder rundt om. — Et Hornsignal skingrer, Skarerne opløses og forsvinder i Vognene for atter at fare frem et langt Stykke, inden der paa ny bliver gjort Holdt, og inden man paa ny kan muntre sig. Ogsaa for vort Vedkommende lyder Signal til Afgang, og saa gaar det fremad mod Øst, medens Mørket indtræder og sænker sig over Sletten og Birke- og Naaetræsskovene, hvor hist og her et Baal glimter fra Kirgisernes Lejrpladser.

Med hele deres krigerske Organisation i Fredstid og deres Liv paa Stepperne er Kosakkerne fødte Krigere. De glæder sig til Krigen. Hjemme i Kosaklandsbyerne bliver som Regel, foruden Kvinder og Børn, kun en af Sønnerne tilbage for at styre Gaarden; men Lysten til at komme af Sted er saa stor, at man har Eksempler paa, at selv disse Familieforsørgere, der, ifølge Lovene, er fritaget for Militærtjeneste, vil med. En af dem, vi under Vejs traf paa, havde saaledes betalt 3000 Rubler for at formaa en anden til at blive hjemme og passe Gaarden i hans Sted.

Kosakkerne er som Regel velhavende Folk. De besidder udstrakte Landstrækninger, hvor man ser deres Landsbyer ligge spredt. Her kan ingen Fremmed købe Jord. Hvis en saadan vil slaa sig ned mellem Kosakkerne, maa han leje Jord af dem og Indtægterne herfor

gaar i Distriktets Fælleskasse. Hver Mand maa selv sørge for sin Hest. Udrustning og Vaaben har Kosakkerne hjemme paa Gaardene, saa at de altid er parate til Opbrud. Deres Æresfølelse som Krigere er stor; men deres øvrige Vandel er vist ikke meget forskellig fra Landsknægtenes i gamle Dage. — Regiment paa Regiment afgaar til Krigsskuepladsen under Jubel og Haab om Bytte, Ære og ubundet Krigerliv. Mange af deres Officerer og Underofficerer er prøvede gamle Krigere med Hæderstegn bl. a. fra Krigen mod Tyrkerne.

Passagererne i vort Tog bestaar af Officerer og nylig udskrevne civile Læger, der skal til Krigsskuepladsen for at gøre Tjeneste som Reservelæger. Læger er i Fredstid ikke værnepligtige; men i Krigstid kan de indkaldes. Dette er sket i stort Antal i Anledning af Krigen i Østen, og navnlig har man ladet det gaa ud over jødiske Læger. Selvfølgelig er det til stor Ulempe for de fleste, som nu maa opgive Praksis og efterlade Hustru og Børn. Blandt vore Rejsefæller er ogsaa en hel Del Personer, der er knyttet til det „Røde Kors“, saaledes adskillige Damer, der skal gøre Tjeneste som Sygeplejersker, deriblandt enkelte Officersruer, endvidere en Fyrst *Scherbatoff*, der skal bestyre et af de 5 Distrikter, som det „Røde Kors“ har oprettet paa og bag ved Krigsskuepladsen. Han er en høj statelig Mand, der med Selvfølelse afleder sin Herkomst fra Normannen Rurik; dertil er han en vældig Bjørnejæger for Herren og en rig Mand. Han ledsages af sin Hustru og endnu en Dame, hvis Mand staar i Spidsen for et andet af det „Røde Kors“ Distrikter.

Fra Sletterne kommer vi endelig ind i et bølgeformet, skovrigt Terræn i Nærheden af *Krasnojarsk*. Endnu et Par Dage, og vi naar den prægtigt beliggende store By *Irkutsk*, hvor de fleste af vore Rejsefæller bliver for at hvile sig en Dag, og hvor Eksprestoget standser. Jeg gaar dog straks videre med et Militærtog efter et kort Ophold. Paa et Par Timer naar vi Stationen *Bajkal*, hvorfra Isbryderne fører Tropper og Rejsende over *Bajkalsøen* i nogle faa Timer. Ved Stationen er der en Mængde Militærpersoner og Personale af det „Røde Kors“ o. s. v., hvilke alle skal videre. Der er kvælende hedt. En Fodfolksstyrke er under Indladning, og snart afgaar den ene Isbryder med dem. Nogle Timer efter er det vor Tur til at afgaa med den anden Isbryder. Den glider hen over det dybe, klare Vand, der for ikke længe siden var dækket af Is, over hvilken Tropperne drog. Stuvende fuldt er der om Bord, men vi finder dog en Plads ved det veldækkede Bord i Spisesalonen, gennem hvis Vinduer vi nyder det smukke Skue af de høje snedækte Bjerge, der kranser Søen. Ved deres Fod ligger hist og her en Landsby.

Formentlig for sidste Gang paa vor Vej til Krigsskuepladsen nyder vi endnu Civilisationens Goder i Form af en glimrende Diner med udsøgte Vine i Selskab med et Par Levemænd af Rang; en kejsertilig Ceremonimester, hvis Søster og Svoger jeg senere traf paa en Islandsrejse, og en Løjtnant, som jeg senere mødte i Ljaojang. De

var begge meget fornøjelige; men det stødte mig, at de var afvisende over for vore Rejsefæller, de jødiske Læger, hvilket jeg lod dem forstaa.

Da vi havde spist, gik vi ud paa Dækket for at se paa Kysterne.

Et koldt Pust slaar os i Møde, og vi maa tage Kappen paa. Enkelte Isstykker skurer hen ad Skibssiden. Jeg kender saa godt denne Lyd fra andre Egne. Ser man fremefter, øjner man en hvid Stribe hen over Vandfladen — det er Isen — og bag den høje blaanende Bjerge med Sne paa Toppene.

Var jeg pludselig bleven hensat til dette Sted, og nogen havde spurgt mig, hvor jeg mente at befinde mig, vilde jeg uden Vaklen have gættet paa Grønlands Kyst. Snart er vi inde mellem store, løsevne Flager af Is, gennem hvilke Damperen rask skærer fremad. Vi spejder forgæves efter de sorte Pletter paa Isen — Sælerne — som plejer at høre hjemme der; som bekendt har Bajkalsøen ogsaa sine Sæler, til Trods for, at det er en Ferskvandsindsø.

Den sidste halve Time gaar vi gennem tætpakket Is, til vi nærmer os Anløbsstedet *Myssovaja*, hvor der er Vagtposter, Soldater, Jernbanefolk og Jernbanemateriel i Mængde. Som overalt paa den sibiriske Bane er her udmærket Orden; Toget afgaar ikke før sent paa Aftenen, og der er stuvende fuldt i Kupéerne. Dog faar vi alle Soveplads.

Vi glider hen mellem *Transbajkals* Bjergegne, der er bevokset med Ceder- og Fyrreskove. Om Dagen er det varmt, men naar Solen sænker sig i prægtigt Farveskær bag Fjeldene, mærker man Køligheden. Da staar man ved Vinduet og stirrer ud i Halvmørket paa de prægtige Cedre, der tegner sig mørkt mod den rødlige Himmel, paa Sletterne, der dækkes af dybe Skygger, men hvor Baal fra *Burjæternes* Lejrpladser eller Vagtposternes Ildsteder glimter ildrødt. Der er langt mellem Stationerne, men Tiden falder ikke besværlig for de Rejsende. Man samler sig i Grupper i Kupéerne, drikker Te, fortæller Historier om Krig og Hjemmet, om Jagt og Heste, og muntre Eventyr. Saa naar man den næste Station, hvor Tekedlen fyldes med kogende Vand fra Samovaren, der altid skal findes paa enhver Station.

Indfødte eller Bønder følger et Stykke med Toget og gaar fra Kupé til Kupé for at sælge Fødevarer. En Gang kommer en Mand med en Harpe for at spille for os. Det er en Bøhmer, der her frister Livet paa ægte Zigeunervis. En enkelt Gang møder vi Tog med nogle japanske Fanger, ellers er det kun tilbagegaaende tomme Vogne.

En Aften holder vi ved en Station, hvorved der ligger et lille Kapel, hvis Døre staar aabne, og paa hvis Alter og foran hvis Helgenbilleder der brænder talrige Vokslys. De fleste af vore Krigere — baade de mere adstadige, højerestillede Officerer og de unge, lystige Løjtnanter — begiver sig derhen for at forrette deres Andagt. De knæler ned paa Gulvet i Bøn, kysser Helgenbillederne og stiller

Burjæter og russiske Officerer. Trans-Baikal.

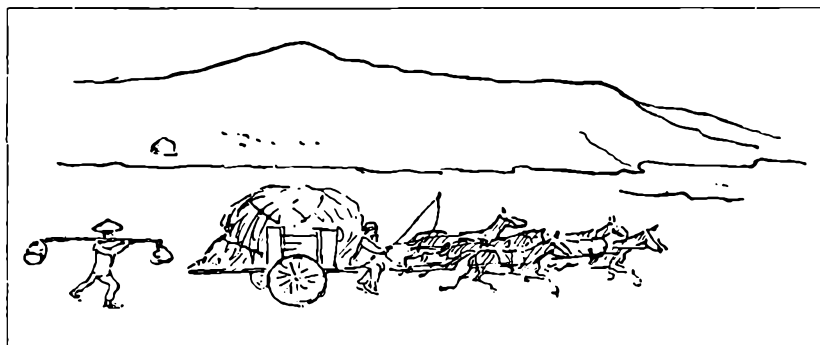
(D. B. fot.)

Lamabegrævelser. Mukden.

(D. B. fot.)

tændte Voksllys i Kandelabrene. Naar Andagten er forrettet, forlader de i Stilhed Kapellet, idet de korsor sig — for snart efter, naar Toget bruser videre, at begynde Lystigheden igen. Videre gaar det gennem Transbaikals Skovegne, forbi den smukke By *Tschita*, saa mod Sydøst ned mod den mantschurske Grænse. Skovene forsvinder og giver Plads for bølgeformede Højsletter, hvor *Burjæternes* Sommergræsgange findes. Disse Folk ligner i ikke ringe Grad Japanere. Mange af dem gør Tjeneste i Kosakregimenterne, og naar man ser dem i Uniform, skulde man nærmest tro, det var Japanere. Vi ser Hjerde paa Hundreder af Heste — et enkelt Sted 7—800 — græsse under Bevogtning af enkelte Ryttere, derimod faa Køer og Faar. Hestene træder i Stedet for Malkekvæg. Hopperne malkes og Kødet spises. En Gang nærmer disse Ryttere sig Banen og morer sig med

Fra Trans-Baikal.

at ride om Kap med Toget. Dette er saaledes Tilfældet med en ældre Amazone, der viser sig at være en fortrinlig Rytterske.

Efter fire Dages Rejse fra Irkutsk naaede vi om Natten den 5. Juni Grænsestationen *Mantschuria*. Først op ad Dagen kunde vi fortsætte. Nu mærkede man, at man nærmede sig Krigsskuepladsen. De Rejsende blev stuvet endnu mere sammen end før, og der var kun én eneste 2. Klasses Vogn i Toget, saa de aller fleste maatte rykke ind i 3. Klasse, hvor der var snavset og ubehageligt. Her saas ældre Kosakofficerer med deres Oppassere, enkelte civile Herrer og Damer, der havde faaet Lov til at begive sig til deres Hjem i Vladivostok, Harbin o. s. v. Her var „Duft“ af Kinesere, Mad, Tobak o. s. v. og en frygtelig Varme. Hver indrettede sig paa sin Briks, som han kunde, fik Tékedlerne frem og krammede Maden ud. Naar vi holdt ved Stationerne, ilede man af Sted for at hente varmt Vand, derfra til den lille Bod, hvor der solgtes lidt Fødevarer, saa handlede man maaske med *Kineserne* om stegte Høns, Radiser, Æg o. s. v., hvorpaa man atter skyndte sig tilbage til Kupéen for at lave Té og holde Maaltid. Stundom fandtes Restaurationer paa Bane-gaardene, hvor man til rimelige Priser kunde faa varm Mad og

Drikkevarer. I det hele taget maatte man erkende, at langs hele Banen var Priserne paa Levnedsmidler ikke høje, derfor havde den russiske Administration sørget. At vi maatte betale en Flaske Gammel Carlsberg Eksportøl med 1 Rubel, kan ikke forbaus.

Rejsen fra Mantschuria til *Harbin* varede tre Dage. Den gik først over vidtstrakte Sletter, hvor man stundom saa store Klitpartier, men som Regel vidtstrakte Græsflader; saa kom vi over *Store Khingan* Bjergene, hvor man passerede gennem en 4 Verst lang Tunnel. Da vi kom ud af denne, løb Banen to Gange i Buer rundt om en Landsby for at kunne sænkes 20 Meter. Snart var vi over de smukke, skovbevoksede Bjerge, dampede atter hen over dyrkede Sletter og passerede *Nonifloden* paa en prægtig Bro. *Hungusiske Røverbander* huserede den Gang over alt i Mantschuriet, efter al Sandsynlighed støttet og opmuntret af Japanerne, for hvem det jo vilde være af den største Betydning at ødelægge Banelegemet i Ryggen paa Felthæren. Japanske Spejdere og Spioner havde stedse og i stort Antal sværmet om Banen for at se deres Snit til at gøre et Kup; hidtil var det, takket være den gode Tjeneste, Bevogtningen havde udvist, ikke sket.

Det var ikke blot om Natten, men ogsaa om Dagen, der maatte passes paa. Thi de bugnende Agre af Korn skjulte let en Fjende, og nøje maatte man undersøge de Indfødte som nærmede sig, thi Japanerne benyttede ofte den kinesiske Dragt som Middel til at naa ubemærket frem. Det var imidlertid ikke saa vanskeligt at skelne en som Kineser forklædt Japaner fra en virkelig. Tog man Hatten af Vedkommende, vilde man let kunne overbevise sig om, hvorvidt man havde en veritabel Kineser for sig eller ikke. Kineserne bar jo alle Pisk, Japanerne ikke. Der var kun én Undtagelse fra denne Regel: Lama-præsterne var glatragede. Derfor havde adskillige Japanere forklædt sig som saadanne; men de var altid bleven opdaget — i alle Tilfælde var det ikke lykkedes nogen at saare Banelegemet. Denne Forklædning benyttedes bl. a. af to japanske Officerer, der, kort Tid før vi passerede disse Egne, netop var bleven indfanget. De medbragte Sprængstoffer til at ødelægge Broer. Officererne førtes til *Harbin*, hvor de, af særlig Naade, blev skudt — ellers hænger man den Slags Folk. De gik i øvrigt Døden koldblodigt i Møde efter at have skrevet Breve til deres Familier, hvilke aandede af Fædrelandskærlighed og Bevidstheden om, at de havde gjort deres Pligt. De røg Cigaretter til det Øjeblik, da Kuglerne gennemborede dem, og det sagdes, at den ene af dem til Tak for den humane Behandling russiske Officerer havde givet dem, havde givet alle sine medhavende Penge til det „Røde Kors“.

Varmen var meget slem; men Sommeren var jo begyndt, og overalt paa Markerne saa man Kinesere i Færd med Arbejde. Landskabet var smukt, men ensformigt. Trægrupper, der ofte skyggede for Landsbyer eller var anbragt omkring Begravelsespladser, saas spredt rundt om paa Agrene; det hele Landskab mindede om aabne

Strækninger paa Sjælland og Fyn; dog fandtes der ingen Markgærder.

Den 8. Juni om Morgenen ankom vi endelig til *Harbin* efter at vi havde passeret over *Sungarifloden* paa en stor Bro, hvis Brobuer saas viden om. *Harbin* var nu — tre til fire Aar efter sit Anlæg — en stor, meget udstrakt By med Masser af europæiske Huse og Forretninger og endnu flere kinesiske do. Den største Del af Byen laa lavt, og Vandet fra Floden stod undertiden op i Gaderne, hvilke selv i Tørvejr var saa fulde af Huller, at det var en Lidelse at køre paa dem. En Rejsefælle og jeg tilbragte en Del af Dagen i et malpropert Hotel med høje Priser og med at søge de militære Autoriteter, der skulde give mig Tilladelse til at rejse videre. Da jeg efter lange og trange Underhandlinger havde opnaaet, hvad jeg ønskede, rejste jeg om Aftenen videre sydpaa i en ulidelig Varme sammen med en Mængde Officerer, Læger, Personer af det „Røde Kors“ m. fl., hvilke alle skulde til Krigsskuepladsen. En Oberstløjtnant, en gammel Kaptein, der havde meldt sig til Tjeneste paa ny, og jeg slog os sammen i en 3. Klasses Kupé, hvor der var propfuldt af Mennesker, og her levede vi ret gemytligt sammen i de to Døgn, Rejsen til *Mukden* varede. Det Landskab, vi kørte igennem, lignede ganske det, vi nys havde passeret; kun var det frugtbarere. Af og til kom der ved Stationerne Patrouiller med mistænkelige Personer som Fanger. En Gang blev en *Hungus* bragt ind i Toget; han var truffen ved Banen under Forsøg paa at foretage en Sprængning. At han vilde blive hængt, var der næppe Tvivl om.

Endelig den 10. Juni om Aftenen naaede vi *Mukden*. Jeg havde i ét Træk foretaget de 19 Dages Rejse fra St. Petersborg uden i øvrigt at være nærværdig anstrengt.

I MANTSCHURIETS HOVEDSTAD

Den gamle mantschuriske store, vidtstrakte By, som var Hovedstad i Provinsen *Tschenking*, eller det sydlige *Mantschuri*, bærer det mantschuriske Navn *Mukden*, medens Kineserne kalder den *Chenyang*. Her residerede den kinesiske Generalguvernør eller Vicekonge, *Tsian-Tsium*, af Europæerne som oftest benævnt „*Tartargeneralen*“. At han ikke havde nogen let Opgave, nu da Russerne var Herrer i Landet, er indlysende. Han havde vel endnu den civile Administration i Hænderne; men den russiske Vicekonge „Hans Høj-Eksellence“ Admiral *Alexéjeff*, der f. T. ogsaa havde sit Hovedkvarter i *Mukden*, var i Virkeligheden den, der ved sine Direktiver styrede Landet, selv om dette skete med den største Hensyntagen til den kinesiske Administration og Befolkningen. Hvad hjalp det, at „*Tartargeneralen*“ til daglig som Vicekonge havde en langt mere udstrakt Myndighed end andre Vicekonger i det kinesiske Rige, nu kunde han dog kun udøve sin Magt i Skyggen af en andens. Med Sorg saa ikke blot han, men alle de gamle mantschuriske Familier, — der

ogsaa hidtil havde haft ganske særlige Privilegier, som lettede dem Adgang til at blive Mandariner og faa Magt og Indflydelse — at det Land, over hvilket de tidligere havde hersket næsten enevældigt, nu var i Russernes Vold. Deres Indtægter og Anseelse var f. T. langt ringere end tidligere, thi Russerne behandlede Befolkningen godt, holdt streng Mandstugt blandt Tropperne og lod Befolkningen tjene mange Penge ved Leverancer, saa de var i Grunden ret vel sete, hvilket jo ikke var til Gunst for Mandarinerne.

Ogsaa det kejserlige Dynasti i Peking havde særlig Grund til med Sorg at se Mukden i Russernes Vold, Dynastiets Vugge fandtes nemlig her, og naar man kender Kinesernes Ærefrygt for Forfædrenes Minde og den Kultus, de driver dermed, vil man fatte, at den Omstændighed, at de gamle prægtige Kejsergrave uden for Mukden — med deres dejlige Lunde og Alléer af Dyremonumenter, i Læ af hvilke Forfædrene hvilede — nu var vanhelliget ved de Fremmedes Nærværelse — maatte bidrage til at forøge Sorgen.

Mukden selv har fuldstændig Karakter af en østerlandsk Hovedstad med en indre og en ydre Mur, monumentale Taarne, Porte, Pagoder o. s. v. Et Palads for „Tartargeneralen“ findes ogsaa i Byen og uden for samme ligger Pagoder og flere Buddhisklostre, hvor de tibetanske Lamaers Lære doceres. Jernbanestationen ligger et godt Stykke fra Byen, 2—3 Verst, idet man, af Hensyn til Kinesernes Ønske om ikke at profanere selve den gamle, næsten hellige By, har ført Banen uden om i en Bue. Ved Stationen findes vel en Del offentlige Smaabygninger, der tidligere for største Delen brugtes til Banefunktionærer, men nu afgav Kvarter for Militæradministrationen, derimod ingen europæiske Privatboliger og kun nogle faa Kineserhytter og Boder, hvor ingen kunde være tjent med at bo. At tage Kvarter i Byen var, paa Grund af Afstanden, temmelig upraktisk, naar Opholdet ikke var af lang Varighed. Ankomne Officerer, Korrespondenter o. l., der ikke i længere Tid skulde blive paa Stedet, fik derfor foreløbig anvist Kvarter i Jernbanevogne, hvor der vel var kvælende hedt og Masser af Fluor, men hvor der dog var forholdsvis rent. Ogsaa jeg fik Kvarter i et saadant Tog. For Tiden var der kun én fremmed Militærattaché her, nemlig min gode Bekendt, den danske Premierløjtnant i Marinen *Louis Tvermoes*, med hvem jeg levede nogle fornøjelige Dage, til ogsaa han afgik sydpaa.

Vicekongen Admiral Alexéjeff med sin militære og civile Stab boede selv i en Række Jernbanevogne, hvor flere af Kontorerne ligeledes fandtes. Dette medførte selvfølgelig den Fordel, at han i en Fart kunde forandre Standplads, om det skulde blive nødvendigt. Admirals Tog holdt paa et Spor, der var ført hen i Nærheden af nogle lave Administrationsbygninger, blandt hvilke en Villa afgav officiel Bolig for ham selv. Foran den var en lille Have. Blandt Husene fandtes ogsaa en Officersmesse, uden for hvilken der næsten daglig blev musiceret. Noget længere borte laa Barakker til Soldater. Tropper var der i øvrigt kun faa af i Mukden, i alt kun ét

Regiment, noget Artilleri, Ingeniører o. s. v.; men, man befandt sig jo ogsaa bag Operationsarméen

I vor Vaggonrække fandtes ogsaa „*Censuren*“. Denne Institution, der stod direkte under Vicekongen og ikke under Overgeneralen, varetoges af en Oberst *Pistitsch* og to Subalternofficerer, hvilke havde med alle Krigskorrespondenterne at gøre. Daglig om Eftermiddagen holdt der en Mængde af deres Heste og Køretøjer uden for dette for mange Korrespondenter saa triste Sted. — „*Censuren*“ var nemlig meget streng, og det blev for største Delen en Umulighed paa det daværende Tidspunkt at hjemsende blot nogenlunde værdifulde Oplysninger. — Foreløbig havde Korrespondenterne, paa nær ganske enkelte, hvilke allerede forlængst var ankommet, ikke opnaaet stort. Først havde de maattet tilbringe en Tid i *Harbin*, siden i *Mukden*, for sluttelig i smaa Hold at blive dirigeret til *Ljaojang*, hvor de foreløbig holdtes tilbage uden at faa Lejlighed til at se noget. Kun nogle russiske Korrespondenter havde faaet Lov at gaa til Fronten. Der var derfor almindelig Misfornøjelse med Forholdene — og Ventetiden var trist.

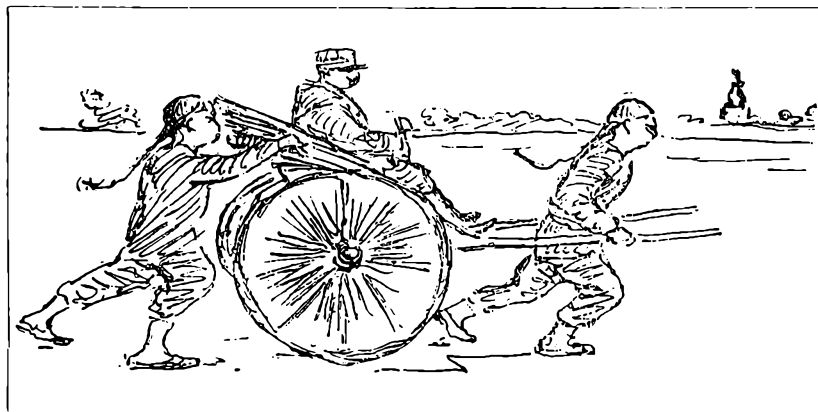
Der var Korrespondenter fra Alverdens Riger og Lande, mest dog Amerikanere og Englændere, der tidligere havde bivaanet flere Felttog, og som paa Valpladser i Syd-Afrika, paa Kuba, Filippinerne og i Sudan havde indhøstet Erfaringer. Alle var enige om, at intetsteds havde „*Censuren*“ været saa streng som her, og intetsteds havde de haft saa ondt ved at opfylde deres besværlige Hverv. De var irriterede og skældte alle ud paa Russerne. Men som de Verdensmænd, de var, havde de snart taget deres Parti. Nogle rejste eller kaldtes hjem, andre søgte at faa det bedst mulige ud af Situationen og fornøjede sig, som de kunde, ved Rideture i Omegnen, Tennisspil o. s. v.

Blandt Korrespondenterne traf jeg en ung 21aarig Engländer, *Lord Brooke*, der havde tjent som Løjtnant i den engelske Armé i Syd-Afrika under Krigen med Boerne, siden været i Makedonien — der var *Maurice Baring*, tidligere engelsk Attaché i København. Han talte 7 Sprog, bl. a. Dansk og var en højt begavet Mand, men en Levemand af Rang, hvis muntre Streger gjorde ham meget omtalt. Der var endvidere Amerikaneren *Millard* („*New-York Herald*“), der snart efter rejste hjem; *J. Hands* („*Daily Mail*“), *Douglas-Story* („*Daily-Express*“): afsk. Premierløjtnant *von Schwarz*, Invalid fra Krigen i Kina en ægte tysk Officerstype („*Lokal-Anzeiger*“); Oberst *Gaedcke* („*Berliner Tageblatt*“), der siden hjemme blev berøvet sin Officersrang og Tilladelse til at bære Uniform for Skriverier mod den tyske Regering og Hær; *A. Graham Simpson* („*Daily Telegraph*“) og *Franz von Jessen* („*Nationaltidende*“), der spillede en ikke ringe Rolle blandt Korrespondenterne paa Grund af sine personlige Egenskaber og den Gunst, han stod i hos de russiske Autoriteter, desuden flere russiske Korrespondenter, blandt hvilke en afskediget Oberst *Lodichenski*, der bar Uniform ligesom jeg. Nogle af Korrespondenterne boede i Byen, i en kine-

sisk Gæstgivergaard, hvor de havde indrettet sig hyggeligt, enkelte andre havde lejet sig ind hos Lamapræster uden for Byen, hvor de blev fortrinligt behandlet af de venlige og kloge Mænd, atter andre laa i Telte o. s. fr. De fleste havde kinesiske Tjenere og Heste. De Korrespondenter, der ikke bar Uniform, havde alle et rødt Bind om venstre Arm med Bogstaverne „K. B.“ (5: Krigskorrespondent). Denne Legitimationsmaade var praktisk og fritog dem for ved enhver Lejlighed at vise deres Legitimationspapirer frem.

Medens jeg ventede paa Tilladelse til at gaa til Fronten, benyttede jeg, ligesom mine Kolleger, Lejligheden til at gøre Udflugter til Mukden og Byens nærmeste Omegn, dels til Hest, dels i en saakaldt

Udflugt i Rikschaw.

„Rikschaw“, et tohjulet Køretøj, der trækkes af en Kineser, medens den anden skubber bag paa.

Jeg skal dog ikke her nærmere beskrive de mange interessante Ting, jeg saa, men indskrænke mig til at sige, at Mukden, denne fuldt ud kinesiske By, der bebos af Mantschurer og Kinesere, og hvor Livet pulserer broget og rigt „som i selve Peking“, — at denne By med sine Masser af Mennesker, lave Huse, Porte, Monumenter, Templer og sine gamle Mure for mig ligesom tryllede frem det brogede og mangeartede Liv, saadan som man tænker sig det i Fortidens Storbyer. Det var som om en i Tid fjern Verden pludselig var bleven lyslevende.

I Selskab med russiske Officerer besøgte jeg et kinesisk Teater og militære Installationer; med Korrespondenter levede jeg hyggeligt i deres afsides stille Hjem langt fra Stadens Larm, hvor vi talte om Oplevelser i alle Verdens Riger og Lande — og hvor vi ærgrede os over at maatte ligge stille, medens de sloges længere sydpaa, eller vi strejfede gennem Gaderne, besøgte Boder og Værksteder o. s. v., uden nogen Sinde at blive antastet eller forulempet, skønt der,

som sagt, kun laa yderst faa russiske Tropper i selve Byen. Hen ad Aften gik vi maaske hen til den „russisk-kinesiske Bank“, hvor der var indrettet en Tennisbane, og hvor de faa Europæere i Byen søgte hen, naar Solen dalede, for at finde Motion og Oplivelse i hinandens Selskab.

Kineserne var i øvrigt næppe til at stole paa, hvilket noksom viste sig under Oprøret 4 Aar forud, da de bl. a. myrdede en katolsk Biskop og flere andre Europæere, hertil kom, at de tidligere omtalte *Hungus*-Røverbander af forskellig Nationalitet ofte huserede i Eggen, ligesom de ikke sjældent kom ind i Byen under Forklædning — som man, sikkert med Rette, antog — i Japanernes Sold. De russiske Militærautoriteter havde derfor givet de strengeste Ordre om at passe paa overalt.

En Kollega og jeg kom en Dag gaaende for at bestige en af de gamle forfaldne, mægtige Byporte i Murene om den indre By. Det var ved Solnedgang, og vi havde til Hensigt at kaste Blikket ud over Byen og til de fjerne Bjerge. Ved Porten var der en Del Trængsel af Vogne og Fodgængere. To russiske Soldater stod paa Post her med Bajonet paa Geværet. Den ene standsede pludselig en forbipasserende Mandarinvogn paa en ret studs Maade, fordi Gardinerne var rullet ned, saa man ikke kunde se, hvem der sad derinde. I et Nu var en af Mandarinens Tjenere af sin Hest og aabnede Vogndøren, saa Soldaten kunde forvisse sig om, at det virkelig var en af de kinesiske Mandariner. Vognen fortsatte sin Fart, og vi talte om, hvor ubehageligt det matte være for de høje Herrer i deres eget Land at blive behandlet saaledes, — men vi fik snart Øjet op for, at det var nødvendigt at passe paa.

Saa steg vi op paa Muren og saa her fra Solen gaa ned i et ildrødt Skær bag Bjergene. Halvmørket sænkede sig over Mukdens Tage, og hist og her begyndte man at skimte Lys i Gaarde og paa Gader. Just som vi beredte os til at gaa ned, hørte vi Trommeslag, Lyd af Piber og Sang. Det var russiske Soldater, der kom dragende fra Forstaden gennem Porten paa deres Aftenvandring. Paa denne Maade fik de Motion, naar Solen ikke længere stod højt paa Himlen og Varmen var for stærk. De var næsten alle uden Vaaben, kun enkelte bar Geværer — man kunde jo dog ikke vide, hvad der vilde ske. — Soldaternes Sang skingrede højt, idet de passede Portaaabningen, og Indfødte stod stille og saa til. Da blev der pludselig et voldsomt Spektakel. Vi hørte en Soldat raabe op og saa ham i Løb, idet han forfulgte en Indfødt. Denne faldt om lige i Porten og blev under voldsom Sammenstimlen ført bort, idet Soldaten trak ham i Pisken. Anholderen havde gjort et godt Kup. Det var nemlig en *Hungus*, som — trods Forbudet — havde Vaaben paa sig. De havde været saa daarligt skjult, at den forbimarcherende Soldat havde opdaget dem. Der havde været én *Hungus* til; men denne undkom, efterladende sin Hest.

Under allehaande Forklædninger kom disse Folk ind til Byen for

at spejde og røve, men kun sjældent var de saa uforsigtige at løbe i Armene paa Russerne.

Efter denne lille Oplevelse spiste vi til Middag hos Korrespondenterne, hvis Bolig laa i en Sidegade, tæt ved. Da vi havde tilbragt en yderst behagelig Aften i det gæstfri Hjem, hvor kinesiske kulørte Lamper brændte som til Fest, og hvor Kokken havde gjort Underværker og Vinen hjulpet til at forhøje Stemningen, kørte en Kaptajn og jeg tilbage til vore Kvarterer ved Jernbanestationen. Med Lygterne tændt paa vore Rikschaw's rullede vi gennem Mukdens Gader, der nu laa hyllet i Mørke, og hvor der var stille og tomt. Kun nogle smaa Blus paa Husene lyste sparsomt op; i jævn Fart løb vore Mænd med os, idet de, til Trods for Mørket, omhyggeligt undgik Hullerne i Vejen. Skinnet fra vore egne Lygter vandrede hen ad Husmurene, hvis Porte og Døre var lukket og stænget. En enkelt Kineser passerede forbi, en enkelt forsinket Vogn med sit Forspand af Muldyr eller Heste traadte frem af Mørket, idet vi ilede forbi, saa slog vore Lygters Skin lige ind i Ansigtet paa en Skildvagt, der stirrede paa os, og øjeblikkelig saluterede, da han saa, det var Officerer. Ved den indre Byport blev vi underkastet et skarpt Eftersyn, og jeg maatte op med mit Passertegn, før de store Fløjddøre blev aabnet. Noget lignende gentog sig ved den ydre Byport. Vi var nu ude i dybt Mørke, men utrættelig løb Mændene videre med os.

Pludselig blev vi anraabt af en Patrouille; atter en ny Underøgelse, og videre gik det, til vi anden og tredie Gang blev anraabt. Det gik dog alt sammen godt, til vi kom i Nærheden af Hovedkvarteret. Her fik vi ikke Lov at passere, da vi ikke kunde Feltraabet. Vi maatte staa af Vognene, og under Eskorte blev vi ført til en Vagtkommandør et Stykke borte, som først efter adskillige Ophævelser lod os passere hjem.

Det havde været brændende hedt om Dagen, men var nu køligere. Stjernerne tindrede paa Himlen, og vi hørte Hundene gø langt borte ude paa Sletten. Var det maaske en Hungus, der sneg sig om for at spejde, og nu var bleven opdaget af de vagtsomme Dyr?

Dagene gik, stadig kom der friske Tropper forbi paa deres Vej mod Syd. De standsede som oftest nogen Tid ved Stationen, og i Restaurationen var der da fuldt op af Officerer. I øvrigt var dette Sted med sine Myriader af Fluor og Masser af Flasker og ikke daarlige Mad et yndet Samlingssted for Officererne i Mukden. Her kunde man, saa længe der var Beholdninger, faa sig dansk Carlsberg Øl, svenske Tændstikker — foruden meget andet, der mestendels var hidbragt fra Kina eller endog fra Japan over Newschwang (Niutschwang). Vi drak saaledes stedse japansk Mineralvand („Tansan“), fik ogsaa japansk Øl o. s. v.

Port Arthurs Belejring eller i alle Tilfælde dens Indeslutning fra Landsiden var netop begyndt, og fra Søsiden blokerede den japanske Flaade Fæstningen. Ikke desto mindre vedligeholdtes Forbindelsen

Pagode. Mukden.

(D. B. fot.)

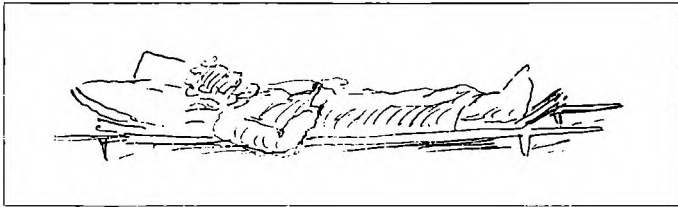
En Bettler (Lama) uden for Mukden. (Tegning efter Fot. af D. B.)

med denne fra russisk Side, dels gennem forklædte Udsendinge, der sneg sig ind og ud, dels ved kinesiske Fartøjer, som det lykkedes at bryde Blokaden, som oftest fra og til „Pigeon Bay“ paa Kvantung-halvøens Vestside. Af og til kom der til Hovedkvarteret i Mukden saadanne Udsendinge efter at have udført deres farefulde Hverv. Helten i et saadant Eventyr var netop til Stede under mit Ophold sammesteds. Det var en ung Løjtnant i Tscherkesseruniform, hvilken han i øvrigt bar, fordi hans egen Kosakuniform var gaaet til. En stor laadden Hue bar han paa Hovedet, en lang folderig Vaabenfrakke, med Bælte om Livet og Patronhylstre paa Brystet, hang ham ned til Hælene. Hans slanke Skikkelse tog sig brillant ud i den Uniform. Hans Ansigtstræk forraadte, at han ikke var Russer. Han lignede mere en Japaner: Smuk var han, flotte Manerer havde han, men det var ogsaa en veritabel Fyrste af Burjæternes Stamme. — *Gantimuroff* var hans Navn. Han hørte til i et af de transbajkalske Kosakregimenter, og han talte, foruden sit eget Sprog og Russisk, ogsaa Kinesisk, hvorfor han i alle Maader var vel egnet til den farlige Spioneringstjeneste. Han kom lige fra Port Arthur, idet han, forklædt som Lamapræst havde sneget sig ind i Fæstningen og tilbage igen, gennem alle de japanske Indeslutningslinier for at bringe Ordre til General *Stossel* og Svar tilbage. Han var aabenbart en yderst determineret Mand, der forinden han gik ud paa sit farefulde Togt havde gjort op med sig selv. Han havde været forberedt paa at dø — om det skulde være for egen Haand, — thi klynges op af Japanerne vilde han for ingen Pris. En Pistol og en Dolk havde han gemt under Forklædningen, for i paakommende Tilfælde at dræbe sig selv. Imidlertid forstod han at bibringe Japanerne den Tro, at han virkelig var den, han udgav sig for; men, som han sagde: „Hjertet hoppede i Livet paa mig, da jeg stod over for de japanske Officerer for at give Forklaring“. Han foregav over for dem, at Russerne havde taget ham til Fange og behandlet ham slet, derfor var han flygtet. De troede ham, og han fik Lov at gaa.

Situationen var i Begyndelsen af Maj følgende: General *Kuroki* med 1. japanske Armé truede fra S. Ø. Russernes venstre Fløj i Retning af Mukden m. v.; General *Nogi* med 3. jap. Armé havde indesluttet Port Arthur, og mellem de to opererede General *Oku* med 2. japanske Armé (vestligst) og General *Nodzu* med 4. Armé (østligst). Det gjaldt for *Kuropatkin* om at være særlig godt underrettet, og Rekognosceringspatrouiller og Spejdere udsendtes i Mængde. En af dem, der bragte de vigtigste Meldinger om Japanernes Landgange og Fremmarch, var netop Prins *Gantimuroff*. Han talte med mange japanske Officerer, der aldrig fattede Mistanke. De fortalte ham, at Japanerne beredte sig paa et langt Ophold foran Port Arthur. De anlagde Barakker for deres Styrker, byggede Batterier o. s. fr.

Den russiske Hær fik stadig Forstærkninger, og Tropper saa vi nok af, naar de kom forbi paa Banen, baade Ingeniører, Artilleri,

Fodfolk og Rytteri i vældige lange Tog, medførende Vogne, forsk. Køretøjer, Ammunitions-kærrer, Pontoner, Kanoner og Krigsmateriel. Stundom blev der gjort et kortere Ophold i Mukden. Af og til saa vi da Artilleri holde Øvelses-Eksercits med de nye Kanoner, som kun faa af Befalingsmændene endnu kendte, og som Mandskabet var fremmed for. Ved et Batteri var Kaptajnen den eneste, der kendte Mekanismen. Men med stor Ihærdighed arbejdedes der, og det Resultat, Artilleriet siden opnaaede paa Valpladserne, viste noksom, at man havde lært Brugen af de nye Vaaben.

Paa Baaren.

SAAREDE FRA SLAGET VED VAFANGKOU

Det var den 16. Juni i Mukden. — Musikken spillede lystigt op i Hovedkvarteret; men for mig, som sad i min Waggon og skrev, var det som om der flød en skærende Dissonans ind imellem. Det gjorde mig næsten ondt at lytte til disse muntre Valse, disse Marcher med buldrende Trommeslag og Fanfarer, som ellers plejede at mane, frem Billeder af Sejr og Soldaters Hurraraab, naar de rykkede frem til Storm og Sejr. — I de sidste Dage var der nemlig kommet daarlige Efterretninger fra Fronten — det var jeg vis paa. Mine Venner blandt Officererne havde været tavse, næsten undgaaet mig, og naar jeg havde dristet mig til en lempelig Forespørgsel, havde de enten svaret undvigende eller erklæret, at de vidste ikke andet, end at man i tre Dage havde kæmpet, men at: „Udfaldet var tvivlsomt“.

Til sidst betroede en af dem mig, at den Styrke under General Baron v. *Stackelberg*, som var sendt sydpaa i Retning af Port Arthur for at hjælpe den betrængte, indsluttede Armé, var bleven angreben, og at man havde set sig nødsaget til at gaa tilbage. Man havde mistet 13 Kanoner. Der var ingen Tvivl — et Nederlag!

De Saarede var allerede begyndt at komme. Sidste Nat passerede et Tog med saadanne, det gik nordpaa.

Nu om Eftermiddagen samledes uden for Stationen en næsten uoverskuelig Mængde Køretøjer til Brug ved Saaredes Transport. Man ventede nemlig et af „Det røde Kors“ Tog med henved 500 Saarede. Ikke blot var der mødt alle de tohjulede Kærrer, man havde

i Trænet, men ogsaa Kinesernes Vogne, navnlig deres „Rikshaws“, var tilsagt. Pladsen uden for Jernbanestationen var fyldt med disse Køretøjer, og tætte Skarer af Kinesere stimlede sammen for at se. Paa selve den store Perron var opstillet Hundreder af Baarer, og Soldater stod parate til at bære deres Kammerater bort. Officererne fra Garnisonen var vistnok omtrent fuldtalligt til Stede. Man talte dæmpet med hinanden og stirrede imod Syd for om muligt at faa Øje paa Røgen fra et Lokomotiv. — Det havde i de foregaaende Dage været meget varmt, og Himlen havde været skyfri, men just i Dag var det køligere, og Luften var overtrukken. Tunge Skyer hang rundt om, og Lyn glimtede af og til. Saa kom der en Byge, og Soldaterne blev sendt hjem for at hente deres Kapper til at lægge over de Saarede. I vildt Løb styrtede de af Sted, og snart stod de atter i lange Linier ved Baarerne og stirrede mod Syd, medens Regnen piskede ned.

Just som en Byge hørte op, saa man endelig — hen ad Aften — et Sanitetstog nærme sig. Sagte gled det ind langs Perronen, i alt nogle og tyve Vogne med det „Røde Kors“ Flag vajende paa flere af dem. Allerede inden det havde gjort Holdt, oplagede man en Mængde Ansigter, der kiggede ud af Vinduerne. En havde Hovedet i Bind, en anden Armen bunden op o. s. fr., men alle var de i hvide, rene og pyntelige Sygedragter. Det gjorde et godt Indtryk og bevirkede — idet mindste paa mig —, at Uhyggen straks svandt. Snart viste der sig flere Skikkelser i Vinduerne og paa Platformene for Enden af Vognene. Ved Siden af de Saarede saa man nydelige Kvindeskikkelser i snehvide Dragter med det røde Kors paa Brystet, samt Læger. Kort sagt! Ved første Øjekast fik man Indtrykket af minutios Orden, ubetinget Renlighed og en fast Tillid til, at der var gjort alt, hvad der kunde gøres for de Saarede — og dette Indtryk svandt ikke ved den paafølgende Defilerings og Udbringning af disse; men dette Sanitetstog var ogsaa indrettet med alle Nutidens Fordringer til Hygiejne. Det var udrustet af Storfyrstinde *Marie Pavlovna* og stod under Kommando af Oberst *Buch*.

I tætte Skarer samledes nu Soldater og Officerer ved Waggonerne for at høre om Slaget og de Enkeltes Deltagelse deri. Ikke faa Saarede bar Georgskorsset fæstet paa deres Skjortebryst. Flere af dem var i Færd med at skrive Breve inde i Kupéerne, nogle hjulpede af Sygeplejersker. De mere haardtsaarede saa man endnu ikke.

Ialt medførte Toget 470 Saarede, men det var kun en Sjattedel af det samlede Antal. De øvrige kom senere eller var allerede sendt til Hospitaler længere nordpaa.

Man forbavsedes over de Saaredes friske Udseende. Ingen af dem var blege, og kun faa saa lidende ud; men Japanernes Fodfolksprojektiler gav heller ikke slemme Saar. Paa kortere Afstande gik de gennem Knogler og Kød, og kun, naar de var udskudt paa lange Afstande, blev de siddende i Legemet. Derimod var Saarene af Granatstumper slemme.

De Saaredes Transport formede sig nu saa mønsterværdigt, som kunde den være arrangeret „til Parade“. Mange humpede selv ned til Baarerne eller Vognene, flere gik strunkt af Sted, medtagende deres Udrustning og Vaaben — ja en saaret, der havde faaet ikke færre end fem Saar, vægrede sig ved at blive baaret og gik af Sted, rygende paa sin Cigaret. Stærke Sygeplejere løftede de haardt Saarede paa Baarer og bar dem ud af Waggonerne. Kapperne hylledes over dem, og de førtes bort med deltagende Blikke rettede efter sig. Flere Officerer, men ogsaa adskillige Soldater, blev anbragt i Rikschaw's, og kørtes bort af Kinesere. Lidt efter lidt tømtes Jernbanevognene, og i lange Linier bevægede Kærrer og Baarer sig ind mod Byen ad Hospitalet til. — Alle de Saarede medbragte Fortegnelser over Saarenes Art, saa at disses Behandling straks kunde begynde.

Ca. 1½ Time efter Togets Ankomst var alle bragt bort. Med en Følelse af Lettelse gik jeg hjem — Krigen var dog ikke saa rædselsfuld nu til Dags som tidligere.

Jeg mødte en Oberstløjtnant, med hvem jeg havde gjort Rejsen hertil fra Moskwa. Hans Bataillon laa i Mukden og havde ikke været i Fægtning. Han sagde, idet jeg gik forbi ham: „Ja, er det ikke forfærdeligt, at man skal blive liggende her.“ Det var det Indtryk, de Saaredes Ankomst havde gjort paa ham. Intet afskrækkende, tværtimod! Det maa jo imidlertid erindres, at de Dødes og de haardt Saaredes Pinsler havde han ikke set.

Kejseren havde den 4. Juni gennem *Alexéjeff* telegrafisk forlangt af Kuropatkin, at der blev truffet Foranstaltninger til at fordrive Japanerne fra Kwantung-Halvøen: „Hvorledes bliver Overgeneralens Sag at afgøre; men det synes mig, at Tiden til en energisk Fremrykning nu er kommen.“

Som Følge heraf forlangte *Alexéjeff*, at Port Arthur skulde udsættes med mindst 4 Fodfolksdivisioner og 1 Rytterdivision; men Kuropatkin var overhovedet utilbøjelig til Operationer mod Syd; han vilde under en Retræte nordpaa koncentrere Arméen og afvente Forstærkninger. Initiativ og Vovemod manglede han, og han vilde kun lade en forholdsvis ringe Styrke: I sibiriske Armékorps under General *v. Stackelberg* (20 Batailloner og 19 Eskadroner) operere i Retning af Port Arthur. General *Oku*, som (viste det sig senere) ialt havde 36 Batailloner og 180 Kanoner, greb Offensiven og slog efter tre Dages Kamp, fra 13. til 15. Juni, General *Stackelberg*'s Centrum ved *Wafangkou*, saa han maatte trække sig tilbage med et Tab af 128 Officerer, 3435 Md. og 17 Kanoner, medens *Oku* kun mistede 53 Officerer og 1137 Md.

Alexéjeff havde den 13. Juni forudsagt, at det maatte gaa ilde: „Den til Operationerne mod S. anvendte utilstrækkelige Styrke og hele Bevægelsens Langsomhed vil føre til et Nederlag, saa at vi maa gaa tilbage mod Nord“, og han tilføjede spydigt: „saaledes som det jo er bedst“. — Tropperne havde kæmpet tappert og ydet seig Modstand.

General *Stackelberg* var anset som en dygtig Fører, men samtidig som en noget nervøs Mand, hvis Hjerne stadig arbejdede under Højtryk. Hans Stab havde ofte en yderst besværlig Tjeneste. Aldrig havde hans Omgivelser Fred. Om Natten kunde han ofte ikke sove, fordi Hjernen arbejdede. Han vækkede da sine Officerer, talte med

dem om sine Idéer og Planer, og naar Morgenens gryede, havde hverhen han eller de faaet Søvn og Hvile til at modstaa Dagens Anstrengelser med. Hans Hovedkvarter befandt sig i et til hans Disposition stillet Jernbanetog, hvilket jo var praktisk nok, eftersom baade hans Fremrykningslinie og hans mulige Tilbagetogsline fulgte Banen. — Dertil var intet at sige; men hvad man, selv i den russiske Armé, fandt forunderligt, var den Omstændighed, at han i dette Tog — og paa Valpladsen — medførte hele sin Husstand, bestaaende af: Hustru, et Par Piger o. s. v., hvortil kom Heste, nogle Køer, for at man kunde faa frisk Mælk, Jagthunde o. s. v., saa at Toget, der selvfølgelig ogsaa husede Staben, havde et meget stort Antal Vogne. At Hustruen, som paastaet — ved under Slaget ved Wafangkou ikke at ville tillade, at man vækkede Generalen, da han endelig en Gang var faldet til Hvile efter en gennemvaaget Nat — derved skulde have forhindret Reserverne i at blive sat ind i Tide, var vistnok dog kun onskabsfuld Bagvaskelse. — Jeg saa i øvrigt senere selv i Haitschøn dette berømte Stackelbergske Hovedkvarter, og jeg maa sige, at det gjorde et fuldkommen idyllisk Indtryk paa en Gruppe Officerer og mig: Toget kørte langsomt forbi, og vi saa gennem Kupévinduerne Generalen og Hustru sidde hyggeligt sammen i en Sofa, medens en af hans Tjenere — en Soldat — paa Bagperronen omfavnede en kvindelig Skikkelse, aabenbart en af Tjenestepigerne.

At det tillodes en General over for Fjenden at medføre et helt privat Hjem vil sikkert forbavse; men Stackelberg havde aabenbart saa mange gode Egenskaber, at man saa igennem Fingre dermed. Han var en beslutsom Mand og en Mand, der ikke veg tilbage for et stort Ansvar. — Om han i tilsvarende Grad var dygtig som Fører, var en anden Sag.

Sammen med den engelske Krigskorrespondent *Douglas Story* („Daily Express“), der fra Ljaojang var kommet paa et flygtigt Besøg til Mukden, kørte jeg d. 19. Juni i en af de kinesiske tohjulede lukkede Vogne, der er sande Torturmaskiner i Retning af at gøre ens Kød „mørt“ — ind i Retning af Byen for at aflægge et Besøg i det store *Buddhatempel* nær ved Mukdens Byport. Her var nemlig *Kejserindens Hospital* indrettet, og her fandtes de Saarede, som for nogle Dage siden var kommet med Togene sydfra.

Først aflagde vi en Visit i et af de nærliggende *Buddhistklostre*, hvor Korrespondenten havde boet, før han rejste sydpaa, og hvor Munkene modtog os med overstrømmende Venlighed. De viste os rundt i deres kølige Boliger, i Templerne, hvor der fandtes kolossale Fremstillinger af Buddha i de solbeskinnede Forgaarde, hvor der prangede et rigt Blomsterflor, og de førte os ud paa skyggefulde Altaner, hvor Flokke af Duer fløj omkring.

Min Ledsager fortalte mig, at han, som ved „Tartargeneralens“ Mellekomst havde faaet Lov til at leje sig ind hos Munkene, her havde haft et herligt, stille og køligt Hjem i en af Sidebygningerne.

Munkene havde ikke vidst det gode, de vilde gøre ham — om hvem de erfarede, at han var en Fremmed, der ikke hørte Russerne til. Den gamle, øverste Lama havde endog taget ham med til et af deres religiøse Optog med tilhørende Danse. Douglas Story følte, at han havde vundet deres Tillid og deres Hjerter, skønt han kun forstod meget lidt af, hvad de sagde. Han var overbevist om, at hvis der atter skulde finde Rejsninger Sted af Befolkningen i Mukden ligesom for fire Aar siden, vilde han blive beskyttet af disse hellige Mænd.

Dette Munkenes venlige Forhold over for ham var saa meget mere prisværdigt, som min Ledsager var Engelskmand, og der blandt Munkene fandtes flere Tibetanere, der ikke kunde være uvidende om, at Englænderne f. T. gjorde sig Anstrengelser for at tiltvinge sig Adgang til Lhasa (Junghausbands Ekspedition). En af Lamaerne havde en engelsk-kinesisk Parlør, og triumferende viste han mig heri, at han havde forstaaet, at jeg var fra Danmark, ligesom han pegede paa en Sætning, der lød: „Du er altid velkommen“. Løverne og Hjerterne i mine Uniformsknapper vakte Lamaernes højeste Interesse, og man viste mig forskellige lignende Dyrefigurer i Ornamenter og samtidig en menneskelig Hjerneskal, som var meget smukt indfattet i Metal og forsynet med Laag. Den havde tilhørt en højtstillet Lama, og anvendtes nu — efter hvad jeg kunde forstaa — som Drikkekar ved visse Ceremonier.

Med mange gode Ønsker for Fremtiden sagde Lamaerne os Farvel, og vi vandrede nu under skyggefulde Træer og gennem Forgaarde og Tempelgange til det store Lamatempel, der — som sagt — nu var indrettet som Hospital.

Foran Indgangen i den Templet omgivende Mur var — saaledes som det stedse er Tilfældet i Kina — rejst en mindre fritstaaende Mur til Værn mod „onde Aander“. Paa denne Mur vajede baade det russiske Banner og „Det røde Kors“ Flag.

I Porten stod en Skildvagt, og i Portbygningen modtoges vi af den Oberst, som forestod Hospitalet, og snart efter kom Overlægen ogsaa til Stede. Beredvilligt viste de os nu rundt i de mange større og mindre Bygninger, der dannede det skønneste „Pavillonsystem“, noget Hospital kunde ønske sig. I lyse, venlige Rum laa de Saarede paa Feltsenge, og alt var som blæst.

Flere af disse spadserede rundt i de solbeskinnede Gaarde, hvor Læger og Søstre færdedes imellem dem — adskillige andre laa paa Senge i de skyggefulde Verandaer. Der var en Fred, Ro, Hygge og Orden, som i høj Grad maatte tiltale. Endnu staar for mig Billedet — værdigt en Kunstners Pensel — af en ældre graaskægget Officer, som laa paa sin Baare og lyttede til, hvad en Sygeplejerske læste for eller fortalte ham. Hun sad med Hovedet lænet mod Baaren og med Ansigtet til Dels hyllet i et hvidt Lin som Beskyttelse mod Solen. Hendes Øjne hvilede af og til, naar hun gjorde Ophold, paa den gamle Soldat. Han nikkede til hende, og hun fortsatte.

Vi traadte ind i en ret stor Bygning, hvor der var anbragt Officerer. Der stod Seng ved Seng. Her laa bl. a. tæt ved hinanden to unge Løjtnanter, Tvillingbrødrene *Semionoff* af 3. sibiriske Skytterregiment. De lignede hinanden som to Draaber Vand, deres krøllede Haar og krusede Fuldskæg bar de ganske paa samme Maade. Den ene havde et Skud gennem Lungerne, den anden var saaret to Steder i det ene Ben. Sidstnævnte havde det tilsyneladende godt, medens Broderen saa medtaget ud. Lægerne haabede dog, at han vilde staa det igennem. — Man mente, at en tredje Broder var falden i samme Kamp; men ingen nænnede at spørge dem, og de laa hen uden at tale meget, tilsyneladende dog glade over at være hinanden saa nær.

Jeg bemærkede til en af Lægerne, at det maatte være svært for deres Forældre og nærmeste Slægtninge at modtage Efterretning om, at de alle tre var bleven mærket. Han svarede mig, at deres Forældre nok var døde, og at de vist ingen nære Slægtninge havde. De var kun sig selv og tilmed ugifte; men desto trofastere havde Brødrene holdt sammen. Man saa paa det bekymrede Blik, hvormed den mindst Saarede af de to saa hen paa sin haardt saarede Broder, at de to ikke kunde undvære hinanden.

Paa Verandaen udenfor traf vi en høj, statelig Mand med højre Arm i Bind. Det var Oberst *Constantin de Doubor Musnitski*, Chef for 35. østsibiriske Skytterregiment og tidligere Chef for Legationernes Vagtstyrke i Peking. Han indbød mig til at tage Plads ved Siden af sig paa Feltsengen, og nu fortalte han, paa min Opfordring, om sin Deltagelse i Slaget ved Vafangkou. Han sagde bl. a. med en vis Stolthed, at en af hans Underofficerer med nogle Mand ikke vilde vige, da der blev givet Ordre til Retræte, hvorfor han maatte sende sin Adjutant af Sted med fornyet Befaling. Under dette Ridt blev Adjutanten dødeligt saaret i Underlivet, medens Underofficeren slap uskadt bort med sine Folk. Obersten kaldte denne for en „Idiot“, men der var dog, som sagt, et Skær af Beundring for det Mod, han havde udvist.

Dette Tilfælde var ikke enestaaende — tværtimod var de russiske Soldater efter alles Udsagn meget tapre og ærekære. Det var derfor i højeste Grad betænkeligt at engagere dem i Fægtning, naar man ikke kunde eller havde til Hensigt at føre den igennem. Det var den gamle Historie: at noget af det vanskeligste i Krig er at afbryde en Fægtning.

Da Tiden gik, uden at jeg fik Tilladelse til at komme til Fronten, skrev jeg paa Fransk et Brev hjem, i hvilket jeg beklagede mig over, at jeg, til Trods for den høje Protektion, som var tilstaaet mig, dog stadig blev holdt tilbage uden for Krigsskuepladsen. Som jeg havde haabet, gjorde dette Brev, som jo gik gennem „Censuren“, sin Virkning. Admiral Alexéjeffs udenrigske Medarbejder, *Plançon*, som „tilfældig havde noget at gøre paa Jernbanestationen“, hvor jeg

spiste, traf mig der og: „benyttede Lejligheden“ til at meddele mig, at jeg kunde rejse, naar jeg ønskede, saa behøvede jeg ikke at afsende Brevet. Jeg tog ham paa Ordet og sagde: „I Morgen tidlig!“ Hertil svarede han: „Godt — det skal ske“ — og han holdt Ord.

LJAOJANG

MILITÆRATTACHÉER

Efter fjorten Dages Ophold i *Mukden* kunde jeg, den 24. Juni, endelig forlade dette Sted for med Jernbanen at begive mig til *Ljaojang*. Undervejs blev vi opholdt længe paa Grund af Troppe-transporter, saa vi først langt ud paa Aftenen naaede frem. Bane-gaardsrestaurationen var fuld af Officerer, og her slog jeg mig ned blandt dem. Da det ikke var at tænke paa at faa anvist Kvarter saa sent, tog jeg med Glæde mod et Tilbud fra nogle Læger af det „Røde Kors“ om at bo hos dem i deres Lejr uden for Byen. Forinden vi begav os derhen, kørte vi først hen til den nærliggende offentlige Officershave, ogsaa kaldet „Edens Have“ inden for en Mur ved Foden af en mægtig Pagode. Der blev musiceret, og rundt ved Bordene i Haven var der bænket en Mængde Officerer af alle Grader samt enkelte Krigskorrespondenter. Nogle „Damer“ af tvivlsomt Rygte saas hist og her i Grupperne. Man morede sig af Hjertens Lyst, for maaske Dagen efter at faa sin Bekomst derude i Fjeldene. Saadan er Krigens Gang.

Da vi skulde køre hjem til Lejren i et Par Militærkærrer, væltede den ene paa den slette Vej, og en Læge, som jeg havde rejst med gennem Sibirien, brækkede sit Ben — hvad der sparede ham for foreløbig at komme i Ilden. Han bragtes til et Hospital, og vi kom til Ro, jeg i en „Jurte“ eller et mongolsk rundt Telt med Aabning foroven i Kuppeltaget. Af dem var der opstillet mange i „Røde-Kors“-Lejren. Her gjorde jeg Bekendtskab med forskellige Læger, Funktionærer og Søstre, der siden udmærkede sig i Sanitetstjenesten, saaledes bl. a. en Enke, hvis Søn var Læge, og som bestyrede en Ambulance. Næste Morgen bivaanede jeg deres Øvelser uden for Lejren, hvor man bl. a. var i Færd med at tilridde genstridige Mantchurheste til Brug for en „flyvende Kolonne“ af det „Røde Kors“.

Efter Indbydelse af vedkommende Militærautoritet flyttede jeg samme Dag ind i Militærattachéernes Bolig, der befandt sig i et toetages Hus ved Jernbanestationen. Her traf jeg igen Premierløjtnant *Louis Tvermoes* af den danske Marine, som, desværre for mig, snart efter rejste til Vladivostok, og endvidere en Kreds af interessante og intelligente Officerer fra mange Lande: Her var Svenskeren Kaptajn *Niels Edlund* af Vesterbottns Regiment, som havde fulgt General Rennenkampf i nogen Tid paa dennes kække Raids foran Arméens venstre Fløj, hvor Edlund havde haft Lejlighed til at føre den saarede General ud af Ilden. Endvidere: Franskmanden,

Bjørnetrakkere. Ljaojang.

Pagode. Ljaojang.

*En Idyl fra Militærhospitalet i Mukden.
(Fotografier af D. B.)*

Brigadegeneral *Silvestre*, der viste mig overmaade stor Velvilje, og med hvem jeg siden ofte var sammen, ligesom ogsaa med den franske Kaptajn *Bouc e*, hvis gode Ven, en Kaptajn, havde tjent i Fremmedlegionen. Sidstnævnte havde deltaget i Kampen i Chott-Tigri den 26. April 1882, den som ogsaa jeg havde været med i. Her var Østrigeren, Oberstløjtnant i Generalstaben *Csicseries de Bacs ny*, en pr jsisk Major, Friherre *von Tettau*; senere kom ogsaa Tyskeren Major *von Runckel*, endvidere Engl nderen, Generalløjtnant af Rytteriet *Gerard*, der havde deltaget i et Dusin Felttog eller flere, at dømme efter alle de Ordensbaand, han bar paa sin Uniform, Oberst *Watters* og Major i den indiske H r *Hume*, der havde fulgt General Samsonoffs Rytteri ved Vafangkou, og som blev syg og vendte hjem. Spanien repræsenteredes af Oberst i Fodfolket, Marquis de *Mendigorr a*, der bl. a. havde gjort Kubafelttoget med, hvorom han talte med Sorg — saa var der fra de nordamerikanske Fristater, Oberst af Rytteriet *W. Schuyler* og Kaptajn *Reichmann*, begge intelligente og elskværdige Mennesker, der havde overværet Slaget ved Vafangkou, hvorom de gav mig detaillerede Oplysninger. Fra anden Side hørte jeg om deres modige, frygtløse Optræden i de forreste Linier. *Reichmann* havde tidligere deltaget i Boerkrigen. Fra Italien var der Marinel jtnant *Camperio*, en livlig Mand, der altid fortalte Historier, som ikke var bange for Kugler, selv paa Landjorden, der red som en Rytterofficer, og som selv reparerede sin Sadel og sit Ridetøj. Endvidere skal nævnes Bulgaren, Oberstløjtnant *Papadopov* o. s. v.

Her traf jeg ogsaa Nordmanden Kaptajn *Nyquist*, der havde været vel i Ilden under en Natf gtning i Bjergene mod Sydost, Major *Sch nmeier* af den chilensiske Armé, der tiltalte mig paa Svensk. Han var nemlig oprindeligt svensk Officer. To schweisiske Officerer, Oberst *Audeoud* og Kaptajn *Bardet* var allerede rejst hjem — efter Opfordring af Russerne, hvem de havde stødt ved utidig Kritik.

Alle disse Attach er, eller som en af dem selv spøgende sagde: „officielle Spioner“, blev godt behandlet, skønt ogsaa de ikke sjældent maatte finde sig i at afvente Tilladelse til at begive sig, hvorhen de ønskede.

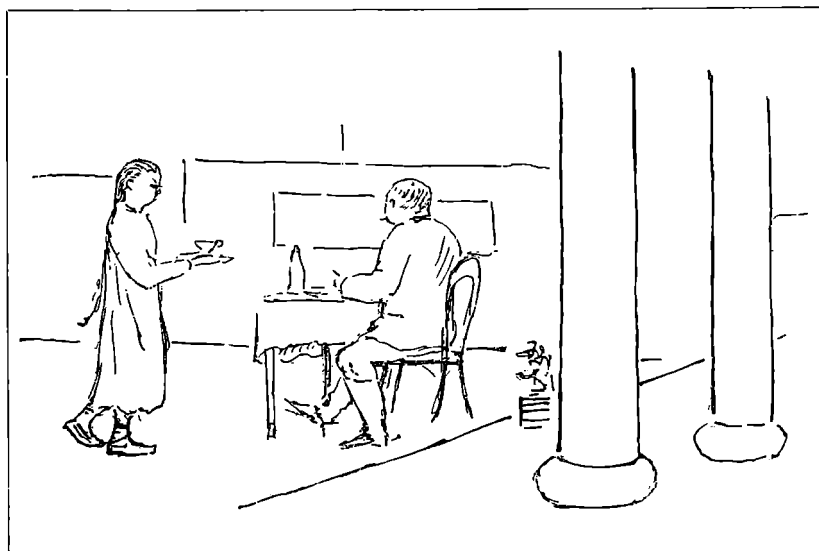
For Attachéerne var der indrettet en Messe i en Jernbanevogn, tæt ved Boligen, hvor de blev glimrende beværtet, baade hvad Mad og Drikke angik. Navnlig Middagene, der indtoges efter Solnedgang, var ofte animerede, naar Stearinlysene brændte paa de bugnende Borde, og Varmen ikke var for slem.

Som Vært fungerede et Par yngre Officerer af Generalstaben. Med den ene havde jeg, som berørt, rejst fra Bajkalsøen til Mukden. Efter Maaltiderne sad vi ofte uden for vor Bolig og nød Køligheden. Her hændte det ogsaa, at kinesiske og mantschurske Gøglere kom for at vise deres Kunster, saaledes bl. a. en Bj rnetr kker.

Hver af Attachéerne havde faaet en Hest og en Oppasser tildelt,

men de kunde ikke nøjes hermed, hvorfor de maatte købe Reserveheste, Pakheste til Udrustning samt Telt o. s. v., ligesom de fleste havde en kinesisk Tjener („*Mafu*“), hvis de da ikke selv medbragte en saadan, hvad der var Tilfældet bl. a. med Major Hume, der havde en Hindu og Amerikanerne, der havde en Neger med. Jeg havde arvet en Kineser efter Tvermoes, men han forsvandt en skønne Dag, og en ny, jeg fik, løb fra mig af Frygt for Kuglerne, da vi skulde til Fronten — endelig fik jeg en Kaukasier — han løb ikke, tværtimod var hans højeste Ønske at komme i Ilden.

Ljaojang var i Øjeblikket Overgeneralens officielle Hovedkvar-

„Tiffin“ paa Hotellet i Ljaojang.

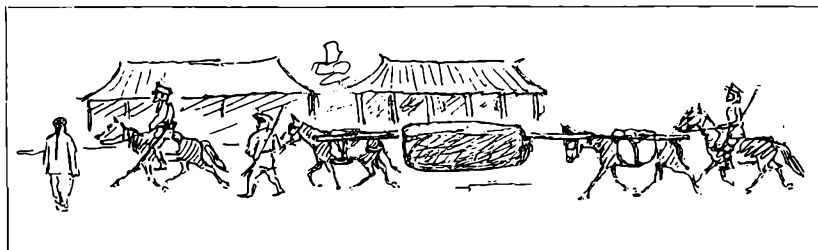
ter; men han var f. T. rejst sydpaa for at inspicere. Han frygtede nemlig, som det viste sig, et japansk Angreb over *Simutschön*, efter at *Dalin* Passet i de østlige Bjerge var taget (27. Juni).

Vi mærkede i Ljaojang, at der forelaa en kritisk Situation, eftersom alle de Militærattachéer, som var ved Fronten, fik Ordre til at vende tilbage til dette Sted, hvortil de ankom Natten mellem den 28. og 29. Juni, til stor Overraskelse for os alle og til nogen Ærgrelse for dem selv. Overgeneralen vilde ikke udsætte dem for noget. „Faren“ drev dog snart over, og de drog da paa ny bort.

Imidlertid var jeg, som Følge af Overfyldning i Militærattachéernes Bolig flyttet ind i Byen efter nogle Dages Upasselighed paa Grund af Dysenteri, som adskillige led af paa Grund af Varme og indtrædende fugtigt Vejr. Jeg tog ind paa et „Hotel“ (!), der dreves af en Græker, og hvor man i en kinesisk Gaard havde det taaleligt. I Gæstestuen bænkedede jeg mig hyggeligt mellem nogle an-

dre Korrespondenter. Nogle Dages Regn gjorde al Færdsel saa at sige umulig paa de opblødte Gader og Veje.

Ljaojang var en kinesisk By paa ca. 70,000 Mennesker af lignende Udseende som Mukden. Den var ligesom denne omgivet af en høj og bred kreneleret Mur, gennem hvilken der førte nogle faa Porte, hver med en Forgaard, hvor der laa nogle Handelsboder. I disse Porte var der et bundløst Uføre, og hele Dagen igennem en kolossal Trængsel af Vogne, Fodgængere, Ryttere, Soldater o. s. v. Høje Skrig og Raab lød gennem Porthvælvingen, naar Piskene knaldede og de stakkels Trækdyr maatte opbyde alle Kræfter for at trække Vognene ud af Uføret. Lange, temmelig lige og brede Hovedgader skar gennem Byen. De saa ganske ud som i andre kinesiske Byer, og de etetages Huse med deres aabne Butikker, Værksteder m. m. laa malerisk til begge Sider. Her arbejdede halv- eller helnøgne Mennesker i den ulidelige Varme, medens andre dovnede

Transport af en Saaret.

Tiden hen i Skygge. Russiske Militærtransporter, Kærrer og Kommandoer passerede forbi paa Vej til Fjeldene i Nordøst og Øst, hvor General, Grev *Keller* nu stod for at forsvare Adgangen til Byen.

Af og til kom der herfra Transporter af Saarede, som oftest var disse anbragt paa Baarer mellem to Muldyr, dækket for Solens Straaler af store Bastmaatter. Saa kom maaske en Kosakofficer med sin Ordonnans jagende paa flinke smaa Heste, der skummede af Sved. De skulde ind med Melding.

Maaske saa man ogsaa her en enkelt europæisk Dame til Hest i fantastisk Kostume med rød Fez paa Hovedet. Det var en af Demi-monderne, der fulgte Arméen, og som nu foretog et Formiddagsridt. Mange Blikke rettedes paa hende, ung og smuk som hun var. Ljaojang var omgivet af herlige Sletter, hvor Træer og Haver forskønnede Landskabet og ydede Skygge i den stegende Varme. Tropper af alle Vaabenarter og Træn laa i Lejr hist og her. Mægtige Kolonner af Vogne med Proviant, store Drifter af Kvæg, marcherende Tropper, Transporter af Saarede og Syge fyldte Veje og Adgange og hvirvlede — naar det da ikke regnede — Støv i Vejret, saa det drev i tætte graa Skyer hen over Egnen. Ljaojang var for-

svaret af en Fortlinie (yderst) med mindre Fodfolksstillinger, Batterier og Kanonudskæringer bagved; men det var ogsaa et vigtigt strategisk Punkt, eftersom Vejene fra Liautung-Halvøen i Syd og Jaluffoden i S. Ø. mødtes her. Paa disse Veje, ad hvilke Hæren, i Tilfælde af Tilbagetog maatte gaa nordpaa, var der med visse Afstande befæstede Stillinger, i hvilke den kunde forsvare sig.

For Sydhærens Vedkommende var der paa Banelinien Stillinger ved *Tasitschao*, et vigtigt Punkt, da der herfra udgik en Bane til Inkou ved Petchilibugten, derpaa i nordlig Retning ved *Haitschön* og sluttelig ved *Ansandschan* (30 km fra Ljaojang).

I Bjergene mod SØ fandt *Østhæren* lignende befæstede Holdepunkter.

Selv om en stor Del af, hvad der var nødvendigt for Arméens Forsyning maatte sendes pr. Bane gennem Sibirien, gjaldt det dog langtfra alt. Kød f. Eks. kunde som Regel faas ved Indkøb i Mantschuriet af Kvæg i stor Stil — og langs Banen saa man mægtige Kvæghjorde, vogtede af Soldater. Fra det nordligste og mellemste Mantschuri's rige Kornegne fik den russiske Hær endvidere enorme Leveringer af Korn, som ophobedes paa forskellige Steder, nær ved Banen. Utallige Møller var beskæftiget med at male Korn — navnlig i Harbin.

Langs Jernbanelinien var der paa alle vigtige Punkter ophobet enorme Oplag af Proviant m. m. Herfra blev det nødvendige transporteret paa Kærre ud til Stillingerne — en yderst besværlig Forsyningsmaade paa de slette Veje. Den russiske Forplejningsadministration havde, da Armeens egne Kærre ikke var særlig egnede, købt og lejet en uhyre Mængde af de store kinesiske stærke tohjulede Vogne („Arba“er). De kinesiske Kuske og Forspand gjorde imidlertid Underværker, og Armeen led ingen Nød. Tropperne var dertil forsynet med udmærkede Kogevogne, som ogsaa benyttedes under March. Soldaternes Næring bestod i Suppe, Kødmad, Grød, Brød og Té. — Grøntsager som Kartoffer, Bønner, Løg o. s. v. kunde af og til købes, men ikke i noget stort Kvantum. Ikke saa faa driftige Handlende — bl. a. Grækere — fulgte med Armeen, aabnede Udsalg og gjorde glimrende Forretninger med Sukker, Lys, Tændstikker, Tobak og meget andet. Senere lod Overgeneralen Jernbanevogne med Varer komme fra *Harbin*, fra hvilke Udsalg kunde finde Sted.

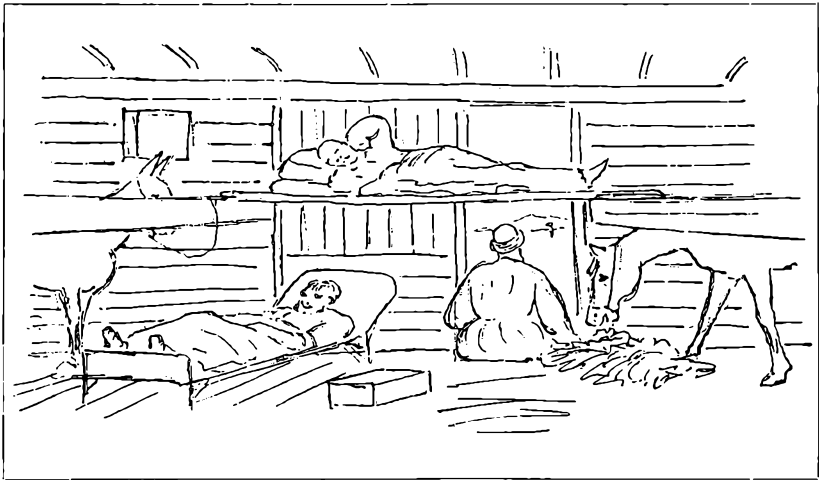
Dagene gled, af og til gjorde vi kortere Udflugter til Bjergene i Øst, hvorfra vi hørte Kanonerne dundre i det fjerne; men længere Udflugter naaede vi ikke at foretage, da Tilladelsen til at gaa syd-paa hver Dag kunde ventes, og saa maatte vi være parat.

I HOVEDKVARTERET VED TASITSCHAO

I de første Dage af Juli Maaned havde Overgeneralen travlt med at inspicere Stillingen paa højre Fløj, og baade Militærattachéer og Krigskorrespondenter, som i *Ljaojang* ventede paa at faa Tilladelse til at gaa til Fronten, maatte Dag efter anden væbne sig med Taalmodighed. Endelig kom der dog Telegram, at nu maatte vi komme til Fronten, med Tilføjende, at hver især kunde vælge bestemte Korps, som vedkommende ønskede at følge — der skulde, saa vidt mulig, blive taget Hensyn hertil. For mit Vedkommende hed det: „Det tillades Kaptajn Bruun at begive sig til Hovedkvarteret i *Tasitschao*“.

Nu syntes altsaa paa én Gang Vejen at ligge aaben for mig, og jeg ordnede glad alt til Afrejsen. Jeg kunde nu vente at faa Lejlighed til at opleve og se noget; men „Censur“ var jeg fremdeles ikke fritaget for; paa dette Punkt kunde General Kuropatkin ikke hjælpe. „Censuren“ stod nemlig vedblivende under Vicekongen, og denne opretholdt sin Myndighed strengt i saa Henseende. Imidlertid var jeg taknemmelig over den opnaaede Begunstigelse, der aabenbart havde sin Aarsag i Kejserinde *Dagmars* Introduktion.

Den 11. Juli mødte jeg da rejsefærdig paa Jernbanestationen i Ljaojang for at afgaa til Tasitschao; men paa Grund af Troppe-transporter og Ophobninger af Tog lykkedes det først at komme af Sted Dagen efter; jeg havde da paa Stationen ventet 21 Timer

Undervejs til Tasitschao i en Hestevogn.

sammen med en anden Korrespondent, den afskedigede russiske Oberst *Lodischenski*, som ogsaa bar Uniform. Jeg havde truffet Aftale med ham om lejlighedsvis Benyttelse af en af hans Heste. Vi fik anvist en Hestevogn, hvor vi indrettede vort Leje i Midten med Hestene i begge Ender, ganske paa samme Maade som Kosakerne under deres Jernbanefærd gennem Sibirien.

I en frygtelig Varme gik Toget endelig ved Titiden den 12. Vi havde det dog ganske behageligt i Hestevognen, hvis Sidedøre stod aabne; men en af Hestene havde staaet for længe i fri Luft, udsat for Solens Straaler. Den blev syg og kreperede, efter at vi havde kørt en god Times Tid. Ved første Station blev dens døde Krop kastet ud af Vognen. Alt som vi kom længere sydpaa, saa vi flere og flere Tropper langs Banen. Vi passerede den kinesiske By *Haitschön*, hvor der rundt om laa Soldater i Lejr i Nærheden af Stillingerne. Efter et længere Ophold her gik det videre. Ved

Aftentid naaede vi *Tasitschao*, den Jernbanestation hvorfra Banen gik af til *Inkou*, den eneste Havn, hvortil Mantschur-Armeen endnu havde Adgang mod Syd. Paa Banegaarden modtages vi af Presseofficeren Kaptajn, Baron *Wienecken*, som nu var her, og han forestillede mig for Armeens Generalkvartermester, General *Harkievitz*, som meget galant beklagede, at der tidligere var lagt os saa mange Hindringer i Vejen: „Det var en Misforstaaelse“.

Dagen efter havde jeg Foretræde for General *Kuropatkin*, som med sin Stab og en Del fremmede Officerer boede i et Jernbanetog, der var parat til at bryde op, naar det skulde være. I Nærheden af Togets Holdeplads var der rejst en interimistisk Spisesal af Tømmer og Bastmaatter, og her samledes daglig en 30—40 Mennesker, — indbefattet Staben — om Overgeneralens Bord, til Frokost Kl. 12 og til Middag Kl. 6¹/₂, naar Solen var gaaet ned. Generalen plejede, forinden Middagen, at modtage dem, der skulde forestilles for ham. — Den lille Mand med det intelligente, rolige Udtryk, kom mig i Møde med Venlighed, udtalte, at jeg frit kunde bevæge mig, hvor jeg vilde. Han talte løseligt om Situationen; — saa indbød han mig til at være hans Gæst, saa længe han var her, og vi gik ind i Spisesalen.

Der var dækket et „Smørgaasbord“, hvorefter man samledes, forinden man satte sig til Bords. Alt medens vi tog for os af de gode Sager, konverserede Overgeneralen os. Til mig talte han bl. a. om Franskændene og Kampene i Nordafrika, som vi begge havde bivaanet. Saa gik vi til Bords. Jeg fik Plads lige over for Overgeneralen og havde god Lejlighed til at betragte ham, som han sad der, mellem den engelske General *Gerard* og den franske General *Sylvestre*, stadig konverserende dem om Ting, der ikke angik det, som vi alle helst vilde høre om. Der blev et Par Gange bragt Telegrammer, som *Kuropatkin* roligt lagde ved Siden af sin Kuvert uden straks at læse dem. Han gjorde denne Dag, som altid senere, naar jeg saa eller talte med ham, et yderst behersket og roligt Indtryk. Der var ingen Nervøsitet at spore, tværtimod prægedes hans Person af en velgørende Ro¹).

Efter Krigen, da Dokumenterne vedrørende denne blev offentliggjort, viste det sig, at Overgeneralen netop i disse Dage var Genstand for en Paavirkning fra oven, som nok kunde have forstyret hans Sindsligevægt, eftersom hans egne Anskuelse om Krigsføringen stod i Modsætning til Statholderens, og der i den Anledning var udvekslet skarpe Ord i Telegrammer.

¹) *A. N. Kuropatkin*, f. 1848 død 1921. Deltog i sin Ungdom i Russernes Felttog i Asien, var Skobelevs Stabschef i den russisk-tyrkiske Krig 1877—78, blev General, i 1898 Krigsminister og i 1904 Chef for Hæren i Mantchuriet under Vicekongen Statholderen Admiral Alexéjeff. Blev slaaet af Japanerne ved Ljaojang, Schaho, Sandepu og Mukden (1905), fratraadte Overkommandoen og tog en underordnet Kommando. Var i 1916 under Verdenskrigen kommanderende General paa den russiske Vestfront, derefter General i Turkestan. Har udgivet flere militære og geografiske Arbejder og sine Erindringer om den russisk-japanske Krig.

Kuropatkin var — viste det sig — ikke en Fører, der vilde vove noget. Han tænkte ikke paa at gaa angrebsvis til Værks og ønskede f. Eks. ikke at rette et Stød mod *Kuroki's* Hær, som trængte frem mod den russiske Hærs venstre Fløj (Østhæren), for paa denne Maade at værgе sig imod at blive omgaaet gennem Bjergene i Retning af Ljaojang og Mukden — ejheller var det hans Hensigt at tage mod et Angreb, som mulig rettedes mod hans højre Fløj (Sydhæren), der stod i Stillingerne ved Tasitschao. Hans Tanke var: foreløbig at gaa tilbage mod Nord, idet han koncentrede Hæren og afventede endnu flere Forstærkninger Ankomst fra Rusland. Af og til, naar Presset fra oven blev ham for stærkt, begyndte han at vakle i sine Beslutninger for straks efter at komme tilbage til sine egne Planer. Netop Dagen før, jeg kom til Hovedkvarteret, havde Stor-Admiral Alexéjeff telegraferet følgende til Kuropatkin:

„Det er uforsvarligt at opgive Tasitschao. Hovedsagen er dog, at Kuroki bliver slaæet, da han truer Ljaojang.“

Og til Kejseren telegraferede Statholderen:

„Inkou's Opgivelse vilde være meget uheldig for os. — — — Opgiver vi Tasitschao, bliver det ogsaa vanskeligere at undsætte Port Arthur, og dette kan dog ikke stadig opsættes. Da Kuropatkin er enig med mig heri, er det uforstaaeligt, at han nu vil forlade nævnte Stilling. Jeg har endvidere anmodet ham om at vende sig mod Kuroki for at faa Bevægelsesfrihed, og igaar sagde han mig igen, at dette er hans Beslutning, naar XVII Korps er indtruffet; men efter Modtagelsen af Deres Majestæts Telegram [hvori Kejseren ikke fastholder, at Kuropatkin gaar tilbage til Haitschön], erklærer han, at Hæren ikke er stærk nok dertil. — — Jeg er derfor fremdeles af den Mening, at en Retræte til Haitschön i strategisk Henseende er uheldig og kun maa ské, hvis Japanernes Overlegenhed tvinger os dertil.“

Sagen var simpelthen den, at Kuropatkin *kun vilde forsvare sig* — og dermed vinder man ikke de store Afgørelser i Krig. Alexéjeff derimod saa rigtigt: man maatte *angribe* og vove noget for at vinde et Resultat.

Forinden sin Afrejse inspicerede Overgeneralen de omtrent hver Dag ankommende Forstærkninger fra Rusland. Det var smukke, friske Afdelinger, som intet højere Ønske havde end at blive ført mod Fjenden. Naar Overgeneralen besøgte Tropperne i deres Lejre, kunde han overalt overbevise sig om, at Stemningen blandt Soldaterne var fortrinlig. I den Henseende manglede der foreløbig intet. Spørgsmaalet var blot, om disse Troppers Moral kunde holdes oppe — hvis man stadig lod Hæren gaa tilbage.

Naar man daglig mødte op til Middag hos Overgeneralen samledes Gæsterne uden for den store Spisebarakke. Naar Generalen kom, gik han rundt og gav de nærmeste Haanden, talte med enkelte, lod sig ankomne forestille og benyttede maaske Lejligheden til at takke en og anden ung Officer, som havde udmærket sig og som var

mødt op ifølge Indbydelse og nu afgav mundtlig Melding. Han heftede maaske Georgskorset paa Brystet af en Officer eller Soldat, der ligeledes blev forestillet. Saa gik man til Bords og spiste og drak fortrinligt. Det hele vilde have været herligt, om ikke Fluor og andre Insekter havde ødelagt Tilværelsen for en. De gjorde saa nederdrægtige Angreb paa os, at der til sidst blev uddelt Vifter til Brug under Maaltidet.

Ved Bordet herskede der altid den livligste Stemning, og da man ikke havde bestemte Pladser, men blev placeret med Hensyn til, at nyankomne skulde stikkes ind, vekslede ens Sidemand ofte, hvorved man fik rig Lejlighed til at gøre Bekendtskaber. Jeg traf bl. a. her flere højerestaaende Officerer, som for Tiden befandt sig i Tasitschao. Den bekendte Ryttergeneral *Samsonoff*¹⁾ kom saaledes hver Dag. Han havde deltaget i Slaget ved Vafangkou og senere haft en yderst anstrengende Tjeneste som Fører for Sikringsrytteriet og havde været paa Færde Dag og Nat. Han var nu i nogen Tid fritaget for Tjeneste for at kunne udhvile sig. Han roste over for mig Kosakrytteriets ypperlige Tjenesteydelser, og kunde ligefrem komme i Affekt, naar han fortalte om hvad hans Kosakker havde udrettet. I Overgeneralens Stab traf jeg endvidere tre Personer, som var stillet lige: Armeens Stabschef: General *Sakharoff*²⁾, Generalkvartermesteren, General *Harkiewitsch* samt Chefen for Sanitetsvæsenet General *Trepoff*³⁾. Sidstnævnte var vel ikke Læge, men ansaas for en administrativ dygtig Mand, som med Overgeneralen delte Æren for at have forbedret det i mange Retninger mangelfulde Sanitetsvæsen, som fandtes ved Hærene, da Krigen brød ud.

Under General Trepoff sorterede de to Institutioner: *Det militære Sanitetsvæsen*, der var forældet, og „*Det røde Kors*“ Administration, som gjorde fortræffelig Fyldest.

Endvidere traf jeg ved Hovedkvarteret Armeens øverste Kirurg, Dr. *Wreden*, som gav mig ypperlige Oplysninger om Tjenesten inden for hans Omraade, endelig var der Officererne i Hovedkvarteret, der alle som én kom de fremmede Gæster, Militærattachéer og andre velvilligt i Møde.

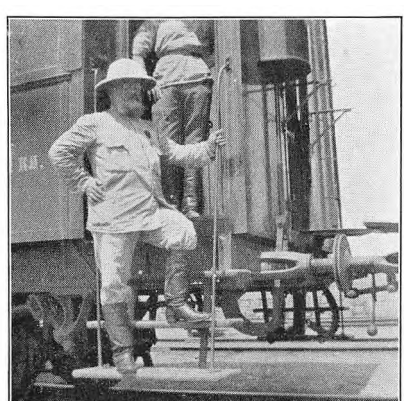
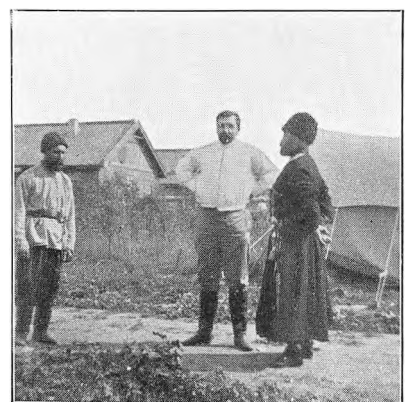
Aftenen tilbragtes i Regelen i Banegaardsrestaurationen i gemytligt Samvær med Officerer af alle Grader og fra mange forskellige Afdelinger. Siden lagde jeg mig i min Sovepose og sov til Dagen gryede.

I en Have af unge Træer, der ikke ydede nogen videre Skygge for den brændende Sol, havde min Rejsefælle, den russiske Oberst, og jeg opslaaet vort Telt, medens Hestene stod bundet paa Pladsen udenfor, sammen med andre Heste, der tilhørte Kosakker, løse

¹⁾ Ved Verdenskrigens Udbrud blev *Samsonoff* Chef for en Armé, rykkede ind i Østprøjsen, blev slaet af Hindenburg 31. Aug. 1914, og faldt.

²⁾ *Sakharoff* var under Verdenskrigen Chef for en Armé; kæmpede i Dobrudscha og mod de tysk-østrigske Hære. Blev fangen i Juli 1916.

³⁾ *Trepoff*, Søn af den i sin Tid myrdede Politidirektør i St. Petersborg. Var under Verdenskrigen Chef for Vej- og Kommunikationsvæsen.

Fra Ljaojang og Tasitschao.

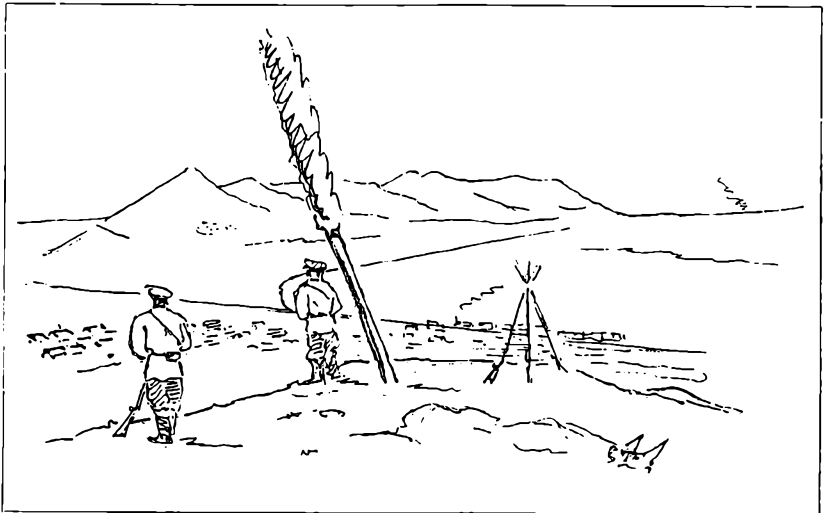
1. Militærattacheer.
  2. „Mafu“.
  3. Hvil.
  4. Oberst Lodischenski (Krigskorresp.).
  5. Tscherkesser ved Hovedkvarteret.
  6. Donschenski (Krigskorrespondent).
- (Fotografier af D. B.)

Vor Teltplads ved Tasitschao.

Eksistenser og Gud ved hvem. I Haven, som laa lige over for Jernbanestationen, havde forskellige Funktionærer ved det „Røde Kors“ ligeledes opslaaet deres Telte. Vi saa fra vor Lejrplads over Smaatræers Toppe et tæt ved liggende isoleret Fjeld, paa hvis Top der var rejst en Stang med en Baune, ved hvilken en Post Dag og Nat holdt Vagt. I øvrigt var vi omgivet af Bygninger, der oprindelig hørte til Jernbanen og i Fredstid benyttedes af dennes Funktionærer, men som nu var taget i Brug af Militærautoriteterne.

Den hele Dag igennem, fra om Morgenen Kl. 5 til Solnedgang

Paa Signaltoppen, Tasitschao.

Kl. 7—8, var Varmen ulidelig, man gispede efter Vejret og søgte at holde sig Fluerne fra Livet.

I Formiddagstimerne steg vi til Hest og gjorde Udflugter til Troppeafdelingerne i Syd og Sydøst eller vi vandrede op paa Fjeldet og saa ud over den skønne Egn, hvor den russiske Armés højre Fløj for Tiden indtog en stærk Stilling. Mod Sydvest saa man herfra Havet og Dampere ud for *Inkou*, ellers var Horisonten kranset af Fjelde.

Senere paa Dagen besøgte jeg stundom Ambulancer og Hospita-ler, fornemmelig hørende til det „Røde Kors“.

Enkelte Gange blev vi Vidne til Scener af mere alvorlig Art.

Japanske Spioner var stadig paa Færde. En Dag blev der taget en, der havde forklædt sig som Kineser. Han paastod at være japansk Militærembedsmand, ikke Officer, og han udtalte, at han var glad ved at skulle dø, nu da han ikke havde faaet udrettet det ham paalagte Hverv. Jeg saa ham, da Soldaterne kom med ham. Han saa ingenlunde ulykkelig ud.

Adskillige Gange besøgte jeg, dels alene, dels ifølge med Officerer og Korrespondenter, Stillingerne og Forposterne (ca. 15 km borte) navnlig naar vi om Morgenen ved Daggry havde hørt Kanonerne dundre ude i Fjeldene; saa skyndte vi os af Sted for maaske at blive Vidne til en lille Skærmydse, en Udveksling af Artilleriprojektiler paa lang Afstand o. lign.

En af de første Dage, jeg var her, saa vi paa langt Hold japanske Officerer i en Klynge paa en Højde; de betragtede aabenbart Terrænet og udfoldede et stort Kort. Øjeblikkelig blev der skaffet nogle Kanoner frem, og ved det første Skud forsvandt Japanerne. I Hælene paa Artilleriet var en af det „Røde Kors“ flyvende Kolonner, parat til at yde sin Tjeneste. Heldigvis behøvedes den ikke den Dag.

Dagen efter var der fremsendt nogle Kompagnier paa Rekognoscering. De kom i Fægtning, fik nogle Døde og Saarede. Vi saa de udmattede Soldater komme tilbage i fortrinlig Orden.

Da vi den 19. Juli mødtes i Hovedkvarteret i *Tasitschao* til Frokost fik vi at vide, at Overgeneralen „for en eller to Dage“ vilde forlægge sit Kvarter til Ljaojang. Vi saa paa hinanden. Hvad betød det?¹⁾

Et Par Timer efter dampede *Kuropatkin* nordpaa. De Militærattachéer, der var knyttet til Hovedkvarteret, fulgte med. Jeg blev imidlertid tilbage med *Dimitri* og *Salomon*, to Kaukasiere, Hestene og et Muldyr. Min Kammerat, Obersten, var for Tiden ogsaa taget nordpaa.

¹⁾ Det viste sig senere at Overgeneralen bl. a. havde været i Mukden for at konferere med Statholderen, hvem han havde lovet baade at foretage en Offensiv mod Kuroki og at tage mod Slag ved *Tasitschao*.

BESØG VED FORPOSTERNE

Dimitri var en sortøjet, sorts-kægget Mand paa ca. 45 Aar, med en Ørnenæse, Salomon, en Knøs paa de tyve, høj, slank, mørkøjet,

Spioner indbringes.

dunhaget og meget tiltalende. Begge hørte til den Horde af Mennesker, som Krigen i det fjerne Østen havde hidlokket, og som fulgte Armeen uden at høre til samme: nogle for om mulig at opnaa Tilladelse til som Frivillige at indtræde i et Regiment for derved

Spioner forhøres.

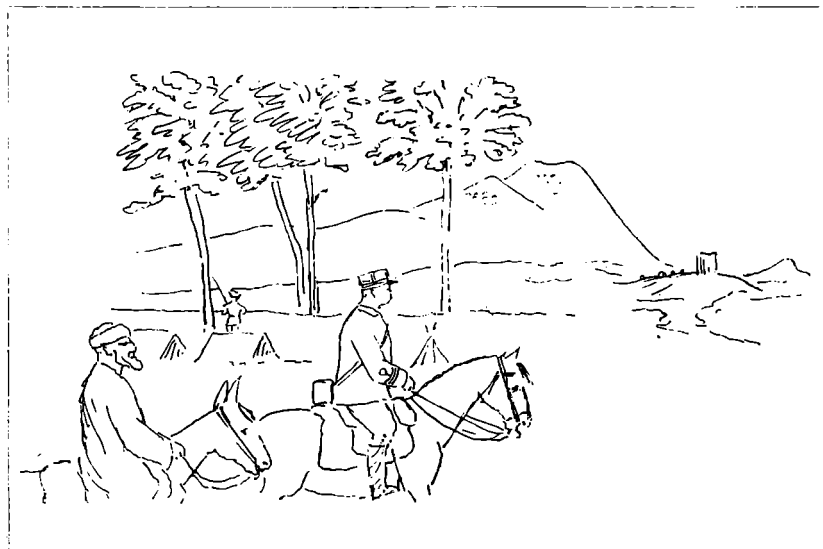
at opnaa at blive dekoreret med Georgskorset, alle Krigeres højeste Maal — andre for at tjene Penge som Handlende, Barberer, Restauratører o. lign., saaledes bl. a. en Mængde Grækere, Armeniere, Tyrker o. s. v. — hertil kom muntre Piger, der var undsluppet fra Port Arthur og som optraadte som „Damer“ i Ljaojangs smukke Ganisonshave eller, som det de var, Demimonder, i Træskurene uden for Bymurene, hvor der havde rejst sig en hel By af Forretningsfolk, der alle gjorde glimrende Affærer.

Dimitri og Salomon hørte til den allerbedste Kategori af dem, der fulgte Hæren. De var bevæbnede paa Tsjerkesservis med Sabel og Dolk, bar lange Kofter og paa Hovedet laadne Huer. Dimitri var oprindeligt taget i Tjeneste af min Ven Obersten, Salomon kom drivende en Dag og fik Lov at slaa Følge, til han kunde finde en Herre. Begge var de fra Vladikavkas skønne Bjergegne, og begge tørstede de efter at komme i Kamp. De nærrede sikkerlig ingen Tvivl om, at enten Obersten eller jeg vilde kunne skaffe dem det, de ønskede — Georgskorset. De var yderst nøjsomme, passede Hestene godt og dovnede for øvrigt Tiden hen i sovende eller drømmende Tilstand paa Steder, hvor de kunde finde lidt Skygge i den kvælende Hede.

— Det var den 20. Juli, Dagen efter Kuropatkins Afrejse. Jeg sad i Teltet og skrev, gispende efter Vejret og plaget af Fluor. Det var noget hen paa Eftermiddagen, og jeg havde opgivet at gøre Udflugt den Dag, saa meget mere, som der trak mørke Skyer op i Horisonten, hvilke i Forbindelse med den stikkende Solvarme tydede paa Regn. Dimitri viste sig i Teltaabningen, nikkede med Hovedet i Retning af Bjergene mod Syd. Jeg forstod straks, hvad det betød. Han havde hørt Skydning. Ja, virkelig, nu kunde jeg ogsaa tydelig skelne de dumpe Drøn af Kanoner. Jeg talte 1, 2, 3, 4, — 1, 2, 3, 4, saa et lille Ophold, og saa begyndte det igen — 1, 2, 3, 4. — Der var ingen Tvivl, atter en Forpostfægtning. Min Hest og et Muldyr blev sadlet i en Fart, Salomon blev slukøret tilbage for at passe paa Teltet og vore Sager, og vi andre to red i jævn Fart af Sted ad den saakaldte „Mandarinvej“, der i øvrigt kun daarligt svarede til sit højt klingende Navn, idet den kun var en bred Passage gennem Landskabet med dybe Spor, der bugter ud og ind. Over de værste Vandløb fandtes nu interimistiske Broer, som Russerne havde bygget. Naar der faldt Regn, var „Mandarinvejen“ et frygteligt Uføre, der i den værste Regntid næsten ikke var til at passere. Vi red først gennem Landsbyen *Tasitschao*, et Par Verst fra Jernbanestationen. Her havde driftige Kinesere Udsalg af alskens Varer, der for største Delen kom over Inkou hertil. Japansk Øl, japanske Tændstikker var almindelige endnu, ligesom Mineralvande fra Japan ogsaa kunde købes. I øvrigt var Varerne for Størstedelen fra Østasien. I Landsbyen mødte vi en fransk Krigskorrespondent, *la Salle*, der vendte om og fulgte med os. Nu red vi fremad over det flade Land, hvor Mar-

kerne var besaaet med Majs, Kaoljan og andre dyrkede Planter. Til begge Sider, noget længere borte fra Vejen, hævede sig isolerede Fjelde, og langt borte i Syd saa vi blaa Bjerge indeslutte Horisonten. Her var det, at vore Forposter stod, og herfra hørte vi en Gang imellem dumpe Drøn.

Vi saa de russiske Troppers Lejre ved Landsbyer og paa Fjeldskraaninger. Røg steg der op fra Kogesteder, og Teltene var rejst. Omtrent 5 km fra Tasitschao kom vi til en større Landsby, *Taipu*, hvor der laa en Mængde Træn i Lejr, og hvor der fandtes en større Ambulance. Her havde General *Stackelberg* (Chefen for I. Korps) sit Kvarter. I Varmen havde Trænsoldater søgt at skærme

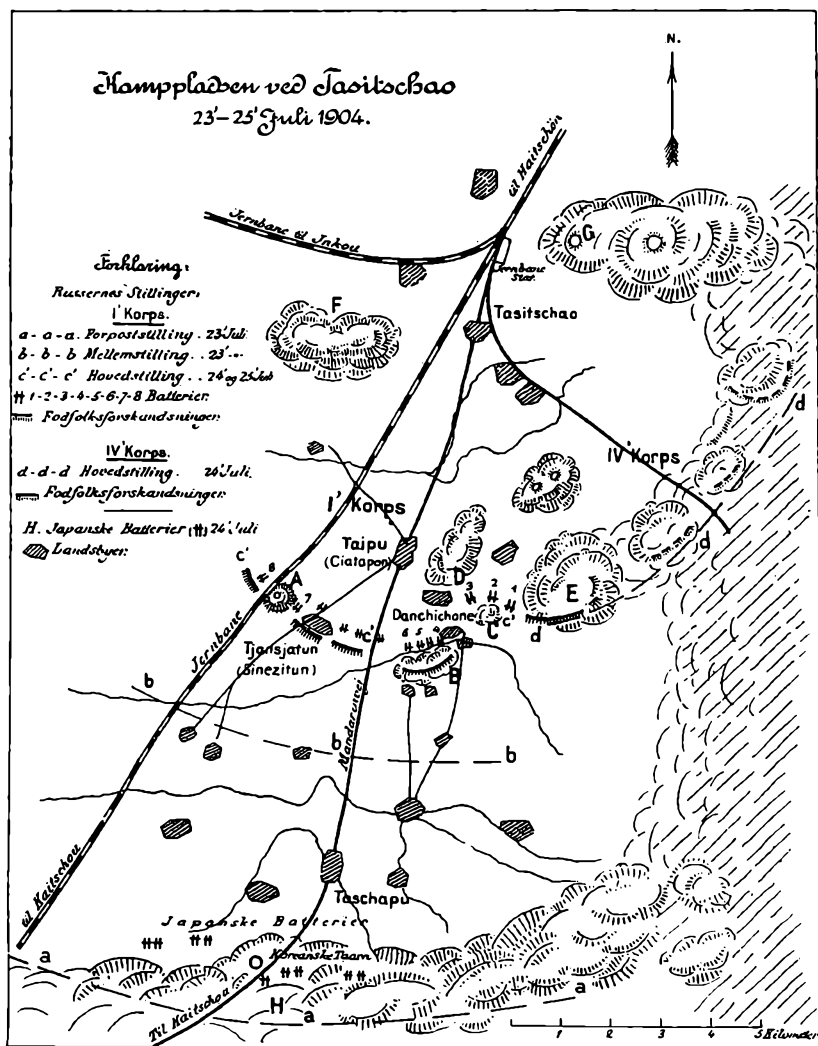
Ved det koreanske Taarn.

sig ved at krybe under Vognene eller ved at lægge Sejldug og Bastmatter over Vognstængerne til Kærrerne. I et Vandhul badede Heste og Soldater i Forening. Paa de sidstes nøgne Kroppe saa vi Amuletter hænge i Baand om Halsen. De allerfleste Soldater og Officerer bar nok saadanne.

Videre gik det mod Bjergene. Vi passerede Hovedstillingen (*c'—c'*), som for Tiden var ubesat, men hvor Kampen i Tilfælde af Angreb skulde optages. Paa en langstrakt Bakke (*B*) til venstre saa vi Skanser og Løbegrave, og paa det flade Land ved Vejen, skjult af Kornmarker, laa Indskæringer for Batterier.

Endnu har vi henved 5 km tilbage til Forposterne.

Alt tyder paa Fred og Ro. Folk færdes uden at ænse Kanonerne Drøn, der lyder med lange Mellemrum. En sjælden Gang møder vi en Soldat, men ellers hører eller ser vi intet til Krigen.

Først ved Landsbyen *Taschapu* træffer vi atter Soldater og en „flyvende Afdeling“ af det „Røde Kors“ samt Sikringsdelenes Træn. Et Par Kilometer længere borte staar paa en Bakke et gammelt Taarn, som menes at være af koreansk Oprindelse. Bag dette ses paa en meget høj Bakke hvide Punkter. Det er Feltvagtens Telte, der skinner helt oppe under Toppen. Dimitri er i straalende Humør og peger fremad. Endelig skal han da faa sit Ønske opfyldt, at komme frem i første Linie. Der drøner Skud fremme til højre. Vi sætter Hestene i Trav op mod Taarnet, hvor der staar en Hovedpost (Bataillonsreserve) under Gevær, og hvor der holder Kanoner. Jeg spørger efter Chefen. Man svarer mig, at „Obersten er længere fremme ved et Piket paa en Bakke“. Saa rider vi videre. Efter et hastigt Ridt naar vi Bakken, hvor et Fodfolkskompagni kamperer under Telte. Neden for Bakken mod Vest paa det flade Land, der strækker sig helt ud til Havet, hvor den, der har gode Øjne, kan skimte Skibe, ligger en Landsby med dejlige Haver, i hvilke Folk gaar og arbejder. Vi træffer Obersten, der med Velvilje modtager os og forestiller os for sine Officerer. Medens Præsentationen finder Sted, drøner der pludselig fire Skud nede fra Landsbyens Udkant. Det er fra et Halv-Batteri, der er trukket frem fra Hovedposten og hvis Opstilling er saa skjult, at vi ikke kan se det, skønt det kun er fjernet et Par hundrede Meter. Obersten peger i Retning af Bjergaffaldet yderst til højre ved Havet, hvor fire hvide Smaaskyer staar paa Linie ved Siden af hverandre. Det er Projektiler som springer over japanske Styrker. Lidt efter skralder det nogle Gange i Luften, efterfulgt af en Hvislen, og Japanerne har givet Svar paa Tiltale. Heldigvis gør disse Fjendens sidste Skud os ingen Skade, skønt Projektilerne lander tæt ved. Vi ser i en stor Standkikkert, Obersten har opstillet, at mindre japanske Afdelinger søger ned paa det flade Terræn nærmest Havet.

„De søger stadig at omgaa os, men vi passer paa — og desuden har vi Rytteri derude,“ bemærker Obersten. Saa raaber han noget ned til Artilleristerne, og lidt efter sendes der Skud i den nævnte Retning. Atter ser vi hvide Smaaskyer pludselig vise sig derude. Fjenden trækker sig tilbage. Vi venter en Stund, uden at der passerer noget. Det er nu blevet langt hen paa Eftermiddagen, Solen staar lavt og Kampen dør hen, som den plejer. — Vi iagttager Forterrænet i Kikkerten og ser vore egne Poster og Smaapatrouiller ligge paa Bakkekammene lidt længere borte, idet de spejder over mod de noget fjernere liggende Højder, hvor nogle Skikkelser viser sig. „Det er Japanere,“ siger Obersten. „Saa dan passer vi paa hinanden. Naa, i Dag bliver der ikke mere at se, lad os nu ride tilbage til Taarnet, der bor jeg.“ — Som sagt saa gjort.

Dimitri var øjensynlig skuffet. Han havde maattet nøjes med at holde sig bag Bakken med Hestene, og alt, hvad han havde set

af fjendtligt, var et tomt japansk Shrapnells Hylster, som en hjemvendt Patrouille medbragte.

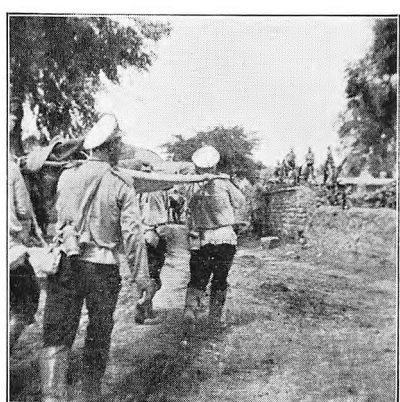
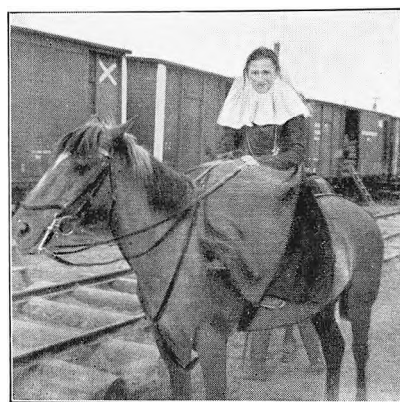
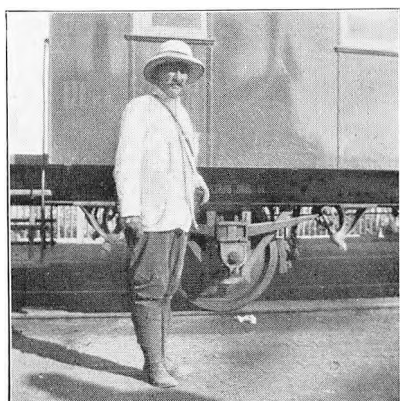
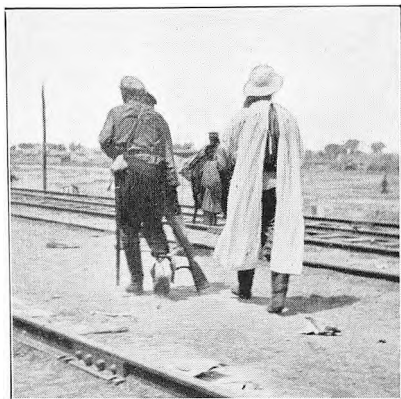
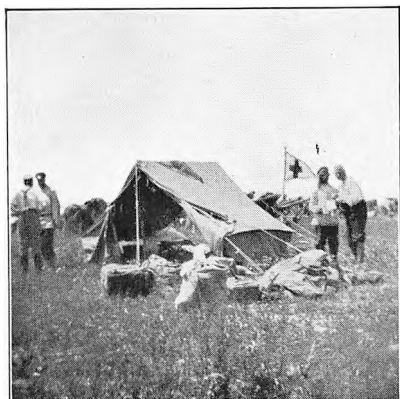
Ved Taarnets Fod laa Officerer og Soldater i Teltlejr, og her havde de indrettet sig paa bedste Maade, „Spisesalonen“ var en firkantet Vold, paa hvilken der var anbragt afskaarne Majsstængler, medens Bordet udgjordes af en Jordforhøjning, belagt med Majsblade. Vi drak Té med de gæstfri Officerer, der indbød os til at spise med dem, hvilket vi afslog, da vi ikke vilde berøve dem noget af deres saa vanskeligt hidskaffede Mad. Vi hørte om Skærmydsler og Udsendelsen af Kommandoer, der havde haft Sammenstød med Fjenden, og spurgte, om der i Nattens Løb eller næste Morgen tidlig vilde blive udsendt større Kommandoer. — „Nej,“ svarede Obersten, „mine Folk er for anstrengte. De har været paa Færde tidlig og sent. Nu maa vi spare dem lidt; man véd jo ikke, hvad der kan komme.“ Imidlertid besaa vi Kanonerne, alle af det nye franske System. De var dækket af Majsblade for ikke at blive set af mulige fjendtlige Patrouiller. Lidt efter kom Resten af Kanonerne (der var i alt ét Batteri) kørende tilbage fra Pikettet. Alt var nu samlet, hvad der hørte til Hovedposten, og man beredte sig til at spise — og sove.

Vi tog nu Afsked, med Løfte om snart at komme igen og red bort. Som en smuk Hyldest havde Obersten til Ære for os beordret sit Musikkorps til at spille nede bag Bakken ved Vejen, som vi passerede. Vi hilste og vinkede — rørt over denne Opmærksomhed — tilbage til Bakkens Top, hvor Officererne stod og svarede igen.

Saa gik det hjem efter. Mørket faldt paa. Stjernerne tindrede, og Baalene fra Troppernes Bivuak'er lyste fjernt og nær i den stille Aften. Kun een Gang blev vi anraabt, men Dimitri klarede Bugterne paa Afstand. Da vi passerede Landsbyen Tasitschao var den som øde og uddød. Alle var gaaet til Ro. Kun en Kineser (Vægteren?) gik rundt og slog paa en Gongong, hvilket gjorde vore Heste ængstelige. Det var sent, da vi naaede vort Telt, hvor Salomon straks kom springende for at høre, at vi intet væsentligt havde oplevet. Saa ærgrede han sig ikke.

DET RUSSISKE „RØDE KORS“ I FELTEN

Ved Siden af det militære Sanitetsvæsen blev der i begge de kæmpende Hære i rigt Maal anvendt Ambulancer og Hospitaler fra det „Røde Kors“; men medens man i Japan havde gjort Skridtet fuldt ud og stillet det „Røde Kors“ under militær Jurisdiktion, var man i Rusland ikke gaaet saa vidt. Her fungerede dette vel som et Led af Hæren; men de militære Autoriteter havde ikke Ret til at blande sig i dets Administration, ligesom de til samme hørende Læger, Sygeplejersker m. fl. ikke var Militærlovene underkastet. Tjenesten udførtes efter Rekvisition og i Form

Det russiske „Røde Kors“.

1. Ambulance. 2. En saaret Soldat støttet til sit Gevær og fulgt af Lægen. 3. Lægerne raadslaar. 4. Prof. v. Manteuffel. 5. Madame Woronoff. 6. Saarede bringes bort.
(Fotografier af D, B.)

af „loyalt Samarbejde“, og selv om det „Røde Kors“ Personale altid gjorde sit Yderste for at tilfredsstille de Forlangender, der blev stillet til det, var Pligten til at gøre det kun af moralsk Art.

Uniform bar ej heller alle til det „Røde Kors“ hørende Læger m. fl. Mange nøjedes med et hvidt Bind om Armen, hvori Genferkorset. Det russiske „Røde Kors“ havde sit Sæde i St. Petersborg. Dets Protektor var Enkekejserinde *Dagmar*, og i Spidsen for Selskabets Raad sad Grev *Woronzoff-Daschkoff*.

Det afholdt alle Udgifter af egne Midler, der var indkomne ved private Indsamlinger, og det udførte sin Tjeneste paa eget Ansvar og uden Indblanding fra Hærledelsens Side; men det supplerede paa en udmærket Maade Hærens Sanitetsvæsen. Medens Mangel paa Handlefrihed karakteriserede det militære Sanitetsvæsen, var ganske det modsatte Tilfældet for det „Røde Kors“ Vedkommende. Kun i én Henseende kunde man maaske rette en Bebrejdelse mod dets Personale: at det i mange Tilfælde udsatte sig mere end nødvendigt og formaalstjenligt.

Den Generalbefuldmægtigede for det „Røde Kors“ paa selve Krigsskuepladsen var, da jeg opholdt mig ved Hæren, Kammerherre *Alexandrofski*; en noget rastløs Person, der i øvrigt næppe havde „rent Mel i Posen“, efter hvad der nok siden viste sig. Han var yderst venlig i sin Optræden over for mig; men gjorde sig aabenbart Umage for, at jeg ikke skulde komme til at kigge ham for meget i Kortene — hvilket jeg dengang ikke forstod Grunden til, men senere fik Forklaringen paa. Under *Alexandrofski* sorterede flere „Befuldmægtigede“, blandt hvilke Dr. *Gutschkoff* aabenbart var den betydeligste. Han var en Perle, energisk, maalbevidst og rolig — selv i Øjeblikke, hvor det syntes Kaos. Jeg saa ham flere Gange i Virksomhed og maatte hver Gang beundre ham. En Hr. *de Lerche*, der mente at være af dansk Slægt, var ligeledes Befuldmægtiget og en meget dygtig Mand.

Nærmest Fjenden opererede de saakaldte: „*Flyvende Kolonner*“, der bestod af et Par Læger og en Del mandligt Personale; de sendte Folk frem i forreste Linie for at yde Saarede den første, aller nødvendigeste rent foreløbige Hjælp, for at stimulere dem og for at bringe dem ud af Ildlinien, tilbage til Kolonnernes Ambulancer.

Jeg saa „flyvende Kolonner“, til hvilke der, foruden Personellet, hørte 15 til 20 Heste med Tværsadler, paa hvilke der var anbragt Kasser med Forbindstoffer, Læskedrikke, Apotekervarer o. s. v. I andre Tilfælde var der til Kolonnen knyttet Kærrer. Dette var saaledes Tilfældet med en „flyvende Kolonne“, hvis Chef var en Kvinde, Oberstinde *Voronoff*, hvis Mand var Regimentschef i Rytteriet (vistnok snart efter General). Hendes Kolonne bestod af 1 Læge, 1 Feltskær, 1 Præst, nogle Sanitetsoldater samt 10 tohjulede Kærrer, hver ført af en Soldat; de indeholdt alt Materiel, Telte, Baarer, Forbindsstoffer o. s. v.

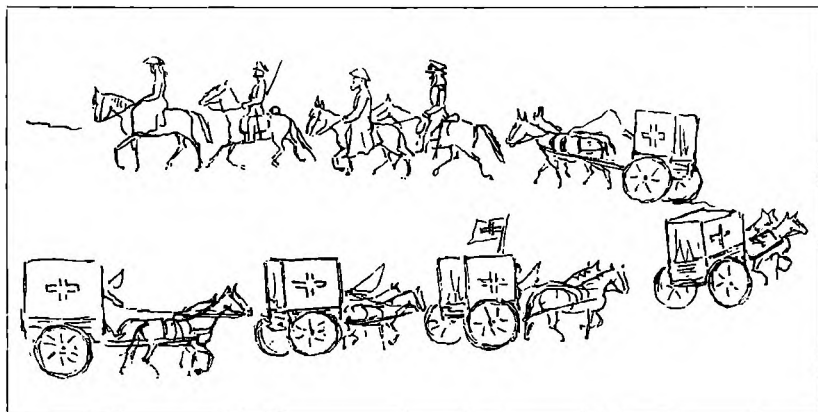
Allerede i Felttoget i Kina i Aaret 1900 havde Fru *Voronoff*

gjort sig bemærket som Leder af en Ambulance, og hun bar en Dekoration for udøvet Mod i denne Krig.

Nu i Krigen med Japan havde man paa ny Lejlighed til at iagttage og beundre hendes Færd paa Valpladserne, saaledes ved Vafangkou og senere ved Tasitschao, paa hvilket sidste Sted jeg selv fik Lejlighed til at se hende i Virksomhed.

Saarede, som jeg traf i Mukden, fortalte, at de ved Vafangkou havde set hende til Hest, ridende som Amazone med en vis Korkhat paa Hovedet og iført et kort Skørt. (Da jeg traf hende, red hun imidlertid som Kvinde.) Hun førte sin Ambulance frem i de forreste Linier og skyede ikke Fare, naar hun kunde bringe Saa-

Fru Voronoffs Ambulance.

rede Hjælp. Hun var tilmed statelig og nydelig — om ikke ung. Soldaterne saa med Beundring op til hende.

Naar en saadan „Flyvende Kolonne“ havde opsamlet de Saarede og givet dem en første foreløbig Hjælp — ofte under Fjendens Beskydning — blev disse transporteret paa Baarer og i Kærter til de *Ambulancer*, som Kolonnen havde indrettet noget længere tilbage; men dog nær Kamplinien. Her fik de Saarede nu en foreløbig Forbinding, hvorefter de blev ført videre tilbage til de *mobile Lazaretter*, hvor den første virkelige Forbinding og Pleje kunde gives dem — paa selve Kamppladsen eller lige bag denne. I adskillige Tilfælde kunde de straks indlades i Jernbanevogne for at afgaa til de *faste Lazaretter* uden for den egentlige Kampplads.

Ved den russiske Hær fandtes flere fortræffeligt indrettede *Hospitalstog*, der dog ikke sorterede under det „Røde Kors“, men under Hæradmistrationen. De var dog for største Delen tilvejebragt ved privat Godgørelighed. Kejserinde *Dagmar* havde saaledes sendt et eget Hospitalstog, Storfyrstinde *Pavlovna* og Storfyrstinde *Tatjana Nikolajevna* ligesaa.

Overlægen for Kejserinde Dagsmars Ambulancer og Lazaretter var den højst tiltalende Professor *Zoëge von Mantouffel*, en intelligent og dygtig Mand. Han havde et stort Navn i Armeen som Kirurg og Administrator. Hans Operationer var vidt berømte. Selv fortalte han mig beskedent om nogle Hjerteroperationer, han havde foretaget.

Selv om „Røde Kors“ nu ikke magtede at ophæve Manglerne ved Hærens Sanitetsvæsen, saa havde det dog gjort uendelig meget godt, hvilket jeg personlig mange Gange havde Lejlighed til at iagttage.

Det var under en af Forpostfægtningerne ved *Tasitschao* — i en frygtelig Varme — at en „flyvende Kolonne“ af det „Røde Kors“ havde indrettet en Ambulance i en stor Jernbanestationsbygning, som var under Opførelse, og som endnu ikke havde faaet Vinduer eller Gulve i Rummene. En Timestid efter Ambulancens Ankomst hertil var Fluerne drevet ud — Vinduerne lukket med tyndt, hvidt Lærred, Jordens naturlige Overflade i underste Etage jævnet, og over Grus og Sand var bredt store, rene Bastmaatter, ligesom saadanne var anbragt langt op paa Væggene. For Dørene var hængt Maatter, som lukkede Støv og Fluere ude. Operationsborde var opstillet, Instrumenter og Forbindingsstoffer laa parat, dækket af Tøj. Destilleret Vand stod i Karaffer, Samovaren kogte, Te, Suppe og Læskedrikke var til Stede. I et Sideværelse var opstillet Feltsenge. Søstre og Lægerne havde indrettet sig i to andre Rum. Kort sagt, man var ikke blot parat til at forbinde og operere, men ogsaa til at stimulere de stakkels forkomne, udasede, legemlig og sjælelig medtagne Saarede, som man nu ventede paa. — Om det saa var et Helgenbillede, var det ophængt i et Hjørne af Operationsstuen.

Jeg kendte baade Lægen og Søstrene fra Ljaojang og blev modtaget med stor Venlighed, da vi nu atter saas her. Det var som kom man i Himmerig, naar man havde bøjet Dørforhænget til Side og smuttet ind. Medens man udenfor blev skoldet af Hede og pint af Fluere, var man med ét traadt ind i dejlig Kølighed, hvor man for en Gangs Skyld kunde trække Vejret, uden at Fluerne samtidig fløj en ned i Svælget.

Man bød mig at drikke, og saa sad vi sammen og talte om mangt og meget, Krigen vedrørende, idet vi ventede paa, at de Saarede skulde komme. Det var her, jeg traf Komtesse *Ignatieff*, Datter af Ruslands i sin Tid meget omtalte Gesandt i Konstantinopel. Hun var ikke helt ung, men fin og takkelig, stilfærdig og mild som de fleste af disse Kvinder, der var draget ud med Armeen for at mildne de stakkels Soldaters tunge Lod. Adskillige var vel ogsaa kommet for at være nær ved deres Kære, der tjente i Armeens Rækker. De hvide Lin med det røde Kors dækkede over mangen Dame, hvis Mand, Broder, Fader eller Forlovede var Officer, og som

nu fandt Ligevægt i Sindet i Bevidstheden om at gøre deres Yderste for at hjælpe de Saarede og Syge. Komtesse Ignatieff talte om sin Broder, som hun var urolig for, da han var bekendt for sit Vovemod. Jeg kendte ham fra Harbin, hvor han havde taget imod mig, da jeg meldte mig der paa Udrejse til Hæren.

Medens vi samtalede blev den første Saarede bragt ind; roligt og stilfærdigt rejste hun sig, gav mig Haanden og gik til sit Arbejde. Jeg saa hende ikke senere under Krigen; men nogle Aar efter denne fik jeg en Hilsen fra hende gennem Broderen, da denne bivaanede en af vore Kantonnementsøvelser her paa Sjælland.

Jeg havde allerede tidligere set ikke saa lidt til det „Røde Kors“ og stedse faaet det Indtryk, at dets Gerning var en Velsignelse for den russiske Hær. Under min Udrejse til denne var jeg, som omtalt, allerede sammen med en Del Sygeplejersker af det „Røde Kors“. De fleste af dem var draget ud for at forrette deres vante Gerning — den de var uddannet til, men nogle af dem var ikke professionelle Sygeplejersker. En af dem var saaledes en ung Oberstfrue, hvis Mand var ved Hæren, og hvis Børn, to Døtre, nu var givet i Pleje til Familien. Hun viste mig Billeder af dem og af hendes og Mandens flotte Hjem, som hun nu havde forladt for at tjene som Sygeplejerske. Hun var den Gang rødhuset, kvik og fuld af Livsmod. Jeg fik et Par Maaneder efter et Glimt at se af hende i hendes takkelige Dragt med det røde Kors paa Armen. Hun saa forgræmmet og nedslaaet ud, som hun stod paa en Platform i et Sanitetstog, der langsomt passerede forbi. Hun nikkede venligt genkendende. Siden har jeg ikke hørt noget til hende.

Mange af disse frivillige Sygeplejersker havde ikke ret forestillet sig, hvad de gik ind til, men de maatte nu holde ud, til Trods for Længsel og Træthed. Deres Tanker var sikkert, naar Arbejdet ikke i Øjeblikket lagde Beslag paa dem, optaget, enten af dem derhjemme, Slægt og Børn — det anede man, naar man saa de Fotografier, som de gerne omgav sig med — eller ogsaa tænkte de paa deres Kære ude ved Fronten — Ægtefælle, Søn?

Naar Kanonerne dundrede derude, og de Saarede begyndte at komme, først enkelte, saa flere og flere og til sidst i Strømme, naar disse Saarede blev baaret ind i Ambulancen, skelede de til Regimentstegnet paa Skuldrene — og naar der kom mange fra det Regiment, hvori den Kære stod, var det, som der kom mange at hjælpe blev fordøbet; de gled fra Baare til Baare, naar disse varsomt stilledes paa Gulvets Bastmaatter, de lagde Puder under Hovedet, rakte en Drik, tørrede Sveden af Panden, Blodet af Legemet — og hjalp Lægen med at blotte de saarede Legemsdele, var med at løfte den stakkels Fyr op paa Operationsbordet, rundt om hvilke de stod, parate til i et Nu at hjælpe — alt medens en lønlig Tanke stjal sig did ud, hvor han maaske allerede laa død eller haardt saaret paa Valpladsen. — Eller maaske kom det bitre Øjeblik, da han selv blev bragt ind —. Stakkels opofrende Kvinder! I kom med friske

Kræfter og Livslyst præget i Trækkene; men lidt efter lidt blegedes Eders Kinder af Spænding, Arbejde og Nattevaagen; men I holdt ud, saaledes som jeg ofte havde set det, de mange Gange, jeg traadte ind til Eder, i Eders Hospitaler og Ambulancer.

Jeg bevarer Mindet om disse barmhjertige Søstre af begge Kategorier dybt i mit Inderste. — Med Ærefrygt tænker jeg paa alt, hvad I har lidt og stridt i Eders opofrende, velsignelsesrige Gerning, did ovre paa Mantschuriets Sletter, i Sol og Varme, Regn og Kulde, i de lange Dage mellem Kampene, da I sad og ventede, og i de pludselig overvældende Øjeblikke, da Strømme af lemlæstede Mennesker blev overgivet til Eders blide Omsorg, og I blev stærke og store og tog Eder af dem med al den Opofrelse, som I Kvinder kan vie Eders Medmennesker. Med Vemod tænker jeg tilbage paa, hvad I har maattet døje efter de store Slag, der senere stillede rent umenneskelige Fordringer til Eder. Modige var I som nogen Soldat i de kæmpende Rækker, I som kun saa Skyggesiderne, Jammer og Elendighed; men jeg mindes ogsaa de smaa Idyller fra Eders hyggelige Lejre under skyggefulde Træer, i de Dage, da I hvilede ud. Jeg hører Eders klare Latter, ser Eder som de hyggeligste Værtinder, naar Samovaren snurrede, og I fandt smaa Lækkerier frem. Yndefulde var disse Kvinder altid at se, det var som Hjemmene var ført med her langt bort: Iført skinnende hvide Dragter og med et venligt Smil paa Læben vakte de Velvære overalt.

Men Billedet kunde, som antydet, veksle hastigt — og bitre Sorger komme for disse opofrende Kvinder: Det var en Dag i Mukden. Vi fik Meddelelse om, at man havde kæmpet der nede mod Syd. Der kom Telegram om, hvem der var saaret og falden. Blandt de haardt saarede var en Officer, hvis Hustru gjorde Tjeneste som Sygeplejerske paa Hospitalet. Et Par Timer efter, at hun havde modtaget den sørgelige Efterretning, kunde hun afgaa med et Tog; men hun kom for sent. Han laa da allerede i en af de store Krigergrave, dækket af Muld. Hvad der siden blev af den stakkels Kvinde, ved jeg ikke. Var hun sorgbetyngt rejst hjem til Rusland, eller havde hun genoptaget sin Gerning, for gennem Arbejde at glemme Sorgen.

At nogle af disse Sygeplejersker under deres Gerning sammen med deres mandlige Omgivelser blev knyttet for Fremtiden til disse, med hvem de havde delt saa mange alvorsfulde og farefulde Øjeblikke, er let forstaaeligt, og at der maaske samtidig løstes andre Baand derhjemme, som man havde tænkt sig faste — er muligt, dog bør Sygeplejerskerne ved den russiske Hær i Mantschuriet sikkert gennemgaaende holdes langt op over den ondskafulde Sladder, som havde været fremført i udenlandske Blade, om deres letfærdige Forhold. Noget saadant hørte jeg aldrig om eller saa noget til under mit Ophold ved den russiske Hær i Mantschuriet.

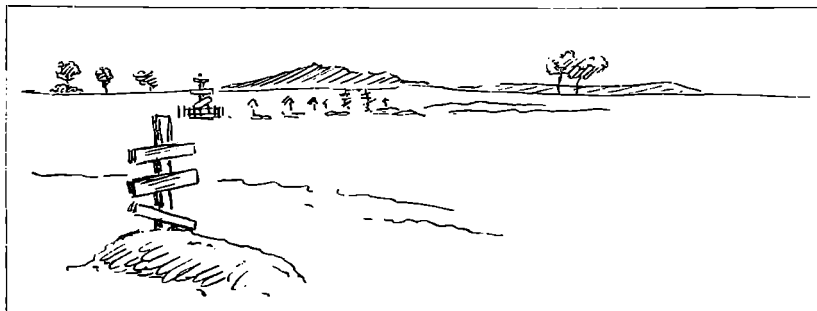
At alle disse, frivillige som og de mere professionelle Sygeplejersker gjorde deres Pligt med den største Samvittighedsfuldhed; kunde der ikke være Tvivl om; men at de frivillige, som maaske

aldrig før havde forrettet Sygeplejertjeneste, ikke altid kunde gøre lige saa god Fyldest som hine, var ikke til at undres over.

En Læge sagde en Dag til mig, da vi talte om dette Spørgsmaal: „De gør deres bedste i enhver Henseende, er yderst pligtopfyldende, villige opofrende og modige; men som Regel foretrækker vi Læger dog de virkelig uddannede Sygeplejersker, som er vant til, *gennem en lang Periode*, at yde det bedste“. Hvorledes Forholdet i Antal stillede sig mellem de to Slags Sygeplejersker, erfarede jeg ikke; kun saa meget, at de uddannede var langt de fleste. Lige til Kampene ved Liaojang og Mukden fungerede Sanitetsvæsenet i den russiske Hær fortrinligt; men da der paa én Gang kom saa enorme Masser af Saarede, som det nu blev Tilfældet, kneb det snart baade for Personellet og Materiellet at strække til, og de Saarede led sikkert Nød — eftersom det ikke blev muligt at tage sig af dem alle. Vanskelighederne blev i alle Tilfælde i Vinterens Løb kolossale og mange Saarede døde af Kulde. Lægernes Fingre blev dertil saa valne af Kulde, at de ikke kunde operere, og Sneen lagde yderligere Hindringer i Vejen for de Saaredes og Syges Transport.

Der stillede enorme Krav til det „Røde Kors“ Personale, som med Opofrelse og Mod vedblev at gøre sin Pligt.

Der hørte, skulde man synes, stort moralsk Mod til at beordre et Slag under slige Forhold, hvor Pluraliteten af de Saarede, som ellers kunde reddes, nu maatte dø.

Russiske Soldatergrave.

SLAGET VED TASITSCHAO

Slutningen af Juli Maaned nærmede sig. Den saa længe ventede Regnperiode var endnu ikke indtraadt. Russerne stod stadig i Stillingen Syd for Tasitschao med General *Stackelberg* (I. Korps) paa højre og General *Sarubajeff* (IV. Korps) paa venstre Fløj; medens Styrker under General Greve *Keller* paa Russernes yderste venstre Fløj forsvarede Bjærgpassene i Fønschuilin, længere mod Nordøst, hvor General *Kurokis* Armé aabenbart søgte at trænge frem mod Ljaojang og Mukden ind paa Russernes Retrætelinie. De fleste Krigs-

korrespondenter havde paa dette Tidspunkt forladt Tasitschao for at kunne sende Depescher og Breve af Sted, hvilket ikke kunde ske derfra, eftersom „Censuren“ ikke befandt sig her. Kun faa af dem indsaa, at Japanerne for enhver Pris maatte ønske at sætte sig i Besiddelse af Jernbanestationen Tasitschao, hvorfra Banen til Inkou udgik. I øvrigt mente mange, at Regnperioden nu endelig maatte komme og standse alle Bevægelser af Tropper paa Krigsskuepladsen.

Der var maaske blevet 5—6 Korrespondenter tilbage, blandt hvilke 1 Russer og 2 danske — *Franz von Jessen* og Forfatteren heraf — da — som et Lyn fra en klar Himmel — Japanerne pludselig rettede et heftigt Angreb paa Stillingerne ved Tasitschao, idet General *Oku* rykkede frem fra Syd, medens General *Nodzu* sluttede til fra Sydost (mod Simutschøn).

General Sarubajeff, som havde Overbefalingen paa Sydfronten, var ikke klar over, hvorvidt Kuropatkin, som f. T. var nordpaa for at konferere bl. a. med Statholderen, vilde, at han skulde forsvare sig haardnakket for et Angreb, eller blot holde lidt igen, og da gaa tilbage. Dertil havde — som det senere viste sig efter at Dokumenterne er bleven offentliggjort — Ordrene været for modstridende og uklare.¹⁾

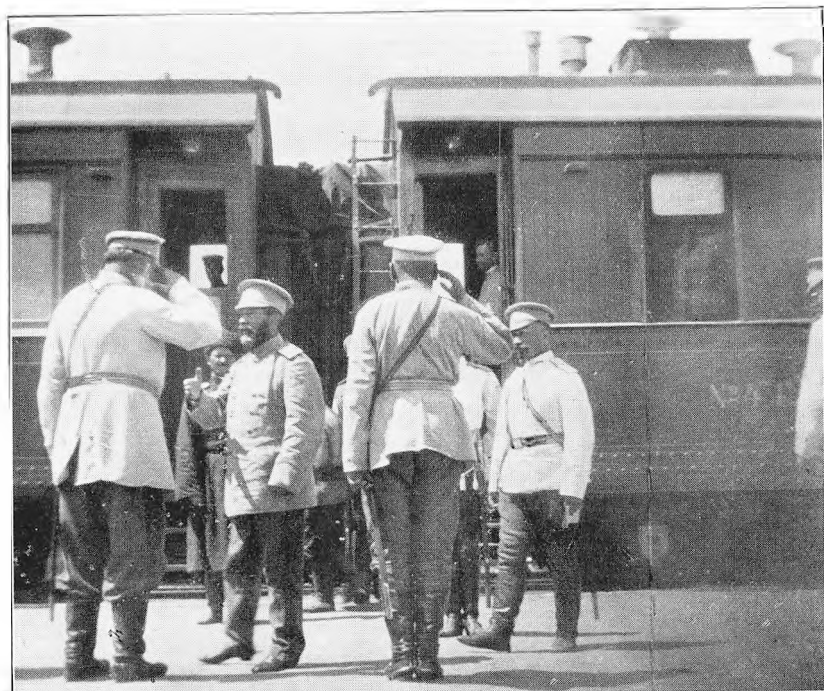
Jeg laa vedblivende i Telt ved Jernbanestationen. Om Morgenen den 22. Juli, da jeg stod uden for Teltet, kom Franz von Jessen ridende; han var paa Vej ud mod Syd for at være parat, om noget skete — og han havde altid en fin Næse, var i det hele taget en ypperlig Mand for et Blad at have ved Fronten, repræsentativ, godt lidt i alle Kredse, god Kammerat, kæk og kavalmæssig i al sin Færd. — Han foreslog mig at besøge ham i en Landsby, *Tsjansjatun*, der laa paa højre Fløj af Hovedstillingen ved en Bakke (A), hvorfra der var en fortrinlig Udsigt. — Jeg lod sadle op, og vi red til Tsjansjatun, hvor han havde indrettet sig i en kinesisk Gaard. Alt aandede Fred og Ro, og i den prægtige Have med store Træer sad vi hyggeligt og tilbragte Eftermiddagen i Samtale. Man kunde have drømt sig tilbage til en Præstegaardshave hjemme paa Landet, om ikke høj-røstede, russiske Officerer, der sad under et mægtigt Træ, i hvis Top der var en Udkigspost, havde mindet en om, hvor man var. Vi spiste en efter Omstændighederne splendid Diner, bestaaende hovedsagelig af henkogte Sager, navnlig Frugt, købt i Boderne ved Tasitschao. Brød var ikke til at opdrive, og i flere Dage smagte jeg ikke saadant. Saa drak vi Kaffe og havde det i øvrigt fornøjeligt sammen. Det blev temmelig sent, inden vi gik til Ro paa Stenforhøjningerne langs Vinduet i Stuen.

Jeg havde sovet meget lidt, da Myg og Fluer generede mig, og

¹⁾ Ialt raadede General *Sarubajeff* i Kampen den 23. og 24. Juli over 45 Batailloner, 54 Eskadroner og 122 Kanoner, hvoraf 14½ Batlr. 6½ Eskadr. og 16 Kanoner opstilledes i Reserve, medens Japanerne havde 48 Batlr., 20 Eskadroner, 258 Kanoner. Jævnf. General *P. N. Nieuwenhues*: „Den russiske Hærs Ledelse under Krigen 1904—1905“ (København 1912).

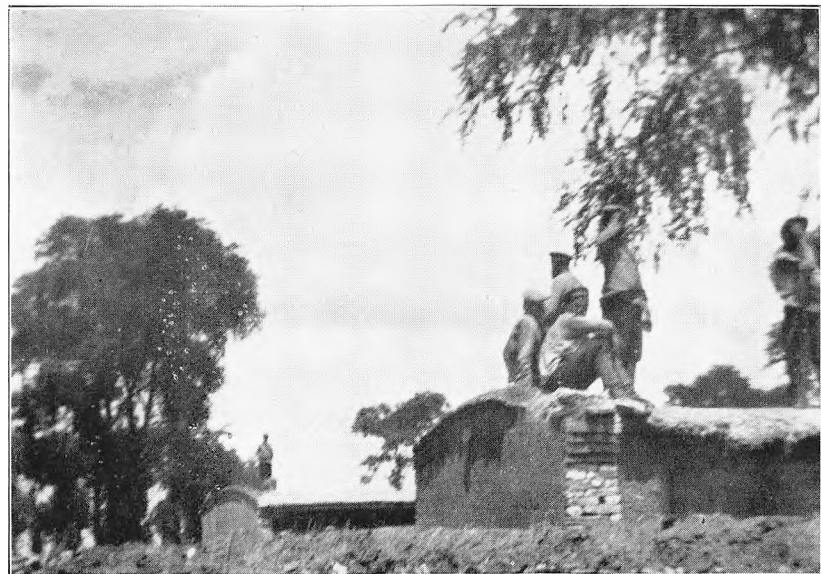
jeg var, efter flere Nætters Hengliden paa lignende Maade, træt og mest tilbøjelig til at hvile; men just som Hanerne begyndte at gale og Dagslyset at brede sig, lød der Kanonskud. Var det nu atter Obersten der ude ved Taarnet, som underholdt sig med Fjenden, eller var det denne Gang af alvorligere Art? — Jeg lyttede — Skydningen tiltog. Saa var der ikke andet at gøre end skynde sig op. Jeg kaldte paa v. Jessen, der mente, at det ingen Manér var at skyde med Kanoner saa tidlig om Morgenen, naar en stakkels Krigskorrespondent skulde sove, og saa lagde han sig om paa den anden Side. Skydningen var nemlig nu igen hørt op; jeg gik da ud i Haven og satte mig til Rette i dejlig Skygge for at skrive, eftersom jeg nu ogsaa var bleven af den Mening, at Kanontordenen kun havde været en af de sædvanlige Morgenallarmeringer. Jeg havde vel siddet et Kvarterstid, da drønedes det atter løs; denne Gang var det aabenbart Alvor. Min Kammerat stod i samme Øjeblik lysvaagen i Havedøren. Øjeblikkelig lod vi sadle op. Som sædvanlig gjorde min Hest Knuder, da jeg vilde op i Sadlen — og da jeg sad der, røg den som en Stormvind ud gennem Porten og lige ind i en forbigående Kolonne af 35. Regiment. Soldaterne veg til Side, og til sidst fik jeg Hold paa Bæstet, Regimentschefen Oberst *de Dobbor Musnitski* havde jeg talt med i Hospitalet i Mukden. Han var nu rask igen, men jeg traf ham desværre ikke, da han var i Færd med at ordne sine Soldaters Opmarch i Hovedstillingen; Trænet var paa Vej bag ud.

Saa red vi i brændende Solskin „efter Kanontordenen“, der aabenbart kom fra Egnen om det koreanske Taarn, hvor jeg havde været for et Par Dage siden, da jeg sidst besøgte Forposterne. Vi bevægede os hen over det flade, aabne Terræn, der laa mellem Hovedstillingen og Forposterne. Solen skinnede med en sviende Glød paa de grønne Agre, der bugnede af høje Kaoljan- og Majsplanter, fra Landsbyernes Hustage, hvor vi saa Indfødte paa Udkig, i Hulvejene, som vi passerede, eller paa de bugtende Lejer af Smaafloeder, hvis mudrede Vand dog var en Husvælelse for tørstige Dyr. — I det Fjerne saa vi over grønne Sletter, hvor hist og her pyntelige Landsbyer, beskyttet af prægtige høje Træer, viste sig, — til de blaa Bjerger, paa hvis Affald ud mod Sletten Forposterne stod. Eftersom vi nærmede os, tiltog Kanonaden. Vi saa mange hvide Smaaskyer pludselig danne sig mod Fjeldens Baggrund, langsomt hæve sig i Vejret og forsvinde; det var Røg fra Schrapnells, som sprang. — Vi hørte tydeligere og tydeligere Knald af Projektiler, Susen gennem Luften, vi bemærkede, at flere og flere hvide Smaaskyer pludselig opstod, den ene ved Siden af den anden, svarende til Antallet af Drøn. Det var aabenbart vore Kanoner, der skød med Schrapnells paa Fjenden. Snart efter saa vi ogsaa Fjendens Projektiler springe over vore egne Forpostlinier. Vi ilede fremad; nu skulde altsaa det Skuespil begynde, for hvis Skyld vi var rejst de 10,000 Verst gennem Sibirien. Vi aftalte det nødvendige, for det Tilfælde, at en af

General Kuropatkin medtages.

(D. B. fot.)

Kampfen iagttages paa Afstand.

(D. B. fot.)

os skulde have et Uheld, og saa red vi videre og naaede Fjeldenes Fod. Her saa vi Soldater paa en Bakke noget borte. Vi nærmede os Udkanten af Landsbyen *Taschapu*, nærmest det koreanske Taarn, hvor jeg jo vidste, at der stod en Hovedpost. Jeg tænkte allermindst paa, at Japanernes Angreb i Dag havde været af en saa alvorlig Art, at Forposterne var bleven drevet helt tilbage, og blev ret overrasket ved i Landsbyens Udkant at se et Batteri protse af og begynde at skyde. Skuddene smældede rask efter hinanden og gjorde et frygteligt Spektakkel. Vi standsede et Øjeblik bag Batteriet i en Lund, hvor der var dejlig Skygge. Da vi aabenbart holdt i Skudlinien, eftersom Fjendens Projektiler strøg hen over Batteriet og landede bag dette, og da vi heller ikke kunde overse Terrænet, red vi op paa en Bakke til Siden af Batteriet, paa Fløjen af en Fodfolksafdeling, der aabenbart var Kanonbedækning, men som i øvrigt ikke løsnede et Skud, dertil var der foreløbig intet Maal nært nok. Foran os var der, saa vidt vi kunde se ikke flere Tropper af vore egne. Højderne ved Taarnet var rømmet, og vore var aabenbart i Tilbagegang fra hele Forpostterrænet.

Et Øjeblik efter protsede Kanonerne paa og gik tilbage gennem Landsbyen. Noget efter gik Fodfolket ogsaa tilbage, og vi fulgte med. I Landsbyen, gennem hvilken et smukt Vandløb bugtede sig, beskygget af Træer, var der fuldt af Tropper og Afdelinger af det „Røde Kors“, hvilke alle var i Tilbagegang. Som vi passerede gennem Byen i denne Masse, lød der over os, først eet, siden flere voldsomme Knald, der gik til Marv og Ben. Det var Fjendens Projektiler, der sprang, uden dog at gøre større Ulykker. Langsomt og i god Orden trak vore Forpostafdelinger sig nu tilbage ad „Mandarinvejen“ mod Mellemstillingen. Her, ved Vejen, havde et af vore Batterier Stilling, og herfra beskød det Fjenden. Skuddene gik over Hovedet paa de retirerende Fodfolksafdelinger. Da Japanerne opdagede Batteriet, beskød de det, hvorfor vi under Retræten befandt os under en dobbelt Ild, uden heldigvis at være udsat for samme; men ret ejendommeligt var det.

Da alt var kommet tilbage til Mellemstillingen, blev Fægtningen staaende mellem Fjendens og vore Batterier. Vi holdt en Tid paa Vejen og talte bl. a. her med Oberstinde *Voronoff*, som jeg tidligere havde truffet, og som jo var Chef for en flyvende Kolonne af det „Røde Kors“. Hun erklærede, at dette i Dag intet var mod, hvad hun havde oplevet i Slaget ved Vafangkou. Vi troede gerne den elskværdige, takkelige Frue, der havde været saa vel i Ilden paa nævnte Sted.

Medens Kanonaden fra begge Sider vedblev, uden at der sporedes videre Forandring i Situationen, red min Kollega og jeg tilbage til højre Fløj af Hovedstillingen til vor Landsby, hvor von Jessen vilde pakke sine Sager, og hvor vi vilde indtage et Maaltid, hvis der var noget at faa. Det var en ulidelig Varme og i Landsbyen havde Kineserne overalt stænget Portene med de paaklistrede

Billeder af Guder og Halvguder „til Værn mod onde Aander“. Vi nød atter en Smule Kølighed i Haven og steg saa op paa den nærliggende høje Bakke, hvorfra jeg tegnede Eggen, og hvorfra man kunde overse Kampens Gang. Hele Eftermiddagen dundrede Kanonerne, og hvide Skyer tegnede sig fra Tid til anden over Sletten og i Bjergene. Efterhaanden syntes flere japanske Batterier at deltage i Kampen, ligesom det var øjensynligt, at Fjenden søgte længere og længere Vest efter for at omfatte Russernes Stilling. Sent paa Eftermiddagen hørte Kanonaden op. Et Tordenvejr brød netop løs, og som for at sige „Sparto“ til Kanonaden skraldede der Lyn ned med en Voldsomhed, som overdøvede Kanonerne Larm.

Tabene var paa denne Dag ikke store, og ingen af de Indfødte havde aabenbart nogen Forestilling om, at der var noget alvorligt i Gære fra Fjendens Side. De havde jo rigtignok lukket deres Porte, men i øvrigt færdedes de uden Sky; ja midt under Kampbulderet saa vi oppe fra den høje Bakke et Ligtog færdes fra Byen ud paa Marken, hvor Liget stilledes paa Familiens Begravelsesplads under skyggefulde Træer. Paa Bakkens Top, hvor en General havde Standplads, traf vi den tidligere omtalte Militærattaché, chilensk Major *Schönmeyer*. Da Kampen var døet hen, gik han med os ned i Landsbyen, hvor vi af vor henkogte Frugt og Vand blandet med Rom fra hans Feltflaske, lavede os en liflig Drik. Mad var der intet af. Saa satte vi os til Hest. Majoren og von Jessen for at overnatte i en Landsby noget østligere, jeg for at ride tilbage til Tasitschao, hvorfra jeg atter næste Dag vilde møde tidligt paa Valpladsen i Forventning om, at der vilde ske noget alvorligt.

Japanerne var jo nu i Besiddelse af vort Forpostterræn, men det havde i øvrigt stedse været Mening at opgive det over for et alvorligt Angreb. Fra Lejrpladserne hørte man om Aftenen Sang og Munterhed. Kom Japanerne, skulde de faa Panderne mærket.

Efter at Japanerne den 23. Juli havde sat sig fast i Forpostterrænet foran den russiske Hærs Sydfront, var det at vente, at de snart herfra vilde rette et alvorligt Angreb paa Hovedstillingerne.

Formodningen viste sig at være rigtig. Allerede den 24. Juli om Morgenen tidlig indleddes Angrebet med en voldsom Artilleribeskydning.

Ved Vafangkou havde Artilleriilden været aldeles fænomenal voldsom og der var, navnlig fra japansk Side, udskudt en enorm Mængde Projektiler. Det samme gentog sig nu ved Tasitschao. Artillerikampen den 24. Juli blev i det hele taget mærkelig, særlig for Russernes Vedkommende, ikke paa Grund af det Antal Kanoner, der bragtes til Skud, thi det var ikke særlig overvældende, men navnlig som Følge af den forholdsvis enorme Mængde Projektiler, der udskødes fra begge Sider. Der kæmpedes uafbrudt i 14 à 15 Timer, og efter hvad der af højerestaaende Artilleriofficerer, som havde haft Kommando under Kampen, blev mig opgivet, udskødes der fra russisk Side

ca. 20,000 Projektiler (Schrappnells), hvilket for de 60 Kanoner, som deltog i Kampen, gennemsnitlig gav 333 Skud pr. Kanon; men der var Batterier, ved hvilke man skød betydeligt mere, saaledes 4000 Skud alene ved et 8 Kanoners Batteri, eller 500 Skud pr. Kanon. Andre Batterier havde kun et ringere Antal Skud.

Det russiske Artilleri var i øvrigt vanskeligt stillet. Det havde lige før Krigens Udbrud faaet en ny Feltkanon, hvis Brug Befalingsmændene kun var lidet fortrolig med og Mandskabet saa at sige slet ikke. At man derfor i Begyndelsen af Feltoget var faumlende og mindre dygtig paa Artilleriets Omraade, er let forstaaeligt. I øvrigt maa man lade det russiske Artilleri, at det stedse under Krigen optraadte med stor Tapperhed. Det havde gentagne Gange opofret sig til Fordel for de andre Vaaben.

Ved Solopgang den 24. Juli var jeg i Sadlen og en Time senere var jeg paa Valpladsen, hvor Kampen da allerede var i fuld Gang. Hele Vejen havde jeg hørt Kanontorden og set Granater springe i Luften over en Bakke (B), ligesom jeg havde haft Lejlighed til at bemærke, hvor uforstyrret man hengav sig til Hvile i Lejre og Trænparker bag Hovedstillingen. Røg fra Ildsteder steg langsomt i Vejret, og de smaa Telte var endnu ikke afbrudt; ja, i Landsbyen *Taihu*, hvor der var opstillet en Mængde Træn, bl. a. en stor Artilleriammunitionspark, badede flere Soldater sig i en Dam, hvor ogsaa Heste førtes ud — akkurat som jeg saa ofte før paa mine Ture gennem Landsbyen havde haft Lejlighed til at bemærke det. Det Tidspunkt, da Reserverne skulde møde op, var aabenbart langt borte — foreløbig var det Artilleriet, som udkæmpede Striden paa længere Afstande.

Da jeg kom gennem Landsbyen, hvor Soldater, Officerer og Indfødte fra Træer og Tage iagttog Projektilernes Virkning fjern og nær, laa den langagtige Bakke (B) i et Par Kilometers Afstand fremad til venstre. Her over den gled sagnetlig Masser af hvide, smaa Skyer, der pludselig var dannet med et Knald, dog var Afstanden endnu saa stor, at jeg først saa Skyerne danne sig og derefter hørte Knaldene. Paa andre Steder af Bakken hvirvledes mørke Jordsøjler i Vejret, naar Granater slog ned. Solen skinnede glohed og lyste paa den rødligbrune Bakke, hvor Skanser, Løbegrave og skærmende Jordvolde for Reserver skelnedes. Paa Toppen af det højeste Midterparti saas en lille mørk Plet. Det var General *Stackelbergs* Standplads. I øvrigt saas intet levende Væsen paa Bakken med blotte Øjne. I Kikkert kunde man dog opdage nogle sorte Prikker, der i en Række stod ned ad Bakkens Side. En enkelt Gang flyttede een af dem sig lidt. Senere fik jeg at vide, at det var en Række Soldater, der gentog Artilleriofficerens Kommando ned til Batterierne ved Bakkens Fod. Man havde først forsøgt at bruge Telefon; men Jordrystelsen og Spektaklet var saa stort, at man ikke kunde høre noget i den. Batterierne kunde man ikke se, men derimod høre, hver Gang de udsendte deres Projektiler, der med vældig Susen fløj afsted, det ene lige efter det andet, som naar Raketter sendes op hurtigt efter hinanden — men kun med en langt mere gennemtrængende Susen i Luften. Denne, i Forbindelse med

de frygtelige Brag, naar Granaterne sprang, vil stedse lyde i mine Øren, hver Gang jeg tænker paa Artillerikampen ved Tasitschao. Den gentog sig den hele Dag. Kun, hvis Lyden undtagelsesvis hørte op et Øjeblik, blev man som vakt til Bevidsthed og lyttede.

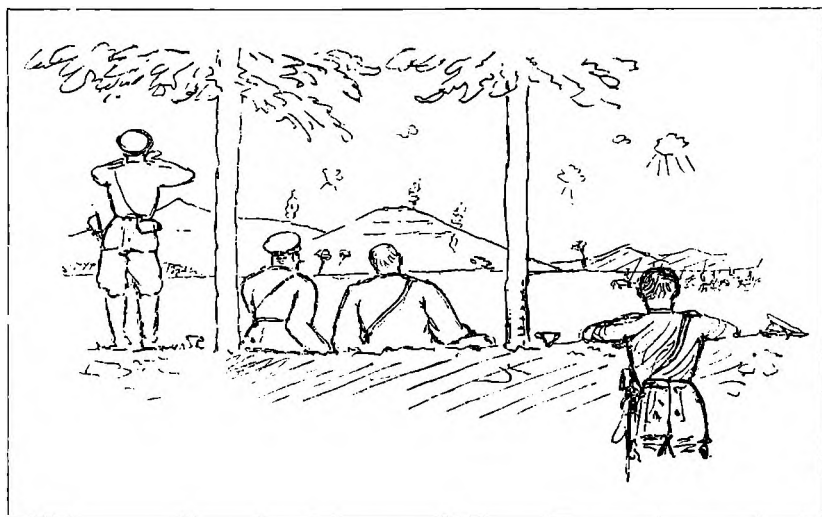
Saa begyndte Skraldene atter. Jordstøjer rejste sig højt over Bakken — een, to, tre, fire, fem, seks — — indtil 16 ad Gangen, samtidig knaldede det stadig i Luften, og en Regn af Shrapnells styrtede ned fra hvide Skyer. Det var et frygteligt Spektakel; men det Omraade, paa hvilket alt dette foregik, var saa forholdsvis snævert — idet kun Bakken (B) og Terrænet lige bag ved blev tildænget — at man snart med den største Sindsro færdedes i Nærheden i Følelsen af, at her vilde man ikke blive ramt. Det hele foregik som paa en Scene. Hvad der laa uden for selve denne, vedrørte ikke det Skuespil, som opførtes. Men af og til hændte det jo dog, at en Granat sprang uden for „Scenen“ i større eller mindre Nærhed af Tilskuerne. Saa spilede disse Øjnene op. Vilde der komme flere paa dette Omraade? Nej! det var kun en Undtagelse!

Imidlertid red jeg fra Landsbyen Taipu videre frem ad „Mandarinvejen“, idet jeg derved samtidig nærmede mig Bakken B's vestre Ende. Her omtrent traf jeg en mindre Afdeling Kosakker, der havde gjort Holdt. Hestene stod godt gemt inde i Kaoljanmarken, og Officererne stod paa Vejkanten og observerede i Retning af Bjergene, hvor vi saa Glimt fra et Par japanske Batterier ved det koreanske Taarn. Vore Batterier bag ved B-Bakken beskød just Terrænet ved Taarnet. Uophørlig knaldede Skud fra vore Kanoner inde til venstre i Kaoljanmarken bag Bakken. Vi saa af og til Glimt hæve sig over Kornets Overflade og hørte stadig den vældige Susen i Luften, som fulgte paa Knaldene.

„Nej se!“ „Nej se!“ lød det, naar Shrapnells-Skyerne dannedes ude i Luften. „Nej se!“ „Nej se!“ naar Japanerne plastrede Bakken til, saa der — saaledes saa det ud — ikke var en Plet, der ikke blev ramt i Løbet af kort Tid. Kosakkernes Heste aad imidlertid af Hjertens Lyst inde i Kaoljanmarken af Blade og Stængler, og en og anden Soldat og Officer fik de sidste Rester af Proviant frem; men de fleste havde intet og lagde ikke Skjul paa, at de var sultne. Jeg havde faaet opdrevet lidt Brød og nogle Æg, som jeg havde i Sadeltaskerne. Det var min Dagsration. Den kom nu frem, og vi spiste, hvad der var, røg dertil en Cigaret og drak Vand af Soldaternes Feltflasker, hvilke var bleven fyldt i Landsbyen.

Skydningen vedblev stadig paa samme Maade; men det var, som om Japanerne op ad Dagen forsøgte at brede sig ud mod vor højre Fløj med deres Batterier. En Kosakpatrouille gik frem for at se, og jeg fulgte med. Vi red frem ad Mandarinvejen til omtrent midtvejs mellem Taipu og Taschapu, men opdagede intet særligt. Vi var ikke udsat for direkte Beskydning, men Fjendens og vore Projektiler gik over Hovedet paa os. Skydningen tiltog — forekom det mig — med Voldsomhed. Der var saaledes ikke mange

Sekunder, i hvilke der ikke faldt Skud. Det var brændende hedt, og saavel jeg selv som min Hest — jeg red denne Dag en lille graa — led af Varme. Jeg red derfor tilbage til Landsbyen Taipu's Udkant, hvor der var Skygge under nogle Træer. Her sad tre Officerer, der i øvrigt kun talte Russisk, hvilket jeg ikke forstod ret meget af, paa et Gærde, med en dampende Kasserolle fuld af Te imellem sig. De havde aabenbart Standplads med deres Folk i Byen. De indbød mig venligt til at tage Plads ved deres Side, og drikkende Te nød vi nu i længere Tid det storartede Skuespil fra vort, foreløbig sikre Stade. Der faldt ingen Granater nærmere end et Par hundrede Meter og det var endda øjensynlig forvildede Skud.

Japanerne beskyder B-Bakken, Tasitschao.

Tiden gik, den ene Time efter den anden paa samme Maade. Af og til kom der Officerer fra det „Røde Kors“ og satte sig hos os. De havde oprettet et Forbindingssted i en Gaard i Landsbyens Udkant, tæt ved. Her vejede Flaget med det røde Kors, og i en Landsby bag B-Bakkens østlige Del var „flyvende Kolonner“ parat til at betjene Saarede. Her havde bl. a. Oberstinde *Voronoff* Stade.

Bag denne Landsby holdt Forstillinger og Ammunitionsvogne fra Batterierne bag B-Bakken. Omtrent uophørlig kørte Vogne frem og tilbage mellem Reserveparken bag Taipu og Landsbyen her. Mest i Skridt foregik denne Kørsel, ved hvilken Ammunitionsbeholdningerne for Batterierne stadig blev fornyet, saa Skydningen uhindret kunde fortsættes. — Saa kom et Kosakregiment ridende forbi i Trav paa Vej udefter mod højre Fløj. Et Par Timer senere kom det tilbage i Skridt efter at have forsøgt at nærme sig de ja-

panske Batterier yderst paa Fjendens venstre Fløj for om muligt at attackere, uden at dette dog var lykkedes. I det hele taget bevægede næsten alt sig i Skridt fra de forreste Linier og bagud, naar undtages en enkelt Ordonnansofficer o. lign. Det russiske Reglement byder, at man under Tilbagegang ikke maa løbe. Det var jo næppe altid til at overholde; men velgørende og beroligende var alligevel en saadan „Tagen det med Ro“. Man maatte til Tider næsten knibe sig selv i Armen for at forstaa, at man virkelig overværede en stor Artillerikamp, og ikke en Manøvre af dem, jeg har overværet saa mange af. Stod ikke deroppe paa Toppen af Fjeldet (D) til venstre for os fuldt op af Tilskuere, som det var Skik ved Manøvrer. Var der ikke andre Tilskuere rundtom, hvorhen man saa: paa Hustage, Gærder, i Træer, baade Kinesere og Soldater. Hvirvlede Røgen ikke op fra Kogestederne hist paa Fjeldsiden, ikke langt bag ved de skydende Batterier. — Nej, Manøvre kunde det alligevel ikke være; thi ved dem skynder man sig altid. Den Bataillonschef, der under en saadan lod koge, ikke langt bag Ildlinien, vilde vist faa en ordentlig „Næse“, og den Fører for en Ammunitionskolonne, der kørte frem i Skridt til og fra Artilleriets Standplads under „Fægtning“ og udsat for „Ild“, kunde maaske vente det samme.

Dog, Virkeligheden og Alvoren ved Situationen kommer, om end langsomt. Vi ser en enkelt Saaret blive bragt tilbage. Øjeblikkelig er det „Røde Kors“ Personale ved Haanden og fanger ham ind. Han er i gode Hænder. Siden kommer der endnu flere — ikke mange —, og ved 12¹/₂-Tiden ser man en Baare, ledsaget af flere af det „Røde Kors“ Officerer og Læger m. fl., komme tilbage. En kinesisk Parasol bliver baaren over den Saarede. Det er Artillerigeneral *Chiskofski*, der er bleven saaret i Armen, medens han stod oppe paa Ryggen af Bakken B, hvorfra han ledede sine Batteriers (4., 5. og 6.) Ild.

Kun lidet anede jeg dengang, at en af mine gode Bekendte og Rejsefæller gennem Sibirien, Oberstløjtnant *Paschenko* af Artilleriet, denne Dag spillede en betydelig Rolle. Hans Batterichefen er Oberstløjtnant i Rusland) var et af dem, der havde Standplads bag B-Bakken. Først senere traf jeg ham paa Banegården i Haitschön med Armen i Bind og Huen mærket af et Projektil. Han var bleven saaret paa Bakken, hvorfra han, da Generalen var bleven saaret, ledede Batteriernes Ild ved Ordre, der gik gennem de 5 Soldater, som var opstillet i Række ned ad Bakkesiden. Af disse Mænd, der med Dødsforagt udførte deres Tjeneste, blev to skudt, og Resten saaret under den heftige Beskydning. Senere løb Oberstløjtnanten selv ned ad Bakken og kaldte nogle Soldater til, saa Ilden vedblivende kunde blive forsvarligt ledet.

Ikke mindre Anerkendelse maatte man yde de Artillerister, der dødtrætte og sveddryppende under Munterhed betjente Kanonerne. Mandskabet var inddelt i flere Hold, som afløste hinanden efter at

have hvilet og spist, saaledes at Ilden vedblivende kunde vedligeholdes uforandret, snart mod eet, snart mod et andet af de fjendtlige Batterier.

For at komme Batterierne bag B-Bakken lidt nærmere, red jeg fra Landsbyen, skraat fremad ad Vejen til den Batterierne nærmeste Landsby. Vejen gik frem gennem høje Kaoljanmarker, der hindrede Udsigten. Den var i øvrigt ikke lang. Efter ca. otte Minuters Forløb var jeg naaet derhen. Jeg mødte da en Officer, der kom ridende hurtigt tilbage, formodentlig med Melding. Han raabte i Forbifarten: „de skyder stærkere nu derude — tag Dem i Agt.“

Under Artillerikampen ved Tasitschao.

— Jeg var netop kommen i et Øjeblik, da Fjenden havde forandret sit Visir, saa Skuddene gik bag om vore Kanoner. Idet jeg nærmede mig Landsbyen, skraldede det voldsomt, og, som det syntes mig, lige over mit Hoved. Det var dog ikke saa slemt, men ganske i Nærheden, hvor Brisantgranater rodede Jorden op, medens Shrapnells dængede til fra oven. De første Gange man, temmelig uforberedt, faar det voldsomme Skrald over sit Hoved, bøjer man uvilkaarlig i samme Nu Nakken; snart bliver denne Bevægelse mindre, og efter nogle Øjeblikkes Forløb er man i Stand til at sidde strunk i Sadlen; men infam er Lyden af Granaternes Sprængning. Jeg ved ikke bedre end at sammenligne den med et pludseligt voldsomt Slag paa en Gongong med en skarp bidende Lyd, hvilken efterfølges af en anden, der minder om Vandets Brusen, straks naar man har trukket i Snoren til et Styrtebad. Jeg fortsatte Riddet en lille Tid hen mod Batterierne, steg ilsomt et Øje-

blik af Hesten og samlede et Par Granatstumper op „til Erindring“, saa havde jeg faaet nok af de Løjer og vendte om, thi Beskydningen blev værre, og Granaterne faldt rundt om.

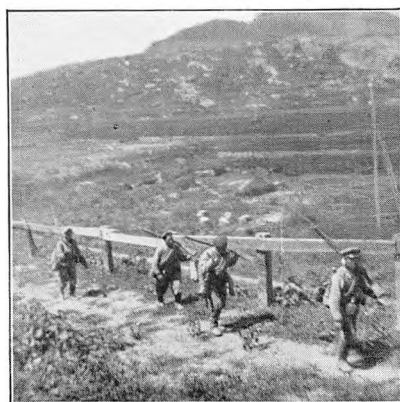
Batterierne kom jeg ikke saa nær, at jeg kunde iagttage Skydningen. De var saa godt gemt i Kaoljanmarken, at man maatte lige hen til dem for at faa Øje paa dem. Jeg hørte Kommandoordene og saa Glimt over Toppen af Kornet, naar Skuddene gik af. Saa gjorde jeg en Vending ind i Byen for at se Forbindingsstedet, hvor der ikke i Øjeblikket var mange Saarede, og efter at have besøgt Stedet, hvor Ammunitionsvognene og Artilleriforstillingerne holdt, red jeg lidt op ad D-Fjeldet, fra hvis Skraaning jeg en Tid overværede Kampen. En enkelt Gang saa jeg en Rytter bevæge sig gennem Slugter ned ad B-Bakken under den heftigste Beskydning, ligesom man fortalte mig, at de Soldater, der stod paa fri Mark ned ad Skraaning, efter hvad man havde kunnet se i Kikkert, stadig udviste den allerstørste Koldblodighed. Sprang en Granat tæt ved dem og indhyllede dem i Røg, kunde man være vis paa, at de, naar Røgen drev bort og de ikke var dræbt, stod oprejst. De kastede sig ikke ned; derimod hændte det, at de gjorde nogle Skridt for at se ned i Hullet, hvor Granaten var landet — Tapre Karle! Som de opførte sig er jeg sikker paa, at største Delen af de russiske Soldater vilde have baaret sig ad ved lignende Lejlighed.

Batterierne (1., 2. og 3.) noget østligere havde hele Dagen vedligeholdt en ligesaa virksom Ild som Centrumbatterierne. Paa højre Fløj var der ogsaa aabnet Artilleriild fra Batterierne (7. og 8.) ved den isolerede Bakke (A). Til min Sorg maatte jeg se paa, at vort Nattekvarter fra forrige Nat, eller i alle Tilfælde Landsbyen *Tjansjatun*, der indesluttede det, blev beskudt.

Det led hen paa Eftermiddagen. Solen brændte stadig med en frygtelig Glød, men usvækket dundrede Skuddene. Jeg red tilbage til Lansbyen *Taiju* ved Vejen for at komme i Skygge og for at faa lidt Vand at drikke. Jeg havde sovet daarligt i flere Nætter. Trætheden overmandede mig, og medens Skuddene knaldede derude, blundede jeg hen — træt af Varme og Indtryk — op ad en Havemur, hvor der var dejlig Skygge. Det varede dog ikke længe. Der blev baaret Saarede forbi, flere og flere. Jeg kom paa Benene og fulgte dem til Ambulancen i en Gaard og saa paa, at de blev forbundet. Fluerne sværmede derinde, og der var snavset. Lægerne stod med opsmøgede Ærmer og arbejdede, medens Sveden randt dem ned ad Panden. Regimentspræsten slog Korsets Tegn over en Døende, hvis nøgne, saarede Ben strittede frem i krampagtig Rysten. Jeg hørte Suk fra andre Sider; men ingen højlydt Klage. — Der kom flere Saarede endnu. Jeg forlod dette triste Sted.

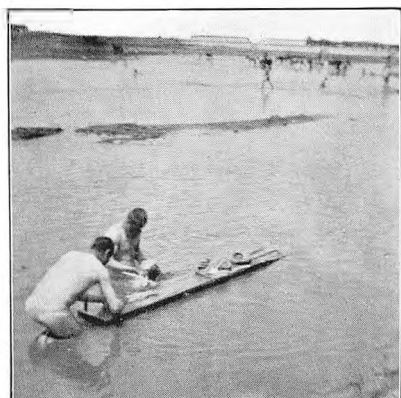
Da ved Aftenstid Meldingerne gik ud paa, at Fjenden ikke gjorde Tegn til at ville foretage en Storm — han havde endnu ikke vist Fodfolk paa nærmere Afstand — besluttede jeg at ride helt til-

Under og efter Kampen ved Tasitschao.

1.—2. Saarede føres til Ambulancen. 3.—6. Paa Tilbagetog. (4. General Stackelberg giver Ordre).
(Fotografier af D. B.)

Ved Haitshon.

1. Lejrplads. 2—4. Soldaterbegravelse. 5. En mistænkelig Person indbringes.
6. Soldater vasker Tøj i Floden.
(Fotografer af D. B.)

bage til Landsbyen Tasitschao, hvor min Kammerat, den engelske Korrespondent, tidligere Legationssekretær i København, *Baring*, havde Kvarter. Jeg var hungrig, saa det forslog noget, og haabede her at faa noget at spise. Paa Vejen mødte jeg lange Rækker af Ammunitionsvogne, der var paa Vej til og fra Tasitschao for at hente nye Forsyninger af Ammunition. Fra Landsbyens Udkant saa vi efter Solnedgang endnu Kanonskud lysne paa Aftenhimlen. Det saa smukt ud, og da vi sad ved Aftensbordet i en tidligere katolsk Kirke, hørte vi de allersidste Drøn. — Slaget var til Ende.

De russiske Batterier havde besvaret Japanernes Artilleriild saa godt, at General *Oku*, som han selv tilstaar, ikke kunde faa sit Fodfolk frem. — Kampen den 24. blev saaledes en stor Artilleri-duel. Til Infanterikamp kom det ikke paa højre Fløj, derimod paa venstre Fløj ved IV. Korps, hvor det endog et Par Steder kom til Nærkamp, vistnok nærmest ved et Tilfælde og uden Førernes Hensigt.

Russerne havde dog overalt hævdet deres Stillinger med et Tab af ca. 20 Officerer og 6—700 Mand. *Japanerne* havde mistet 59 Officerer og 984 Mand. Tropperne paa begge Sider havde lidt meget i Varmen.

Efter hvad jeg personlig havde set, og efter den almindelige Opfattelse af Situationen om Aftenen efter Kampen den 24. Juli, havde Udfaldet været meget gunstigt for Russerne, i det mindste paa højre Fløj. At der kunde være Tale om at gaa tilbage, var der her ingen, der tænkte sig Muligheden af. Da jeg sent om Aftenen, efter at have forladt *Baring*, med hvem jeg havde aftalt, at vi næste Dag ved Daggry vilde være i Sadlen, indfandt mig hos nogle Bekendte af det „Røde Kors“, der havde indbudt mig til at spise til Aften paa en hyggelig Veranda med Have foran, var ingen af dem kommen endnu, men Bordet stod dækket. Jeg satte mig til at skrive ved et Bord i Haven, hvor jeg havde faaet anbragt en Lampe. Der gik en Timestid i Stilhed. Af og til hørte jeg ude paa Gaden enkelte Ryttere trave forbi; men ellers var alt stille. Imidlertid lagde jeg Mærke til en Skikkelse, som vandrede omkring i Haven. Da Lysskæret faldt paa ham, saa jeg, at det var en ung Officer. Pludselig trak han sin Sabel, svingede den i Luften og gav sig til at hugge Toppene af de unge Træer, som havde været en Pryd for Haven. Jeg forstod ikke, hvad der bevægede ham hertil — var han „fuld eller gal“. Jeg nærmede mig, for at bevæge ham til at holde inde med Ødelæggelsen. „Hvad er der i Vejen?“ spurgte jeg. — „Vi skal tilbage!“ lød Svaret, og saa huggede han videre.

„Forstaar De, Hr. Kaptajn, tilbage! — tilbage! — tilb-a-ge!“ Saa faldt den sidste Top i den skønne Række langs Havegården. Den unge Mand — forresten af meget fornemt Blod — kom hen og satte sig ved Bordet, skænkede Vin i et Krus og drak. „Det hele gaar tilbage i Nat eller i Morgen tidlig!“ og saa fortsatte han i en Ordstrøm med Skældsord mod Generalerne, Regering og

„ham, der oppe i Mukden“, der øvede Indflydelse paa Armeens Operationer, til Skade for denne; men efterhaanden faldt han til Ro, satte sig roligt hen og ventede, ligesom jeg, paa, at vore Værter skulde komme.

Endelig var de der i Følge med flere Officerer; tavse kom de med mørke Miner. De vidste Besked, det var tydeligt at mærke. Der herskede da ogsaa en trykket Stemning ved Bordet; man talte om alt andet end det forestaaende Tilbagetog, og saa skiltes vi ved Midnatstid for fire Timer efter at være parat til Opbrud.

TILBAGETOGET TIL HAITSCHØN OG VIDERE TIL ANSANDSCHAN

Allerede om Natten begyndte Armeen at vandre nordpaa, først Trænet, hvis Vogne gjorde et frygteligt Spektakel paa Pladsen uden for vor Teltplads, siden Fodfolk, Rytteri o. s. v. Uophørligt hørte jeg i Halvsøvn Lyden af marcherende Tropper. Før Daggry var jeg oppe og sendte vore Telte og Heste nordpaa efter Lodischenski. Rundt om brød alle andre Teltene ned, og snart var Lejren i Haven ikke mere til.

Ved Solopgang kom Chefen for I. Armékorps, den saa meget omtalte General, Baron *Stackelberg*, en lille, distingveret Mand med spillende Øjne og Fuldskæg samt iført fin, hvid Vaabenfrakke og do. Handsker, ind i Haven og satte sig paa en Bænk omgiven af sin Stab. Her hilste jeg paa og talte med Generalen, der beklagede at Hæren stadig maatte vige; snart efter kørte han bort i sin firspændige Vogn. Senere saa jeg ham blandt Tropperne i Færd med at ordne Retræten. —

Paa Banestationen er der megen Trængsel; men ingen som helst Uorden, skønt alt nu skal forlades. Restauratøren har pakket ind og sidder roligt og venter paa, at alle hans Kasser kan blive indladet. Endnu koger Vandet i Samovaren, og af og til gaar en og anden hen og skænker sig en Drik Te. Heste indlades, Telte, Vogne o. s. v. ligeledes — og nu kommer til allersidst alle de Saarede, som det „Røde Kors“ Personale bringer op fra Kærren, der kommer helt ude fra venstre Fløj. Der er mange; flere af dem er aabenbart Døden nær, ja, et Par Baarer bringer Folk, der allerede har udstridt. Paa Banegaarden har det „Røde Kors“ indrettet et Forbindingssted, og her har Læger og Sygeplejersker haft meget at gøre i Natens Løb; nu rømmer ogsaa de deres Lokale, hvor saa mangan stakkels Soldat har faaet Lindring.

Der er ikke længe til et Tog skal gaa. Det er et af de udmærkede indrettede Lazarettog, hvor der findes alt til Betjening af de Saarede. En Mængde af disse er allerede vel anbragt og klædt i hvide Kitler, Resten vil nok ogsaa blive godt behandlet. — Men vil det

da aldrig høre op? spørger jeg mig selv, thi stadig ser jeg nye Skikkelser blive baaret forbi paa de blodige Baarer, maaske dækket af Lagener, hvis de er meget daarlige.

Fluerne sværmer i Mængde paa de stakkels Saaredes Ansigter og deres nøgne Lemmer; men kærlige Søstre er her, som altid, til Stede, naar der er noget at gøre. De vifter Fluerne bort og hjælper de Saarede op i Kupeerne, idet de maaske slæber paa deres Geværer og Udrustning. Jeg lagde i øvrigt her, som ofte andet Steds, Mærke til, at den russiske Soldat til det sidste klamrer Haanden fast om sit Gevær. De allerfleste Saarede, som bragtes ind, havde medtaget deres Vaaben.

Nu lyder Signal-Klokken: Toget skal afgaa om nogle Minutter. Endnu kommer en sidste Baare, der løftes op i Jernbanevognen. Ligesom Toget skal gaa, ser jeg en saaret Soldat i sin hvide Kittel og med Hovedet indviklet i Bind springe ned ad Vogntrinnet med et Brev i Haanden. Det skal aabenbart sige dem derhjemme, at han vel er saaret, men i øvrigt har det godt. Han forsøger at proppe sit Brev ned i den fyldte Brevkasse, der endnu hænger paa sin Plads, — Afgangssignalet lyder — en Søster springer til og hjælper Soldaten op. Langsomt glider Toget med de Saarede bort. Endnu skal Skiftesporene optages og alt, hvad der kan, bortføres i en Hast fra Stationen. Det er forbeholdt det sidste militære Jernbanetog under Oberstløjtnant af Ingeniørerne *Spiridonoff's* Kommando. Denne Officer havde allerede gentagne Gange udmærket sig i denne Krig. Første Gang, da han under Beskydning af Japanerne førte et Tog med Ammunition ind i Port Arthur, lige inden Fæstningens Indeslutning — anden Gang i Slaget ved Vafangkou, da hans glimrende Konduite var Skyld i, at de Saarede i Tide blev indladet i Jernbanevogne og ført nordpaa. I sidste Øjeblik kunde han endog forlade den derværende Jernbanestation, efter at have gjort Materiellet ubrugbart. For sin første Bedrift fik han en Æressabel med Portepie i Georgsordenens Baand, for sin anden, blev han, der var Kaptajn, Oberstløjtnant.

Nu er han atter i Virksomhed med sit Tog. Det er en meget lang Linie af Vogne. Da endelig alt er indladet, bliver Brevkassen løftet af Hængslerne og bragt ind i Toget, med hvilket jeg har faaet Indbydelse at gaa.

En Mængde Officerer og en Del Soldater, hvis Tjeneste har været nødvendig til det sidste, følger med. Der er nu kun Arrière-garden tilbage. Paa Fjeldene i Nærheden ser vi Soldater gaa i Stilling for at modtage Fjendens Angreb, om det skulde komme, inden Armeen er sluppen bort; men i øvrigt ser vi Vejene nordpaa, saa langt Øjet rækker, fyldt med Tropper og Vogne. Støvskyer viser noksom, hvor de bevæger sig. — Vort Tog kører langsomt nordpaa. Vi hører Kanoner drøne tæt ved, som var det en Afskedshilsen. Solen brænder med en frygtelig Glød. Det er hen imod 40 Grader Reaumur. Sveden staar paa Panden af alle dem, der slæber

sig bort, den løber ned ad Kinderne, slaar igennem Bluserne paa Bryst og Ryg, for snart at gennemtrænge alt, medens Soldater og Officerer langsomt vandrer af Sted uden Klage og uden Tegn paa Misfornøjelse. — Vi Fremmede er opfyldt af Beundring for de russiske Soldaters Taalmod, Trofasthed og Tapperhed, for deres glimrende Beviser paa Mandstugt, for deres sejge Udholdenhed, der bringer dem til at taale selv de største Strabadser, og for deres jævne, gode Humør, der sjældent lader dem henrives til Begejstring, men paa den anden Side heller ikke bringer dem til Fortvivlelse.

Tilbagetoget mod *Haitschön* blev saaledes tiltraadt i god Orden og fuldførtes uden Uheld. Japanerne forfulgte foreløbig ikke ud over *Tasitschao*, som besattes straks, da Russerne havde forladt dette Sted, og efter *Skærmydsler* med *Arrière*garden. Samme Dag besatte japanske Ryttere *Inkou*, som Russerne havde rømmet efter at have ødelagt *Kanonbaaden* „*Ssiwutsch*“, som befandt sig der.

Toget havde f. T. en Besætning af 8 Officerer og 3 Kompagnier, der dog hvert ikke var større end ca. 60 Mand. En Del var nemlig anbragt andet Steds langs *Banelinjen*. Vi havde det i øvrigt udmærket i dette flyvende Kvarter. En almindelig Kreaturvogn var omdannet til Messe. Her fandtes et langt Bord, nogle Stole, og for den ene Ende tronede en lille, tyk Soldat ved Navn *Jakob*, hvis Familie var af tysk Oprindelse. Han havde, lige saa lidt som saa mange andre russiske Soldater, Begreb om, hvorfor Krigen førtes. Han sagde mig en Dag, at han aldrig, før han kom til *Mantschuriet*, havde hørt Tale om Japan, men Kejseren vilde jo, at han skulde af Sted, og saa maatte han være fornøjet. Bag sin Disk var han i Ordets egentlige Forstand paa sin Plads. Her serverede han Te den hele Dag fra en rygende *Samovar*, naar nogen vilde have det, og gennem en Luge i Enden af Vognen modtog han fra Nabo-vognen (*Køkkenet*) Maden, som rakes over til ham. — Der var efter fattig Evne pyntet op i Messen. Den hellige *Nikolaus'* Billede i blankt Metal hang i det ene Hjørne, saa var der et Spejl og et Par Billeder anbragt andet Steds paa Væggene.

Fra to Personvogne var der Gennemgang til „*Messen*“, saa Officererne og deres Gæster kunde føre en behagelig Tilværelse, hvad enten Toget var i Bevægelse eller ikke, vel at mærke, naar den uhygelige Varme og Fluernes rent ud frygtelige Mængde ikke ødelagde en Livet. Men i det hele og store maatte vi sandelig ikke klage, vi havde det godt i Sammenligning med de marcherende Tropper, og vi havde dog stadig Chancen for at se og opleve noget.

Samme Aften, som Tilbagetoget begyndte, kom vi til Stationen ved den af en Mur omgivne By, *Haitschön*, hvor Tropperne næste Morgen begyndte at komme. Her traf jeg sammen med flere af mine Venner blandt Korrespondenterne, der havde haft haarde Ture, saaledes *Lord Brooke* og *Baring, von Jessen* var straks meget resolut redet nordpaa for at sende Breve af Sted fra *Mukden*, han sparede sig ikke, hverken under Kamp eller ellers. Han gjorde sin

Stand og sit Land Ære. Da jeg snart rejste, blev han paa sin Post og holdt ud hele Vinteren igennem.

I Haitshøn forblev jeg efter Indbydelse i Oberstløjtnant Spiridonoffs Tog, hvor vi havde det brillant, og hvor jeg traf mange interessante Mennesker, naar de kom paa Besøg og da fik en lille Smule at spise og drikke, hvorpaa vi ingen Mangel havde. General *Samsonoff* var Gæst her i nogle Dage, ligesom Oberstinde *Voronoff*, Prins *Arsen Karageorgewitsch*, Kongen af Serbiens Broder o. s. v. besøgte os. Den bekendte Korrespondent *Dontschenki*, hvis lange telegrafiske Beretninger havde været citeret mange Gange, boede her til Stadighed.

Den 27. kom *Kuropatkin* med sin Stab og Attacheerne paa ny efter sin Konference med Statholderen. Vi modtog ham paa Bane-stationen. Han op slog sit Hovedkvarter i et Jernbanetog, der var ført ind paa et Sidespor ved Floden.

Paa *Østfronten*, som var bleven forstærket, og hvor nu Generalerne *Keller* og *Sslutschevski* i to Grupper forsvarede Bjergpassene mod *Kuroki's* Armé, havde der den 31. Juli været kæmpet; men Russerne havde holdt deres Stillinger overalt i det af Skove dækkede Bjergland. Desværre mistede den russiske Hær den tapre, ridderlige og krigserfarne Fører Grev Keller, som faldt.

Den 1. August havde Japanerne fornyet Angrebene; Russerne ydede dog ikke nogen alvorlig Modstand, og et Par af Passene faldt i Fjendens Hænder.

Kuropatkin fandt at Situationen ved Østhæren var saa alvorlig og faretruende for en japansk Fremrykning mod *Ljaojang*, at han besluttede, at Sydhæren skulde gaa tilbage til *Ansandschan*.

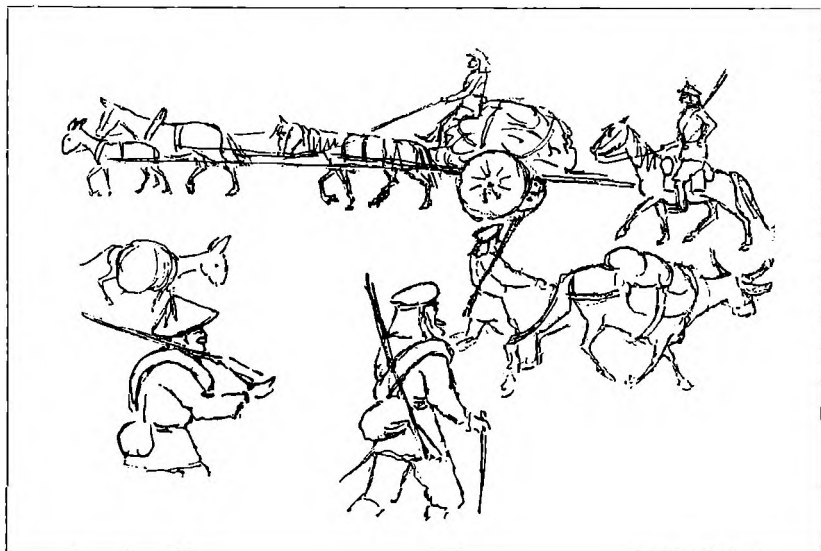
Daglig forefaldt mindre Fægtninger Syd for Haitshøn, og vi hørte jevnlige Kanonerne dundre. Varmen var nu ganske utaalelig, og alle led frygteligt. I Flodens mudrede Vand badede Heste og Soldater, det var et livligt Syn at se dem færdes der.

Stillingen om Haitshøn laa kun 2—3 Kilometer uden for Byen i en Bue paa Smaahøjder. Dette var en meget for kort Afstand, eftersom der var store Ophobninger af Materiel, Hospitaler o. s. v. i Byen, hvilke absolut maatte flyttes nordpaa forinden en Kamp, hvis de da ikke skulde blive ødelagt straks. I syv Dage blev vi holdende her, parat til hvert Øjeblik at bryde op. Da Hovedkvarteret laa omtrent 2 km borte, og Varmen var ganske enorm, var det ikke ofte, jeg besøgte dette. Kom jeg dertil, traf jeg mine Bekendte i deres Kupeer, der omtrent var hermetisk tillukket mod Varme og Fluor. De led alle, men det var for intet at regne mod, hvad de stakkels Soldater døjede.

Den 30. Juli fandt Rekognosceringsfægtninger Sted Syd for Haitshøn, den 31. beskæftigede Japanerne begge Russernes Fløje samtidig med, at de angreb i Centrum.

Fra Terrænet ved Haitshøn fik vi — omend paa lang Afstand — et Glimt af disse Kampe at se, ligesom vi hørte Kanonerne dundre i det Fjerne.

Den 1. August om Eftermiddagen, da jeg besøgte *Gutschkoff*, betroede denne mig, at vi vist snart skulde tilbage. Hospitalerne var beordret at skulle rømmes, og Armeens Træn skulde gaa nordpaa Morgenen efter. — Atter tilbage. Saa skulde altsaa alle disse prægtige Hospitaler, alle disse mægtige nybyggede Magasiner lades i Japanernes Hænder. Togene begyndte at indlade Materiel, Trænet drog bort. Tusinder af Kærrer i lange Linier rullede af Sted; selv flere af de „flyvende Kolonner“ saa jeg beredte sig til at drage nordpaa. Fru *Voronoff* kom for at sige Farvel i vort Tog og fik en sidste Kop Te, inden hun og hendes lille Vognkolonne begav sig bort.

Under Retræten.

Det blev Aften, Armeen selv begyndte nu at marchere bort. Paa Banestationen var der propfuldt af Sanitets- og Intendanturmateriel og Personal. I Halvmørket løb jeg først paa General *Trepoff*, og snart efter saa jeg en Mængde af de kendte Ansigter fra det „Røde Kors“. — Pludselig kom min unge Ven, Doktor *Grause*, stormende op mod *Trepoff* og meldte, at han kom med en Mængde Saarede ude fra venstre Fløj, hvilke absolut maatte med det først afgaaende Tog, eftersom de langtfra alle var forbundet og flere var haardt saaret.

Lidt efter kom en af hans Kolleger til, og i hastige Ord fortalte de, at deres „flyvende Kolonner“ havde været i Ilden flere Dage i Træk — de havde ingen Søvn faaet i to Nætter, havde forbundet saa længe, det var muligt; men til sidst kunde de ikke mere. Japanerne var kommet over dem pludselig i Nattens Mørke. De havde maattet opbyde al deres Energi for at frelse sig tilbage med de let Saarede.

Flere af deres Heste og Muldyr var skudt og nogle Sanitetssoldater saaret.

„De var i første Linie?“

„Selvfølgelig!“ lød Svaret.

Toget var lige beredt til at afgaa; det syntes stoppende fuldt; men der maatte skaffes Plads. — Saa blev de allerede indladede Saarede stuvet mere sammen. En Del Materiel blev anbragt oven paa Vaggonerne, og man fandt en Plads hist, en anden her.

Vi gik uden for Stationen, hvor der i Mørket holdt Kærre ved Kærre. Der hidskaffedes Baarer, som allerede var indladet i Toget, og Anbringelsen af de Saarede begyndte ved Lygteskin. „Skynd dem“, raabtes der, „Toget maa gaa!“ — Vi, som stod og saa til, sprang nu frem og bar de Saarede op fra Kærernerne; de fleste var saa medtaget af den lange Transport paa de frygtelige Veje og i de stive Kærre, at de syntes halvdøde — ja et Par døde mellem Hænderne paa os.

„Lad de Saarede blive liggende paa Baarerne,“ lød det. Saa løftede vi disse forsigtigt op — General Trepoff deltog selv i Arbejdet — og stillede dem paa Gulvet i nogle store aabne Godsvogne, hvor der var skaffet Plads, men hvor der, naar Dagen brød frem, ingen Skygge vilde være; men foreløbig var Nattens Mørke der jo.

Efter en Snes Minutters Forløb gled Toget endelig af Sted. Jeg saa den udasede Doktor *Grause* sidde sammenbøjet i Hjørnet af en aaben Vogn, med Haanden paa en Saarets Baare — han sov. Toget forsvandt; det var det sidste Sanitetstog.

Armeen marcherede af Sted, og Spiridonoffs Tog fulgte, da Morgen gryede, efter at der var sat Ild paa Forraadene.

Vi naaede Ansandschan op ad Dagen, medens Armeen langsomt bevægede sig i samme Retning for, naar den naaede op til os, at indtage en Stilling tværs over Banen paa nogle temmelig isolerede Højder med Skyttegravsanlæg. Reserverne skulde staa Nord for Højderne paa en Slette, som strakte sig videre op mod Ljaojang.

Naar jeg tænker tilbage paa den Tids Begivenheder, træder Billedet af Tilbagetoget stedse frem for mig. Jeg kan ikke lade være at sige til mig selv: „Hvor var det dog Synd og Skam, at saadanne Tropper stadig skulde gaa tilbage.“ Det var en haard Prøve, de blev sat paa, men de bestod den med Glans. Tilbagetogets moralske Betydning bør selvfølgelig ikke undervurderes. Det havde en deprimerende Indflydelse paa Aanden i Hæren — det vilde være unaturligt andet — men desuagtet var den Tilstand, Tropperne befandt sig i, efter at have kæmpet med stor Ære og efter at have marcheret i en frygtelig Varme uden Oplivelse af nogen Art, mærkværdig god. Sundhedstilstanden var upaaklagelig; „omtrent som under Fredsforhold“, sagde en af Hærens øverste Læger til mig. Jeg lærte først ret at vurdere de russiske Soldater under Retræten til Ansandschan. Den 3. August begyndte Armeen at ankomme til dette Sted. Det var vedblivende en frygtelig Varme, og det blev be-

sluttet at sende et af Spiridonoffs Lokomotiver med nogle Vogne sydpaa for at opsamle mulige Efternølere og Saarede.

Gutschkoff var selv med; endvidere endnu en Læge, et Par andre Befuldmægtigede fra „Røde Kors“, nogle Søstre m. fl. Jeg fik ligeledes Indbydelse til at deltage.

Vi dampede af Sted forbi Højderne med Løbegravene og de foran liggende Skanser, der dannede en stærk Stilling.

I selve Landsbyen Ansandschan var allerede Ambulancer og Personale af det „Røde Kors“ indkvarteret i en kinesisk Landsby med dejlige, skyggefulde Haver og Gaarde, hvor de havde det udmærket hos de Indfødte, og hvor de kunde hvile sig en kort Tid efter de udstaaede Anstrengelser. Vældige Akacietræer bredte deres Kroner over Teltene, og Køligheden forfriskede Sindene, saa man med ny Kraft kunde tage fat, naar det gjordes nødvendigt. — Mellem Frugttræer og frodige Haveplanter kogte og vaskede Folkene, og her færdedes Sygeplejersker og Læger i travl Virksomhed for efter Kampen at faa alt deres Materiel i Orden. Men ude paa Sletterne mod Syd, hvor de dejlige, grønne Agre med Korn bugnede i den glødende Sol, hvor Landsbyerne laa omkranset og beskyttet af prægtige Trægrupper, hvor der stod en Dis hen over Landskabet, der bugtede sig, saa langt Øjet rakte, uendelige Slangelinier gennem Agrene — det var den russiske Armé paa Retræte. Lette Støvskyer sittede langs de mørkere Linier og forraadte Rytteriets og Artilleriets Tilstedeværelse.

Vi mødte paa Vejen langs Banen, idet vi langsomt gled forbi, Afdeling paa Afdeling i langsom March. Sveddryppende var de alle, baade Mennesker og Heste. Deres Vaaben og Udrustning forraadte, at de var militære Personer, men til Uniform saa man ikke meget. De graa Kitler kunde lige saa godt være almindelige Bønders, Skulderstropperne var som oftest forlængst forsvunden. Støv og Sved havde givet Kitlen en ubestemmelig Farve, der mindede om Vejenes. For manges Vedkommende var Kitlen laset og Skjorten stak igennem paa Albuer og Ryg, hos andre var Kitlen helt lagt til Side, og Skjorten var den eneste Beklædningsgenstand for Legemets øvre Del. — Man saa røde, grønne og blaa Skjorter, kort sagt, der lagdes ikke Vægt paa Uniformens Udseende. Overgeneralen havde klogeligt indset, at den størst mulige Frihed i Uniformsspørgsmaalet var en bydende Nødvendighed her i dette fjerne Land, hvor Klimaet i Sommertiden var endnu varmere end hjemme i Rusland. Naar blot Soldaten fulgte med og havde Gevær, Ammunition og Reserveproviant i Orden, maatte man være glad. Baade Officerer og Soldater bar mørke Klædesbukser, som Regel af reglementeret Slags; men Slid og Sol havde taget slemt paa dem, og Farverne i Striberne var ofte ubestemmelige for Soldaternes Vedkommende, der kun havde eet Par til Raadighed. De fleste af Officererne havde anskaffet sig Bluser af graa, brun eller lignende Farver. Til disse bar de de smukke russiske Bælter og Distinktioner paa Skuldrene. Sol-

Paa Tilbagetog.

1. Fodfolk. 2. Træn. 3. Der gøres Holdt og Front mod Fjenden.
(Fotografier af D. B.)

daten bar intet Tornyster, Kappen rullet over Skulderen og en Lærredstaske paa Ryggen, hvori han havde sine Sager, Brød og Proviant. Hertil kom Patrontasker m. m. Det var ikke saa lidt, han maatte slæbe paa, navnlig hvis der gaves ham flere Dages Reserveproviant i Tilgift. Langsomt skridtede han af Sted i sit Kompagni, uden at holde Fodslag, og uden at der sporedes videre Retning i Sektionerne. I Reglen sluttede Soldaterne dog ret godt op og fulgte — under den allerstørste Marchfrihed — deres Førere.

En havde maaske i Stedet for Hue anskaffet sig en kinesisk Straahat, en anden en europæisk do., ingen tog Forargelse heraf. Hellere det, end at han skulde blive tilbage, udmattet af Varme, eller faa Solstik. Fodtøjet var det endnu dengang som Regel ret vel bevendt med; dog saa jeg enkelte Soldater paa bare Ben, andre i kinesiske Sko og lignende; men som Regel fik de udleveret store Skaftestøvler, som syntes at være til Stede i tilstrækkelig Mængde. Med Huen eller Hatten i Nakken, Lommetørklædet anbragt derunder, saa det flagrede til Siderne — eller maaske med det i Haanden, for dermed at aftørre Sveden paa Panden, marcherede og marcherede Soldaterne — vel ikke i ordnede Rækker, men i Klynger, der dog lød Førernes Ordre, og kom derhen, hvor de skulde. Enkelte standsede ved en Brønd, fyldte Feltflaskerne for sig og andre; saa gik det videre, til der om Aftenen gjordes Holdt. De smaa Telte, hvortil hver Mand bar sit Stykke, blev slaaet op. Brændsel indsamledes i Hast i Nærheden, og længe varede det ikke, før Kedlerne kogte. Solen var nu bag Horisonten. Humøret atter fortrinligt, navnlig naar Suppen var færdig. —

Langs Banen kom længere tilbage vandrende enkelte Soldater — een, to, tre, fire eller flere sammen. De bar alle Præget af uendelig Træthed. Sandsynligvis var det Efternølere, der vilde støde til Regimenterne ved Aftenstid. Af og til satte de sig ned i Skygge, bag en Sten, ved et Træ, eller de havde i den værste Middagshede stillet Geværerne sammen, bredt Teltdugen derover og hvilede nu lidt. Der var mange af den Slags smaa Klynger — og vi ventede, naar vi havde passeret Arrièregarden, at deres Antal vilde stige i uhyggelig Grad; men vi forregnede os.

Vi passerede Kosakker, som havde gjort Holdt, og som vandede deres Heste, nedad hvis Sider Sveden strømmede, vi saa Artillerister mase for at faa Kanoner og Ammunitionsvoгне frem; videre og videre gik det. Af og til standsede vi for at faa at vide af Officerer, som vi mødte, om der var mange Tropper bagved endnu, og da hvilke. Til Slutning standsede Toget, og med Lokomotivet og to Vogne gik vi nu fremad, medtagende Læge, Sygeplejerske, Medikamenter og Levnedsmidler, lidt Vin og meget Vand. — Arrièregarden passeredes.

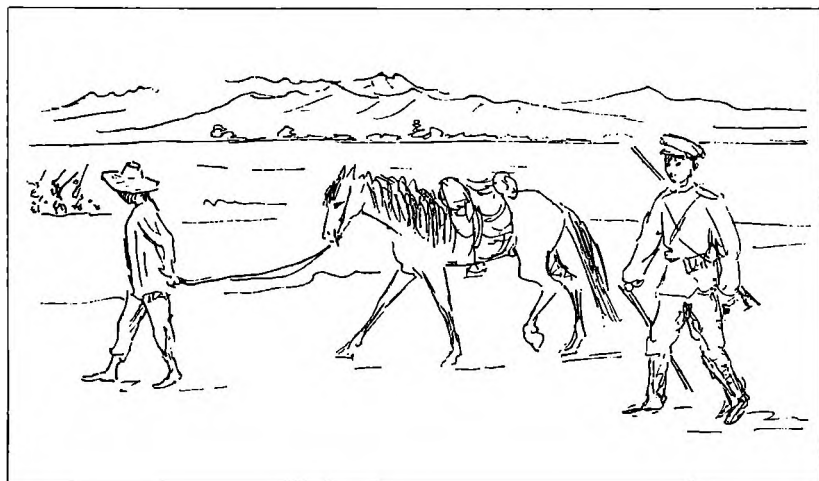
„Er der flere Tropper længere tilbage?“

„Nej!“

Vi kørte videre.

Efter nogle Minutters Forløb saa vi dog en lille Klynge Militære komme os i Møde. Hvem andre end Dele af en af det „Røde Kors“ flyvende Kolonner skulde det være: en Læge med en Vogn og ledsaget af nogle Sygepassere. Atter Hatten af for det „Røde Kors“. Sidst af alle, følgende efter Hærens yderste Bagspids, fandt vi altsaa denne pligttopfyldende og kække lille Afdeling.

Medens vi holdt stille og talte med Lægen, som ikke mente, der var Efternølere, hvilket forbavtede os, kom en Kosakpatrouille ridende for at gaa frem mod nogle fjendtlige Rytterpatrouiller, som vi saa i Terrænet foran os. Vi fulgte efter for at se Udfaldet og for om mulig at finde de Efternølere, vi var sendt ud for at hjembringe.

Paa Retræten. — En Kineser fører en saaret Hest for en russisk Soldat.

Langsomt gik vi fremad, ventende at faa Skud fra de høje Marker paa Siderne; men alt var fredeligt. Patrouillerne havde, saa vidt vi kunde se, nogle Sammenstød, vi mente at høre Skud, avancerede endnu et Stykke. Stadig ingen Efternølere at opsamle.

Imidlertid saa vi et langt Tog af kinesiske Vogne, fyldt med Kvinder og Børn, komme os i Møde. De flygtede for Japanerne. Større Ære kunde ikke vises Russerne i dette Land, hvor de var kommen for at føre Krig. Vi spejdede og spejdede, ventede og ventede. Japanernes Patrouiller færdedes nu tæt foran vort Tog, der bar Flaget med det røde Kors. Intet Skud hørtes, ingen Saarede saas — absolut ingen. Saa gik vi langsomt tilbage, fulgt af vore Kosakpatrouiller.

Paa Tilbagevejen optog vi fra de marcherende Tropper enkelte syge Folk, der endnu fulgte med deres Afdelinger. Et Par havde Solstik. Det var uhyggeligt at se dem strides med Døden.

Næste Dag, da vi atter var ude — denne Gang for at optage nogle

Sidespor — døde der en Mand af vore egne af Solstik. Da han havde udstrikt, blev han straks begravet ved Siden af Banen, et Trækors blev rejst, og vi fulgte ham alle til Jordan. Soldaterne sang smukt ved Graven, og da Højtideligheden var til Ende, dampede vi hjem til Ansandschan.

Her aflagde jeg Besøg i Landsbyen hos det „Røde Kors“ Personale, som under hyggelige Omgivelser snart var kommen i Orden igen. Saarede kom der f. T. ingen af, men Søstrene lagde ikke derfor Hænderne i Skødet. De havde oprettet et Slags *Feltkøkken* for at kunne styrke trætte Krigere, som kom inden for deres Omraade. Jeg blev her hjerteligt modtaget af gamle Bekendte.

Alle større mobile Lazaretter var flyttet til Ljaojang, hvortil bl. a. Professor *v. Manteuffel* ogsaa afgik for at indrette et stort Hospital. Sammesteds hen forlagdes ogsaa snart det „Røde Kors“ Centraladministration. Det var aabenbart ikke Meningen at tage mod et alvorligt Angreb i Stillingen ved Ansandschan.

Paa selve Jernbanestationen var der — som ved tidligere omtalte Stationsbygninger — aabnet en Buffet, hvor der solgtes Spisevarer til rimelige smaa Priser, det havde Administrationen sørget for; men hvor der desværre ikke solgtes Kaffe og Te, men kun Vin (Champagne) og Øl i dyre Domme, hvad der jo betalte sig bedre for Værten. Tilstrømningen blev snart mægtig, og yderst muntert pulserede Livet her. Det var dog kun forholdsvis faa af Officererne — om Soldaterne var der ikke Tale — som kunde faa Lejlighed til at forlade deres Afdelinger for at forlyste sig en Smule her; men naar det en sjælden Gang skete, var det saa meget grundigere.

Den russiske *Østarmé* havde nu indtaget sine sidste befæstede Stillinger før Ljaojang, og *Sydhæren* stod altsaa nu i Stillinger ved *Ansandschan*. Den russiske Hær var paa denne Maade saa koncentreret, som den ikke tidligere havde været det.

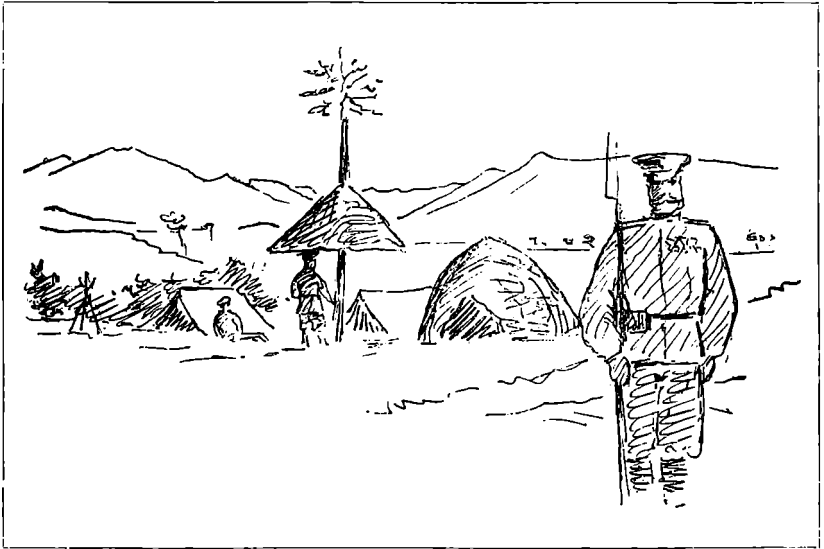
B L A N D T R U S S I S K E O F F I C E R E R

Midtvejs mellem Ljaojang og Ansandschan laa en større Jernbanebro over en Flod ved Landsbyen *Schahopu*. Flere Gange, navnlig om Natten, var der af Hunguser og japanske Snigpatrouiller gjort Forsøg paa at sprænge den i Luften i Ryggen paa den russiske Armé; men hver Gang var Bevogtningsstyrken bleven alarmeret i Tide gennem udsendte Spejdere, og selv et pludseligt større Angreb af ca. 300 Hunguser, der sikkert blev ledet af Japanere, var det lykkedes at afslaa en mørk Nat; men Fare var der dog stadig.

Spiridonoffs Jernbanetog havde den 5. August faaet anvist Plads ikke langt Syd for Broen. Ljaojang laa et godt Stykke Nord for samme. Der var Stilstand i Kampene, og *Spiridonoff* kedede sig aabenbart. Uvirksomhed var han ikke vant til; hidtil havde han stadig været i Aande; med den største Energi, Omsigt og Tapperhed

havde han støttet Armeens Operationer; hans Ry var fløjet viden om, og han fortjente det.

Saa en Dag, den 9. August, kom han spillevende ind til mig, medens jeg sad og skrev i min Kupé, slog mig paa Skulderen og sagde: „Hr. Kaptajn, vil De med til Ljaojang paa en kort Udflugt — saa kom!“ — og dermed forsvandt han. — Jeg gjorde mig ilsomt rede til Opbrud, og da jeg et Øjeblik efter var parat, hørte jeg hans Stemme oppe fra et mægtigt Lokomotiv, som holdt med Dampen oppe og med Front mod Nord. Han og et Par andre Officerer sad allerede paa nogle Feltstole, der var anbragt paa Lokomotivets brede

Ved Forposterne.

og flade Yderside; de vinkede mig derop, og Lokomotivet dampede af Sted uden at være ledsaget af Vogne — over Broen ved Schahopu, hvor vi saa Vagtposterne staa under deres Skærme — og videre!

Det forekom mig nok mærkværdigt, at Spiridonoff saaledes forlod sit Jernbanetog ladende den truede Bro imellem sig og Vognene; men jeg gik ud fra, at han havde noget vigtigt at forhandle om med en eller anden Autoritet, og jeg var glad ved at faa Lejlighed til i Ljaojang at købe et og andet, jeg manglede.

Da vi ankom til Jernbanestationen der, mødte der os et aparte Syn: Der holdt et Tog, parat til Afgang mod Nord, og ud af Kupévinduerne bøjede sig en Mængde unge, til Dels smukke, Kvinder for at sige Farvel til Grupper af Officerer — unge og gamle — som var kommen til Stede, medtagende Buketter og Blomster, for at sige et mer eller mindre rørende Farvel. Vidste man ikke bedre, skulde man tro, at det var Officersfamilier, som tog Afsked — og saa var

det Hovedmængden af en Skare letlevende Damer, der fulgte Hæren, og som nu blev sendt nordpaa. Det plejede at være et sikkert Varsel om, at Tropperne snart skulde følge efter i samme Retning.

Oberstløjtnant Spiridonoff var øjeblikkelig efter Ankomsten forsvundet efter at have givet Lokomotivføreren Ordre til at være parat til Hjemrejse Kl. 11 Aften, til hvilken Tid vi andre altsaa ogsaa maatte være der. Vi gik ind i Byen, besørgede vore Indkøb og sluttede med at spise til Middag i „Edens Have“, med andre Ord i en pragtfuld haveagtig Indhegning, inden for hvilken der laa nogle kinesiske tempellignende Grave. Her havde der været, og var til Dels endnu, indrettet et Officerskasino i det frie, hvor man ved Borde, der var smukt dækket, kunde nyde Mad og Drikke efter Behag. — Her var der til Tider Musik, og her morede Officerer sig gruppevis med deres „Damer“. Her blev vel ogsaa spillet Kort ved Bordene, paa hvilke der var anbragt tændte Lys. Her lød altid Latter og højrøstet Tale; her havde man det, som en ældre Officer udtrykte sig: „ligesom man var hjemme, midt i Krigen“ — og han havde sikkert Ret, for saa vidt som han og hans lige heller ikke hjemme nægtede sig den Slags „Familieliv“.

Da Hovedmassen af „Damer“ jo var bragt i Sikkerhed længere nordpaa, var der denne Aften kun faa saadanne til Stede i „Edens Have“, og der herskede øjensynlig en lidt trykket Stemning blandt Officersgrupperne, i det mindste til at begynde med. Til Slutning, da et Militærorkester spillede op, steg Humøret, og vi forlod Parken i en ganske munter Stemning for at møde paa Banestationen til det opgivne Klokkeslet. Vi ventede en Tid, saa kom Spiridonoff, ledsaget af en ung, smuk „Dame“, som han præsenterede os for, inden vi alle steg op paa Lokomotivet, hvor „Madame“, ligesom vi andre, blev anbragt paa dettes Sideplatform. Hjemrejsen, som fuldførtes under meget munter Samtale, forløb hurtigt. Just som vi passerede Schahopu-Broen, saa vi, at Vagtposterne var fordoblet. Det gjorde Spiridonoff nysgerrig, og han raabte et eller andet paa Russisk og fik saa meget til Svar, at han forstod, at Hunguserne atter havde været paa Færde. Da vi snart efter holdt stille, erfarede yderligere, at der var faldet ikke saa faa Skud, og der var sendt Patrouiller ud; men foreløbig var der ingen Fare. Under alt dette stod „Madame“ og saa lidt betænkelig ud; men Spiridonoff, som ikke paa nogen Maade generedes af sine Officerers eller Mandskabets Nærværelse, førte hende galant op i Spisevognen, hvor der blev dækket et Bord fuldt af Drikkevarer med Cigarer, Cigaretter og Konfekt.

Vi var efterhaanden alle bleven overgivne, og jeg, som fandt Situationen lidt tragi-komisk, sprang op og dækkede „Den hellige Nikolaus“ Billede, som var anbragt i Vognens Hjørne, til med mit Slag og uden i øvrigt at sige noget. Da lød Raabet til mig: „Hvorfor gør De dog det? Hvad skal det betyde?“

„Aa, jeg vil blot forhindre, at den hellige Mand skal komme til at græde ved at betragte dette her.“

Uendelig Jubel bragede ud fra vor Messevogn over til Soldaterne, og Nicolaus vedblev at være dækket til under det paafølgende lystige Samvær, som kun en enkelt Gang afbrødes af en fjern Skydning, hvorom en Soldat snart efter meldte sin Chef med stram Holdning. Det var aabenbart, at Hunguserne fjernede sig, efter at være drevet bort fra Broen. Soldaten fik en Pokal fuld af Vin og en Cigar og takkede „lille Far“, idet han traadte af — —.

Næste Dags Formiddag kom ad Banen fra Ljaojang en Underbefalingsmand af Feltpolitiet paa en Draisine drevet af et Par Soldater. Han gjorde Holdt ved Spiridonoffs Vogn, og denne kom ud. Der udspandt sig en Samtale, som endte med, at ogsaa „Madame“ grædende kom til Stede. Oberstløjtnanten var meget rolig og fortalte os, at der var sendt Bud for at bringe „Madame“ tilbage; hun havde uden Militærpolitiets Tilladelse fjernet sig og maatte finde sig i at lystre. — Hun var utrøstelig over, hvad der vilde ske med hende, men Spiridonoff beroligede hende og sagde, at det skulde han nok klare — det var hans Skyld og ikke hendes. Han vilde personlig ledsage hende tilbage til Ljaojang. Som sagt saa gjort. Han satte sig Side om Side med hende paa Draisinen, som vi til Afsked forsynede med nogle vældige Grene med store Blade for at skygge for de to, som Solen ellers vilde bage for haardt. — Da „Løvhytten“ var færdig, stillede Underofficeren af Feltpolitiet sig bag Oberstløjtnanten og „Madame“; de to Soldater gik i Arbejde med at drive Draisinen fremad — og den forsvandt nordpaa.

Karakteristisk for hele denne Affære var, at ingen af Officererne i mindste Maade fandt, at der fra Spiridonoffs Side havde været noget forkasteligt i hans Adfærd. Det var jo den naturligste Ting af Verden! Han havde Kommandoen, og han kunde tage sig saadan en lille Fordel af sin Stilling. Beklageligt kun, at de ikke selv havde kunnet gøre det samme. At Disciplinen skulde kunne lide derved, var der aldeles ikke Tale om. Selv Mandskabet, som saa, at deres „lille Far“ havde Dameselskab, undte ham det vel. Jeg saa endog nogle af dem hilse paa „Madame“.

I andre Lande under tilsvarende Forhold havde en Officer maaske kunnet gøre noget lignende — blot ikke aabenlyst, thi der vilde det vække Forargelse, nedad og opad; men herom var der ikke Tale i den russiske Hær. Disciplinen led intet derved, naar blot ellers Officeren var i Besiddelse af de Egenskaber, som Soldaterne yndede: Tapperhed, Dygtighed, Godhed og fast Kommandoføring — og det var Egenskaber, Spiridonoff i høj Grad havde.

Der var i det hele taget noget overmaade tiltalende i den Maade, de russiske Officerer behandlede deres Undergivne paa — jeg kan gerne sige kammeratligt! Man hørte aldrig nogen blive skældt ud af en Foresat, og ikke desto mindre forekom det mig, at Lydighedspligten altid blev respekteret og overholdt — saa vidt man kunde

forstaa. Selv under de værste Strabadser gjorde Folkene deres Pligt fuldt ud som f. Eks. under gentagne Tilbagetog efter haarde Kampe. Det var for en Fremmed at se til som een stor Familie, der holdt sammen og holdt af hverandre, undte hinanden Fordele og Glæder og støttede hinanden i vanskelige Situationer.

Jeg mindes en Dag i Hovedkvarteret i Ansandschan, hvor en Mængde højere Officerer havde været kaldt sammen til Konference. Da den var forbi, benyttede man Lejligheden til at more sig, inden man atter skulde ud til Fronten. Jeg saa den bekendte tapre, dygtige General *Gerngross*, som bl. a. havde udmærket sig ved Vafangkou, sidde ved et i det frie optømret Bord og omgivet af en Mængde af sine undergivne Officerer. Der blev drukket tæt, og Skaaltalerne endte ufravigelig med Hurraraab („Ur raj“ o: til Paradis¹⁾). Til sidst blev der kaldt et Musikkorps til, som spillede lystige Melodier, og som ledsagede Hurraraabene med endeløse Fanfarer. Det var øjensynligt, at der herskede den mest kammeratlige Stemning mellem højere og lavere Grader af Officerskorpset, blandt hvilke ikke saa faa efterhaanden havde faaet lidt over Tørsten.

Pludselig rejste *Gerngross* sig med et Glas i hver Haand, vaklede hen til Musikdirektøren, som øjeblikkelig lod sine Musikere rette. *Gerngross* bød ham det ene Glas, sagde aabenbart mange venlige Ord til Musikerne, som svarede med det sædvanlige: „Vi er glade, Deres Excellence, ved at gøre os Umage“ — eller sligt. Begge drak ud, hvorpaa *Gerngross* omarmede Manden og traadte tilbage mellem Officererne, som fortsatte Lystigheden. Da Soldet endelig havde Ende, blev der givet Punch til alle Musikerne, og Officererne kom hen og drak Glas med dem. — Alle var glade.

Da Aftenen begyndte at falde paa, forsvandt Officererne til Slut i susende Karriere ud mod Fjeldene.

Overmaade mange af de yngre russiske Officerer, som jeg traf paa, var letsindige, men tapre.

Løjtnant *Rosenkamp* var et sørgeligt Eksempel paa slig en Leve- mand af en Officer. Han elskede Kvinder og Spil og var stedse i Aande, skønt Benene begyndte at svigte ham paa Grund af indtrædende Lamhed. Men Humøret var der intet at sige paa. Jeg traf ham den Aften i en Kreds af lystige Officerer hos Spiridonoff; han havde just af Lommen udtaget en Bunke Kvindefotografier og spredt dem ud paa Bordet til behageligt Eftersyn af Kammeraterne, der beundrende betragtede denne Samling af Skønheder, der aabenbart alle hørte til hans intimere Bekendtskab. En af Officererne tog et Billede i sin Haand og udbrød: „Ivan Petrowitsch!, hende der skulde

¹⁾ Det samme Raab, hvormed katolske Præster i det 17. Aarh. opflammede Russerne i Kampen mod Tyrkerne ved at forsikre dem, at de kom i Paradis, om de faldt i Kampen mod de Vantro. Dette „Hurraraab“ blev siden antaget i den tyske, østrigske, hollandske, danske og amerikanske Hær.

jeg foretrække!“ Hvortil Løjtnanten i den ligegyldigste Tone svarede: „Det har jeg ogsaa gjort engang“ — og lidt efter lagde han til: „Det er forresten min Kone — eller var, for vi holder ikke mere sammen. Hun kunde ikke lide alle de andre.“ —

En Skoggerlatter besvarede disse Ord, og Billedet af den forhenværende Kone, blandet op med de forhenværende Elskerinder, som nu var, Gud ved hvor, gik fra Haand til Haand.

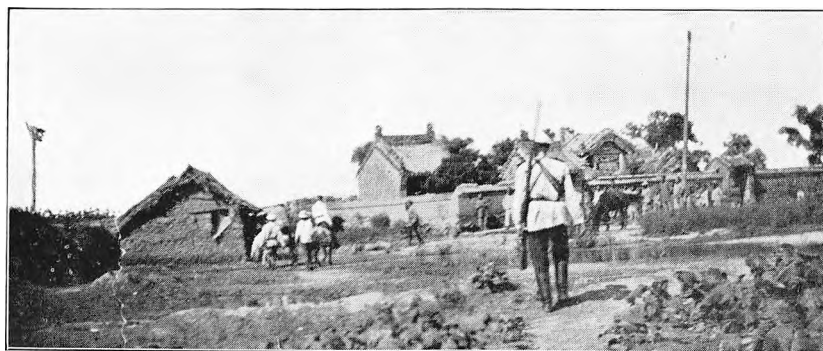
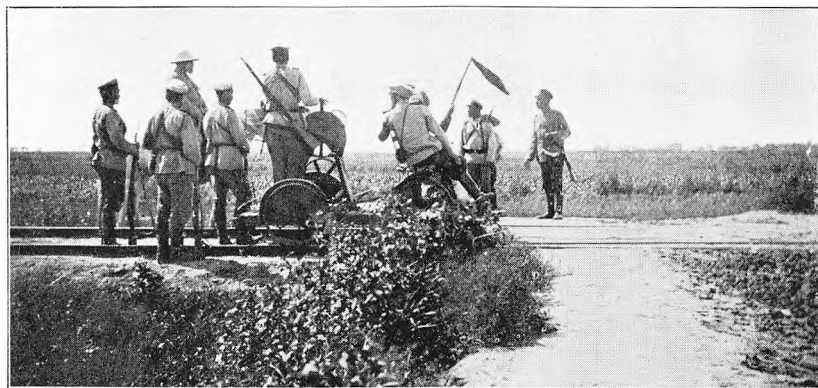
Noget senere hørte jeg, at Løjtnant Rosenkampf, som stod sig fortræffeligt med sine Foresatte, havde faaet en større Rytterstyrke til Raadighed for at han kunde gøre en meget vovelig Rekognoscering langt sydpaa i Retning af Inkou, — mere maaske for at give ham Lejlighed til at udmærke sig, end fordi det i sig selv var formaalstjenligt. Man maatte, sagdes der, løfte ham op paa og ogsaa ned af Hesten; men han red brillant, naar han først var i Sædlen, og efter at have tilsat nogle af sine Soldater i Kamp mod japansk Forpostrytteri, vendte han tilbage og modtog det Georgskors, han nødvendigvis maatte have, forinden han blev sendt hjem som: „i øvrigt ubrugelig til al Krigstjeneste“ paa Grund af sin Lamhed.

I Spiridonoffs Jernbanetog, hvor jeg stadig havde Tilhold, ligesom af og til andre — idet hver især bidrog sin Part til Husholdningen — traf jeg, som man vil have forstaaet, adskillige mærkelige Typer. Blandt disse var *Wassili Dontschenski*, en russisk Krigskorrespondent, som paa en civil Dragt bar Georgsordenens Baand. Han havde saa langt tilbage som i Krigen mod Tyrkerne (1877—78) som Soldat været knyttet til General *Skobelevs* Stab, hvori General *Kuropatkin* den Gang som Kaptajn var Stabschef. Fra den Tid havde denne sidste bevaret Venskab for Dontschenski, og denne havde et ikke ringe Ord at sige som Korrespondent paa Grund af sin Tilknytning til Overgeneralen. Daglig sendte han Telegrammer til et Petersborgblad, hvilke altid blev læst med den største Tillid til deres Korrekthed. Han var elskværdig og forekommende mod mig, der, ligesom han, blev hensynsfuldt behandlet af Kuropatkin og hans Stab; men det viste sig gentagne Gange, naar vi i fortrolig Klynge sammen med Spiridonoff og hans Officerer sad og muntrede os, at han hørte til de Misfornøjede med det daværende Tsar-Regimente i Rusland. Det var overhovedet karakteristisk, saa lidt Officerer under *private* Forhold passede paa deres Mund. Man gik altid ud fra, at ingen tog Forargelse heraf, ingen bragte Ordene videre. Ytringsfriheden var ubegrænset, og højere og lavere Officerer deltog paa fuldstændig lige Fod i støjende Samtaler, Solderi, Kortspil og lignende.

Gentagne Gange havde Dontschenski, hvor jeg var til Stede, udtalt sig nedsættende om Kejsersfamilien, og det var sket paa en saadan Maade, at jeg, som jo befandt mig ved Hæren under Enkekejsersindens Protektion, havde bedt ham tage Hensyn hertil. Han havde ogsaa gjort det et Par Gange — idet han stoppede op i sin

(a)

Ved Schahopi.

1. Oberstløjtnant Spiridonoff (a) og hans Officerer. 2. Vi samles til en lille munter Udflugt. 3. Kineserlandsby, hvor vi „erobrede“ en gammel Kanon og to Voldbøsser. (Fotografier af D. B.)

Svada; men til sidst gik det atter galt, og jeg raabte da til ham: „Ti dog stille. Jeg kan simpelthen ikke være bekendt at høre derpaa!“

Saa gik jeg udenfor, ledsaget af et Par gode Bekendte. Et Øjeblik efter kom Dontschenski ud, gik hen til mig, strakte Haanden ud og sagde: „Tilgiv. — Jeg mener hvert Ord, jeg har sagt; men jeg burde ikke have udtalt mig saadan i Deres Nærværelse. Jeg lover Dem, at det ikke skal ske nogen Sinde mere. — Kom nu ind igen.“

Jeg gav ham nu Haanden og sagde „Godt! — saa taler vi ikke mere derom!“ — Han kom nu helt hen paa Siden af mig og med min Haand i sin, sagde han: „Lov mig til Gengæld, naar vi to kommer tilbage til St. Petersborg, da at følges med mig — saa skal jeg føre Dem ind i en af vore hemmelige Foreninger, og De vil komme til at erfare, at Gæringen og Misfornøjelsen med Tsarregimentet og de Fremmedes Indflydelse er stor og berettiget.“ — Hertil svarede jeg: „Vilde De i mit Sted finde det passende —, at ledsage en Revolutionær til saadanne Møder. — Synes De, at jeg kunde være det bekendt?, og desuden vilde man selvfølgelig paa højere Steder faa det at vide gennem det hemmelige Politi, som jo er særligt aarvaagent over for Fremmede.“ — „Naa ja, vil De ikke, kan jeg jo ikke tvinge Dem; men jeg vilde ønske, De vilde, for at jeg kunde bevise Dem, — der er Skribent og som kan komme til at behandle Spørgsmaalet, — at vi har Ret. Tiden vil snart komme, da det russiske Folk vil kræve sin Ret — tro De mig. — Jeg lover Dem imidlertid, som sagt, ikke mere at give Dem Anledning til Protester. — Skal vi saa fremdeles være gode Kammerater?“

Vi gik ind i Kredsen, og der blev drukket tæt og længe, og man viste mig overstrømmende Hjertelighed. Den var ægte nok, thi Russerne er Hjertemennesker og Stemningsmennesker; men jeg har ofte senere tænkt paa, at det, som jeg den Gang troede var Udslag af kun enkelte Revolutionæres Anskuelse — dog i Virkeligheden bundede langt dybere end Fremmede, der ikke kendte de virkelige Forhold, kunde tro.

Dagen efter det tidligere omtalte Besøg i Ljaojang deltog jeg i en munter Udflugt, paa hvilken vi „erobrede“ en gammel Kanon og fire Voldbøsser. — Egnen om Schahopu havde ikke noget godt Ry paa sig, og at færdes efter Solnedgang uden for det nærmest bevogtede Omraade, var ikke tilraadeligt. De med højt Korn bevoksede Agre var ikke til at overse, og selv om Dagen kunde man aldrig være sikker paa Livet, om man foretog Udflugter en eller kun et Par i Følge.

Heldigvis for Russerne var de hungusiske Røvere sjældent forsynede med andet end gammeldags Geværer, saa at nogle faa bevæbnede Soldater altid havde Udsigt til at kunne jage en hel Del af dem paa Flugt paa én Gang. Den Kaptajn, som kommanderede Posten ved Schahopu-Broen, var en determineret Mand, der pas-

sede godt paa, og han havde gode Forbindelser blandt de Indfødte. Han havde faaet at vide, at der i en bestemt Landsby gemtes en primitiv „Kanon“ og nogle „Voldbøsser“, som var bestemt til at anvendes ved et nyt Angreb paa Broen. Det blev besluttet, for en Sikkerheds Skyld, at faa disse Krigsredskaber gjort uskadelige, og der arrangeredes et lille „Overfald“ paa Landsbyen. Kaptajnen spurgte om nogen havde Lyst at være med paa denne lille Promenade. Hele vor Styrke udgjorde en halv Snes Mand, hvortil som Amatører kom Dontschenski, en yngre russisk Korrespondent, en Ingeniørløjtnant samt jeg. Vi kørte fra Spiridonoffs Holdeplads med Draisine over Broen til Udgangspunktet for denne Operation, hvor Soldaterne var mødt. Kaptajnen fordelte sin Styrke saaledes, at to Patrouiller paa et Par Mand sendtes uden om Landsbyen, medens han selv med Resten gik lige paa Byen ad en Sti, der førte gennem høje Kornagre. Han selv var til Fods med Gevær paa Nakken, og efter ham fulgte vi andre. Den gamle Dontschenski med Georgskorset paa Brystet sad med sin hvide Stanleyhat højt til Hest og var synlig overalt, hvor han kom frem, idet Hatten skinnede i Solen som et ypperligt Maal for Hungusernes Kugler — om der i det hele taget var skjult nogen saadan i Markerne.

Vi vandrede hurtigt af Sted, bøjede Kaoljangens Stængler til Side, hvor de spærrede Vejen. Af og til hørte vi forunderlige knagende Lyde ind i Kornet til Siderne, som om nogen sneg sig bort; men vi fortsatte vor March uden at støde paa noget af Betydning. Kun én Gang mødte vi to Kinesere. Øjeblikkelig sprang vor halv-voksne kinesiske Tolk til, rev dem Hatten af Hovedet paa en ret brutal Maade, og da han havde forvissat sig om, at det ikke var forklædte Japanere, gik han videre. Saa kunde hans forskræmte Landsmænd selv samle Hattene op igen og fortsætte deres Vej. „Frænde er Frænde værst!“

Vi nærmede os efter en halv Times Gang Landsbyen, udenfor hvis Mure hyggelige Haver og prægtige, skyggefulde Lunde gav os kærkommen Skygge. Et Par Indfødte i blaa Dragter stirrede uforstaaende efter os og kaldte Hundene, som halsede os i Møde, tilbage. Landsbyporten blev aabnet for os, efter at vor Tolk, stadig med Raab og Skrig og overmodig Opræden (hvilken maaske senere, naar han blev ene med sine Landsmænd, vilde bekomme ham ret ilde) havde dundret paa Fløjdørene.

Ilsomt vandrede vi nu videre ad opblødte Passager, hvor Svin tumlede sig, saa Vandet i Pytterne, hvor de havde badet sig, plaskede til alle Sider. Af og til kastede vi Blikket ind i en prægtig Gaard, hvor Beboerne, Mænd, Kvinder og Børn, stod og saa til; derpaa gik det videre under Træer, forbi andre Gaarde og Huse til Byens modsatte Udkant, hvor der laa en smuk lille Pagode. Foran den stod en Del Mænd, maaske Tempeltjenerne. Vore Soldater med Kaptajnen og Tolken i Spidsen gik lige løs paa dem og forlangte straks at faa at vide, hvor Kanonen og Voldbøsserne gemtes. Selvfølgelig

vidste ingen Besked herom. De Indfødte spærrede tilmed Adgangen til Pagoden, hvis Port var stænget, og de søgte at formaa os til at afstaa fra at bryde derind. Efter en Skælden og Smelden uden Resultat sprang en Soldat resolut op paa Ryggen af en anden og blev derfra hjulpet op over Muren. Andre gav sig til at søge i Nabolaget, bl. a. i en Bolig, der laa tæt op til Pagoden, og som ogsaa var omgivet af en Mur. Til sidst blev Porten aabnet, og vi traadte ind. Hverken i Tempelgaarden eller i det lille Gudehus, hvor Gudebilleder var anbragt i Mængde, var der noget at opdage; men de kvikke Soldater var aabenbart vant til at foretage Eftersøgninger. Efter et Par Minutters Forløb kom en af dem springende og meddelte, at man vistnok havde fundet Stedet, hvor det, vi søgte, var gemt. De havde i Haven opdaget to Steder, hvor Jorden for ikke længe siden havde været gravet. Begge Steder laa langs en Havemur. En—to—tre — havde de med Hænderne rodet i Jorden, og da vi kom til, var allerede to mægtige fire Alen lange gammeldags Voldbøsser fundet. Lidt efter fremdroges to til; men Kanonen var foreløbig ikke at opdage. Soldaterne gennemrodede Bunker af Rør, fandt Bastmaatter af den Slags Japanerne bruger til Forsendelse af Varer, endogsaa flere Lærredstasker til Ammunition o. s. fr., ja en Mængde Jernstumper, der aabenbart skulde anvendes som Ammunition for Bøsserne. Saa gravede de et Sted, hvor Jorden ogsaa nylig var rørt, og fandt en Skaal fuld af Æg, som ogsaa var skjult. Befolkningen i Huset, og da navnlig Manden, blev taget i Forhør, men „vidste intet“ om Kanonen. Uvejret trak dog øjensynlig op over Familien, og man søgte at bringe Kvinder og Børn i Sikkerhed. En ældre Mand spadserede af Sted med et Pattebarn, han fulgte to gamle Kvinder og en ung, køn Kone, medtagende det nødvendigste. De fik alle Lov at gaa; men sidstnævntes Mand maatte blive tilbage. Han saa langt efter de bortdragende, der ledsagedes af nogle Bymænd. Samtidig holdtes Pagodens Tjenere under Bevogtning, idet de blev udspurgt og formanet — dog uden Resultat. Vi traadte nu ind i Boligen, der nys var forladt. I Stuen paa Sovebriksen foran Vinduet laa Kvindernes Arbejdsredskaber, og i fire Snore hang en Vugge for Patteglutten. Den lignede Laaget til en stor oval Trækasse af dem, Bønderne bruger hjemme. I Vuggen laa en Katteskilling, aabenbart Barnets Legekammerat. — Noget borte fra Pagoden stod en Del af Landsbyens Folk i Klynge for at se, hvorledes det hele vilde ende. Hidtil havde Tolken med al sin Raaben og Skrigen ikke udrettet stort. Kaptajnen vidste bedre Raad. Jeg havde henkastet en Bemærkning om: „Saa maa vi vel tage Manden med. Han er aabenbart i Ledtog med Hunguerne“. Kaptajnen rystede paa Hovedet, gjorde et godt Greb i Pengepungen, tog en Del Sedler i Haanden, trak Manden til Side — og lidt efter var Sagen i Orden. Kanonen var begravet ved en Mødding og fandtes tillige med den tilhørende Lavet. Nu havde vi alt, hvad vi ønskede, og Tilbagemarchen med vort Bytte kunde ske.

Befolkningen blev, som vi har set, ingenlunde forulempet; dens Opræden viste ogsaa, at den ikke frygtede noget af Russerne. Da vi kom hjem til Toget, bar Jacob paa sine stærke Skuldre den tunge Kanon op i „Messen“.

Det er Beretningen om „Erobringen“ af 1 Kanon og 4 Voldbøsser, og det blev den sidste „Krigsbegivenhed“, jeg oplevede i Mantschuriet.

DE SIDSTE DAGE I MANTSCHURIET. — OPBRUD

Vi havde nu naaet August Maanedes Midte. Dagenes gled frygtelig ensformigt, den ene efter den anden uden større Begivenheder. Japanerne var, som det senere viste sig, nu i Begreb med at foretage Opmarchen, som skulde føre til det skæbnsvangre Slag ved Ljao-jiang; ved det russiske Hovedkvarter var man, saa vidt man kunde dømme, vel klar over, at Fjenden stadig fik Forstærkninger; men endnu var det Tidspunkt ikke indtruffet, da Kuropatkin mente, at hans Armé var stærk nok til at modtage et afgørende Slag. Ved mine ret hyppige Besøg i Hovedkvarteret ved Ansandschan, hvor jeg talte med Officerer af Staben og Militærattachéerne, maatte jeg af de Ytringer, der forefaldt, faa det Indtryk, at Overgeneralen havde til Hensigt at gaa endnu længere nordpaa. Der var adskilligt andet, som tydede i den Retning. Hospitalerne blev saaledes evakueret og sendt bort. At Kuropatkin tænkte paa i en nær Fremtid at tage imod Slag, laa den Gang uden for hans Planer; naar det, som man véd, alligevel skete en fjorten Dages Tid efter, var det som Følge af højere Ordre.

Den 13. August spiste jeg til Middag hos Overgeneralen sammen med Attachéerne og forskellige af det „Røde Kors“ Personale, blandt hvilke nogle af Søstrene, hvilke hørte til det russiske højere Aristokrati. Der var meget livligt. Ved den Lejlighed blev jeg forestillet for Storfyrst *Boris* og en Del højere Officerer, ligesom jeg talte med General *Kuropatkin*, for hvem jeg løseligt udviklede en Plan, jeg havde lagt om at forlade Mantschurarmeen for at søge at nærme mig *Port Arthur*. — Vilde man kunne holde dette Punkt? Hvordan stod det til dernede? var det stadige Spørgsmaal, der mødte én. Officerer og andre, der havde været udsendt til og fra den belejrede Fæstning, og som med stor Fare havde færdedes ud og ind ad Søvejen, berettede, at Tilstanden vel var meget alvorlig, men foreløbig var der ikke Tale om at overgive sig, og Proviant og Ammunition var der nok af, ligesom Tropperne var besjælet af en udmærket Aand. Gennem Telegrammer fra japansk Side havde man faaet Bekræftelse paa, at der havde været gentagne Angreb paa Fæstningen, hvilke dog alle med stor Bravour var bleven afslaaet. Japanerne havde lidt enorme Tab. Hvad Flaaden angik, forlød det, at den var gaaet ud fra *Port Arthur* og havde haft en voldsom Kamp, den 10.

August, med den japanske Flaade. Efter Søslaget var en Del af Skibene vendt tilbage til Port Arthur, medens andre var bleven spredt til forskellige neutrale Havne.

Udsigten til endnu en Gang at maatte tilbringe en forholdsvis lang Tid ved Armeen uden der at faa Lejlighed til at overvære nogen større Kamp og det samtidige Ønske om at komme andre afgørende Begivenheder paa nærmest muligt Hold, bevægede mig til at fremsætte det Ønske for Overgeneralen om for nogen Tid at maatte forlade Armeen for over Kina at søge at nærme mig Port Arthur. Hertil kom, at Opholdet for en Krigskorrespondent, der ikke, som de store Verdensblades Repræsentanter kunde sende lange Telegrammer, var yderst utilfredsstillende. Jeg anede ikke, om mine Korrespondancer overhovedet var naaet hjem, og endelig lededes jeg til en Forandring af Hensyn til de store Udgifter, jeg havde, uden derfor at kunne give Valuta. General Kuropatkin viste mig den store Tillid at give mig Tilladelse til at rejse, skønt jeg derved jo vilde komme til at forlade russisk Omraade, blive uden for den besværlige Censurs Kontrol, og skønt alle Krigskorrespondenter ellers var forpligtet til, om de vilde forlade Armeen, da at gøre det over det europæiske Rusland. Det var imidlertid ikke saa lige en Sag uhindret at naa ned til Egne paa Kinakysten, hvorfra man kunde nærme sig Port Arthur. Efter at Japanerne havde taget Inkou og derfra, som berørt, ogsaa havde bredt sig fremad mod Nord i Egnene Vest for Mantschur-Banen, saa at Patrouiller endog mentes at være naaet frem i Højde med Ljaojang, var der ingen anden Vej aaben end den fra Mukden vestpaa til *Sinmintin*, hvorfra der gik Jernbane (kinesisk) sydpaa til *Tientsin*; men ikke blot Strækningen Vest for Mukden, men navnlig Egnen om *Sinmintin* var opfyldt af Hunguserbander, maaske under Ledelse af Japanere, ligesom man paa selve Banelinien *Sinmintin*—*Tientsin* kunde blive udsat for Overfald. Der var imidlertid intet andet Valg, og jeg besluttede at prøve paa at udføre min Plan ad den Vej. Jeg maatte altsaa gaa tilbage ad Banen, først til Ljaojang og derfra til Mukden.

Da jeg om Aftenen, efter at Mørket var faldet paa, vendte tilbage med det sene Aftentog til *Schahopu*, var det mig paafaldende, at jeg opdagede to meget tydelige Lys i Retning af den Landsby, hvor vi for nogle Dage siden havde været paa Ekspedition. Da man ellers aldrig om Natten saa Lys i Gaardene, anede det mig straks, at der var noget galt paa Færde. Da jeg lidt efter traadte ind i Militærtoget, var der kun een Officer til Stede. Alle de andre med Obersten, tilligemed et Kompagni var ilet til den nærliggende Jernbanebro, paa hvilken Hunguserne for lidt siden havde gjort et Angreb. Medens Officererne sad i Spisevognen, hørtes pludselig tre meget stærke Drøn nede fra Broen. Ved Ankomsten paa Stedet viste det sig, at der var bleven gjort et Angreb paa Brovagten, men da denne i Tide gav Ild og kaldte Vagtmandskabet til, kunde Fjenden ikke nærme sig Broen. Derimod havde han ladet tre Miner springe paa selve

Banelinien et kort Stykke foran Broen, hvorefter han blev drevet helt bort af Fodfolksilden. Det havde aabenbart været Hensigten denne Gang som saa ofte tidligere at sprænge Broen i Ryggen paa Russerne.

Resten af Natten stod Soldaterne parate bag Sandsækkene og stirrede ud i Mørket for at opdage Fjenden; men han kom ikke mere. Nu vidste han, man var parat. Efter en Udflugt til Broen, hvor alt var stille og roligt, gik jeg tilbage og sov.

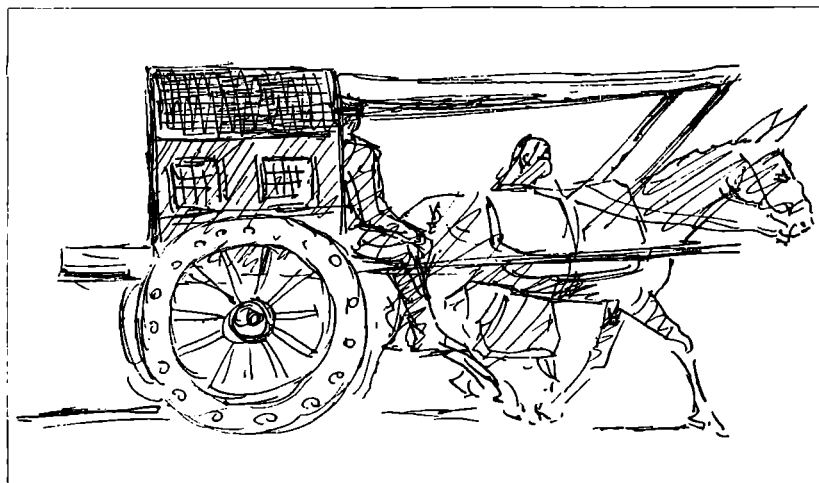
Den 14. var jeg atter i Hovedkvarteret paa Draisine. Her højtideligholdtes Kejserprinsens Fødsel ved en Messe og derpaa følgende Frokost. Musikken spillede, og Hurraraabene rungede, hver Gang de korte Taler for den nyfødte, Kejseren, Kejserinden, Enkekejserinden og den tilstedeværende Storfyrst Boris blev holdt. Tilsidst udbragte Storfyrsten i smukke Ord et Leve for Overgeneralen, paa hvem alles Øjne nu var rettet, og som skulde løse den vanskelige Opgave at føre Krigen til en heldig Udgang for Fædrelandet. Regnen faldt saa sagte uden for det store Spisetelt, hvor Festen holdtes. Himlen var graa, og derude rundt om laa Tropper i vaade Klæder og haabede og ventede, at de snart maatte blive ført fremad til Sejr — hidtil var det jo desværre kun gaaet tilbage. Stemningen i Hovedkvarteret var vel tillidsfuld; men af mange forskellige Omstændigheder ledes jeg, som berørt, til at antage, at den russiske Armé vilde gaa tilbage.

Den 15. August om Formiddagen tog mine russiske Kammerater med Oberstløjtnant *Spiridonoff* i Spidsen højtidelig Afsked med mig og drak paa et lykkeligt Udfald af mit Forehavende. Saa dampede jeg endnu en Gang med Toget sydpaa til Ansandschan for at afhente mine Papirer, tog der Afsked med Hovedkvarteret og Attachéerne og afgik om Eftermiddagen igen nordpaa til *Ljaojang*, hvor jeg om Natten sov i Militærattachéernes Bolig og hvor jeg bl. a. traf Kaptajn *Edlund*. Næste Dag ved Middagen, som jeg spiste i Messen sammen med denne og Major *Schönmeier*, traf jeg ogsaa Generalstabsofficeren, Grev *Ignatieff*, hvis Søster jeg jo havde truffet ved Fronten. Han var just kommen ind med en saaret Officer, som med en Patrouille havde passeret en tæt ved Schahopu-Broen beliggende Landsby. Medens han holdt her med sine Soldater, noget tilbage fra sin øvrige Styrke, som var paa Vej nordpaa efter udført Hverv, blev han og hans Ledsager pludselig beskudt af Folk i Landsbyen. En Hest blev dræbt og Officeren saaredes i Benet. Der var intet andet at gøre end at se at komme bort. Det lykkedes. Officerens Hustru var netop Sygeplejerske i *Ljaojang*, som saa mange andre Officersdamer. Hun havde haft en forunderlig Forudelse om, at der var tilstødt Manden noget, og modtog Grev *Ignatieff*, som kom for at sige hende, at Manden var saaret, med det Udraab: „Min Mand er saaret!“

Det var den sidste Efterretning, jeg havde om Hungusernes Optræden ved Broen. Russernes Mildhed over for de Landsbyer, der

husede disse Røverbander, havde næppe bevirket andet, end at deres Indbyggere med saa meget større Sikkerhed og Tryghed udførte deres Overfald. De fleste andre Nationers Soldater vilde have brændt sli­gen Landsby af, maaske nedhugget eller skudt en Del af dens Beboere. Russerne var et fredeligt Folk — selv i Krig.

Den 17. August drog jeg sammen med Lord *Brooke*, som ven­skabeligt fulgte mig paa Vej, til Mukden, hvor vi blev indkvarteret i en Jernbanevogn. Her ordnede jeg den følgende Dag alt til Afrejsen over Sinmintin, sagde Farvel til „Censuren“: Oberst *Pistitsch*, Kap­tajn *Théremin* og Baron *van Hoven*, og tilbragte Aftenen sammen

Undervejs til Sinmintin.

med Brooke paa Jernbanerestaurationen. En yngre russisk Embeds­mand, som skulde samme Vej som jeg, for om mulig at slippe bort til Tschifu, hvor han skulde gøre Tjeneste ved Konsulatet, kom og foreslog, at vi skulde gøre Følge. Jeg gik gerne ind herpaa, og tidlig om Morgenen rejste vi. Lord Brooke viftede et sidste Farvel, Mukdens høje Taarne forsvandt efterhaanden, og vi drog bort fra Mant­schuriets blodige Agre — der snart skulde blive vædede med endnu mere dyrebart Blod.

REJSEN FRA MUKDEN TIL TIENTSIN

Alt gik godt paa Rejsen fra Mantshuriet; men Hunguserne var os nær paa Sporet, dog undgik vi dem lykkeligt. I dybeste Stil­hed havde den russiske Embedsmand og jeg lejet fire kinesiske Vogne af den sædvanlige Slags med to Hjul og Overdække, ligesom vi af Militærautoriteterne fik afgivet fire Kosakker til Eskorte. Vi foregav for Kuskene, at vi vilde sydpaa til Ljaojang; men da vi vel

var kommen uden for Byen, gav vi dem Ordre til at køre vestpaa ad den brede Landevej i Retning af *Sinmintin*. De saa et Øjeblik temmelig forfærdede paa os, men Penge hjalp her i Landet paa alt; desuden afgav Eskorten en Borgen for, at vi nok skulde komme godt fra Foretagendet. De fire Kærrer satte sig i Bevægelse, men Vejen var her, som overalt, saa opkørt og paa sine Steder saa aldeles fyldt med Vand, at det blev en Tortur den hele Dag igennem at sidde i Køretøjerne. For at undgaa Vognens frygtelige Rysten, sidder man forrest paa samme med Benene hængende ned til den ene Side; men det er ogsaa ret besværligt paa en længere Rejse. Heldigvis kunde vi af og til bede Kosakkerne sidde af og køre, medens vi besteg deres Heste, saa fik man Lemmerne rettede paa den Maade. „Mandarinvejen“ gik i en Bredde af indtil 100 Meter frem gennem fladt Land, der bugnede af Korn, og hvor Landsbyer saas med korte Mellemrum. Solen skinnede ikke videre stærkt, men for Resten var der paa begge Sider af Vejen store skyggefulde Træer, i Læ af hvilke vi kunde køre. Næsten hele Tiden mødte vi tungt læssede Vogne og Fodgængere, der vidnede om den store Trafik, der nu, da sydligere Adgange til Mantschuriet fra Kina var lukket, herskede paa Strækningen Mukden—Sinmintin.

Vi havde ikke kørt ret længe, før vi mødte en europæisk, civilklædt Rytter med een Kosak foran sig og een bag. Min Ledsager standsede ham og spurgte om, hvorvidt Vejen var opfyldt af Hunguser. Han bejaede det og sagde, vi maatte passe godt paa og have Revolverne parat. Uheldigvis var jeg ikke i Besiddelse af en saadan, da den under Retræten fra Haitschön var forsvundet, og jeg ikke senere, trods mine Bestræbelser i saa Henseende, havde kunnet købe en anden. Min Sabel var derfor det eneste Vaaben, jeg havde, og den skulde lidet nytte mod Hungusernes Riffelkugler, udskudt fra deres Skjul i Kornet. Da den fremmede, mig ubekendte Mand hørte, at jeg ingen Revolver havde, vilde han absolut, at jeg skulde tage hans, som han, nu da han nærmede sig Mukden, ingen Brug mente at have for. Jeg modtog med en varm Tak hans Tilbud, skønt jeg ikke paa nogen Maade kunde faa Lov til at godtgøre ham Værdien i Penge.

Jeg gav ham mit Visitkort, og han skrev sit Navn paa en Seddel til Gengæld. Der stod: „*de Moeller Colonel*“; men Navnet var rimeligvis opdigtet; jeg kunde i det mindste ikke faa opsporet en Oberst af det Navn. Han havde aabenbart været udsendt paa Efterretnings-tjeneste og vilde vel saa under ingen Omstændigheder røbe, hvem han var, men gerne hjælpe en fremmed Officerskammerat. Min Ledsager betroede mig, at Obersten kom fra Port Arthur. Pistolen hænger nu paa min Væg som et Minde om dette mærkelige Møde.

Snart efter mødte vi flere Vogne med Europæere, blandt hvilke en Dame, allesammen Flygtninge fra Port Arthur, hvem det var lykkedes, under stor Fare, at snige sig ud af Fæstningen. Saa gik det videre. Af og til mente Kosakkerne at have opdaget noget mistæn-

Mantschurisk Byport. Ljaojang.

(D. B. fot.)

Mantschurisk Gadebillede. Ljaojang.

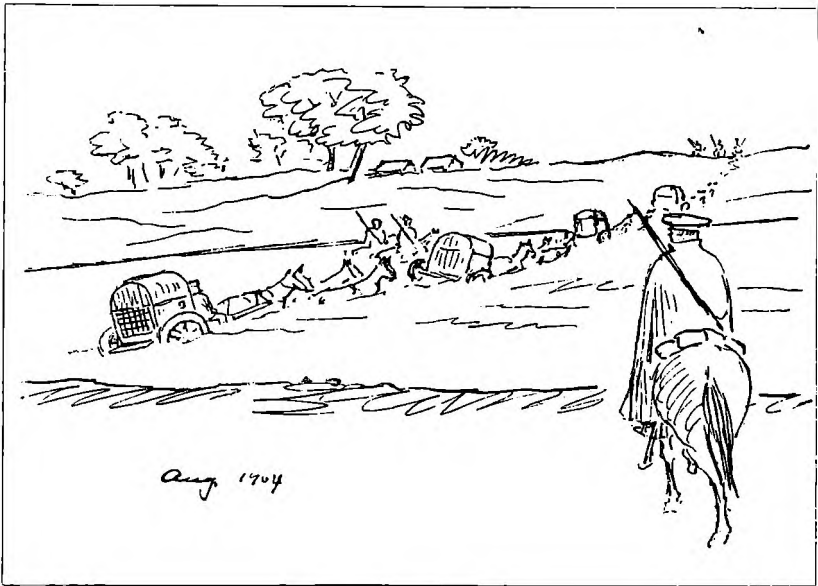
(D. B. fot.)

keligt ude til Siden, og en eller et Par Mand red ud for at se, men enten var det intet, eller ogsaa forsvandt Skikkelserne sporløst i Kornagreene. — Efter nogle Timers Kørsel gjorde vi Holdt ved en Militærpost, der var anbragt ved Vejen, og her spiste vi Frokost, medens Underofficeren, der kommanderede Posten, fortalte om Hungusernes Færd. Om Aftenen, efter 12 Timers Kørsel, naede vi Bredderne af Ljaofloden, hvor Russernes yderste Poster mod Vest stod. Ritmester *Tumanoff* havde her indrettet sig fortrinligt paa en Bakke, hvorfra man kunde overskue Floden et langt Stykke mod Nord og Syd. Hinsides den ophørte de Egne, som Russerne havde besat, og her begyndte Kineserne selv at holde Orden, men hvordan det nu end var, Sikkerheden var her yderst ringe, og Hunguserne færdedes daglig der. Han udtalte, at vi ikke kunde tænke paa at naa Byen *Sinmintin* uden en betydelig Eskorte. Han tilbød at lade 12 Kosakker gaa med os over Floden næste Morgen for at ledsage os til Byen.

Aftenen tilbragte vi behageligt hos de gæstfri Officerer, først i et Lysthus med „kinesiske Lamper“. Det var anbragt paa Bakkens øverste Top, hvorfra vi i den dæmrende Aftenbelysning saa Ljaoflodens hvide Stribe bugte sig frem et Stykke borte. Senere, da Mørket helt faldt paa, gik vi ind i Ritmesterens nyopbyggede Hytte, hvor alt var beredt til vort Natophold, og hvor vi sov til Dag gry. Nede ved Foden af Bakken, hvor Soldaternes Barakker og de Skærme, under hvilke Hestene var anbragt, laa, holdt tidligt næste Morgen vore Vogne parat og ved Siden af dem en Eskorte. Saa satte vi os i Bevægelse ned mod Flodbredden, forbi de sidste russiske Skildvagter, der stod i Række et Stykke fra Floden og stirrede ud mod denne for at holde Øje med, hvem der mulig nærmede sig. Under deres Halvtag stod de i god Skygge, og tæt ved saa man de Hytter af Jord og Siv, hvor det tjenestefri Vagtmandskab opholdt sig. Over Korn og Siv saa man fjern og nær høje Master af Flodbaade rage op. Ved Floden var der en Mængde kinesiske Køretøjer og Mennesker forsamlet, som under Skrig og Raab blev færgeset over. Da vore Vogne og Heste var indladet, gik ogsaa vi over og fortsatte vor Rejse, nysgerrigt betragtet af de tililende Hobe. Vognene sluttede tæt op efter hverandre, Eskorten fordelte sig for, bag og til Siden, og atter gik det fremad. Et Par Gange jog Kosakkerne mistænkelige Individuer til Side, og vi saa hele Tiden, at vi paa Afstand blev fulgt af betydelige Hobe, der aabenbart havde ondt i Sinde, men de veg tilbage for Kosakkerne, hver Gang disse nærmede sig. Vi fik det Indtryk, at havde vi ikke haft vor Eskorte, havde det set galt ud.

Efter et Par Timers Kørsel nærmede vi os *Sinmintin*, gennem hvis hele Længde vi skulde passere for at naa Jernbanestationen. Aldrig har jeg tænkt mig, at Adgangen til en By og Gaderne i samme kunde danne et saa nederdrægtigt Uføre og Ælte som her. Vognene kørte ofte i stinkende Dynd til over Hjulnavet, men vore stærke

Æsler, af hvilke der var tre for hver Vogn, arbejdede tappert, og vi naaede frem, oversprøjtet af Dynd og Mudder. Byens Folk forholdt sig vel roligt, men en og anden lod, efter hvad vore Kuske berettede, Ytringer falde, der just ikke var venlige. Vi kørte og kørte, men kunde ikke finde Vej til Stationen, og spurgte vi os for, viste den ene i en, den anden i en omtrent modsat Retning, og Kosakkerne kendte ej heller Vejen. Til sidst lykkedes det os dog ad en Gyde at vinde frem. Saa snart vi var kommen i Nærheden af Jernbanestationen, forsvandt vore Kosakker, ifølge Ordre, idet de un-

Et Vadested.

der almindelige Forhold ikke maatte komme paa kinesisk Territorium.

Paa Stationen var der en uhyre Trængsel af Indfødte, og vi saa her nogle kinesiske Soldater. Toget skulde gaa Kl. 12¹/₂, men det fortsatte ikke til Tientsin; vi skulde overnatte i K d u p a n t s i, hvor Jernbanen fra Inkou stødte til. Man havde imidlertid paa det bestemteste fraraadet os at gøre dette, da man dør kunde vente at blive forulempet af Hunguser om Natten, foruden at Japanere fra Inkou mulig kunde berede os Vanskeligheder. At stole paa den der-værende kinesiske Vagt var næppe raadeligt. Under disse Forhold, hvor det gjaldt for enhver Pris ikke at falde hverken i Hungusernes eller Japanernes Hænder (jeg havde bl. a. en hel Del værdifulde Optegnelser om Forholdene ved Armeen i Mantschuriet), havde vi besluttet at tage Ekstratog, som kunde føre os videre til Schanghai-

kvan, hvor man var i fuldkommen Sikkerhed, eftersom der sammesteds laa europæiske og japanske Tropper af det *internationale Kontingent*, som siden Urolighederne i 1900 havde besat Pekings europæiske Kvarter, Tientsin og en hel Del andre Punkter, navnlig langs Banelinierne. Foreløbig indrangeredes vor Vogn i det almindelige Tog, og vi kørte, medens en kinesisk Vagtpost, opstillet paa Linie i et Antal af ca. 30 Mand, salutede, saaledes som det her var Skik ved hvert Togs Afgang. Da en kinesisk høj Mandarin samtidig afrejste, var der yderligere opstillet et Musikkorps, og medens det spillede og nogle mægtige kinesiske Faner udfoldedes, afbrændtes yderligere til vedkommendes Ære Troldkællinger, der var anbragt paa en lang Stang.

Vi rejste gennem frugtbare Egne, der ganske lignede dem, hvorfra vi kom. Her stod den saa meget omtalte General *Ma* med sine paa europæisk Vis uddannede Tropper. Hans Hovedkvarter var for Tiden i *Tschanjanpu*, omtrent midtvejs mellem Sinmintin og Kintschou. At dømme efter de Repræsentanter, der stadig ved hver Station paraderede paa samme, var de ikke saa ilde. Den Styrke, Generalen havde til Raadighed, udgjorde, efter Sigende, henved 15,000 Mand. Sydligere, Vest for Banen, stod andre kinesiske Tropper af mindre god Kvalitet, under en Prins.

Kdupantsi naaede vi sent paa Aftenen, men vi holdt os i vor Vogn, og da denne straks efter afgik, skete der intet; men ved Ankomsten til Tientsin erfarede vi, at en Bande Hunguser ved det ordinære Aftentogs Ankomst havde angrebet dette; men heldigvis blev de drevet tilbage ved Togpersonalets Resoluthed. Dette beviste, hvor usikker Banelinien var og hvor betimeligt det var af os at søge at undgaa at komme i Kast med Urostifterne. Hvem véd? Maaske var disse forud underrettet om, at europæiske Rejsende var paa Vej; og mulig gjaldt Angrebet netop os.

I strygende Fart gled vi nu sydpaa til *Schanhaikvan*, hvor Toget standsede nogle Timer; men nu var vi, som berørt, i Sikkerhed. Det var Morgen og prægtigt Vejr. Solen skinnede paa de smukke Fjelde, hvor vi saa et Stykke af den kinesiske Mur med de karakteristiske Taarne. Paa Jernbanestationen var der et ualmindelig livligt Røre. Soldater i forskellige Armeers Uniformer spadserede op og ned. Der var en Mængde japanske Soldater i smukke lyse Kakiuniformer, høje Indere med enorme Hovedsæt, Italienerne o. s. fr. Det var første Gang, jeg saa japanske Soldater og Officerer paa nært Hold, og jeg maa tilstaa, at mine Øjne den mest Tid søgte dem. Militærisk var deres Holdning og Ydre, og Intelligens lyste ud af deres sorte Øjne. Forunderligt var det at se den herværende russiske Militærattaché i Uniform fredeligt spadsere imellem dem. Han fortalte, at man her Dagen før havde kunnet høre Kanontordenen fra Port Arthur. Der havde aabenbart staaet et stort Slag. En Mængde smukke Japanerinder stimlede sammen og kastede kælnel Blikke fra deres skraa Øjne ikke blot til deres Landsmænd, men ogsaa til

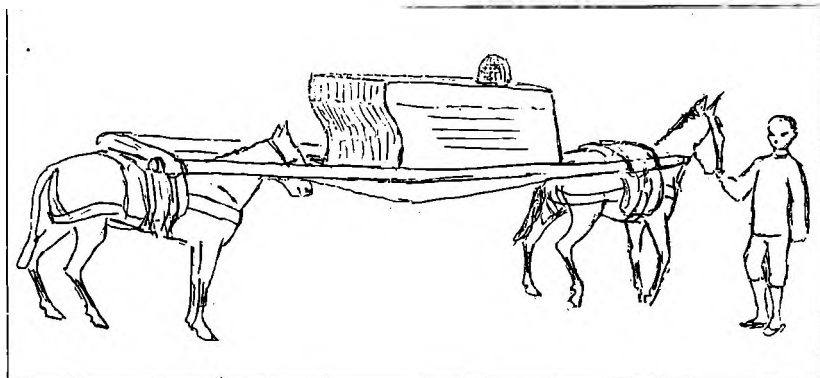
de fikse fremmede Officerer, hvem de aabenbart ikke var ganske ukendt med. En højere japansk Officer skulde rejse med Toget, og i den Anledning var der opstillet Soldater, der afgav Honnør, da Toget gik. Han steg ind i Kupéen med en net, lille Japanerinde, efter til Afsked at have hilst og hilst til alle Sider, ogsaa paa en Mængde Mandariner, og efter at have modtaget en fuldt ud kinesisk Hyldest med Musik og Knalden med Troldkællinger.

Saa gled vi videre forbi en stor, smuk Kasernebygning eller et Fort, over hvilket det japanske Banner vajede — videre og videre, til vi hen paa Eftermiddagen over de flade Sumpe, hvor Kinesere arbejdede i Vand og hvor Hejrer spankede om, naaede *Taku* ved Munden af *Peiho*, og en Timestid derefter *Tientsin* (Tien-Tsin). Denne By ligger i lige Linie 25 Sømil fra *Taku-Forterne*; men ad Flodvejen er der 60 Sømil, eftersom *Peiho* bugter sig stærkt.

Hele Strækningen fra *Taku* over *Tientsin* og videre til *Peking* var, under Bokseroprøret i 1900, Skueplads for vigtige Begivenheder. *Tientsin* blev belejret, og dens indfødte Bydel led især megen Skade, den europæiske Del mindre. Her boede stadig mange Europæere, og der laa store Hoteller („*Globe*“ og „*Astor*“) nær ved Fløden. Jeg tog ind i et andet godt Hotel „*du Nord*“, hvor jeg traf en Mængde Mennesker, især Handelsmænd, som søgte at gøre Forretninger under Krigen. En af dem talte til mig om Kinesernes høje Moral i Handelsaffærer og anførte som Eksempel paa deres Ærekærlighed, at det europæiske Handelshus, han repræsenterede, havde oplevet følgende: Et kinesisk Firma, som havde Filial i *Port Arthur*, havde en Veksel løbende med Handelshuset. Der hændte nu det, at paa Forfaldsdagen blev Vekslen prompte betalt i *Port Arthur*, hvorom man siden havde faaet Meddelelse; men Kineserfirmaet sendte samtidig Handelshuset Betaling: „da man ikke vidste, om Beløbet kunde honoreres i *Port Arthur*“. Han udtalte endvidere, idet han sammenlignede Kinesernes og Japanernes Handelsmoral: „Har en Kineserkøbmand givet sit Ord — hvilket ganske vist ikke er let at faa ham til at give — kan man trygt stole derpaa, og man behøver egentlig ikke noget skriftligt, skønt det som oftest sker; — men hvad Japanerne angaar, kan man gaa ud fra, at selv om Papirerne er i Orden, vil der dog blive benyttet alle mulige Kneb for at slippe for honnet Afregning.“

I *Tientsin* var der ogsaa mange Japanere, og jeg mærkede adskillige Gange, at jeg blev fulgt og iagttaget. En Aften, jeg havde aflagt Besøg hos „*Store Nordiske*“s Repræsentant, *Wolder*, opdagede jeg, da jeg gik ud, et Par formummede Skikkelser, som laa halvskjult i Buskadset uden for Vinduerne, — og jeg kunde ved nærmere Eftersyn konstatere, at det var Ansigter, der flere Gange tidligere var dukket op paa min Vej. —

Forinden jeg rejste videre til *Tschifu*, hvorfra jeg, som antydet, agtede at skaffe mit Blad Efterretninger om *Port Arthur*, gjorde jeg en kort Afstikker til *Kinas* berømte Hovedstad.

Kinesisk Ligtransport. Oven paa Kisten er anbragt et Bur, hvori en Hane.

EN UDFLUGT TIL PEKING

Med Toget fra Tientsin dampede jeg d. 23. August over det flade Land, som siden Tidernes Morgen har været Hjemsted for agerdyrkende Folk, der den Dag i Dag, ligesom for Tusinder af Aar siden, dyrkede den overordentlige frugtbare Løss-Jord med primitive Redskaber.

Efter et Par Timers Forløb øjnede vi paa den vældige Slette, hvis Marker og Haver bugnede af Afgrøde — i Horisonten en lang Linie, oven over hvilken der hævede sig brede, firkantede Taarne: Det var *Peking*, „Nordens (Pé) Hovedstad“ med sin Bymur. Som Byen endnu er den Dag i Dag, danner denne Hovedstad to sammenhængende Firkanter, hver med sine Mure, Taarne og Porte¹⁾. Nordligst ligger *Tartar-* eller *Mantschu-Byen* (Nei Cheng), oprindeligt bestemt for Magthaverne alene. Syd for Tartar-Byen ligger *Kineser-Byen*, hvor Landets Beboere fik Lov at bo; nu lever der dog „Kinesere“ i begge Bydele. Banelinien førte os ind i sidstnævnte Bydels nordlige Parti. — Her standsede Toget, vi befandt os i Kinas Hovedstad, som den Gang endnu var en Kejserstad, og Residens for den berømte, myndige Enkekejserinde *Tzu-Tsi*, „the old Buddha“, der faktisk havde regeret Kina i et halvt hundrede Aar og endnu gjorde det i den syge Kejser *Kuang Hsu's* Navn. Under Bokseroprøret (1900) var Kejserfamilien flygtet bort fra Hovedstaden; men var vendt tilbage dertil i 1902, da der var bleven roligere Forhold, og nu var Enkekejserinden optaget af at sikre Dynastiets Fremtid gennem Reformere, som det „unge Kina“ forlangte efter europæisk Mønster. Endnu kunde man i 1904 flere Steder se Vidnesbyrd om de rasende Kampe, som havde fundet Sted i Peking, ikke mindst i Legationernes Kvarter i Tartar-Byen, hvor de forskel-

¹⁾ 38½ Km. i Omkreds, 9 Km. i N.—S. og indtil 7½ Km. i Ø.—V.

lige Landes officielle Repræsentanter stadig boede, og hvor de havde indrettet sig paa virksomt Forsvar. Her maatte ingen Kineser sætte Bo, og her var Banker og Hoteller. Jeg tog ind i et af disse, der var ret taaleligt.

„Det store nordiske Telegrafelskab“s Embedsmænd, Dhrr. *Frisenette*, *Kalmberg* og *Erichsen*, som jeg gjorde Bekendtskab med, hjalp mig venligst til at faa det bedst mulige Udbytte af mit Ophold i Peking. Saa vidt Tiden tillod det fartede jeg nu om og nød, hvad den gamle By kunde fremvise af Bygningsskik og Folkeliv, og jeg hjembragte et mægtigt Indtryk af den ældgamle kinesiske Kultur, som jeg havde faaet Smag paa allerede oppe i Mantschuriet.

Paa Pekings ubrolagte, brede Gader, der var fyldt med Handlendes og Haandværkeres Boder, mødte man Folk fra mange asiatiske Lande. Der saa man, foruden Kinesere og Mantschurer, endvidere Mongoler fra Ørkenen Gobi, Tibetanere, Koreanere og andre Asiater og her kunde man træffe Kameler med Lastbyrder, Muldyr, der var spændt for Kærrer og andre tohjulede Vogne, og Side om Side med dem Bærestole med Mandariner og andre høje Herrer, hvilke langsomt bevægede sig frem. — Endnu havde Byen et ganske østerlandsk Præg; den Gang hørte man ikke Automobilers Tudehorn, og en Cykle lod sig sjældent se, dertil var de ubrolagte Gader for uvejsomme.

Pragtfuld var den gamle kinesiske Bygningsskik og Kunst, de gamle Templer, Paladser o. s. v.. De havde jo Traditionens Præg, saaledes som den i Hundreder af Aar havde været knæsat i det kinesiske Samfund. Nyere Rejsende har berettet, at der desværre er Tegn til, at den kinesiske Kultur, i det mindste hvad angaar Bygningsskik, er ved at gaa under i Peking. Templerne gaar det værst ud over — de vedligeholdes ikke, og Materialet er ikke holdbart.

Alt gjorde paa mig et ældgammelt Indtryk. Det var som kunde jeg tænke mig at være sat Tusinder af Aar tilbage, f. Eks. til Nini-ve's og Babylon's Blomstringstid — en Periode da Kina allerede havde en tusindaarig Kultur at se tilbage paa.

Den franske Forfatter Taine har en Gang paapeget, at Bygningskunstens Størværker fra Oldtiden som f. Eks. de mægtige Pyramider i Ægypten og mange andre Kolossalmindeesmærker, opført ved Tusinde af Menneskers Samvirken hører hjemme netop i Perioder, da Despotiet florerede, og Masser af Mennesker trælledes paa en Mands Bud. — Noget tilsvarende kan siges om de store Bycentre, der opstod som Følge af en Fyrstes Luner — eller Klarsyn.

Medens Masser af kinesiske Byer er vokset frem efterhaanden og som Behovet krævede det — lidt efter lidt —, og derfor har mer eller mindre snævre Gader, der snor sig ind mellem hverandre, har *Peking*, „Det himmelske Rige“s Hovedstad, et helt andet Præg. Man er ikke længe om at opdage, at denne Verdensstad er bleven til og har vokset sig større og større paa gentagne Magtbud. Dens faste Byplan, dens snorlige brede Gader, de vældige Mure, som omgiver

de enkelte Bydele, er et Vidnesbyrd herom. Pekings Historie kan for saa vidt læses ud af dens Mure. De fortæller os, at den stedse har været *Magthavernes By*, hvor fra Riget holdtes i Ave. Set med de Øjne, er den for den ægte Kineser en Vederstyggelighed. Den er Symbolet paa de fremmede Undertrykkeses Vælde — paa, at Tartarer, Mongoler, Mantschurer o. s. v. til forskellige Tider har erobret Landet og taget sig Magt over Folket — for dog til Slutning alle som én at blive „Kinesere“, efter at Kinas mægtige Kultur har absorberet dem. Og saa indesluttede Peking jo tilmed nu *Legationernes Kvarter*, hvor „de Fremmede“ var Herrer!

Selv den, der kun flygtigt besøger Peking, vil bemærke, at Tartar-Byen og Kineser-Byen hver har sit Præg. I den sidste findes saaledes de aller fleste Forretninger og Butikker, medens de offentlige Bygninger findes i *Tartar-Byen*. Denne optages navnlig af et stort Omraade: den saakaldte „*Forbudte By*“ (*Tzu chin cheng*), hvortil Adgangen under mit Besøg desværre ikke var tilladt, nu da Kejsersfamilien atter boede her. Jeg maatte da nøjes med at betragte den vældige Portaabning, som førte derind og interesseret se paa et Par kinesiske Soldater, som til min Forbavselse øvede sig i Bueskydning udenfor paa en aaben Plads. Det var, sagde man mig, Folk, der hørte til den kejserlige Livvagt, — en Fortidsoverlevring.

„Den forbudte By“ bar ogsaa Navnet „*Den violette By*“ paa Grund af Kalkfarven i den vældige Mur, som omgav de Paladser, Gaarde og Haver, som dannede Kejsersfamiliens Residens. Da Kejsersfamilien under Bokseroprøret flygtede, trængte de Allieredes Tropper ind i „den forbudte By“, og man fik Opmaalinger og Fotografier af alt det, som i 1274 opstod rundt om Tartar-Erobreren *Kublai-Khan's* Teltplads, og som senere Herskere havde forøget og forskønnet. En stor Sø optager en Del af Terrænet og de saakaldte „*Kulhøje*“ hæver sig midt i Byen over udstrakte Parkanlæg. Gennem Portbygningen kommer man ind i en første Gaard og tværs gennem to—tre—fire—fem—seks andre.

I det sydvestlige Afsnit af „den forbudte By“ bor nu, i vore Dage, Kinas Præsident, i den Del af Komplekset som tidligere benyttedes af Enkekejserinde *Tzu Tsi*, der døde i 1908, samtidig med Kejseren. I det nordvestlige Hjørne blev der forbeholdt den i 1912 detroniserede sidste Kejsers, *Hsuan Tung* et Slags Fangenskab, hvori han kunde indbilde sig endnu at være „Verdens Herre“, omgivet af Hofmænd. Senere flygtede han til Tientsin fra dette sit Fangenskab, og der skal han endnu bo i Fremmedkvarteret.

Vi vender os nu til det sydøstlige Hjørne af Tartar-Byen og bestiger den høje, brede Bymur nær Legationernes Kvarter. Derfra er der en pragtfuld Udsigt: Over et Mylder af lave Huses Tagflader ser man Træklynger i Haver og Gaarde rejse sig — det gør et hyggeligt og venligt Indtryk. Midt i alt dette højner sig Templer, Pagoder og de saakaldte „*Kulhøje*“ i „den forbudte By“, alt sammen omgivet af Byens vældige Mure og Taarne.

Ved vort Stade oppe paa Bymuren ligger Resterne af det berømte Jesuiter-Observatorium, det først kendte i Verden, hvilket *Kublai Khan* grundlagde i Slutningen af det 13. Aarhundrede — 300 Aar før Uranienborg blev anlagt som det første i Europa (1576). Jesuiterne havde medbragt en stor Himmeglobus, og der udførtes andre Instrumenter af kinesiske Arbejdere. Ledelsen af dette Observatorium var lige til Begyndelsen af det 18. Aarh. betroet til Jesuiterne. — Endnu stod en Mængde af disse Instrumenter paa deres oprindelige Plads paa Murene; men en Del var, efter Bokseroprøret, bleven bortført af Tyskerne. Da Verdenskrigen sluttedes, blev det imidlertid forlangt, at de skulde tilbagegives, og det er sikkert sket.

I Peking saa jeg et andet Minde om Tyskerne:

Tværs over en af Hovedgaderne i Tartar-Byen stod en stor Portal, som Kineserne maatte forpligte sig til at rejse til Minde om den tyske Gesandt *von Kettler*, som blev myrdet af Indfødte under Bokseroprøret. Portalen skulde i Følge den Forpligtelse, som den kinesiske Regering maatte gaa ind paa, have en Indskrift baade paa Tysk og paa Kinesisk og hvori Handlingen fordømtes i høje Toner. Den tyske Indskrift tolkede, hvad den skulde; men man paastod, at den kinesiske var ganske illoyalt affattet.

Jeg aflagde endvidere Besøg i Tartar-Byens andre Seværdigheder, saaledes i Konfucius' Tempel og i det højst interessante Lama-tempel med sine 1500 Præster, som nok siden mestendels har maattet forlade Helligdommen, med dens mægtige Buddha-Figur i Træ. De tiggede af os i brede Baner, og viste alt frem.

I *Kineserbyens* sydlige Del, paa hver sin Side af Hovedgaden, ligger to store Tempelanlæg i vidtstrakte Haver, nemlig „Himlens Tempel“ og „Agerdyrkningens Tempel“.

Vi stod foran en høj Murstensmur, som omsluttede „den hellige Park“, der indeholdt de to Helligdomme „Himlens Alter“ og „Himlens Tempel“. Adgang hertil var officielt forbudt, særlig Fremmede, men et Greb i Lommen aabnede os Vej, dog ikke ad den bevogete Hovedindgang, men gennem en Aabning i den daarligt vedligeholdte Mur. Prægtige Alléer, belagt med Marmorfliser, over hvilke dejlige Cedre, Pinjer og Tujaer skyggede, bragte os til en ny Mur, hvor Portvagten lod os slippe igennem mod et nyt Greb i Lommen, og vi var nu i Kinas nationale Helligdom. Her saa vi snart „Himlens Alter“, en stor prægtig rund Terrasse, bygget af hvidt Marmor i tre Etager og med en Diameter af ca. 50 m. Hver Etage var omgivet af en Ballustrade hugget i Marmor og ni Trin førte op til hver Afsats. Paa den øverste af disse, under aaben Himmel, var det, at Kinas Kejser ofrede til „den højeste Gud“ og sendte sine Bønner til ham; thi „Himlens Søn“ var efter Kinesernes Tro, Guds Stedfortræder paa Jorden og Menneskenes Repræsentant over for Gud. Han var paa en Gang politisk Suveræn og Nationens Ypperstepræst, og i denne Egenskab paalaa det ham, ved hver Vintersolhverv at bringe „den højeste Gud“ sin Hyldest paa

Himlens Tempel. Peking.

(Iot.)

Kinesisk Personvogn.

(D. B. Iot.)

„Himlens Alter“, ligesom han ved andre Lejligheder i „Himlens Tempel“ nedbad Himlens Velsignelse over jordisk Arbejde. Han alene havde Ret til gennem sine Bønner og ved sine Ofringer at henvende sig til „den højeste Gud“.

„Himlens Tempel“ ligger lige over for „Himlens Alter“ og har ligesom dette tre Terrasser som Fundament for en rund Bygning af udskaaet Træ og med et Tegltag. En Indskrift over Indgangen betegner Bygningen som: „Tempel, hvori man bønfaller om et frodigt Aar“, — og her var det, at Kejseren anraabte Gud om at ville velsigne Landmandens Arbejde og give Befolkningen et frugtbart Aar. Natten forinden maatte han tilbringe i „Faste-Palæet“, hedsunken i Betragtninger og Bøn.

Det hele Optog skal efter Sigende have mindet ikke saa lidt om Pavens Apparition i Rom ved lignende højtidelige Lejligheder. Det beskrives saaledes:

„Det er et pragtfuldt Syn at se den kejslerlige Kortege komme til den hellige Park. Kejseren sidder i en Bærestol, der løftes af 48 Mænd, foran og bagved bevæger sig Hestgarden og en Mængde Embedsmænd af forskellige Grader samt Prinser med deres Følge — alle til Hest. Saasnart Kejseren kommer til Parken, beser han de Dyr, der er bestemt til Ofringen, saavel som de Kar og Redskaber, som skal bruges. Derpaa begiver han sig til „Faste-Palæet“, hvor han tilbringer Natten i Tavshed og Betragtninger. Ved Midnatstid melder en Officer Hs. kejslerlige Majestæt, at det højtidelige Øjeblik er kommet. Nu foretager Kejseren sine Tvætninger, ifører sig de indviede Klæder og begiver sig til „Himlens Alter“. Ved Skinet af Fakler, der er tændt paa høje Stænger, vandrer han op ad Trinene, medens et Kor istemmer Hymnen: „den evige Fred“. Paa de tre laveste Afsatser staar Prinserne af Blodet samt Kejserrigets og Hovedstadens øverste Embedsmænd.

Midt paa den øverste Platform er stillet et Bord med Inskription: „Herre Gud i det Højeste“. Til højre og venstre staar mindre Borde, som er bestemte — forestiller man sig — til Kejsers Forfædre. Paa den anden Terrasse findes Borde for lavere Guddomme o. l. Foran hvert Bord ligger opstabledt Hør, Silkestoffer o. s. v. Foran den højeste Guds Bord er desuden anbragt en levende Kvie, bestemt til at ofres.

Kejseren tager Plads foran det største Bord, og nu begynder Ceremonien med Overleveringen af Offergaverne. Før og efter knæler han og bøjer Hovedet tre Gange mod Jorden, samtidig med, at de Tusinder af tilstedeværende gør det samme, og Koret synger: „Den evige Fred“. Kvien bliver imidlertid ofret og derpaa brændt i en Ovn ved Foden af Alteret, medens alt Hør og Silke, som har ligget foran Smaabordene, forsvinder i store Metal-Beholdere. En Stemme lyder: „Se Brændofferet“, og Flammerne fra Ovnen og fra de mange Spid blusser op og lysner — i Forening med Faklerne — paa de Tusinder af Mennesker, der er samlet omkring „Himlens Alter“, hvor Kinas Ypperstepræst beder til den højeste Gud for sine fire hundrede Millioner Undersaatters Vel“.

Denne Ofring til „den højeste Gud“ var et Minde fra ældgamle Tider, da Billeddyrkelsen endnu ikke var begyndt, og da man ikke kendte de mange Guddomme, hvis Billeder nu ses i Templerne og til hvilke Kejseren ogsaa stundom ofrede. Da han og Kejsersmoderen i 1902 efter Bokseroprøret holdt deres Indtog i Hovedstaden, begav Kejseren sig saaledes straks til Hwan-Kung Templet for at for-

rette sin Andagt over for denne Guddom, der var Beskytter af Dynastiet og for at takke ham, fordi han havde beskyttet ham under hans 18 Maaneders Ophold i Si-gan-fu, og fordi han nu havde ført ham tilbage til Hovedstaden. Samtidig gjorde Kejserinden noget lignende i den buddhistiske Guddom Kuan-jins eller „Barmhjertighedens Tempel“.

Den 25. August havde Telegrafist *Frisenette* venligst indbudt mig til en Udflugt uden for Byen til Eggen ved det berømte gamle Sommerpalads. Vi kørte derud i to kinesiske Kærrer, besøgte Højderne ved „*Jade fountain*“, hvorfra der var den pragtfuldeste Udsigt over Sletten lige til Pekings Mure og Taarne, der nu laa langt borte i Horisonten, medens det gamle Sommerpalads ved en Sø dannede en meget smuk Mellemgrund. Dette Palæ blev som bekendt afbrændt af Franskmændene under Krigen i 1860, men blev senere genopbygget.

Under dette Felttog som og da de fremmede Tropper huserede i Peking og Omegn efter Bokseroprøret, blev der begaaet skændig Vandalisme over for gammel kinesisk Bygningskik og Kunst, og i ikke ringe Mængde blev der bortført navnlig Kunstgenstande. — Det er vist derfor ikke værd at tale for højt om hvide Mænds „humane Krigsførelse“ — navnlig ikke naar det gælder Forholdet over for en Kultur, der er langt ældre end den europæiske.

Kinas Kejser fandt dog snart efter Sommerpaladsets Ødelæggelse Lejlighed til at give en Ripost, som ikke var ilde. Da nemlig de allierede Magter forlangte Oprettelsen af et Gesandtskabskvarter i Peking, anviste han dem Sommerpaladsets Grund — en Opmærksomhed, som dog ikke blev paaskønnet.

Kinesernes og vor Kultur ligger saa fjernt fra hinanden, at en dybere indbyrdes Forstaelse er yderst vanskelig.

Folkets brede Lag, det uvidende og dominerende, er vistnok det samme og vil længe vedblive at være det samme som i gamle Dage. Det er vedblevet at leve sit eget Liv, til Trods for Jernbaner, Telegrafledninger, Maskiner, Industriefrembringelser og meget andet. — Og hvem tænker paa, at Kina er saa stort, at man i det Indre af Landet ofte ikke kender noget til, eller først længe efter hører om, hvad der foregaar i Kystegnene, hvor man maaske slaas indbyrdes, eller hvor „De Fremmedes“ Forhold har bragt Befolkningen i Harnisk. Sproget er tilmed saa forskelligt, at man ikke forstaar hinanden i Øst- og Vest-Kina. „Kinesisk“ er nemlig lige saa uensartet i fjernt fra hinanden liggende Egne, som de europæiske Sprog indbyrdes.

Man har gengivet en jævn Kinesers Tanker om den hvide Mand saaledes¹⁾:

1) Herbert A. Giles: „The Civilization of China“.

„Forunderlige Mennesker, disse Fremmede; deres Kompas vender mod Nord, i Stedet for mod Syd. De tager Hatten af, naar de møder en, i Stedet for at beholde den paa. De stiger til Hest fra dennes venstre Side — og ikke som vi fra dens højre Side. De begynder deres Middagsmaaltid med Suppe og ikke med Dessert som vi, og de slutter Middagen med Dessert og ikke med Suppe. De drikker kold Vin og ikke varm. Alle deres Bøger er til at aabne fra den forkerte Side, og Linierne paa Siderne er horisontale i Stedet for vertikale. De sætter Gæsten til højre for sig og ikke som vi til venstre, skønt vi har gjort saadan i mange hundrede Aar. Deres Kvinder er saa ublu-færdige. De møder op til Bal med meget lidt Tøj paa, og de omfavner fremmede Mænd paa en Maade som de kalder Dans. — Den er meget ulig de værdige Bevægelser, som vore mandlige Dansere fremviser i Konfucius Tempel. Deres Mænd og Kvinder giver hverandre Haanden, skønt vi fra vor hellige Ritualiebog ved, at Mænd og Kvinder ikke engang maa række hinanden nogen Ting, for ikke at deres Hænder skal mødes. Fremdeles benytter alle Fremmede, stundom endog Kvinder, en Stok, som alene kan være til for dermed at slaa uskyldige Folk; og deres saakaldte Mandariner og andre rider til Væddeløb og ror i Baade i Stedet for at have Kulier til at udføre disse Ting for dem. Det er sandelig nogle mærkelige Mennesker, der vel er meget dygtige til alle mekaniske Arbejder, men frygtelig vilde og fuldkom-men uciviliserede“.

Selv om Kineseren af det brede Lag saaledes betragter „den Fremmede“ som en „Barbar“, glemmer han dog ikke, om en af dem har gjort ham godt, og er da rede til at vise Taknemmelighed: En Kineser kom f. Eks. en Dag op med en Gave paa det britiske Konsulat i Peking. Han var rejst, maaske 1000 Kilometer, fra det indre af Landet i den Anledning. Hans døende Fader, som en Gang var bleven kureret for en Øjensygdom af en engelsk Læge, havde paa sit Dødsleje paalagt ham: „Aldrig at glemme Englænderne“. Sønnen efterkom nu det Paalæg, han havde faaet, og mødte med sin Gave, paa hvilken der var skrevet:

„Til Hans Excellence, den store engelske Djævel, Konsul X.“ (!)

Ogsaa i de højeste Kredse har Synet paa de Fremmede været det samme: Da Kejserinde *Tzu Tsi* saaledes var bleven tvungen til at modtage Diplomatiets Damer, fandt dette Sted i hendes egne Saloner; men hun følte sig meget ubehagelig berørt ved, at disse Damer, som ikke kendte kinesisk Skik, befigrede hendes Silkedraperier og Kunstsager. Hun lod da alt det fjærne, som de havde rørt ved, og dernæst lod hun opføre en helt ny Bygning til Audienser: „For at Barbarerne kunde blive modtaget i deres egne hæslige Omgivelser“. Denne i moderne europæisk Stil opførte Cementbygning skæmmer nu „Den forbudte By“.

Siden mit Besøg i Peking er jo overmaade meget forandret i Kina: Det er blevet en Republik og Gæringen mellem gammelt og nyt er stor. Der hersker Borgerkrig i Landet, og „De Fremmedes“ Indflydelse er i høj Grad truet. Kina staar i „*Forvandlingens Tegn*“; det har søgt at tilegne sig meget af vor Civilisations „Goder“; — men Feltraabet er dog nu som altid: *Kina for Kineserne!*

BLOKADEBRYDERE BRINGER EFTERRET- NINGER FRA PORT ARTHUR.

En tidlig Morgen (28. August) gled jeg fra *Tientsin* ombord i en Damper ned ad *Peiho-Flodens* meget bugtede Løb. Vi mødte en Mængde Fladbaade og „Djunke“, som blev trukket op mod Strømmen af Mennesker eller Dyr, der asede fremad langs Bredderne, medens stundom en halvnøgen Knøs eller Dreng styrede Fartøjet og holdt det fri af Land. Vi gled forbi Landsbyer, opdyrket Land med Trægrupper, medens vi nød det smukke Vejr paa Skibsdækket.

Saa passerede vi de gammeldags *Taku-Porter* ved Flodmundingen og dampede videre over *Petschili-Bugten* mod *Tschifu (Chefoo)*, en vigtig Havneby i Provinsen Shantung og et yndet Bade- og Sommeropholdssted navnlig for Fremmede i Nordkina.

Vi stævnede ind paa *Tschifu-Bugten*, forbi to østrigske Krigsskibe, „*Aspern*“ og „*Elizabeth*“, og et kinesisk, „*Hai-yung*“, som laa der, foruden en Mængde Handelsskibe og kinesiske „*Djunke*“. Her var de i Læ for det store Hav bag Halvøer og Øer. Ankeret faldt, og snart var vi i Land (29. August).

Her overraskedes jeg ved Meddelelsen om, at der, efter Sigende, udkæmpedes et stort *Slag ved Ljaojang*. Havde Kuropatkin paa ny faaet Ordre til at tage imod Slag, eller havde den indtrædende Regn forhindret ham i at gaa tilbage i Tide?

Lidt efter lidt kom der Efterretning om, at Russerne til sidst var bleven slaaet og havde tiltraadt Tilbagetoget (3. September). Den 6. stod de bag *Schaho-Floden*, og den 7. havde de naaet *Mukden*, hvor de nu indtog „stærke Stillinger“.

De stadige Tilbagetog havde bevirket, at Tropperne har begyndt at tabe Tilliden til sig selv og til Hærledelsen.

I *Tschifu* var der fuldt op af Korrespondenter fra Alverdens Lande, som udsendte mer eller mindre „epokegørende“ Telegrammer om Forholdene i *Port Arthur*, fra hvilken Fæstning der af og til ad Snigveje kom Meddelelser. Her var der ydermere en Stab af Konsuler, Handelsfolk fra mange Nationer, ogsaa Japanere og Russere. Der udfoldede sig overhovedet et broget og nervøst Liv i Byen, hvor saa mange Mennesker var interesserede i Krigens Gang, hvor der spioneredes og kontrasponeredes.

Tschifu spillede særlig en stor Rolle som Centrum for den russiske Efterretningstjeneste, vedrørende *Port Arthur*, navnlig efter at Japanerne havde besat *Inkou*, hvorfra hidtil de fleste hemmelige Ekspeditioner — som oftest kun enkelte eller nogle faa Personer — var udgaaet. Med kinesiske Fartøjer var det ikke sjældent lykkedes dem at sejle ind i „*Duebugten*“ („*Pigeon Bay*“), lige Vest for Fæstningen.

Selvfølgelig havde de kinesiske Søfolk, som levede paa Kysterne ved *Port Arthur*, og som gik paa Fiskeri og Langfart, en vis Chance

for at skuffe Japanerne; de kunde dog i det mindste med rimelig Udsigt til at blive troet foregive at være i lovligt Ærinde, og hvad kunde Japanerne gøre dem andet end at forbyde dem at færdes der — hvis de blev truffet. Men opdagedes det, at der var Europæere om Bord, blev Sagen straks alvorlig. Disse maatte derfor skjules godt, da Japanerne havde lært ogsaa at passe paa de kinesiske „Djunke“.

Fra *Tschifu* var det stadig lykkedes for Russerne ved direkte Meddelelser at sætte sig i Forbindelse med General *Støssel*, Port Arthurs Forsvarer; men den meget strenge Blokade, som Japanerne opretholdt, gjorde denne Forbindelse yderst farefuld og vanskelig.

En af dem, der med Mod, Snarraadighed og Held gjorde den i Port Arthur indesluttede Styrke de største Tjenester med Hensyn til Tilvejebringelse af Forbindelse med Omverdenen var Danskeren, Lodskaptajn *Rønberg*¹⁾. Allerede efter det første Angreb paa Fæstningen, som fandt Sted Natten mellem den 8. og 9. Februar 1904, bragte han en Del Handelsdampere i Sikkerhed i neutrale Havne. Senere blev han knyttet til Fæstningens Forsvar og foretog natlige Blokadebrud for at bringe og igen modtage Meddelelser. Kun 6 Gange — af ialt 17 — mislykkedes Forsøgene, der som Regel blev foretaget i Torpedobaade og om Natten; thi, som han siger: „inden Solopgang maatte jeg atter være tilbage fra Fredens Kyst og ved Ufredens“.

Disse eventyrlige Ture gik over Petchili-Bugten til Kysten omkring *Tschifu*. Men netop i den Tid, jeg befandt mig her, var det, at *Rønbergs* Forsøg glippede; men de blev senere gennemført med Held. Hans sidste Blokadebrud fandt Sted i aaben Sejlbåd i en forrygende Snestorm midt i Oktober Maaned.

I *Tschifu* havde jeg den Glæde at træffe en Del unge og elskværdige Landsmænd, som var ansat ved „Store Nordiske“s Telegraf-tjeneste: *D'Hrr. Frikke, Flemmer* og *Volkersen*, og her i deres Kreds mødte jeg ogsaa Ingeniør *H. C. Schiern*, den kinesiske Telegraf-tjenestes høje Embedsmand, som f. T. havde Ophold her. Han boede paa „*Beach Hotel*“, hvor de danske Telegrafister spiste, og hvor ogsaa jeg tog ind. Vi havde et for mig frugtbringende og til-lige muntert Samvær.

Schierns Virksomhed i kinesisk Tjeneste i Østen havde sat dybe Spor. Han havde anlagt Telegraflinier i Korea, Mantschuriet, gennem Mongoliet o. s. v., og havde i det hele taget været med at knytte Østen og Vesten sammen gennem et Net af Telegraflinier. Han var en helstøbt Personlighed, en stor Dygtighed paa sit Omraade, en energisk og modig Mand, som overalt havde forstaaet at indgyde Respekt, og som paa en fortræffelig Maade forstod at om-gaaas de Indfødte, høje og lave (jvfr. Side 137 o. flg.).

Med ham lagde jeg Planen til en Udflugt, som jeg i al Stilhed foretog til *Miautau Øerne*, en Gruppe, der ligger mellem Kinakysten

¹⁾ Lodskaptajn *Rønberg*: „Episoder fra Port Arthurs Belejring“ (København 1906.)

og Liaotung Halvøen, og hvorfra der ikke sjældent havde været og maaske var Forbindelse med Port Arthur ved Hjælp af kinesiske „Djunkte“.

Den nordligste af Øerne var fjernet 18 Kvartmil fra *Kap Liaotshan*, Syd for *Port Arthur*. Øernes Befolkning bestod næsten udelukkende af dristige og i deres Færd ikke nøjeregnende Fiskere, hvis Renommé paa Kinakysten ikke var det bedste. Med deres Baade gik de paa Fiskeri, og med deres større Fartøjer, Djunkene, tog de Fragter rundt om paa Kysterne. De var vel kendt med alle Smuthuller paa disse, baade i Nord og Syd, og de tjente under Krigen mange Penge og lod sig bruge baade af Russere og Japanere.

Schiern havde faaet at vide, at en Damper, som havde været bestemt til Port Arthur, var gaaet paa Grund paa et Skær nogle Kvartmil Vest for en af de nordligste af Miautau-Øerne, og at der i al Hemmelighed skulde afsendes et Skib for at bjerge, hvad man kunde af Ladningen. Han skaffede mig Tilladelse til at gaa med, da jeg meget gerne vilde nærme mig Port Arthur, maaske faa Lejlighed til at høre noget nyt derfra.

Som en Tyv om Natten sneg jeg mig om Bord i Skibet for at ingen skulde opdage, at jeg rejste; thi omgiven af Spioner havde jeg — som alle, der kom fra Mantschuriet — været baade i Tientsin og nu atter her.

Det nyttede ikke at lægge Skjul paa, hvorfra man kom; det vidstes kun altfor godt. Det vilde derfor kun øge Mistanken til, at man havde Hensigter, som ikke taalte at omtales; men det gjaldt blot om for enhver Pris ikke at give sig Blottelser over for de allestedsnærværende Japanere, som man snart opdagede tæt ved sig i Skjul af en Busk, neden for Havegærdet, hvor man sad og talte med en venligsindet Person, i Skyggen langs Muren, som man passerede, ved Havnen blandt Kulierne, som tog Vare paa ens Sager, ved Indgangen til Posthuset, hvor man bragte sine Breve, i Butiken, hvor de lyttede til, hvad man sagde o. s. v., o. s. v.

Vi sendte vor Bagage og den nødvendige Proviant, som ikke maatte undværes, hvis man kom til at ligge i Baad med nogle Kulier, forud til Landingspladsen, og noget senere indfandt vi — et Par af Skibets Officerer og endnu en Person, der var interesseret i Foretægendet — os sammesteds; men heller ikke i dette Øjeblik var vi uden Opsyn — et mig velkendt, japansk Ansigt gled i Halvmørket forbi os, idet vi gik i Baaden.

Damperen lettede, og vi stod ud af Bugten nordpaa. Ikke længe efter, at vi havde forladt Rheden, saas fra Skibets Kommandobro, hvor vi havde taget Plads i det dejlige Vejr, Glimt i Horisonten, som kunde det være fjerne Lyn. „Det er Lyskastere fra Japanernes Skibe“, bemærkede en med Forholdene vel kendt Mand. „De passer nok godt paa i Aften,“ lød det fra anden Side.

Vi stævned, stadig med god Fart, videre. Glimtene i Horisonten tiltog, og vi saa nu lidt efter lidt ganske tydeligt Straalebundter

fra Lyskastere jage rundt til alle Sider, idet de af og til svingede op i Luften, dog naaede de ikke saa langt som til os. Det var meget stille Vejr; Duggen faldt og bredte sit klamme Slør over alt, men det var varmt, og vi holdt os længe vaagne for at spejde og lytte; thi de japanske Torpedobaade kunde ventes pludselig at komme paa Siden. De gik altid uden Lanterner og kom over en i et Nu for at overhale Skibet, — saaledes som det var sket saa ofte i denne Tid. Af og til syntes vi at skelne fjerne hule Drøn; var det Vandet, som slog for Bougen? eller skulde det være Skydningen fra Port Arthur? Det sidste var det sandsynligste.

Heldigvis blev vi ikke overhalet; Natten gik, og efter en kort Hvile var jeg tidlig paa Færde. Det viste sig, at vort Skib kunde løbe lige hen til den strandede Damper, og Udlosningen fra samme begyndte straks.

Imidlertid foretoges i Baad et Besøg paa en nærliggende Ø, hvor vi landede ved et Fiskerleje, hvis Beboere saa paa os med spørgende Miner, naar vi kom i deres Nærhed, men de stimlede ikke sammen om os. En af vort Følge, som ikke var her første Gang, og som havde Ærinde her, fandt snart nogle Folk, som kunde give Meddelelser; der havde nemlig nys været Forbindelse med Port Arthur. Disse Oplysninger, i Forbindelse med hvad der ad anden Vej i Tschifu kunde erfares, gav et interessant Billede af, hvad der foregik i den indesluttede Fæstning.

Om Aftenen, den 1. September, forlod Damperen efter fuldført Hverv atter Miautau-Øerne, og tidlig næste Morgen var vi tilbage i Tschifu.

Fra Havet Nord for Miautau-Øerne havde vi set Glimt om Aftenen paa Bjergryggen *Liaoteschan*, der dækkede Port Arthur mod Syd. I Farvandet her udfør laa, sagdes der, den lange Række af japanske Blokadeskibe.

Det var her fra dette Farvand, at Japanerne ved et af de første Angreb paa Port Arthur havde skudt ind i Byen med deres store Skibskanoner uden at være udsat for at faa Svar paa Tiltale. Jeg mindedes i den Anledning en Samtale, jeg tidligere havde haft med en russisk Officer herom, en Aften i Hovedkvarteret i Tasitschao efter Middagen. Vi havde rejst os fra Bordet og samtalede i smaa Grupper, rygende vore Cigaretter. En lille General gik fra Gruppe til Gruppe og hilste paa Officererne. Han kom ogsaa til vor. Jeg blev forestillet for ham, og vi kom i en længere Samtale om Befæstningsanlægene foran Tasitschao. Siden berørte jeg løseligt Port Arthur og fik Lejlighed til at spørge, hvorledes det forholdt sig med den Omstændighed, at Japanerne ved de første Angreb i Læ af et Fjeld havde ligget og skudt ind i Byen ved indirekte Skydning. Generalen sagde straks: „Det forholder sig ganske rigtigt. Japanerne tog med deres Skibe Stilling udenfor Sydspidsen af *Liaoteschan-Halvøen*, hvor de var dækket af *Liaoteschan-Bjergene*, og herfra kunde de med deres langtrækkende Skyts naa „Port Arthur“.

Jeg tillod mig en Bemærkning om det forunderlige i, at Russerne ved denne ny anlagte Fæstning ikke havde taget Hensyn hertil og søgt at forhindre, at saadant kunde ske. Generalen svarede: „Port Arthurs Befæstningsanlæg var ikke helt færdige. Vi manglede endnu Batterianlæg netop paa Højderne længst mod Syd“ — og han tilføjede: „Jeg kender det hele, Port Arthur er til Trods for denne Mangel en stærk Fæstning“.

Denne Samtale fandt Sted i Slutningen af Juli Maaned, og Port Arthur holdt sig som bekendt endnu med Glans Aaret ud.

Senere fik jeg i Tschifu Forbindelse med Personer, som havde været i den belejrede Fæstning og Bekræftelse paa, at Russerne med de største Anstrengelser og overvindende uhyre Vanskeligheder i Løbet af Sommeren havde bygget Batterier dér.

Den 10. August havde, som bekendt, den russiske Flaade gjort et Udbrudsforsøg fra Port Arthur. Det kom til et voldsomt Søslag, som endte med, at den store Flaade blev komplet ødelagt. En Del af Skibene maatte vende tilbage til Port Arthur, medens andre søgte ind paa neutrale Omraader, hvor de blev afvæbnet paa forskellige Steder. Saaledes søgte Torpedobaaden „*Retschitelni*“, hvis Chef var Løjtnant *Rostchakovski*, ind til Tschifu; men Japanerne brød Neutraliteten, idet et af deres Skibe, den 12. Aug., løb ind i Havnen og bemægtigede sig Torpedobaaden uden at det kinesiske Krigsskib „*Hai-yung*“, som laa i Havnen, gjorde noget for at forhindre at den blev bortført. Løjtnant Rostchakovski satte sig personlig til Modværge og gik løs paa den japanske Chef, da denne med en bevæbnet Styrke kom om Bord. Det endte med, at den russiske Søofficer tumlede i Vandet, og medens han laa der, blev der skudt paa ham, og han saaredes. Han blev dog reddet i Land, og da jeg kom til Tschifu traf jeg ham paa „Beach Hotel“. Han var nu i god Bedring.

I Tschifu boede en Mængde Japanere, der selvfølgelig alle som én var beredt til at gøre deres Yderste for at hjælpe deres Landsmænd. Deres Holdning og Opførsel var bleven ligefrem overmodig og udfordrende. De havde, beruset af de stadige Sejrsmeddelelser, faaet en fast Tro paa deres Armeers Uovervindelighed, og de nærede den Anskuelse, at Port Arthur maatte falde med det allerførste. Allerede havde de, Mand og Mand imellem, indsamlet Penge for at kunne fejre en stor Fest, naar dette skete. Da vilde Lygterne straks komme frem og Gaderne myldre af glade Japanere og Japanerinder. I August Maaned mente de, at nu var Øjeblikket kommet. De vidste at en Storm — en, som de troede, afgørende Storm — skulde finde Sted, og de ventede i glad Spænding; men da kom Meddelelsen om et atter tilbageslaaet, voldsomt Angreb — og de trak sig skuffet tilbage til deres Boliger, for at vente til næste Gang.

Efter telegrafisk at have konfereret med „Berlingske Tidende“, bestemte jeg mig til at gaa hjem over Nordamerika, navnlig fordi jeg paa den Rute vilde komme til at berøre *Japan* og saaledes faa

Lejlighed til at gøre mig — om end kun flygtigt — bekendt med Stemningen og Tilstanden dér.

Den 17. September naaede jeg *Shanghai*, hvor jeg saa det russiske Krigsskib „*Askold*“ med sine fem Skorstene og sit sorte, nu reparerede, Skrog ligge desarmeret, og hvor jeg, takket være Direktør ved Store Nordiske, *Ivan Berners*, overmaade elskværdige Indbydelse og Ledsagelse paa en Dag fik et Indtryk af saavel den kinesiske By som Europæernes Settlements. Saa gik jeg om Formiddagen den 19. September om Bord i en lille Dampers, som skulde bringe os om Bord i „China“, der laa ude ved Barren. Jeg glædede mig over at se Dannebrog's Splitflag vaje fra det østasiatiske Selskabs smukke Bygning som og paa det Store Nordiske Telegraf-selskabs to Dampere i Flodlejet.

„China“ lettede, og vi stod over mod Japan.

EN DANSK FOREGANGSMAND I ØSTEN

Hans Christian Schiern, der blev Overingeniør ved den kinesiske Statstelegraftjeneste, var en Mand lidt under Middelhøjde, stærkt bygget og bredskuldret, med en determineret, og altid korrekt Optræden. Han var dertil en i høj Grad praktisk begavet Mand, der blev en fremragende Telegrafingeniør. Hans store Retsindighed og modige Optræden i mange vanskelige Øjeblikke, hvor han var eneste Europæer mellem Kinesere, Mantschurer eller Koreanere, gjorde ham højt agtet, saavel af hans Overordnede som af de Indfødte, han fik at gøre med. Han vandt sig derhos Venner, hvem hans Trofasthed, Finfølelse, Mandighed og aldrig svigtende Hjælp-somhed bandt til ham for Livet. Han blev en loyal og meget dygtig Tjener i det fremmede Land, hvis Kultur og Folk han til fulde lærte at forstaa, og hvis Sprog han talte — foruden Verdenssprogene og Russisk. Stilfærdig og uden Brask og Bram repræsenterede han det bedste hos vort Folk ude i det Fremmede. Han skabte sig selv sin Position, og han var et smukt Eksempel paa, hvad Energi og Villie, forenet med Indsigt og praktisk Dygtighed, kan bringe ud af en Mand.

Efter Solnedgang sad Schiern og jeg ofte i Tschifu paa Hotellets Veranda uden for vore Værelser og nød Køligheden, idet vi saa ud over Bugten med de mange Skibe, som laa opankrede, og mellem hvilke enkelte kinesiske Fartøjer smuttede bort i Halvmørket — hvorhen? Vi talte om, hvad der i Øjeblikket foregik i Østen; vi lagde nu Planer til den Udflugt, jeg i al Stilhed foretog til *Miautau-Øerne*. Men vore Samtaler drejede sig ogsaa om dem derhjemme — og vi fandt hinanden. Lidt efter lidt fortalte Schiern mig om sit Livs Oplevelser — om Barndomshjemmet og om hvordan han kom ud til Østen. Jeg nedskrev i min Dagbog Hovedindholdet af hans Fortællinger, og det i Forbindelse med Breve, han i sin Tid havde skrevet hjem til Familien, og som er opbevaret, danner Grund-

laget for hvad jeg her har at meddele. Hans egne Dagbøger og Breve gik desværre tabt under Bokseroprøret i Aaret 1900, idet de blev ødelagt af de Allieredes Soldater i Peking.

Schiern var født d. 30. Septbr. 1853 paa Kronborg Teglgaard ved Helsingør, opdroges til Landvæsenet og kom siden til at aftjene sin Værnepligt ved Ingeniørregimentet, hvilket blev hans Skæbne. Han avancerede der til værnepligtig Secondløjtnant og gjorde Tjeneste som saadan i nogle Aar; men hans Hu stod til at komme ud i Verden og prøve sine Kræfter. Han vendte da sine Øjne mod Østen, hvor „Det Store Nordiske Telegrafelskab“ havde Brug for praktiske og energiske Folk:

„Jeg havde Lyst og Villie og lod ingen Sten ligge urørt — dette i Forbindelse med lidt Kundskab i at omgaas Mennesker i Almindelighed og fremfor Alt, at jeg var en gammel Pioner, bragte mig herud: „*in the far East*“.“

Som Elektriker sejlede han en Gang i 1884 om Bord i Selskabets Kabeldamper til Kina. Netop paa det Tidspunkt var Spørgsmaalet om Anlæg af Telegrafledninger oppe inden for den kinesiske Stats-tjeneste, og der var god Brug for unge Mænd af Faget. Løjtnant Schiern traadte da, allerede 9 Maaneder efter sin Ansættelse i „Store Nordiske“, over i kinesisk Statstjeneste i god Forstaaelse med Selskabet, som jo iøvrigt var stærkt interesseret i, at Kina fik Telegraflandlinier, da derved Trafiken paa Selskabets Kabler antagelig vilde blive forøget.

Korea sættes i Telegrafforbindelse med Omverdenen.

Det varede ikke længe, forinden Schiern fik en stor og vigtig Opgave. Han befandt sig i Byen *Tientsin* i Juni Maaned 1885; da han en Dag kom hjem fra en Ridetur, laa der Telegram til ham med Ordre til øjeblikkelig at afgaa for at bygge Telegraflinier i *Korea*. Med Damper afrejste han til Tschifu, hvor han gik om Bord i et kinesisk Krigsskib sammen med nogle Mandariner og en Tolk. Skibet førte dem til Koreas Vestkyst, hvor de landede i *Chemulpo*, Hovedstaden *Séul's* Havnestad, som laa prægtigt, omgivet af høje skovbevoksede Fjelde.

Schiern afrejste straks over Land til Séul, hvor han modtoges paa det bedste af den koreanske Udenrigsminister, Hr. v. *Möllendorff*, en Europæer, samt dennes Frue.

„Byen tæller vistnok over en Million Indvaanere, heraf kun meget faa Europæere, der alle hører til de forskellige Landes Legationer; den er meget stor i Udstrækning, over en dansk Mil i Diameter og paa alle Sider omgivet af en høj Mur. Der findes i Byen flere høje skovbevoksede Bjerge; jeg var oppe paa det højeste (2000 Fod) — — hvorfra en henrivende Udsigt til alle Sider. Ude i Horisonten saas kun Bjerge og atter Bjerge, næsten alle skovbevoksede. — — Luften er let og behagelig.“

Schiern gik straks i Gang med Arbejdet; først skulde han foretage en Rekognoscering fra Séul i N. V. op mod Grænsen til Mantshuriet — 70 danske Mil; dernæst paalaa det ham at bygge en *Telegraflinie mellem Chemulpo og Séul*, for at Hovedstaden kunde

blive *sat i Forbindelse med Sø-Telegrafkablerne*. — For dem, der har set, med hvilken Sikkerhed og Il vort danske militære Telegrafkompagni kan udføre et Feltanlæg — bogstavelig talt „i Løb“ —, vil det ikke forbause, at den tidligere Ingeniørløjtnant tog fat med Fynd og Klem. Hans Udholdenhed og Villiekraft stod ham bi, og han klarede Arbejderne sikkert og hurtigt.

„Linien maa snart føres over meget høje Bjerge og snart over Dale, bevoksede med Ris; da denne Sædart kun kan trives i Vand, saa har man nok deraf at soppe i — — Det har skam været anstrengende Arbejde, og det er fra min Side blevet forceret til det yderste — —, men man kan vænne sig hertil som til saa meget andet her i Livet; i alle Tilfælde giver det stærke Benmuskler“.

Den Hurtighed, hvormed Arbejdet blev fuldført, vakte ikke ringe Forbavselse i Séul og Chemulpo. Paa sidstnævnte Sted tilbragte Schiern Nytaarsaften blandt de faa Europæere efter vel tilendebragt Hverv. Japanerne, som boede her, havde til Nytaarsdag pyntet Byen med Flag og Grønt.

„Ud for hvert lille Hus var der plantet et Par Fyrretræer og Flag; uden at være Kristne sætter de dog stor Pris paa vore Helligdage“.

Togtet til Korea endte med, at den øverste kinesiske Mandarin gav en stor „Dinner“ i Anledning af Telegrafliniens Aabning. Alle Legationernes Medlemmer var inviteret, og Schiern modtog en vel fortjent Hyldest.

Bygning af Telegraflinier i Mantschuriet.

Den 26. Marts 1886 ankom Schiern igen til *Tschifu* om Bord i en kinesisk Orlogsmænd, og allerede otte Dage efter afrejste han i Følge telegrafisk Ordre til *Mantschuriet*, hvor der ventede ham den nye store Opgave: at *knytte Kina telegrafisk, over Land til Rusland*. Han landede i *Newchwang*, inderst i *Petschili-Bugten*, hvor han i nogen Tid opholdt sig hos en dansk Familie, *Henckendorff*, hvor han levede „meget fornøjeligt“, indtil den kinesiske Arbejdsstab ankom — saa gik det nordpaa. Danskeren *Bohr*, der var „Chief Superintendent“ for „The Imperial Chinese Telegraph“, var ankommen og rejste forud for at ordne forskellige Forhold.

„Jeg skylder ham mere end nogen anden, at jeg i Øjeblikket er til Tjeneste hos Kineserne“.

Den 21. Juni 1886 ankom Schiern til *Kirin* i den nordlige Del af *Mantschuriet* efter Ugers anstrengende Arbejde med at etablere en Telegraflinie dertil fra *Mukden*, der siden blev saa bekendt under den russisk-japanske Krig.

„Jeg har hele Tiden befundet mig vel — om end mange Gange voldsom træt ved det forcerede Arbejde — det var navnlig i Begyndelsen, indtil jeg fik mig trænet til at udholde Strabadserne. Linien, der er 250 miles lang, gaar hele Tiden igennem et meget naturskønt Land, der afveksler med skovklædte Bjerge og Sletter, gennemskaarne af mange Floder. *Kirin*, den gamle Tartar-By, ligger ved den brede og dybe *Sungari-Flod*. Den er ikke, som de fleste øvrige kinesiske Byer, omgivet af en Mur med Taarne. Befolkningen heroppe ligner ikke meget Kineserne fra de sydlige Provinser, skønt klædte som disse med den nationale Haarpisk; de har mere Mongolernes Ansigtstræk.

Jeg antager at forblive her i Kirin en Uges Tid, gaar saa til at etablere en Linie til *Ningula* og videre mod Øst og Syd“.

I de følgende Aar, fra 1886, byggede Schiern nu Telegraflinier, som sattes i Forbindelse med Søkablet ved *Vladivostok* og med Russernes Linier i Sibirien, ofte under store Vanskeligheder, gennem skovbevoksede Bjergegne, over Moradser og Sumpe. I hans Breve hedder det:

„Det kommer mig tilgode nu, at jeg i mine yngre Dage har været vant til at tage fat og udholde anstrængende Arbejder“. (1—11—86).

Men stundom føler han Ensomhedens Tryk:

„Det Liv, jeg fører mellem Kineserne, er som Englænderne siger „*so very lonely*“. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa det behagelige og gode i at have sit eget Hjem. — Dog kan det have lange Udsigter dermed“. (3—1—87).

Men vende hjem tænkte han dog ikke paa. Han vilde ikke blive en „Hjemmefødning“.

„Det er dog først ved rigtig for Alvor at være henvist til kun at stole paa sig selv, at ens Energi og slumrende Kraft vækkes“. (15—3—1887).

Paa disse Egenskaber skortede det sandelig ikke Schiern — tværtimod.

Paa sine Rejser oplevede han jo adskilligt ud over det dagligdags. Den 19. August 1887 Kl. 2 Efterm. fandt saaledes en *total Solformørkelse* Sted. Schiern skriver:

„Jeg opholdt mig dengang i et mongolsk Hus for at tage „Tiffin“, jeg havde ingen Anelse om, at en Solformørkelse vilde indtræffe, men blev opmærksom derpaa ved de stærke Slagskygger fra alle Genstande. Jeg fik hurtigt min engelske Almanak op, og nøjagtigt til den Tid, den totale Formørkelse var beregnet, indtraf den. Maanen dækkede da Solen som en aldeles sort Skive, med lidt Sollys udover sin Rand. Den totale Formørkelse varede omtrent 2½, Minut, og i den Tid var de fleste Stjerner synlige — alle Omgivelser tog sig ud som i Morgendæmringen. Hvor henrivende det var, da den første lille Solstraale skinnede igennem og hurtigt bragte Liv i Alt igen!

Kineserne, der jo er meget overtroiske, mente, at noget forfærdeligt maatte ske paa den Dag; dog det hjalp, da jeg lod min Tolk oversætte fra Almanakken om Solformørkelsen; men de kunde vist vanskelig forstaa, at *the foreign devils* kunde beregne det saa nøjagtigt“. —

Enkelte Gange gik han i Tjenesteanliggender over den russiske Grænse og levede da muntert med russiske Officerer. — Om Sommeren gik Rejserne til Hest, let og fornøjeligt, men om Vinteren var det ofte drøje Ture, han havde. Den 14. Juni 1888 skriver han saaledes:

„Man faar først rigtig Idé om Kuldens Gennemtrængen, naar man som jeg i sidste Vinter i længere Tid er henvist til at sidde paa Hesteryg fra den tidlige Morgen til sildig Aften — med Blæsten lige imod, den bidende Nordenvind, som stryger herved fra Sibiriens Ismarker. — Dog, det betyder jo intet, naar bare Humøret er godt og Hjertet varmt — paa slige Dele fattes ikke her“. —

Schiern følte sig efterhaanden hjemme blandt Kineserne; hvorom han skrev til en af sine Søstre:

„Jeg er kommen til at se paa meget — om jeg saa maa sige igennem kinesiske Brillen. Dog maa Du ikke tro, at jeg saadan helt i Sindet, om end i

Skindet, er bleven en Asiat. Hvis Du engang kunde staa skjult og betragte en Kineser-Dinner, hvor jeg var Deltager — for Du véd jo, at det ikke er tilladt „ladies“ officielt at komme i Mændenes Selskab — Du vilde da blive forbavset. Og hvis jeg var i kinesisk Dragt, tror jeg næppe, at Du i Retning af det ceremonielle kunde opdage nogen kendelig Forskel paa en Indfødt og mig. Det vilde ligefrem glæde Dig at se mig benytte Spisepinde — jeg bruger dem næsten ligesaa let som Kniv og Gaffel. — Som jeg vist har omtalt tidligere, fører jeg en meget maadeholden Tilværelse. — Det er kun, naar jeg kommer ud i Selskab hos de Indfødte, at jeg slaar Gækken løs. Ikke faa af Mandarinerne her har opholdt sig paa Russergrænsen og der lært at drikke „Ildvand“, saa det var en rigtig Spas for dem, da jeg kom hertil, at faa mig med til deres „parties“, hvor vi i Forening kunde hengive os til Bacchi-Glæder. Nu tror jeg nok, at jeg har gjort dem kede deraf; de har lidt saa mange Nederlag — eller med andre Ord, er for ofte bleven drukne paa Pelsen — saa nu for Tiden er de saa temmelig trætte af at forcere til megen Drikken. For os Europæere er den kinesiske Vin temmelig let. Den svarer omtrent til vort Bajerskøl, baade i Kulør og Smag“. —

Særlig ensom føler han sig, naar han véd, at de store Højtider fejres hjemme.

Kirin, 8. Jan. 1890.

„Jeg kan just ikke paastaa, at min Jul og Nytaar var meget glædelig for mig; der var ingen Forskel paa dem og Søgnedage. Det gaar her i den samme Lirum Larum. Saadanne Højtider er altid værst at komme over, naar man er alene.“

Til Gengæld glæder han sig naar det er Sommer. Den 8. April 1890 hedder det saaledes:

„Nu kommer den dejlige Tid, hvor hele Naturen viser sig i den prægtigste Dragt. Ja, vi kan have det henrivende skønt herude“.

Men i Glæden kommer en Dissonans:

„Netop nu hører jeg Hornsignaler her i General-Gouvernementets Yamen: det er Røvere, som kommer her, fra Fængslet, paa Vej til Retterstedet, som ligger lidt uden for Byen, 14 Røvere for idag. Saadan gaar det løs her et Par Gange om Maaneden. Tænkengang, i de nu snart forløbne 4 Aar, siden jeg kom her til Mantschuriet, er der her i Kirin alene bleven henrettet gennemsnitlig 500 Røvere om Aaret, et forsvarligt Antal, ikke sandt?“

I Kirin boede Schiern om Vinteren i Telegrafstationen, i et indskrænket, men godt Rum. Vicekongen paa Stedet, *Shi*, som fulgte hans Virksomheds hurtige Fremgang, ængstedes noget ved den Kraft og Paagaahed, hvormed Schiern drev Sagen igennem, idet Vicekongen kendte Befolkningens Animositet mod alt nyt, hvilket let kunde fremkalde Optøjer; han telegraferede herom til Schierns Foresatte, Direktøren for Telegrafvæsenet, *Sheng-Tayen*. Men denne, som havde lært Schiern at kende, og som vidste, at han fuldt ud kunde stole paa, at denne ikke overskred Grænserne for fast Optræden, svarede telegrafisk tilbage, at Vicekongen ikke behøvede at være bange. Ydermere sendte *Sheng-Tayen* Schiern Indholdet af de to Telegrammer, som var udvekslede — et Vidnesbyrd, der gjorde dem begge Ære. Følgen blev, at Vicekongen meget snart fik et helt andet Syn paa Schiern, hvem han siden viste stor Venlighed og Agtelse, saa de blev de bedste Venner. Schiern blev en ugentlig Gæst hos Vicekongen, og denne skænkede ham bl. a. en stor og dygtig Hest. Og da Vicekongen skulde rejse, og det foregik under stort Ceremoniel med Tropper, som paraderede o. s. v., fulgte Schiern

ham efter Opfordring paa Vej, siddende i sin Bærestol som alle de andre andre Dignitarer.

Saa kom der pludselig en Afbrydelse af den sædvanlige Ro — den 13. Maj 1890 blev Kirin hærget af en frygtelig Ildebrand, ved hvilken Lejlighed Telegrafstationen, Guvernørens Yamen og en Femtedel af Byen blev lagt i Ruiner. Schiern skriver:

„En forfærdelig Dag! — Det Syn, som viste sig udenfor Yamen langs med Floden, var skrækeligt. Luften var fyldt med Røg, og Heden uudholdelig; store Stykker af brændende Tømmer regnede ned overalt — Tusinder af Flygtninge — — maatte lade deres Sager brænde lige for deres Øjne uden at være i Stand til at frelse det mindste. Langs hele Flodbredden var fortøjet store Tømmerflaader, som efterhaanden blev fyldt med Folk og Gods — ogsaa disse kom i Brand, og alle Folk, baade store og smaa, maatte springe i Vandet for at frelse deres Liv. Jeg kom ombord paa en Baad og stod over til den modsatte Flodbred, hvor vi forblev liggende den Aften og Nat. — —

16 Mennesker omkom under Branden, 2600 Familier siges at være husvilde. Den samlede Skade kan man anslaa til 6 à 8 Millioner Kr.; men da det for det meste var de velhavende, som det gik ud over, saa er Nøden ikke saa stor“.

Til Schierns Arbejder som Telegrafingeniør kommer (1890 og 1891) andre Opgaver: Han foretager *Flodopmaalinger* bl. a. paa *Sungari-Floden* og paa Grænsen af Østsibirien og støder paa Flodrøvere under Arbejdet:

„Jeg sover med Riflen under Hovedpuden, og altid, naar vi gaar i Land, maa vi være godt bevæbnede og holde god Vagt. Ja Røver-Uvæsenet heroppe er en stor Pestilence for Landet“.

Paa Rejsen skulde han desuden:

„udpege passende Steder til Anlæg af Forter m. m. til Forsvar af Mantshuriet“.

Midt i Vinteren 1892—93 foretager han en Rejse paa 155 danske Mil mod Nord for at etablere en Forbindelse mellem kinesiske og russiske Telegrafanlæg. Rejsen foregaar i overdækkede Slæder, indvendig beklædte med Skind:

„Alt ialt haaber jeg at faa det temmelig hyggeligt i min lille Hule, om jeg maa kalde den saaledes. — Hermed nogle faa Anordninger for Rejsen: Ikke en Draabe Spiritus at blive konsumeret, én Cigar daglig, at blive nydt efter Aftensmaaltidet, „*last but not least*“, ikke Spor af Vand at komme i Berøring med Ansigt eller Hænder, saafremt det kan blive undgaaet. Ved daglig Vaskning er man uhyre udsat for at blive angrebet af den bidende Frost“. —

Lige til 1893 færdedes Schiern paa Liniebygning, Eftersyn af de etablerede Linier o. s. v. i disse nordlige Egne op til *Amur-Floden* og *Sungari-Floden*, og det lykkedes ham, som sagt, ved sit Arbejde at *forbinde det kinesiske og russiske Telegrafnet*. Af og til kunde han gøre Rejser til Steder, hvor der boede Europæere under hjemlige Forhold, saaledes i *Newchwang*. Det at tilbringe nogle Dage eller maaske Uger i Familier, hvor der var Kvinder og Børn, eller hvor Livet levedes under engelske Former, var for ham en stor Glæde, og hans Breve vidner om, hvor ofte han savnede Familieliv, og hvor ofte hans Tanker drog til Hjemmet — men Pligten kaldte ham snart atter til Arbejde — en stor Opgave var at løse.

*Rekognoscering af Telegraflinien gennem Mongoliet
og Gobi Ørkenen.*

I gamle Dage førtes ad to store Karavaneveje Varer fra „det midterste Kejserdømme“ (5: Kina) til russisk Omraade. Den ene kom fra Mantschuriet, den anden og vigtigste — den saakaldte „Té-Vej“ — gik gennem *Mongoliet* fra *Kalgan* Nord for *Peking* og endte i *Kiakta*, Syd for *Baikalsøen*. Den sibiriske Bane berøvede den førstnævnte, ældgamle Karavanevej sin Betydning; men endnu var der en meget betydelig Trafik paa „Té-Vejen“ gennem *Gobi-Ørkenen*. Langs denne Rute skulde der nu af den kinesiske Regering bygges en Telegraflinie, hvorved der kunde opnaas Forbindelse mellem Kina og Sibirien uden om de ofte urolige Egne i Mantschuriet, og *Schiern* fik da den Opgave at rekognoscere denne Linie.

I August Maaned 1893 rejste han med Damper op ad *Amurfloden*, „en i Sandhed prægtig Tur gennem det vilde, bjergfulde, skovbeklædte Land“, derpaa videre mod Vest i „*Tarantas*“, forspændt med 3 Heste, saa i Damper over *Bajkalsøen* til *Irkutsk*, hvorfra han straks gik sydpaa til *Kiakta* paa den russisk-mongolske Grænse, hvor der boede Russere og kinesiske Købmænd. Byen var Midtpunktet for Tehandelen mellem Rusland og Kina gennem *Mongoliet*. Under Ridtet videre sydpaa blev han og hans Ledsagere overraskede af yderst voldsomme Snestorme i Bjergene; men de mongolske Førere fandt dog frem, og tilsidst naaede man ned i *Tola-Dalen* til Byen *Urga*, hvorfra *Ørkenrejsen* skulde tiltrædes, og hvor der i forskellige, adskilte Kvarterer boede Russere, Kinesere og Mongoler — ialt ca. 40,000 Mennesker, varierende stærkt, særlig paa Grund af Mongolernes nomadiserende Tilbøjeligheder. I Dag var de maaske til Stede i Byen og i Morgen var de borte, medbringende Telte, Gods og Husdyr. Byen var rundt om omgivet af høje Bjerge, mod Syd laa en stor Skov: „*Lamaernes hellige Lund*“, og i selve *Urga* var et stort *Lamatempel*, og her boede — iøvrigt i en temmelig nymodens Bolig — *Hutukta* eller *Bugda*, Mongolernes øverste Lama. Denne æredes som en Guddom, i Lighed med *Dalai Lama* i *Lhasa* (*Tibet*), som iøvrigt nogle Aar senere en Tid søgte Tilflugt hos sin guddommelige Kollega i *Urga*. Denne sidste havde, da *Schiern* besøgte Stedet, ingen udøvende Magt over Befolkningen, men saa meget større moralsk Indflydelse. Den civile Regering udøvedes af to Vicekonger, en mongolsk Prins og en fra *Peking* udsendt Mandarin, hvilken sidste især holdt et vaagent Øje med, at den hellige Mand ikke blandede sig i Regeringssager. Det synes som om *Bugda*, der var en ung Mand, i Modsætning til *Dalai Lama*, havde forstaaet at modernisere sin Optræden. Han sagdes at beskæftige sig med Fotografering, han gik paa Jagt og mente endog at interessere sig for Cykle-Sport. Han bar altid et Gevær, thi det forlød, at han efterstræbtes af en ond kvindelig Aand, som søgte at bedaare ham. For at komme i Forbindelse med ham tog hun sig stundom et Dyrs Skikkelse paa — som oftest var det en vild Okses. Naar *Bugda* saa dette Dyr komme, greb han til Geværet for at dræbe

Dyret; men den onde Aand forlod da ilsomt sin dødelige Ham — og Bugda stod tilbage med Geværet i Haand — udsat for nye Angreb.

Iøvrigt sagdes det i Krogene, at Bugda slet ikke var nogen Hader af Kvinder. Han havde nemlig mindst to saadanne, men vistnok flere, med hvilke han levede sammen i al Hemmelighed. „Men“, sagde Lama'erne: „naar alt kommer til alt, er han jo en Gud, og han véd bedre end vi, hvad han har at gøre. Og det vedkommer ingen“. Lama'erne gjorde ligesom deres Gud. Skønt Cølibat var en Forpligtelse for dem, havde de fleste dog en Kvinde til: „at passe deres Hjord“ og Lama'ernes Sønner gik under Benævnelse af „Nevøer“ — ligesom de katolske Prælaters i gamle Dage.

Schiern tøvede ikke længe i Urga, før Ørkenrejsen begyndte. Fra den russiske Grænse i Nord ved *Kiakta* til *Kalgan* i Syd fik den en Længde af over 200 danske Mil. —

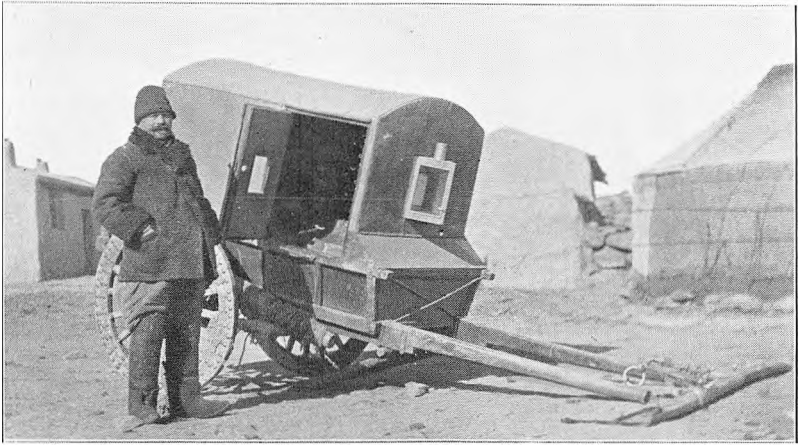
Paa Vej over Gobi-Ørkenen.

Schierns Rekognosceringsrejse ad Karavanevejen gennem Gobi-Ørkenen bragte et fortræffeligt Grundlag for den Liniebygning, han senere selv kom til at udføre. Han uddybede Kendskabet til denne Del af Mongoliet, som bl. a. *Preschewalski* og *Sven Hedin* før ham havde givet Skildringer af.

Karavanevejen blev aabnet 1669 som den eneste tilladelige Færdselsvej til Kina fra udenrigske Lande, og siden den Gang var den aarlig bleven befaret af Té-Karavanerne, som gennemsnitlig brugte 33 til 35 Dage til Farten. Al Transport af Gods skete paa Kamelryg eller paa Kærre, trukne af Okser. Den rejsende, som vilde passere denne besværlige og øde Rute, brugte, naar Aaret havde været fugtigt og der var Græs, en to-hjulet Kærre, forspændt med tre Heste; men ellers, især om Vinteren, store lukkede Vogne, ligeledes to-hjulede, forspændt med Kameler, i hvilke man saa sov. Hurtigere end disse Befordringer var den ridende Post, som plejede at bruge 22 til 23 Dage til Turen. Karavanevejen gik over Mongoliets Højsletter, hvor Kulden om Vinteren naaede op mod 40° R. og hvor til Gengæld Sommervarmen kunde stige til 35° R. Nætterne var dog altid kolde. Særlig i det noget lavere Midterparti af Ørkenen var Klimaet overordentlig tørt og Regn en stor Sjældenhed. Der kunde gaa Aaringer, uden at der faldt en Draabe Vand, men Storme var hyppige. Paa lange Strækninger var næsten alt Planteliv som uddød. I Dale og saltholdige Lavninger spirede lidt Græs frem, naar det havde regnet, og *Mongolerne* ilede da til med deres Hjorde. Ensformigt, melankolsk og trøstesløs var det Indtryk, Mongoliets Stepper og Ørkenen gjorde paa den rejsende. Om Sommeren paa klare Dage skinnede Solen med voldsom Glød, og ligesom i andre Ørkener hævede der sig Luftspejlinger i Horisonten, og en Gang imellem oplevedes den rejsende ved Synet af Dyr. Store Flokke af vilde Antiloper dukkede maaske op og strøg bort over Sletterne, og paa visse Steder havde en Mængde Gnavere undermineret Jord-

Ingeniør H. C. Schiern paa Vej gennem Gobi Ørknen.

*Ingeniør H. C. Schiern paa Rejse i Mongoliet.
Hans Vogn, i hvilken han sover, trækkes af Kameler.*

Tohjulet kinesisk Arbejdsvogn. Arba.

(D. B. fot.)

overfladen. *Schiern* saa saaledes paa sin Vej en Mængde Ørne, Høge og Falke kredse over en Del af Ørkenen. Da han kom nærmere, opdagede han, at Jordoverfladen paa omtrent $\frac{1}{2}$ Kvadratmil var ganske undermineret af en lille Gnaver, som fandtes her i millionvis, saaledes at Hestene sank i til Bugen. Nogle faa Aar efter, da han kom igen, var Dyrene ganske uddøde. Mongolerne mente, at en pest-agtig Sygdom havde dræbt dem. Springrotter og andre Gnavere blev set i Mængde. Af og til saas ogsaa Grupper af runde Telte — en halv Snes Stykker sammen — og Mongolernes Mænd og Kvinder strejfede om til Hest med deres Hjorde, der kunde være meget store, paa indtil Tusinder af Heste, dertil Faar og Kameler — for, naar Vinteren kom, maaske at søge op i Bjergene. Mongolernes *Jurter* eller Telte var fortrinligt egnet til det omstrejfende Liv. De var runde, bestod af to Lag Filt, udspændt paa Fletværk af Træ, og de havde en Aabning i Toppen, gennem hvilken Røgen kunde trække bort fra det aabne Ildsted, hvor tørret Gødning brugtes som Brændsel (*argol*). Mongolerne var gæstfrie og venlige i deres Færd over for Fremmede. Deres Spise var Mælkemad og Faarekød, af hvilket kolossale Kvantiteter kunde forsvinde i en Mongolmave, naar Lejlighed gaves; men iøvrigt kunde de ligesom Kamelerne sulte i dagevis. Af Hoppemælk lavede de en berusende Drik (*Arak*), og en Gang imellem holdt de Orgier i to—tre samfulde Dage, og da raadede en ubændig Tøjlesløshed i Jurten. Eftersom der var Mangel paa Kvinder enedes flere Mænd om en af dem. *Schiern* traf i et Telt et Tilfælde, hvor tre—fire Mænd havde en fælles Kone — og hun var ikke ilde. Der skulde endog være Tilfælde, hvor dette *Polyandri* dreves saa vidt, at 5 til 6 Ægtemænd maatte nøjes med én og samme Kone. Blandt Børnene var der altid en Dreng, som var bestemt til Lama; han bar da kort afklippet Haar. Mindst en Trediedel af Befolkningen hørte til denne Præstestand, der levede af rige Gaver og Ofringer, som Befolkningen gav den for at opnaa dens Velsignelse. En Koloni af 1000 Lamapræster boede sammen ved *Tjorin* i Ørkenens nordlige Del, endog i murede Boliger, opført paa en Fjeldtop af vulkansk Oprindelse. Iøvrigt fandtes der i Gobi-Ørkenen paa Karavanevejen kun fastboende Folk — nogle faa Familier — ved *Udde*, omtrent midtvejs mellem Urga og Kalgan. De boede dog mest i Telte. En enkelt Telegrafstation hist og her med kinesisk Personale er dog kommet til senere, da Telegraflinien blev etableret.

Rejsedagene gik ellers langsomt og ensformigt. Saa kom Aftenne med herlige Solnedgange, idet Himlen prangede i de prægtigste Farver og den store Stilhed bredte sig over Ørkenen.

Da *Schiern* havde rejst over Halvdelen af Ruten, skrev han følgende Brev hjem:

30. Oktober 1893.

„Den værste Strækning af Ørkenen haaber jeg, vi har passeret. Det har ogsaa været trættende paa en Strækning af over 100 danske Mil at se dette Øde, hvor Øjet enten møder nogle gølge Klipper eller Høje og Sletter, bedækkede med Grus, og hvor hele Vegetationen bestaar af lavt krybende

Tjørne og Tidsler eller et meget sparsomt Lag Græs. Siden jeg forlod Urga, har jeg ikke set et Træ eller en Busk. Vand er en Artikel herude, som man maa omgaas med Sparsomhed. Ruten, vi rejser ad, er en af Karavanevejene, der fører til Rusland. Overalt langs Ruten, hvor Vand findes, er der gravet Brønde til Afbenyttelse for Rejsende og de nomadiserende *Mongoler*, men Vandet i disse er ofte saa salt og svovlholdigt, at det er udrikkeligt for Europæere, eller det er saa blandet med Uhumskheder fra de Tusinder af Faar, Heste og Kameler, som altid færdes i Nærheden af, hvor der findes Vand, at man er ganske tilfredsstillet ved blot at holde Næsen over en saadan Brønd i et Sekund, og man vender sig bort med Væmmelse, selv om ens Mave i Dage har skreget efter Vand. Under almindelige Forhold findes her Brønde med 5 til 10 Mils Mellemrum; men ofte er Afstanden fra Brønd til Brønd meget større. I den første Uge efter vor Afrejse fra Urga var Jorden bedækket med Sne, som vi saa samlede og tøde i vore Kedler, og Vandet, vi drak, var da nogenlunde rent og friskt; men senere har vi maattet tage Vandet som det fandtes. Vi har passeret flere Smaasøer, hvis Vand er saa saltholdigt, at Saltet afsætter sig i tykke Lag langs med Bredderne, hvor det bliver opsamlet i Masser og forsendt til Kina. Min Karavane bestaar af to Kinesere, tre Mongoler med tre Heste og ti Kameler. Sommeren har været meget regnfuld herude, derfor er Ørkenen saa rig paa Græs, at man kan føre Heste med paa Rejsen. Under almindelige Forhold er der ikke Tale herom af Mangel paa Foder. Det, man kalder god Græsning her i Mongoliet eller Ørkenen, og paa hvilken de smaa mongolske Heste holdes tykke og fede, vilde man i Danmark kalde en afsveden Græsmark, hvor en dansk Hest vilde friste en elendig Tilværelse. Kamelen er følgende det Dyr, der egner sig bedst for Ørkenen. Den kan gaa Dage i Træk uden at æde eller drikke det mindste, dertil er den udholdende og stærk, og kan med Lethed bære sine 360 til 400 Pund Bagage eller Varer. Jeg rider paa Hesteryg — dog har jeg ogsaa forsøgt mig paa Kamel-do. — — Det gaar uafbrudt med Bumpen og Dunknen uden Ophør, og man befinder sig som siddende i en lille Baad paa det oprørte Hav. — —

Mongolerne kender ikke det mindste til Agerdyrkning; de lever udelukkende af at opdrætte Faar, Kvæg, Heste og Kameler. Faaret er det vigtigste Husdyr. Det giver dem Kød til Føde, Skind til Klæder og Uld til deres Telte. Kvæg, Heste og Kameler opdrættes kun til Salg; dog holdes Køer undertiden for Mælkens Skyld. Under mit Ophold i Urga købte jeg et godt Filttelt, som jeg fører med mig, og hvori jeg bor. Det er i Grundrids rundt og omtrent ti Fod i Diameter. Man sover paa den bare Jord, dog med et godt Underlag af Filttæpper og Skind. Alt i alt afgiver Teltet en passende lun Bolig, og jeg befinder mig vel deri.

Som Brændsel haves kun tørret Ko- og Hestegødning. Paa denne Rejse er jeg kommen til at se paa en Kokasse eller Hestepære med ganske andre Øjne end forhen. Veltørret Gødning afgiver ganske udmærket Brændsel for aabne Ildsteder, som man er tvungen til at benytte her — den brænder let, udvikler kun ringe Røg og Gløderne holder sig længe og afgiver en mild Varme i Teltet — — men er Gødningen lidt for fugtig, da kan den rigtig nok afgive Røg, og det til Gavns. Jeg erindrer en Aften, jeg sad i mit Telt og tegnede, og var saa optaget af mit Arbejde, at jeg ikke mærkede, at Teltet, bogstavelig talt, var fyldt med Røg, før det blev vanskeligt for mig at se, og det endskøndt jeg havde to Lys staaende ganske tæt ved mig. Da jeg vendte mig om, kunde jeg ikke engang se Ildstedet. Det kan nok være, at jeg kom ud af Teltet i en Fart — jeg befandt mig som en udrøget Ræv — dog er det vel sjældent Tilfældet, at Ræven ryger sig selv ud!

Paa Rejsen tilbragte jeg Dagen paa følgende Maade: Lidt før Solopgang kommer en Mongol ind i mit Telt og gør Ild paa Fyrstedet. Naar saa Temperaturen i Teltet er steget lidt, er jeg hurtig paa Benene og kommer i en Fart i Klæderne. Mit hele Toilette bestaar i Reglen i, at jeg gnider Øjnene lidt med et Haandklæde dyppet i et Glas Vand — naar vi har Vandmangel, bruges tørt Haandklæde. Derpaa drikker jeg Kaffe eller Te, som det passer bedst, og spiser lidt tørt, koldt Lammekød og et Par Stykker Brød. Naar

„Breakfasten“ er fra Haanden, bliver min Seng og andre Sager pakket ind. Teltet bliver derpaa nedtaget, og det hele hurtigst muligt læsset paa Kamele-
lerne.

Omtrent en halv Time efter Solopgang er vi i Almindelighed færdige til Afrejse. Jeg stiger saa til Hest og rider af Sted, ledsaget af to Mænd, ogsaa til Hest, som bærer mine Maaleinstrumenter, Vaaben m. m. Karavanen følger efter os. Mit Arbejde er jo navnlig at kortlægge hele Ruten og give en fyldig Beskrivelse af Landet, vi passerer, særlig med Hensyn til, hvad der maatte være af Interesse for Telegrafvæsenet.

Jeg tilbagelægger gennemsnitlig 5 til 6 danske Mil om Dagen. Naar Solen staar over Stedets Meridian, gør vi gerne Holdt et Øjeblik og tager en lille „Tiffin“ [Frokost], bestaaende af lidt konserverede Sager og en Kop opvarmet Kaffe eller Te. Man gør sig ingen Ulejlighed med at komme bort fra Ruten, men sætter sig ned midt paa Vejen.

Kort efter Solnedgang stopper vi op for Natten. Hvis mulig, vælger man gerne et Sted, hvor der findes lidt Læ for Vinden og med lidt god Græsning for Heste og Kameler. Teltene bliver rejst saa hurtig som muligt.

Hvor Jordarten tillader det, bliver der gravet en Rende rundt om Teltet, og den opgravede Jord lagt op mod Teltvæggene for at hindre Vindens Indtrængen under Teltet. Det sidste er meget nødvendigt her, hvor det blæser Dag efter Dag, Maaneder igennem. Naa — Teltet bliver saa opvarmet saa godt det lader sig gøre; men ofte er Kulden og Blæsten saa stærk, at det er ganske umuligt at faa Teltet, selv nogenlunde, opvarmet. I sidste Tilfælde maa man saa tage nogle flere Klæder paa.

Jeg gaar saa straks i Gang med at udregne de om Dagen foretagne Opmaalinger, tegne samme ind i Kortet, skrive Rapport m. m., det hele varer gerne 2 til 3 Timer. Naar jeg saa er færdig med mit Arbejde, kommer min „boy“ med min „dinner“ eller „supper“, og naar den er ekspederet, tager jeg gerne en „smoke“ — og saa putter jeg mig ned. Saaledes gaar det Dag efter Dag“.

Endnu var der 10 Dages Rejse tilbage. Dagene gik, og endelig dukkede Bjergtoppene frem i Horisonten mod Syd. Man nærmede sig de kinesiske Grænsefjelde med den berømte 2700 Aar gamle *Grænsemur*, og efter at have passeret den og videre nedad Fjeldsiden, naaedes den ret store By *Kalgan*, hvor der boede ca. 150,000 Kinesere, og i hvis Nærhed russiske Te-Købmænd havde slaaet sig ned i et Kvarter. Alle Karavaneveje gennem Mongoliet endte her, og al Transithandel mellem Kina og Mongoliet samt Rusland maatte passere dette Sted.

Rekognosceringen var bleven udført fra 20. September til 19. November — altsaa i Løbet af to Maaneder, med en Gennemsnitsfart af ca. 5½ danske Mil daglig.

Under Krigen mellem Japan og Kina.

Efter at Schiern i Efteraaret 1893 havde udarbejdet sin Rapport om Rekognosceringen af Gobi-Ørkenen, tilbragte han Vinteren i *Tientsin*, for en Gangs Skyld igen under fornøjelige Forhold: „Baller, Selskaber, Teater-Forestillinger, Concerter etc. har afløst hinanden uden Ophør!“ saa i April 1894 fik han pludselig igen Fart nordpaa til *Mantschuriet* for at inspicere helt op til Russergrænsen. Forholdene i *Mantschuriet* var urolige; men:

„Ro blev hurtig skaffet til Veje efter at 1700 Oprørere var nedskudt, eller henrettet af Soldater fra Kirin. Grunden til Oprøret var Ophidselse hos Befolkningen over en ekstra Skat, som var paalagt den af de lokale Myn-

digheder, og som bevirkede, at flere Tusinde Mand greb til Vaaben, hvilket de maatte dyrt betale; men en anden Grund til Oprør — som for Resten hører til Dagens Orden her i Kina — er det kolossale Had hos Befolkningen til Mandarinerne, nærmest fremkaldt ved Udpresninger fra de sidstnævnte. Et Oprør i meget større Omfang er udbrudt i den sydlige Halvdel af Korea. Regeringstroppeerne har lidt gentagne Nederlag, og Oprørerne er nu naaet frem til Omegnen af Hovedstaden *Séul*. Kina saa vel som Japan er stærkt interesserede i Forholdene i Korea, og begge Lande har sendt større Troppemasser derover. Maaske det hele vil udvikle sig til en større Krig — —“.

Som forudsagt af Schiern brød *Krigen mellem Japan og Kina* ud og varede 1½ Aar. Baade tillands og tilvands gik det Kineserne ilde, takket være Japanernes militære Overlegenhed. *Schiern* havde Hovedkvarter i *Kirin* og blev der under hele *Krigen*, ifølge Ordre fra den kinesiske Administration. Han fik nok at gøre for at forhindre, at Telegraflinierne ødelagdes under de urolige Forhold. Japanerne afskar dog Telegrafforbindelserne sydpaa, og Afbrydelsen varede under hele *Krigen*.

En enkelt Mantschu-General tilbød vel *Schiern* at ville støtte ham med sin Hærfdeling, der omfattede flere Tusind Mand; men andre Mantschu-Generaler vilde ikke slaas, og Telegrafledningerne blev saaledes ikke beskyttet.

Den 22. Januar 1895 skrev *Schiern* fra *Kirin*:

„Jeg er den eneste Europæer, som er bosat i Mantschuriet, udenfor *Newchwang*. Alle Missionærerne uden Undtagelse har forladt Landet af Frygt for *Krigen* og er enten gaaet til *Newchwang* eller videre sydpaa. Uagtet det, at *Krigen* er gaaet *Kina* imod, og trods det, at Menigmand her ude er temmelig tilbøjelig til at skære alle Udlændinge over én Kam, saa er dog Stemningen blandt Befolkningen her i *Kirin* meget rolig. Jeg kan saaledes gaa alene hvorhen jeg vil i denne store By uden at blive forulempet det mindste. Ved mit lange Ophold her ude er jeg jo ogsaa kendt af saa godt som alle — og Bevidstheden om, at jeg er i Regeringens Tjeneste, og følgelig er at betragte som kinesisk Embedsmand, indgyder alle tilstrækkelig Respekt. Dette minder mig om, at I har spurgt, om jeg under alle Forhold følte mig sikker iblandt Kineserne — og særligt, naar jeg var i mit Hjem. Ja! jeg har ingen som helst Grund til at frygte dem. Jeg har altid søgt at behandle Kineserne efter Fortjeneste, og ikke hundset dem, som saa mange Europæere gør, hvilket for en stor Del er Grunden til Europæer-Hadet — og saa forresten kender de mig godt nok til at vide, at jeg ikke taaler deres Fornærmelser — for kommer de mig for nær, saa faar de paa *Snyden*. Det er ikke ofte, at jeg har mulet Kineserne af, og med Aarene bliver det sjældnere; men naar jeg har gjort det, da har det altid været gjort til Gavns, og da Vedkommende har været sig bevidst, at han havde fortjent det — saa har dermed den Potte været ude“.

Det kan i den Forbindelse her anføres, at da *Schiern* senere engang maatte holde en kinesisk Mandarin fra sig ved at slaas ham med sin Ridepisk, klagede denne pr. Telegram til Generaldirektør *Sheng*, som blot svarede: „Har *Schiern* slaaet Dig, har Du fortjent det!“ og dermed var den Historie færdig.

Et andet Eksempel paa den Tillid, *Schiern* nød, er meddelt mig af en af hans nærmeste:

„Da f. Eks. Missionærerne efter *Krigen* kom tilbage til Mantschuriet, hændte det, at en fransk Missionær ved et Vaadeskud dræbte en Mantschu. *Schiern* kom nogle Maaneder herefter hjem til *Kirin* fra en længere Rejse,

da han saa et større Opløb uden for det derværende Fængsel; han fik af den vagthavende Officer Oplysning om, hvorledes den uheldige Hændelse var sket, samt om at Missionæren, der i Maaneder havde ligget i Lænker, uden at den franske Konsul i Byen eller Gesandten i Peking havde kunnet udrette noget for ham, samme Dag skulde henrettes. Da Schiern efter Forklaringen var overbevist om Missionærens Uskyld, fik han paa indstændig Opfordring Officeren til at love, at Eksekutionen ikke skulde blive foretaget, før der kom nærmere Ordre fra Vicekongen, hos hvem Schiern, saa snart han havde været paa Hotellet og klædt sig om, vilde søge Audiens. Vicekongen var, som vi har hørt (jvf. Side 141) Schierns gode Bekendt. Han fik straks Adgang til denne og forklarede Hans Excellence, hvorledes Missionæren ved et Vaadeskud havde dræbt Mantschuen, — det hele var kun en uheldig Hændelse. Om den store Tillid, Vicekongen havde til Schiern, vidnede hans Svar: „Naar du siger Missionæren er uskyldig, skal han blive frigivet“, der udgik straks herefter Ordre til Fængslet om at frigive Missionæren. Denne Tildragelse tænkte Schiern forlængst ikke mere paa, da han et Par Aar efter fra den franske Regering fik tilsendt Æreslegionens Ridderkors som Tak for hvad han havde udrettet.“

Schierns Frygtløshed imponerede hans Omgivelser. En ham nærstaaende Person har herom meddelt følgende:

„Midt i Mantschuriet laa paa den Tid, Schiern anlagde Telegraflinier, en Røverkoloni, der talte godt et Par Tusinde Medlemmer, der levede efter deres egne selvkrevne Love. De kinesiske Myndigheder tog haardt fat paa disse Røvere og straffede enhver Kineser der blev funden i Besiddelse af Vaaben, med Røden. Schiern traf ofte, naar han paa sine Opmaalinge var ude alene, paa Flokke af disse Røvere paa seks a otte Mand, — han tiltalte dem gerne, „hvad de vilde ham, han havde ikke noget paa sig af Værdi for dem“, og de lod ham saa gaa uden at lægge ham Hindringer i Vejen, vel vidende, at Schiern skød sikkert med sin Riffel og Revolver, som han ikke ved nogen Lejlighed undlod at vise dem eller deres Mellemmænd. Som Kuriosum kan nævnes, at da Schiern en Gang traf en gammel Røver med Bue og Pil, blev de i Samtalens Løb enige om at prøve hvem af dem, der var den dygtigste Bueskytte. Et Hønsæg blev ophængt i passende Afstand som Skive, — ved det første Skud skød Schiern Pilen gennem Ægget, — til Kineserens store Forbavselse, — og vel vogtende sig for at gentage Forsøget. — For ikke at kolliderede med Røverne førte Schiern sine Telegraflinier uden om det af Røverne beboede Omraade, hvilket Russerne ikke kunde gøre, da de byggede Jernbanen mellem Mukden og Port Arthur; denne kom nemlig til at gaa midt igennem Røvernes Distrikt, hvilket de optog meget unaadigt, og de forsvarede deres Land, saa at mindst et hundrede russiske Soldater blev dræbt i de Fægtninger, de paaførte dem. Naar Schiern byggede sine Telegraflinier, havde han som Regel en halv Snes kinesiske Ryttersoldater med sig som Eskorte til at forsvare den store Karavane af Telegrafmateriel, Ekspeditionen medførte. I de fleste Tilfælde havde Schiern, naar Karavanen drog frem ad Landevejen, et Par af Soldaterne foran som Spejdere. Kom disse tilbage, naar f. Eks. Vejen førte gennem en Hulvej, og berettede, at der laa Røvere gemt paa Hulvejens Skraaninger, fik Soldaterne, naar de hørte dette, altid travlt med at efterse deres Ridetøj eller Sadel. Karavanen drog saa uden Eskorte et Stykke nærmere Hulvejen til det hele gik i Staa. Schiern maatte saa alene ride gennem Hulvejen, og først naar han kunde meddele, at der ingen Røvere var, kom Soldaterne igen til Hest, og Karavanen i Gang.

Paa en af sine mange Rejser i Mantschuriet kom Schiern en Aften, eskorteret af 3 Soldater, ridende gennem en Hulvej, da han foran sig paa den ene Skraaning saa et Lys, han undrede sig herover, da han ikke tidligere havde set, at der boede Mennesker her. Et Øjeblik efter forsvandt Lyset og viste sig igen paa den modsatte Skraaning, samtidig blev Hesten urolig; Schiern var nu klar over, at det var en af de store mantschurske Kongetigre han havde for sig, hvilket han meddelte til Soldaterne, men ikke saa snart havde han udtalt Ordet „Tiger“, før Soldaterne galoperede forbi ham og for-

svandt. Tigern krydsede, saa længe Schiern var i Hulvejen, flere Gange foran Hesten, dog uden at angribe, og som Schiern fortalte, skulde den, dersom den havde angrebet, faaet en varm Modtagelse. Da Schiern senere paa Aftenen kom til den Kro, hvor han vilde overnatte, saa han de tre Soldater sidde og krybe sammen i Kakkellovnskrogen, og ved at spørge Værten, hvad der var i Vejen med dem, forklarede han, at da Schiern havde udtalt Ordet „Tiger“, var det deres Overtro, at denne i Løbet af Natten vilde komme og æde dem.“

Stundom følte Schiern sig vel ensom, særlig naar han ikke var paa Farten, men maatte sidde hjemme i Kirin:

„Man har i det mindste den Fordel deraf, at man véd og lærer at skønne paa, naar Skæbnen igen viser sig huld og fører En tilbage blandt civiliserede Mennesker“.

Kolera og anden Sygdom hærgede Befolkningen, men Schiern selv gik fri. Dog led han i en Periode af alvorlige Nyre- eller Leversygdomme, hvilke siden — efter Hjemkomsten til Danmark — tilsidst slog ham ned.

Telegraflinien gennem Mongoliet bygges.

Endelig var Forholdene inden for „det himmelske Rige“ blevet saa fredelige, at man kunde tænke paa Bygningen af Telegraflinien gennem Mongoliet, og i Aarene 1897 til 1899 fuldførte Schiern dette Arbejde. I 1897 byggedes saaledes *det sydligste Afsnit fra Peking mod Nord til Kalgan* paa den mongolske Grænse. Kun i *Nankow-Passet*, som den kinesiske Mur gaar tværs over, var der store Vanskeligheder at overvinde i de vilde Bjergegne. Aaret efter skulde *den nordligste Del* af Linien fra den russisk-sibiriske Grænse og sydpaa til *Urga* bygges. Efter i Mantschuriet at have ordnet nogle Forhold for Russerne, som nu var Herrer her, og efter en Udflugt i Tjenesteanliggender til *Vladivostok* gik Schiern ad Flodvejen og over Land til *Urga*, hvor der straks viste sig saa alvorlige Vanskeligheder, at Arbejdet til at begynde med syntes at maatte standse. Sagen var — som det senere viste sig — at der bestod et Komplot mellem den kinesiske og den mongolske Guvernør, Schierns Arbejdsformand (en Mandarin) samt Befolkningen til Opskruning af Priserne for Fremskaffelsen af Telegrafpæle og disses Transport. En Tid kunde Schiern ikke bevise noget og stod magtesløs, — saa en Dag, han var paa Ridetur, mødte han en russisk Skovarbejder, som han gav sig i Samtale med, saaledes som han plejede at gøre med den Slags Mennesker, han traf. Da Schiern havde budt ham en Cigar, red Manden hen paa Siden af Ingeniøren, som aabenbart ikke havde set meget fornøjet ud, og udbrød: „Jeg véd, hvad der trykker Dem, og jeg véd ogsaa meget nøje, hvorledes den hele Sag forholder sig.“ — Og saa fortalte han Sammenhængen, som han var bleven indviet i. Schiern sendte nu over Kiakta Telegram til sin Foresatte, Generaldirektør *Sheng-Tayen*, og nogle Dage efter kom der telegrafisk Ordre til, at Mandarinformanden var afskediget og Guvernøren forsat. Der blev stor Opstandelse, og Forholdene bedredes saa vidt, at Arbejdet kunde begynde under nogen-

lunde rimelige Vilkaar; men hvor de kunde, chikanerede Myndighederne og Lama'erne Schiern. Hans Tolk havde man kastet i Fængsel; men ved frygtløs og bestemt Optræden frelste Schiern ham fra Undergang og vaagede siden nøje over ham. Mongolerne og Lamapræsterne var vrangvillige og holdt stadig paa, at Telegraflinien ikke maatte passere det Omraade, som *Bugda* kunde komme til at bevæge sig i, naar han færdedes til den hellige Lund.

Schiern udtalte:

„Derved at *Sheng-Tayen* var i Stand til at sønderbryde hele Komplottet i Urga, for hvilket jeg tillægger mig Æren, da ingen Kineser vovede at meddele ham noget derom, fordi der var for store og mægtige Mænd implicerede deri, var det saaledes et meget stort Beløb, som Administrationen sparede paa Pæle og Transporter“.

Dette var i sig selv et betydeligt Resultat; og Schiern besluttede iøvrigt at lempe sig efter Forholdene for ikke at give Modstanderne i „Yamen“ Kort paa Haanden imod sig og for ikke at fremkalde Ophidselse blandt Mongolerne. Han byggede nu Linien i en Bue uden om Urga gennem et vildt Bjergterræn, hvor ingen af Lama'erne havde tænkt sig det muligt. Daglig mødte en Snes mongolske Officerer for at kontrollere, at Linien blev bygget som forlangt; men da de ikke var vant til at færdes til Føds i Bjergene, gik Schiern dem saa trætte, at de blev nede i Dalene — for til sidst helt at forsvinde.

Midt i November var Linien bygget, og Kiakta-Stationen kunde aabnes; men da frøs det allerede 20°. Efter tilendebragt Arbejde rejste Schiern nu, midt om Vinteren, over *Gobi-Ørkenen* hjem til Kina. Han tilbragte Juleaften midt paa Stepperne i 30° Kulde. Om Nætterne sov han i sin Vogn i Skind og Filt. Den blev trukken af Kameler. Strabadserne paa den Rejse var ikke ringe for Dyr og Mennesker; men de blev til sidst overvundet.

Linien over Gobi-Ørkenen blev nu færdigbygget af Schiern i 1899. Arbejdets Udførelse var aabenbart fortræffeligt organiseret, saa at det, til Trods for mange Vanskeligheder ved Leverancerne af Pæle og paa Grund af Tørketid, som gik ud over Transportdyrene, dog blev gennemført fuldt ud efter Planen og tilmed i forbausende kort Tid. Arbejdet skulde fremmes *paa én Gang fra Nord og Syd*.

Schiern gennemrejste nu fra Syd hele Ørkenen og vendte derpaa tilbage fra Urga med den nordlige Kolonne.

Ikke mindre end 30,000 Telegrafpæle skulde anvendes paa Strækningen mellem Kalgan i Syd og Urga i Nord, og flere Hundrede Heste og ca. 4000 Okser, spændte for tohjulede Kærrer, slæbte Telegrafpælene paa Plads; men Ørkenen var dette Aar afsveden af Tørke, saa at ca. 300 Heste og ca. 1500 Okser døde som Følge af Foder- og Vandmangel; men desuagtet blev Liniebygningen fuldført.

I Slutningen af Oktober naaede *Nordkolonnen Udde*, midt i Ørkenen, efter i kun 5 Uger at have bygget 80 danske Mil Telegraf-

linie. *Sydkolonnen* var da allerede ankommen, og det var for Schiern et stolt Øjeblik, da han kunde afsende Meddelelse herom pr. Telegraf til Autoriteterne i Peking, den russiske Gesandt sammesteds samt til Direktøren for „Store Nordiske Telegrafelskab“ i København. Efter Schierns Forslag arrangerede sidstnævnte Selskab sig nu med Kina, saaledes, at det fik en *særlig Traad med egen Betjening gennem Mongoliet*, hvorved det opnaede direkte Forbindelse fra Kina.

De sidste Aar i kinesisk Tjeneste.

Medens Schiern med Orlov opholdt sig i Danmark i Aaret 1900 foregik der store Begivenheder i Kina. *Bokseropstanden* truede med at omvælte det bestaaende Forhold mellem Kina og de udenrigske Magter.

Schiern var imidlertid bleven hjemkaldt til Kina, og der var jo nok at tage Vare netop nu, da saa meget var bleven ødelagt under Oprøret, og dette gjaldt i høj Grad ogsaa Telegraflinierne. Efterhaanden lykkedes det ham at retablere disse, ligesom han paa den kinesiske Regerings Vegne forhandlede med de fremmede Legationer og Chefer for disses Hærafdelinger om Tilbagelevering af Telegrafstationer og -linier, som midlertidig havde været benyttet af disse. Det endte med, at den danske Ingeniør modtog Tilbud om at overtage Stillingen som *Overtelegrafingeniør for hele Kina*. Han var dog ikke tilbøjelig til at modtage det smigrende Tilbud; han følte sig træt efter 18 Aars Arbejde og svarede:

„Min bedste Kraft har jeg tilsat ved Bygningen af Telegraf-Linierne i Korea, Mantschuriet og Mongoliet og de dermed forbundne uhyre store Strabadser — og hvad mere er, Enthusiasmen, som man da havde for sit Arbejde, og Fremgangen af vor Tjeneste, og som gjorde sit til at holde En oppe under vanskelige Forhold, den, ja den er desværre for en stor Del gaet tabt“.

Desuden frygtede han, at Klimaet i Syd-Kina vilde slaa ham ned og svække ham yderligere. Schiern lod sig dog overtale til at bringe det Offer endnu i nogen Tid at virke i Stillingen som kinesisk Overtelegrafingeniør. — I Aarene fra 1902 til 1904 færdedes han nu fra *Tientsin* vidt og bredt paa Tjenestens Vegne, levende paaskønnet af den kinesiske Regering, som efterhaanden havde dekoreret ham med høje Ordener og givet ham Rang som Mandarin.

Da *Krigen mellem Rusland og Japan* udbrød (1904), gjorde han sit yderste for at opretholde Telegraflinierne i de udsatte Landsdele, og da Søkablet til Vladivostok blev afbrudt, kastedes hele Telegraftrafikken fra og til Østen over paa *Linien Kalgan—Kiakta* o. s. v., paa den Traad, som „Store Nordiske“ havde sikret sig. Schierns Arbejde, Anlæggelsen af Telegraflinien gennem Gobi-Ørkenen kom saaledes til at spille en enestaaende betydningsfuld Rolle under Krigen — og da denne var forbi, kunde han, i 1905, med Ære modtage den Pension, der gaves ham, og drage hjem.

*Lamatempler fra Mantschuriet. Ljaojang.
I Forgrunden et Gadekar med Svin.*

(D. B. fot.)

Mantschurisk Ungdom. Ljaojang.

(D. B. fot.)

Vi mødtes da atter, og i 12 Aar kunde vi, hans Venner her, glæde os over at have ham blandt os. Hans Tanker droges ofte til Østen, hvor han havde udrettet et saa stort Arbejde, og han ønskede ogsaa at gense de Egne, hvor hans Manddomsfærd var tilendebragt, men Verdenskrigen hindrede ham deri, og til sidst slog en Sygdom, han havde faaet Spiren til i Østen, den ellers saa stærke Mand ned. Han døde den 4. September 1917 i København — ugift, som han stedse havde levet. —

Øer i Indlands-Søen.

INDTRYK FRA JAPAN UNDER KRIGEN.

En aarle Morgen, den 21. September 1904, løb Oceandamperen „China“ ind med os til *Nagasaki*. Ankeret raslede i Bund, og Hundreder af illsomme japanske Arbejdere — Mænd og Kvinder — gav sig straks til i Kurve at fylde Kul i vor Last, medens vi Passagerer glædede os over de henrivende Omgivelser: Bugten med de mange Skibe og Byen kranset af Fjelde med Villaer og Huse. Her i *Nagasaki* betraadte jeg for første Gang japansk Jordbund og blev straks forbavset over, hvor lidt vor Civilisation havde sat sig Mærker i det ydre. Hverken Boliger eller Folks Klædedragt bar noget Præg deraf, bortset fra enkelte Undtagelser. Man sagde mig ogsaa, at i de sidste Aar havde der i Folket øjensynlig været en Reaktion at spore. Denne havde bl. a. givet sig tilkende ved en Tendens til at gaa tilbage til den gamle japanske Dragt.

Jeg besøgte Chefen for Store Nordiskes Station, Hr. *Jordan*, i hans og hans Frues smukke Hjem, valfartede, ledsaget af deres Søn, bl. a. til det i en Park paa Bjergskraaningen i Byens Udkant beliggende prægtige *O'Suwa* Tempel, hvor jeg saa Kvinder forrette deres Andagt og bede for deres nærmeste, der var borte i Krigen. Jeg tænkte paa lignende Scener, som jeg havde overværet i russiske Kirker i St. Petersborg og Moskwa. I Gaderne mødte vi ikke en eneste Soldat, derimod af og til Betlersker, hvis Forsørgere var borte, og som nu selv maatte se at skaffe sig og Børnene Føden. Hvem kunde nægte saadan en ung, fattig Kone med et diende Barn ved Brystet en Almisse, naar man fik at vide, at hendes Mand var i Krigen.

Nagasaki med sine Basarer, sine herlige Omgivelser, sine Temp-

ler og Tehuse, sine smukke, smaa dukkeagtige Piger — højt over Byen i Ensomheden — kendte jeg igen fra Pierre Lotis malende Skildringer og fra „*Le Tour du Monde*“ paa Pariserudstillingen 1900.

Hen ad Aften dampede vi atter bort, ud af den dejlige, af Fjeld og Skov kransede Fjord. Mørket sænkede sig snart over Landet, og da vi næste Morgen kom paa Dækket, stævnedes vi frem mellem Smaaøer og Fjelde ad den verdensberømte Sejlads gennem *Indlandsøen*.

Paa denne Fart fik vi ret Øjet op for Japans vidunderlige Skønhed: Skovklædte Pynter, Øer og Fjelde forsvandt hurtigt bag os for at give Plads for andre. I det fjerne saa vi Landets høje Bjerge tone sig, og i Farvandet laa Fiskerbaade paa Fangst. Kaptajnen sagde os, at nu i Krigens Tid var der kun faa mod, hvad der ellers var Tilfældet. De fleste Baade var nok ført bort til Anvendelse for Krigsmagten andetsteds. — Hen paa Aftenen kastede „China“ Anker ud for *Kobé*. Næste Morgen gik jeg i Land for herfra med Jernbane at gøre Rejsen til *Yokohama*, hvor jeg atter vilde træffe Skibet. Forinden Afrejsen forskaffede jeg mig hos den danske Konsul, den forekommende Mr. *Braes*, et „rent“ Pas, da jeg ikke ansaa det for betryggende — i alle Tilfælde ikke nogen anbefaling, — at mit oprindelige Pas udviste, at jeg kom fra russisk Side. Iøvrigt fik jeg ingen Brug for Legitimation, da man i Japan, selv nu under Krigen, ikke forlangte Pas. Byen var festlig prydet med Flag og Lanterner, dels i Anledning af en Efteraarsfest, dels til Ære for Tropper, som paa Banen passerede Byen, undervejs til Krigsskuepladsen. Forinden den videre Afrejse besøgte jeg ogsaa her forskellige Templer og gjorde en Tur gennem Byen; ejheller her saas Soldater. Det var først, da vi var undervejs med Toget, at vi mødte et Militærtog. Soldaterne var hverken helt gamle eller pur unge. De var tilsyneladende i ypperlig Stemning, svingede med Smaaflag og sang. Jeg lagde Mærke til, at de medførte en Mængde af de smaa, lette Kærrer, Japanerne brugte til Transport af Proviant o. l. Vi kørte afsted langs den herlige Kyst, forbi Haver, Villæer og Fiskelejer, bag hvilke Havet laa blaat og skønt. Langs Banen var der her, som overalt i Nærheden af de større Byer, vældige Reklamefigurer opstillet, der, om ikke just prydede, dog var meget morsomme og kunstnerisk udført.

Osaka-Byen, der var et militært Midtpunkt, passeredes, vi saa et Glimt af den gamle Fæstning, saa gik det ind i Landet ad *Kioto* til. Efter Solnedgang kom vi til denne By, hvor Mikadoen boede til Revolutionen i 1868, som gengav ham Magten, hvorefter han flyttede til Tokio. Gennem de oplyste Gader rullede vi afsted — en amerikansk Officer, der var paa Rejse, og jeg — i hver sin Rikshaw. Befolkningen bølgede i tætte Skarer, Flag og Lamper var udhængt, ligesom i *Kobé*. I jævn Fart gik det fremad, medens Folk veg til Side paa Rikshawmændenes Raab.

Pludselig hørte vi foran os Lyden af Trommer og Horn. Vi glædede os til at se Tropper passere forbi, og forbavsedes, da vi kom nærmere; det var et Optog af Drengene i Soldateruniformer, udrustet ligesom virkelige Soldater. Forrest gik et Drengemusikkorps paa en halv Snes Mand og spillede upaaklageligt, saa fulgte Geled paa Geled i Feltuniformer med Geværer, Patrontasker, Oppakning o. s. v. Til Slut kom en Afdeling af det „Røde Kors“ med Ambulancevogne, Smaapiger som barmhjertige „Søstre“, Læger og alt Tilbehør. De smaa Soldater marcherede saa smukt og taktfast og holdt saa god Orden, at man gerne kunde ønske en veritabel Troppes afdeling at være saa vel udseende. Officerernes Kommandoord, da der skulde holdes til Siden, lød fast og bestemt, og Ordren pareredes øjeblikkelig. Ingen Støj lod sig høre, og de smaa, skævnøjede Soldater, hvis gule Ansigter oplystes af Lampernes Skin, opførte sig i det hele taget, som havde det været voksne Mennesker; lidt efter mødte vi atter et lignende Optog. Denne Gang var der Kanoner med, der blev trukket af Drengene. „Aanden“ i disse Drenges afdelinger var øjensynlig den bedste. De smaa var aabenbart gennemtrængt af Bevidstheden om, at der var Alvor i Legen, Alvor, for saa vidt som de saaledes forberedte sig til deres fremtidige Gerning som Fædrelandsforvarere, — Alvor, for saa vidt som de paa denne Maade fra Barnsben fik indpodet den Soldateraand, der havde bragt Japans Krigere i Mantschuriet til at opføre sig saa fortræffeligt.

Regeringen havde gjort alt for at bibringe Ungdommen en krigersk Aand. Ved alle offentlige Skoler var Kompagnieksercits obligatorisk, ligesom den dreves ved de fleste private Skoler. Dertil var udgivet Bøger med Krigssange, som indøvedes med Børnene, saaledes at de allerede fra smaa blev indpodet med krigerske Dyder. Legemet hærdedes paa lange Marchture, selv i brændende Solhede og ved alskens Idræt.

Folk veg i Stilhed til Side for de smaa Soldater, som passerede forbi med alvorfulde Miner. Vi forbavsedes over ikke paa Gaderne at høre Støj og Jubel, snarere syntes vi, der herskede ligesom en trykket Stemning i Befolkningen. Under min videre Fart gennem andre Dele af Landet havde jeg overalt Lejlighed til at gøre den samme Iagttagelse. Der var, kort sagt, ingen synlig Jubel over Krigens Gang; man ventede og haabede, at det hele snart maatte faa en Ende; man længtes i største Spænding efter Meddelelse om, at Port Arthur endelig var faldet, og at Marchal *Oyama* havde gjort det af med *Kuropatkins* Armé. Just i disse Dage var der kommet et Telegram fra Marchallen, i hvilket han forberedte Befolkningen paa, at der endnu vilde blive krævet Ofre af den, og at Krigens maaske kunde trække ud et Par Aar endnu. Overalt var Templerne fulde af Folk, mest Kvinder, der kom for at bede og for at faa smaa Trætavler ophængt foran Gudebillederne med de kære afdødes Navne. Ligesom i de af Guld og Sølv straalende og af Røgelse duftende Kirker i Rusland, hvor Folk laa paa Knæ for Gud

den Almægtige, Jomfru Maries eller Helgenernes Billeder, og ligesom de der købte Kærter og Lys, som opstilledes foran disse Billeder — saaledes var ganske det tilsvarende Tilfældet i Japans Templer. Foran Buddhafigurene og de øvrige Gudebilleder, store og smaa, brændte Smaalys i Tusindtal, sat op af kærlige Sjæle, der ængstedes for Saarede eller begræd afdøde. Man kunde være vis paa, at største Delen af de tempelbesøgende kom for at forrette deres Bønner og for at udføre Ceremonier i Anledning af Krigen. Enkelte Gange, naar jeg saa en gammel Kone eller en ung Pige ringe paa Gongongen for at gøre Guderne opmærksom paa, at der var én, som bad, talte jeg — efter at Andagten var forrettet — til dem, idet jeg udtalte Ordet: „Mantschuria“. Altid fik jeg et venligt, sørgmodigt Nik — De forstod, at jeg havde gættet deres Tanker. Og med al denne Søgen til Templerne nu i Krigens Tid var Japanerne — blev der sagt mig — dog ikke noget religiøst Folkefærd, snarere det modsatte. Senere traf jeg japanske, saarede Soldater, der var paa Vej til Tokio, og som kun havde gjort Ophold der i Byen nogle Timer. De benyttede Lejligheden til at besøge de store prægtige Templer. Jeg talte med en af dem, en Officer, der gik rundt ligesom jeg, for at se sig om, og som forstod Engelsk. Paa min Bemærkning om, at disse mange Mennesker formentlig maatte være gennemtrængt af Religiøsitet og i Religionen søgte Trøst for de Sorger, Krigen beredte dem, svarede han blot: „Aa ja, men de fleste er fra Landet!“ Dermed vilde han aabenbart tilkendegive, at Religionen mest var til Huse hos den store Hob. Og saadan var det nok i Virkeligheden ogsaa. Alle, eller de fleste Japanere forrettede visse traditionelle Ceremonier ved alvorlige eller særlig glædelige Begivenheder; men virkelig dyb Religiøsitet var ikke tilstede. Dette Forhold var saa meget mærkeligere som dette irreligiøse Folk — med Døden for Øje — kæmpede, som om man var sikker paa at vinde det evige Liv efter Døden.

Vi kørte gennem en stor Del af Byen og til det paa europæisk Vis glimrende indrettede „Yaami-Hotel“, der laa paa Højderne lige uden for Byen, og hvorfra der var den skønneste Udsigt over samme. Ved Dineren i en elegant Spisesalon gik en Inspektør rundt i sort Kjole og konverserede Gæsterne, akkurat som man er vant til at se det i „Angleterre“ paa Kongens Nytorv og hele den „civiliserede“ Verden over.

Det blev Aften i Kioto! et nyt Folkeskuespil om Krigen stod paa Programmet. Vi rullede i vore Rikshaws fra Hotellet ned gennem de stærkt oplyste Gader og naaede snart et Teater, hvor man i denne Tid opførte et Skuespil, der handlede om Krigen; der var stor Tilstrømning. Vældige lange Plakater, Flag og Lygter dækkede Husfaçaden. Vi tog en „Loge“ i en Balkon. Der laa Straamaatter paa Gulvet, Væggene var nøgne, og ind til Nabologerne kunde man let komme ved at skride over et paa Kant stillet Bræt. Tilskuerpladsen nedenfor var fyldt med Mennesker, der dannede tætte Grupper, hver

især anbragt i smaa Rum. Det saa fraoven akkurat ud, som om Gulvet var fyldt med smaa og store firkantede Æsker. I hver af disse sad et afsluttet Selskab eller en Familie, Mænd, Kvinder og Børn, der drak Té, spiste Kager og morede sig storartet. Fra Baggrunden af Tilskuerpladsen gik hen mellem Tilskuerne og op til Scenen et Plankedække, der var hævet lidt over „Æskerne“. Det viste sig snart, at en Del af Skuespillerne betraadte Scenen ad denne Vej, ja til Tider foregik endog noget af Forestillingen her. Scenen var tilsyneladende anbragt som i vore Teatre; der var Kulisser og Bagtæppe, men da der skulde ske en Sceneforandring, opdagede vi, at det var en Drejescene, idet Skuespillere og Scene forsvandt, samtidig med at en ny Scene kom til Syne. Som overalt i Japan spillede Kvinderrollerne af Mænd, klædt i Kvindedragter.

Stykket var en Række løst forbundne Scener fra Krigsskuepladsen. De gik aabenbart ud paa at vise Tilskuerne Krigens Rædsler; men samtidig den japanske Soldats glimrende Tapperhed og Dødsforagt. Sjældent har jeg set noget saa fuldendt i Retning af Iscenesættelse. Selv jeg, der kom fra den virkelige Valplads, blev greben af Uhygge. Tendensen til at ville gøre Russerne til Skurke var en Plet paa Stykket. Hvad dette iøvrigt gav, var de store Anstregelser og Savn, som Tropperne i Mantschuriet var underkastet. Det vidnede om Japanernes Syn paa Krigen og deres Modstandere, om, at Hadet og Foragten for Russerne var stor; men det aabenbarede ogsaa, at der inden for det japanske Folk fandtes vidt forskellige Tænkemaader, hvilke repræsenteredes i Stykket af to menige Soldater, en Adelsmand og en Almuesmand. Man fik en Fornemmelse af, at den krigerske Aand, som besjælede de japanske Hære, for Størstedelen bares oppe af Traditioner i de gamle Adelslægter.

Det var først i Aaret 1900 under *Bokseropstanden i Kina*, da de internationale Tropper mødte op for at befri Gesandtskaberne i Peking, at man fik Øjnene op for, hvor glimrende Soldater Japan var i Besiddelse af.

De Sejre, som den japanske Hær og Flaade nu i Krigen med Rusland vandt, var et Resultat af det gennem mange Aar udførte Arbejde til Hærens og Flaadens Fuldkommengørelse efter europæisk Mønster, men ogsaa i fremtrædende Grad af den glimrende Kriger-aand, der besjælede Japans Stridskræfter.

Jeg spurgte igen en Japaner om, hvorfra disse Hæres glimrende Tapperhed og Dødsforagt skrev sig. Var disse Egenskaber maaske indblæst Folket gennem Religionen? Han rystede paa Hovedet: „Vi er ikke noget religiøst Folkefærd. Vore Soldater slaas, fordi Kejseren vil det“ — var hans korte Svar. Siden talte jeg med andre om Spørgsmaalet. Til Slutning blev det mig klart, at Krigeraanden egentlig ikke oprindeligt havde sin Rod i Folket, men den havde udviklet sig gennem Lensvæsenet.

Det var ikke blot ved Fortællinger om tapre, modige Handlinger, at Adelsmændene søgte at indgyde deres Børn Begreber om Ære,

Tapperhed og Frygtløshed, men ogsaa ved en rent ud spartansk Opdragelse. Ikke blot lod man dem til Tider sulte, men man paa-lagde dem Hverv at udføre, som medførte de største Anstrengelser, som fordrede Beslutsomhed og Mod, og som maaske bevirkede, at vedkommende i længere Tid blev udsat for Hunger og Tørst, ikke at tale om, at man lod dem valfarte til mange Slags uhyggelige Steder som Kirkegaarde, Rettersteder og Huse, der var berygtet for der begaaede Misgerninger o. s. fr.

I de Dage, da Halshugning var offentlig, blev ikke blot smaa Drengene sendt hen for at se derpaa, men det blev stundom forlangt af dem, at de om Natten, i Mørke, skulde gaa til Retterstedet og der, paa den Henrettedes hovedløse Krop, efterlade Bevis paa, at de havde været der. Ved et saadant System hærdede man Børnenes Nerver. Vor Tids Pædagoger vil næppe anerkende den Maade at opdrage Børn paa som rigtig. Hvorom alting er, den har eksisteret i Japan, navnlig blandt de gamle adelige Slægter. Fra disse, som vedblivende spillede en betydelig Rolle i Japan, var udgaaet stærke Impulser, som gennemrystede det hele Folk, og som gjorde det stærkt, haardt og uendelig modigt i Krig. Maaske ingen af de japanske Officerer afgav saa godt et Eksempel paa den Soldateraand, der besjælede Japans Krigere, som General *Nogi*, Chefen for Belej-ringsarmeen foran Port Arthur. — Han var Soldat og intet andet, baade af Tænke- og Handlemaade. Han sagdes at være ganske blot-tet for ydre vindende Optræden, var maaske snarere lidt stødende i sin Maade at være paa; han haandhævede Disciplinen med Jern-haand, her, som da han i sin Tid kuede en Rejsning paa Formosa. Han var streng mod sig selv og sine, saaledes som han var det mod andre. „En Soldat“ — har han udtalt — „bør kun være Soldat og ikke andet. Er en Mand blevet det, maa han være fuldt ud parat til at leve et Liv, der er ganske forskelligt fra andre Menneskers. Det er umuligt for ham at nyde Frihed og Magt paa samme Maade som andre Borgere. Det maa og bør han forstaa lige fra Begyndel-sen af.

En Soldats glimrende og heldige Optræden paa en Kampplads er kun Frugten af det Arbejde, han i Fredens Dage har udført i sit daglige Liv.“

General *Nogi* var en af de Mænd, der havde levet et saadant Liv paa Basis af Traditionerne fra den gamle Slægts Tid, og hans otte Sønner blev opdraget efter hans Forskrifter.

Det var en Dag i Marts Maaned 1904: General Nogis ældste Søn, den 26aarige *Shoten*, skulde som Sekondløjtnant afgaa til Krigs-skuepladsen med første Division. Faderen var i sit Studereværelse, da Sønnen traadte ind: „Jeg har, Fader, den Ære at sige dig Far-vel. Jeg staar nu i Begreb med at forlade Byen for at afgaa til Mantschuriet. Jeg har ikke den ringeste Tro til, at jeg kommer le-vende tilbage. Jeg vil til alle Tider bede for, at vor ophøjede Moder maa have det godt. Hvis jeg falder paa Valpladsen, beder jeg Dig,

min ophøjede Fader, at hædre mig med et Par Mindeord. — Selvfølgelig maa du ogsaa snart afgaa til Krigsskuepladsen. Vil du tillade mig at haabe og tro, at — om end de Steder, hvor vi to kommer til at kæmpe, skulde ligge langt fra hinanden — vi dog vil kappes i Vaabendaad til Gavn for vort Land.“ Sønnen havde fremført dette med et Smil; et saadant gled nu ogsaa over Faderens Ansigt. Under den sidste Del af Shotens Udtalelser var dennes yngste Broder, *Hoten*, kommen til Stede. Han bøjede sig nu for de to andre og sagde: „Vil du ikke tage mig med i det Kapløb, du har foreslaaet, saa at vi alle tre kan se, hvem der først kan udmærke sig.“ Generalen lo oprømt og sagde: „Godt Dreng! Det Kapløb mellem os tre skal blive interessant!“

Det blev Shoten, som først naaede Maalet. Det var en Dag i Maj Maaned 1904. Kejseren havde just udnævnt General *Nogi* til den ærefulde Post som Chef for den Armé, der skulde søge at bemægtige sig Port Arthur. „Kirsebærtræerne blomstrede, og Tokio var glad.“ Samme Dag kom Efterretning om *Slaget ved Kintschau* (26. Maj) og samtidig Meddelelse om, at Løjtnant *Shoten* var falden som en Helt. Da Generalen modtog Budskabet, sagde han roligt: „Jeg er glad ved, at han døde paa en saa glimrende Maade. Det var den største Ære, der kunde times ham. Hans Minde vil leve, og længe vil det næppe vare, før dertil vil blive føjet Minderne om min anden Søn, *Hoten* og mig selv.“ — Der gik nogle Maaneder; da kom der Efterretning om, at ogsaa *Hoten* havde naaet det ærefulde Maal, han havde sat sig. Han faldt den 30. November foran *Port Arthur* under Angrebet paa 203 Meter Højen efter paa en særlig fremtrædende Maade at have udmærket sig. Saa var der kun Faderen tilbage. At han ikke sparede sig er uden for al Tvivl, men Skæbningen vilde, at han alene gik Krigen igennem uden at maatte ofre sit Liv; — Familien havde jo iøvrigt ofret nok paa Fædrelandets Alter.

Mærkeligt nok, at disse tapre Krigere havde levet deres Liv i et Hjem, hvor kvindelig Ynde og Klogskab i en sjælden Grad havde været til Huse. General *Nogis* Hustru havde nemlig det bedste Lov paa sig i saa Henseende; men hun nedstammede ogsaa fra en gammel Adelsslægt og bar i sit Skød Traditionerne fra Fortiden¹⁾.

Den japanske Nationalkarakter har i de ca. 60 Aar, der er forløbet siden Restaurationen af Mikadoens Magt, næppe forandret sig. Selv om man nu sporer en betydelig Forandring i det ydre, er Kærnen den samme. Kulturstrømmen er flydt ind i andre Kanaler og bevæger sig frem ad ny Løb. I den Forstand er det gamle Japan „dead and gone“, men Japaneren er inderst inde saa ægte Japaner,

¹⁾ Ægtefællernes Død var meget dramatisk. Da Japans Keiser døde i 1912, begik baade General *Nogi* og hans Hustru Selvmord („Harakiri“) paa Begravelsesdagen, ikke blot til Ære for den Afdøde; men ogsaa for derved at protestere imod den Tendens, der raadede i Japan til *slavisk* at efterligne europæisk og amerikansk Sæd og Skik.

som han nogensinde har været. Han bevarer det gamle paa Bunden af det ny.

„*Japan alene for Japanerne!*“ er Nutidens Parole.

Karakteristisk for dette ældgamle japanske Kultursamfund er en gennem alle Klasser af Befolkningen gennemført Høflighed og Iagttagelse af ydre Former:

Da jeg om Morgen efter min Ankomst til *Kioto* var tidlig paa Færde og gjorde en Tur fra Hotellet i en nærliggende Park, saa jeg en ung Mand og en ung Kvinde komme hver fra sin Side. Da de mødtes, standsede de og talte sammen, idet de begge, Gang paa Gang, bøjede sig for hinanden; jeg tænkte det maatte være et Par højerestaaende Personer, saa udsøgte og belevne var deres Mannerer. Til Slut bøjede de sig atter flere Gange for hinanden og skiltes. Da den unge Kvinde vendte Ryggen til, saa jeg til min Forbauselse, at der paa denne med store Bogstaver stod: „*Milk compagni*“. — Det var altsaa rimeligvis en Arbejderske, som var paa Vej til sin daglige Gerning — og som nu mødte en Bekendt, der ligeledes gik til sit Arbejde. Han medførte, saa vidt jeg kunde se, en Kasse med Værktøj. — Vi kunde af Japanerne lære meget — ikke mindst, at Høflighed og Former i Omgang, selv mellem Arbejdere, bidrager til at fremme Ligheds- og Frihedsfølelsen.

Kioto, den gamle By med sine mange Hundreder af Tempelbygninger og Shinto Altre, sine prægtige Omgivelser, denne By, der var det gamle Japans „Sjæl og Centrum og Hjerte tillige,“ var efter Sigende den interessanteste og mest tiltrækkende By i hele Kejserdømmet. Jeg tror det gærne og kan kun sige, at ogsaa jeg fandt, at den overgik alt, hvad jeg den Gang havde set og siden fik at se i Japan. Jeg maatte imidlertid videre og kunde ikke fordybe mig længere i alle dens Herligheder. Saa gik det hen paa Eftermiddagen den 24. September — med Toget ad „*Tokaido-Jernbanen*“, der forbinder Tokio med Kioto og Kobé.

At Trafiken paa denne Japans Hovedjernbanelinie, der forbandt Hovedstaden med de vestlige Havnesteder, hvorfra Udskibningen af Tropper til Korea og Mantschuriet fandt Sted i Krigens Tid, var meget stor, forstaaer man. Ofte maatte den civile Trafik helt standse, naar Militærtrafikken blev for stor. Heldigvis var der, de to Dage, da jeg passerede ad Banen, ingen Forsinkelse, skønt vi dog mødte forskellige Tog med Soldater, der skulde til Armeen. Vi gled langs *Biwa-Søens* prægtige Bredder. Siden sænkede Mørket sig over Fjeldene og da vi nogle Timer efter naaede *Nagoya*, hvor jeg vilde overnatte, var det mørkt. Jeg fandt her et halvt europæisk Hotel, hvor smaa, dukkeagtige Kvinder med smilende Ansigter og yndefulde dybe Bøjninger modtog mig. Jeg sov i en god Seng, men om Morgen flød mit Blod ned ad Væggene, — det var Moskitoer, der havde overmættet sig.

Forinden jeg — 25. Septbr. — fortsatte Rejsen, kørte jeg hen og besaa en prægtig gammel Borg med Volde og Grave. En stor

Plads mellem de ydre og indre Befæstningsmure var optaget af militære Etablissementer, Kaserner o. lign., men der saas kun ganske enkelte Soldater — af let forstaaelige Grunde. Dog passerede jeg en Underofficer, der ledsagede en halv Snes unge Mænd med Byldter paa Nakken; det var indkaldte Folk, der nu skulde møde under Færnerne. Senere blev Nagoya benyttet som Opholdssted for russiske Fanger.

Ved Ankomsten paa Banestationen var denne fuld af Saarede fra Krigen, som nu var paa Vej til Hospitalerne i Tokio og andet Steds, og som havde ligget Natten over her i Byen. Overalt var Hospitalerne udmærket indrettede, takket være det „Røde Kors“. Det var i 1874 under en Ekspedition mod en af de vilde Stammer paa *Formosa*, at den japanske Øverstbefalende gav sine Læger Ordre til at behandle Fjendens Saarede, som faldt i Hænderne paa Tropperne, ganske paa samme Maade, som Japanernes egne. Dette var i fuld Overensstemmelse med Principerne for Genferkonventionen og det „Røde Kors“ Optræden; men først i 1886, — efter at der forinden var dannet en privat Institution af lignende Art, gik den japanske Regering formelt ind paa Genferkonventionen, og der dannedes i Japan et Selskab med Navnet det „Røde Kors“. Dette Selskab udviklede sig i Løbet af Aarene med stort Held, saaledes at det ved Krigens Udbrud talte c. 900,000 Medlemmer, der hver især bidrog en aarlig Sum af 7 Kroner (= 3 Yen). Paa lignende Maade som *Kejserinde Dagmar* i Rusland stod i Spidsen for det „Røde Kors“, havde *Kejserinden af Japan* ydet samme Institution i sit Land sin Støtte.

De Saarede — ca. 70—80 Stykker — som vi traf, var alle klædt i hvide Sygekitler, paa hvis ene Ærme var anbragt et rødt Kors. Paa Hovederne havde de hvide Huer. Benene var som Regel nøgne og stak i Tøfler eller Sko. De saa rene, velplejede og helt veltilfredse ud. De fyldte en Waggon bagest i Toget. Vinduerne stod aabne, og ved Stationerne samtalede de livligt med Folk; men jeg mærkede ikke noget til begejstrede Tilraab eller lignende. Japanerne tog den Slags Ting med Ro; og desuden var man formodentlig vant til disse Transporter her paa Ruten.

Kun ved en større Station, hvor vi gjorde Holdt i længere Tid, var der mødt en Del Damer af Aristokratiet for at skænke Té og uddele lidt Mad m. m. til de Saarede. Med Medailler paa Brystet — aabenbart en Dekoration som var indstiftet af Kejseren til Belønning for Tjeneste ved Hærens Sanitetsvæsen — trippede disse Damer fra Tébordene, ved hvilke to Sygeplejersker i tækkelige Uniformer paraderede, hen til Kupévinduerne for at byde Té. Soldaterne rakte Armene ud, en efter en anden, og fik en Drik, lidt at spise og en Cigaret at ryge paa. Saa fløjtede Lokomotivet, de smaa, fine Damer nejede, Soldaterne nikkede, og Toget gled af Sted — videre frem ad Tokaido-Jernbanen gennem vidunderlig skønne Egne. Regnen faldt tæt, og paa Marker, Stier og Veje saa vi Folk vandre

under mægtige Paraplyer med opkildede Klæder og i mange Tilfælde iført ejendommelige Regndragter af lange Sivstængler. Det var pud-sigt at se Kvinder i fineste Puds med bare Ben og ophæftede Klæ-der slæbe sig fremad paa deres høje Trætofler.

Ved *Hammamatsu* passeredes over en stor Lagune, hvor Masser af Fiskerbaade laa paa Fangst. Havets graa Flade hinsides Lagunen var blankt som et Spejl; saa dampede vi en Tid med Havet i Sigte over det flade, smalle Kystland, der delvis var bevokset med Træer, og hvor Gaarde laa spredt. Paa Fjeldene ind mod Land saa vi Skove og Opdyrkninger. Hen paa Eftermiddagen naaede vi *Shidzuoka*, en ret store Provinsby, hvor jeg fandt mig Nattelogi i et halvt europæisk Hotel. Den yderst høflige, stadig bukkende Vært underholdt mig under det iøvrigt ret tarvelige Maaltid, hvis Hovedbestanddele var to smaa Fisk og Æg. Han fortalte bl. a., at en ung Kone, hvis Mand var falden i Krigen, just havde *begaaet* Selvmord. Det regnedes hende til den største Ære.

Det var altsaa et Tilfælde af *Harakiri*, ganske lignende det, som fandt Sted f. Eks. i 1895, da en Løjtnant *Asada* var falden paa Valpladsen, og hans unge Hustru, med Faderens Samtykke, besluttede at dø. Først gjorde hun Huset ganske rent, som til Fest, derpaa klædte hun sig i sin smukkeste Dragt, opstillede Billedet af sin Mand og Hersker i Alkoven, kastede sig ned foran det og dræbte sig med en Dolk, hun havde faaet i Brudegave.

Harakiri var langtfra forsvundet fra Hærens og Flaadens Rækker. Regeringen havde dog set sig nødsaget til at protestere mod denne gamle Selv-Eksektion, for ikke at miste dygtige Kræfter, der vedblivende kunde tjene Fædrelandet: Admiral *Kamimura* havde, da jeg var i Japan, netop offentliggjort en Skrivelse herom, i hvilken han hævdede, at Selvmord var forkastelig for en Soldat — ikke af moralske Grunde, men af rent praktiske. „Japanerne“, sagde den tapre Admiral, „har for Sædvane at begaa Harakiri, og den offentlige Mening billiger den, men den bør fordømmes. Det er en Fejl af Soldater at disponere over deres eget Liv paa denne Maade, eftersom deres Person er i Kejsersens og Statens Tjeneste. Der er et gammelt Ord som siger: *Soldaten har hverken Liv eller Død!* Det vil sige: Han maa leve eller dø, ene og alene eftersom det tjener Landet bedst“.

Efter Maaltidet tog jeg en Rikschaw og kørte, beskyttet af en mægtig Paraply, medens Regnen faldt, gennem Byen, for at se nogle Templer uden for samme. Vi passerede i Byen de gamle middelalderlige af kyklopiske Mure opbyggede Volde om Lensherrens nu ødelagte Borg. Nu stod disse prægtige Mure som historiske Minder om en Tid, der i Antal af Aar ikke var fjernt, men dog alligevel saa langt — langt tilbage.

Uden for Byen, paa Vejen langs de smukke Bjerge med Skove og Templer, indhentede vi et *Ligtog*, der var paa Vej op til et lille

Tempel, hvor Jordfæstelsen skulde foregaa. Vi holdt os paa Afstand og saa til. Ligbegængelser var iøvrigt, efter Sigende, i denne Tid hyppige. Kisten, der saa ud som en lille Tønde, blev baaren paa to Stænger af fire Mand, foran gik Folk med Blomster, og bagved barhovede, glatragede Præster og Følget, blandt hvilket nogle hvidklædte Kvinder. Det var Rester af en Soldat, falden ved Ljaojang, som her blev stedt til Hvile under de brugelige Ceremonier. Rester — der var sikkert ikke meget tilbage af den unge Mand, som havde ladt sit Liv under en Storm paa en af de russiske Stillinger; thi der kunde selvfølgelig ikke være Tale om at sende Lig af de Faldne tilbage til Fædrelandet. Man hjalp sig da under Krigen, som man kunde. En Tot Haar, et Stykke af Vedkommendes Uniform, en Knap og som oftest et Stykke af en Knokkel, f. Eks. Kravebenet, en Halshvirvel eller lignende blev berøvet Liget, hvis Identitet godtgjordes ved et Metalskilt som alle Soldater bar, for at sendes hjem, hvor det stedtes til Hvile af Familien, som om det var Liget af den kære selv. Uvilkaarligt vendte Tanken sig til Valpladsen, hvor han stred sin sidste Kamp, og hvorfra saarede Kammerater, der var vendt tilbage, fortalte de Efterlevende om det store Drama, — men desværre i Reglen kun lidt om den Faldnes personlige Deltagelse. Hans Lod var som saa mange andres, hvis Død blev ubemærket til Slaget var forbi, og han savnedes ved Appellen.

Kampen er endt, Solen er ved at gaa ned, idet den kaster sit luerøde Skær over Sletterne ved Ljaojang. Dens sidste Straaler glimter paa de endeløse Hirsemarker, paa Trægrupper om Kinesernes Landsbyer, Gaard- og Begravelsespladser. Medens den sejrige Armé bereder sig til at drage videre mod Nord, ligger de Faldne stille hen den hele Nat, til Morgenen gryr, og Solen for sidste Gang belyser deres smaa Legemer. Troppe af Soldater spredes rundt om for at samle de Døde sammen og for at stede dem til Hvile. Allerede er der redt de Døde et Leje af Straa, og her lægges de ned Side om Side. Saa tændes Straaet, Røgen hvirvler op, til at begynde med lys og gul, men siden bliver den sort og udbreder en frygtelig Stank — af menneskeligt Kød som brænder. Fra Skraaninger, Bakker og Dale hvirvler de kvælende Røgskyer hen over Mantschuriets yndige Sletter og formørker Solen. Først langt om længe dør Røgen hen, naar der er kastet Jord paa de sørgelige, forkullede Rester af Mennesker. Der vil da maaske paa Stedet blive rejst smaa Mindsten og Træpæle med Indskrifter. De vil staa i mange Aar til Minde om Blodbadet ved Ljaojang, men selv om dette sent vil glemmes, vil den Enkeltes Bedrift og hans Færd forsvinde i Mængden. Vinden vil suse hen over de kæmpendes evige Gravsteder. Slægt paa Slægt vil mindes de store Begivenheder, men den enkeltes Ry vil blive til intet som hans Legeme. Kun enkelte store Navne vil lyse til alle Tider — alle de andre Tusinders vil ubønhørligt dø. Men det Sted i Hjemmet, hvor sparsomme Rester af de Døde blev begravet, vil blive et Valfartsted for Slægten.

I Mulm og Mørke rejste jeg fra *Shidzuoka* midt om Natten for at fortsætte Rejsen til *Yokohama* og *Tokio*. Det er just ikke nogen Behagelighed at komme ind i en Sovewaggon til Folk midt om Natten; jeg stillede mig derfor en Tid paa Vognens aabne Platform for at vente paa, at Solen skulde staa op. Det var bidende koldt, og min Paaklædning var beregnet paa alt andet end Kulde. Imidlertid hyllede jeg Rejseplaiden om mig, men blev alligevel forfrosen, saa gik jeg ind og varmede mig lidt i 1. Klasses Waggonen, hvor Folk ogsaa laa og sov paa Sæderne, ja selv paa Gulvet. Her spærrede en engelsk Krigskorrespondent i sin Sovepose saa omtrent Passagen.

Da det lysnede i Øst, dreves jeg atter ud paa Platformen for at se det berømte *Fusijama*, som vi nu begyndte at faa i Sigte. Solen stod op. Den lysnede paa „det hellige Bjergs“ sneklædte skønne Top, medens Lavlandet ved Foden med sin yppige Vegetation, sine Landsbyer, Vandløb, yndefulde Broer og Marker endnu laa hyllet i Mørke. Et enkelt Lys glimtede fra et Ildsted, en aarle Vandringsmand drog paa Arbejde med sine Redskaber paa Nakken, og enkelte Kvinder puslede ved Husene.

I en stor Bue løb Toget rundt Foden af dette prægtige Fjeld, der er saa godt kendt af os Europæere gennem billedlige Fremstillinger.

Da jeg havde nydt det smukke Skue i nogen Tid, lod jeg mig anvise Plads i en Kupé i Sovewaggonen. Der laa en Herre og sov paa den ene Sofa. Jeg tog Plads lige overfor i Hjørnet, stirrede ud af Vinduet paa *Fusijama* — stadig den samme Kegle, der blev hvidere og hvidere i det glitrende Sollys. Saa blev jeg træt af Indtrykket og blundede lidt hen. Da jeg vaagnede en Stund efter, saa jeg, at min Rejsefælle var vaagen. Vi udvekslede Morgenhilsener. Det var en Officer, hvis Vaaben og Uniform hang paa en Knage. Jeg var ikke meget indladende, da jeg nødig vilde komme i den Situation at sige, hvem jeg var, og hvorfra jeg kom; men min Rejsefælle havde aabenbart Lyst til at tale, og jeg kunde ikke andet end svare paa hans Spørgsmaal, der fremsattes paa Engelsk. Han saa ud til at være et halvt Hundrede Aar, var lille og havde et markeret, ikke kønt, men intelligent Ansigt. — Vi begyndte at tale om Vejr og Vind og Togtider, og alle den Slags ligeegyldige Ting, som Mennesker, der første Gang træffer hinanden under saadanne Forhold gerne benytter som Indledning for en Samtale; men snart spurgte han mig, om jeg havde faaet de sidste Nyheder fra Port Arthur, hvilke var kommet Aftenen før. Jeg sagde ham, hvad jeg havde læst i en engelsk Avis.

Imidlertid rejste han sig under et Ophold ved en Station og gik ud for at gøre sit Morgentoilette ved en Vandbeholder. Da den lille Mand kom igen, var han iført sin Uniform. Han satte sig ned foran mig, bød mig en Cigaret og præsenterede sig som General *Fukuhara*, Chef for Ingeniør- og Artilleriskolen i *Tokio*. Han havde besøgt

Belgien og Holland for at studere Befæstningsanlæg, og derfra sendt nogle Officerer til Danmark, som havde set sig godt for, saa det viste sig, at han kendte Københavns Befæstning fuldkomment saa godt som jeg selv. Han talte med Beundring om vore Kvinders Gaver til Garderhøj Fortet.

Vi samtalte iøvrigt om Krigen. Han fortalte mig, at Marskal *Oyama* just i disse Dage havde telegraferet, at man maatte forberede sig paa store Pengeofre, da Krigen godt kunde vare to Aar endnu, og han udtalte i den Anledning: „Ja, det hele bliver til sidst et Pengespørgsmaal for Japan“. Saa gik vi over til at tale om Forsvaret af selve Japan, for det Tilfælde, at Russernes anden Stillehavsflaade skulde naa uantastet til de japanske Farvande. „Vi ønsker intet heller, end at de kommer, vi er parat,“ sagde Generalen med Varme. „Der er lagt Miner ud alle Vegne ved Indløbene til de store Byer — saaledes ved Yokohama alene 700, og vi har forberedt alt til at modtage vore Fjender.“

Efterhaanden skred Solen frem paa sin Bane, og i den dejlige, lidt kølige Morgen fløj vi gennem et henrivende Landskab. — Vi nærmede os Yokohama, hvor Generalen steg ud. Jeg fortsatte imidlertid lige til *Tokio*, som jeg ønskede at faa et Glimt af endnu samme Dag, forinden jeg vendte tilbage til Yokohama, hvor „China“ var ankommet og laa paa Rheden. I Rikschaw fløj jeg nu i susende Fart med to Mænd som Forspand, den ene foran den anden, gennem Kejserstaden, besøgte der Shogunernes Grave i Shiba-Parken, Tempelne sammesteds, ilede saa forbi Kejserpaladset, ved hvis Port vi blev standset, medens den tyske Prins af Hohenzollern, som skulde til Armeen, kom ud fra Kejseren, omgivet af en prægtig Eskorte af Lansenerer, af hvilke de forreste drabeligt red med fældede Lanser foran Vognen. Gaderne var opfyldt af Generaler og Officerer i glimrende Uniformer — de kom alle fra Receptionen i Kejserpaladset. Disse smaa Mænd saa i Virkeligheden aparte ud i al deres Stads efter europæisk Mønster; men naar man samtidig tænkte paa, hvad disse Typer havde præsteret paa Valpladserne, maatte Smilet over deres ydre Optræden øjeblikkelig stivne.

Videre af Sted gik det til den prægtige *Ueno Park*, berømt for sine Tempel og Shogungrave. Sammesteds fandtes et etnografisk-historisk Museum, der, hvad Indhold og Opstilling angik, langt oversteg, hvad man var vant til at se i Europa — København indbefattet.

Om Aftenen var jeg tilbage i Yokohama, hvis Basarer jeg næste Dag besøgte i Selskab med en elskværdig dansk Mand, Hr. *Clausen*, som ejede et Hotel. Han satte mig med sin smukke Lystyacht om Bord i „China“, som laa paa Rheden. — Saa dampede vi bort mod Hawaii-Øerne, som vi først skulde naa 10 Dage senere.

OVER STILLEHAVET, GENNEM NORD-AMERIKA OG HJEM.

„China“ lettede ved Middagstid den 27. Septbr. og dampede afsted over Stillehavet i fint Vejr, og det beholdt vi paa Rejsen til *Honolulu*. Vi oplevede paa denne at faa to Mandage i en Uge — nemlig den 3. Oktober. Mage til prægtig Rejse skal man lede længe efter. Det var en ren Passatsejlad, og vi Passagerer nød Velværet i vore Kurvestole paa Bagdækket, hvor kinesiske „Boys“ paa det mindste Vink var parat til at opfylde vore Ønsker — ja næsten før vi havde udtalt dem — blot paa en Formodning. Kinesere er ypperlige, stilsfærdige og trofaste Tjenere, der gør deres Stuepige-gerning trods nogen kvindelig Konkurrent.

Af og til hørte vi en hvislende Lyd og lærte snart, at det var Flyvefisk, der blev baaret hen over Vandfladen; stundom faldt en af dem paa Dækket, — Smaahval og Søflugl var der ogsaa; men iøvrigt gled Dagene herligt i et sandt „Dolce far niente“ „Tiffin“ (Frokost) og Middag var eksellente, Samværet med Mennesker fra al Verdens Riger og Lande fornøjeligt, saa inden vi vidste af det, fik vi efter 11 Dages Sejlads den vestligste Ø i Hawaiigruppen *Kauai* i Sigte.

Øerne bar Navn efter den største i Gruppen, nemlig *Hawaii*, der ligger længst mod S. Ø. og hvis Vulkaner *Mauna Loa* og *Mauna Kea* ses viden om. Der staar en Eventyrduft over dette Øomraade, der er kastet hen midt Stillehavet langt fra alle de andre Sydhavsøer. Vi Danske bør mindes, at Sten Bille besøgte dem paa sin Jordom-sejling med „Galathea“ i Fyrreerne i f. Aarh., den Gang Kong *Kamehamea III* og Dronning *Koloma* herskede over de smukke og krigerske Indfødte. Nu var der ingen indfødte Fyrster mere paa *Hawaii*-Øerne; de Nordamerikanske Fristater var Herrer i dette „*Uncle Sams Paradise*“. Nu laa Øerne, takket være Nutidens fortræffelige Kommunikationsmidler, kun 5—6 Dages Sejlads med pragtfuldt indrettede Luksusdampere fra *San Fransisco*, og de havde lignende Kommunikationer i alle mulige andre Retninger. Formuende Folk fra Staterne laa da ogsaa „paa Landet“ her — den Smule Rejse til Øerne opvejedes rigeligt af den Glæde man følte, den Forfriskelse af Legeme og Sind, man erholdt i dette jordiske Paradis med den evige Sommer, hvor Palmerne groede, paa hvis Kyster Oceanets mægtige Bølgeslag larmede, medens Indfødte og Fremmede tumlede sig i Vandet, — hvor al Slags Sport kunde drives, hvor nymodens Hoteller, Badeanstalter o. l. fandtes i tilstrækkelig Mængde, dog uden at skæmme den pragtfulde Natur, som, trods alt nyt, dominerede, nu som den Gang da *Cook* første Gang besøgte Øerne i 1778. Her blev den store Opdagelsesrejsende myrdet af de Indfødte Aaret efter. Vi stævnede forbi Klippeøen *Kauai* mod den næste større Ø, *Oahu*, paa hvis Sydkyst *Honolulu*, den verdensberømte Hovedstad paa Øerne laa. Gennem Korallrev naaede vi den

sikre Havn hen paa Eftermiddagen den 6. September — og her blev vi liggende til næste Dag. Fornøjeligt var det at se den Færdighed, hvormed de indfødte, raske Drengene tumlede sig i Vandet ved Skibssiden: med en utrolig Færdighed dykkede de ned, selv paa store Dybder, for at gribe de Pengestykker, der kastedes i Grams til dem. Blomstersmykkede, tiltalende unge Kvinder sad ved Landingsstedet og solgte Kæder af Koraller og andet; deres blide Øjekast og henrivende Bevægelser tiltrak alle.

Vi skyndte os i Land for at faa et Indtryk af dette ejendommelige Sted, hvor Rester af de primitive Forhold mødtes med Civilisationens saakaldte Goder. — Jeg skal ikke omtale de amerikanske offentlige og private Bygninger: Skoler, Kirker, Hoteller o. s. v. de var som overalt paa Kloden. Sporvogne gik gennem Byen som i enhver anden Stad o. s. fr.; men morsomt var det at se den Dobbeltthed, som gav sig Udtryk i Skolepigernes Kostumer. De bar europæiske Kjoler og smukke Hatte af nyeste Mode; men gik med bare Ben og bare Fødder som i gamle Dage.

Interessant var det at studere Fortidens Folkeliv i det ypperlige saakaldte „*Bernice Pauahi Bishop Museum*“, der i 1889 blev grundlagt af *Charles Reed Bishop* til Erindring om hans Hustru, Prinsesse *Pauahi*, der var af Kongeæt og opdraget af Missionærer. Hun døde 1884 og gav sin Formue til Skoler for indfødte Børn. Museet blev grundlagt med det Maal for Øje at give et Billede af polynesiske Ethnologi og Naturhistorie, og det opfyldte sin Hensigt i vid Forstand: Her var samlet alt, hvad der havde kunnet skaffes af etnografiske Ting fra Polynesiens Indfødte, og gennem Billeder og Modeller klargjordes det daglige Liv, den hedenske Gudsdyrkelse o. s. v. o. s. v. —

Men adskillige Genstande som f. Eks. Fjerdragter, der var dannet af Tusinder af enkelte Fjer af sjældne Fugle o. l. var kun til Stede i ringe Antal. Grunden til, at jeg omtaler dette er, at der i vort etnografiske Museum findes slige Kostbarheder, som ikke blot kan maale sig med dem, der findes i Bishop Museet, men endog overgaar disse. — De stammer fra en Indsamling, der fandt Sted under „*Galathea*“s Ophold paa Øerne. Kun sørgeligt, at Pladsforholdene hos os forbyder en Udfoldelse af disse Kostbarheder paa lignende Vis som paa Honolulu. Vi mangler meget, som illustrerer den af-døde Kultur: Modeller af Huse, af Folk ved deres forskellige Arbejder, som viser, hvorledes Redskaberne benyttedes, af Offerpladser, Vaabenbrug, Landskaber og Naturforhold, som betinger denne Kultur. Men vi kunde paa flere Omraader vise frem Hawaii-Øernes gamle Kultur i et ikke mindre rigt Omfang, end det har været muligt i Kulturens Hjemstavn.

I seks Dage gik vi derpaa i Magsvejrn videre over Stillehavet.

Indsejlingen gennem *Golden gate* til *San Fransisco* var pragtfuld, og ved Middagstid den 13. Oktober ankom vi til Kajen, hvor der var en lang og kedsommelig Toldklarering. Skønt min Bagage gik som Transitgods til New York maatte ogsaa jeg vente. Imidlertid

kom der Journalister om Bord, og da de af Skibets Chef erfarede, at der mellem Passagererne var en Krigskorrespondent fra Mantschuriet, kom de til mig, der selvfølgelig stillede mig til deres Disposition. Samme Aften og næste Morgen gav Bladene fuldkommen korrekte Referater af, hvad jeg havde sagt. Selvfølgelig vogtede jeg mig vel for at sige andet, end hvad jeg kunde forsvare over for Russerne.

Da jeg mødte op paa et Kontor for at faa viseret min Billet, der omfattede Rejsen helt til Cuxhafen, og i den Anledning stod i en Klynge foran Disken, hørte jeg pludselig en Stemme udbryde: „Na! — was sehe ich, sind sie auch hier Herr Hauptmann Bruun“. Jeg vendte mig og kendte straks „Dr. Zacker aus Berlin“, som jeg nogle Aar forinden havde truffet paa Island og rejst med der. Han var en ægte „Globetrotter“ og fornægtede heller ikke dette ved denne Lejlighed. Vi havde begge to travlt, han især, og efter at vi havde givet hinanden Haanden og sagt et Par venlige Ord om det morsomme i at mødes igen, faldt der omtrent kun følgende Samtale:

Z.: „Hvor kommer De fra nu?“

Jeg: „Fra Krigen i Mantschuriet, hvor jeg har været Krigskorrespondent.“

Z.: „Ach so!“

Jeg: „Og hvor har De været siden sidst, Dr.?“

Z.: „Aa, sidste Aar var jeg paa Spitsbergen og siden i Syd-Afrika.“

Jeg: „Det var sandelig to Modsætninger.“

Z.: „Ja, og nu vil jeg ud i Californien.“

Dermed sluttede omtrent Samtalen — skønt vi havde haft det uhyre fornøjeligt sammen paa Island og bl. a. talt om, hvor morsomt det skulde være at mødes engang igen; men Doktoren sluttede af: „Ja leben sie recht wohl, Hr. Hauptmann!“ og saa forsvandt han ilsomt. — Siden har jeg hverken hørt om ham eller set ham. —

Det blev sent, før jeg kom til Hotel „Occidental“, og om Aftenen gik jeg ud med en svenskfødt Herre, jeg havde truffet om Bord, og vi besøgte bl. a. nogle Varietéer, den ene som den anden — ikke morsomme for mig, der ikke ret forstod de dulgte Hentydninger i „Slang“ —. En Ting frapperede mig: det var, at der i alle disse offentlige Forlystelsessteder var draget en Skranke fra Indgangen helt op til Scenen, og til højre gik af sig selv alle Hvide, til venstre alle Sorte, eller i det hele taget alle, der havde den mindste Antydning af sort Oprindelse, f. Eks. paa Neglene — og det var i det frie Amerika!

Jeg kom til at tale med en Amerikaner herom, og han sagde blot: „Well Sir — de sorte lugter ikke godt i en hvid Mands Næse.“ Næste Dag spiste jeg Frokost i Toppen af et over 20 Etager højt Taarn, hvorfra der var en henrivende Udsigt over Byen, og hvortil man selvfølgelig naede op i Elevator. Dette Taarn faldt, mærkelig nok, ikke under det store Jordskælv som ikke længe efter hærgede Byen. Det stod og svingede frem og tilbage — men holdt Stand,

hvad en Mængde grundmurede, lavere Bygninger ikke gjorde. — Jeg gjorde ogsaa en Udflugt til det berømte „Cliff“ ved Kysten, hvor man fra Hotellets Veranda saa Søløver boltre sig paa et Skær — det siges at være forsvundet under Jordskælvet, og Søløver er der ikke mere. Om Aftenen afrejste jeg med „Southern Pacific“-Banen østpaa. — For os Europæere, der var vant til at tilbringe Natten i Sovekupeer, der kunde lukkes hver for sig, var „Pulmann-Vognene“ ikke behagelige. De samme Vognrum, som om Dagen benyttedes til Siddepladser, indrettedes for Natten til Sovesale; man laa i lange Rækker i to Etager langs begge Vognsider med et Forhæng for — men der var som oftest Uro, og det var vanskeligt, naar man ikke var vant til den stadige Passage gennem Vognene fra den ene til den anden — at finde Hvile. Det tjenestgørende Personale. Konduktører, Tjenere o. s. v. var alle Negre i Uniform, og de var just ikke saa hensynsfulde som vort europæiske Personale. Vi sad en Dag i Røgkupeen, og her ind kom en af Negerkonduktørerne, satte sig ned og begyndte uden Anledning fra vor Side, at tale med paa en ret næsvis Maade. — Vi tav, og han forsvandt.

Det var just i en Periode, der gik forud for Præsidentvalg, og alle var aabenbart meget optaget deraf. En Dag, jeg sad og halvblundede i Kupeen, kom et Par Herrer stormende gennem Vognen og raabte op om, hvem Passagererne vilde stemme paa: enten *Roosevelt* eller *Taft*? De gik fra Vogn til Vogn, og overalt svarede man dem ved at nævne det ene eller det andet Navn. Da de kom til mig og jeg kun rystede paa Hovedet, blev den ene ivrig: „De kan dog nævne et af Navnene.“ — Hvortil jeg blot svarede: „Jeg er ikke Amerikaner.“ — „Det har ingenting at sige, sig blot et Navn.“ — Da jeg ikke vilde indlade mig derpaa, gik han med en foragtelig Mine og idet han udstødte et „Ha“ — videre. — Der gik en Tid, saa kom de to Herrer med Stormskridt atter gennem Vognen, idet den ene kundgjorde: „Roosevelt har faaet 85 Stemmer, Taft 35“ (eller saadan noget omtrent). Folk jublede og raabte op. Sagen var simpelthen den, at det hele drejede sig om et i Toget indgaaet Væddemaal mellem de to Herrer — og saa skulde vi Passagerer ulejliges med at afgøre, hvem der havde vundet, — amerikansk!

Da vi kom til *Ogden*, den 16., efter at have gjort en overmaade interessant Rejse over Bjergene og derpaa hen over de store Høj-sletter, gjorde Toget Holdt og det blev sagt, hvor længe Opholdet varede, men der blev intet meddelt os om — i alle Tilfælde ikke i den Vogn jeg hørte til — at Toget ved sin Afgang vilde have forandret Plads. Følgen var, at da vi kom ud efter at have spist, kunde vi ikke finde os til Rette. Jeg spurgte en sort Konduktør om, hvor Toget holdt. Han viste sine hvide Tænder og grinte kun. Et Par amerikanske Herrer gik det ikke bedre. Vi spurgte endnu en Gang; men med samme Resultat. Han sagde kun: „Det ved jeg ikke — det er ikke mig, der skal vide det.“ — Amerikanerne skældte ud og ilte til en anden Konduktør, som saa gav Oplysning, men jeg var

bleven oprørt over Behandlingen og udbrød, idet jeg saa Negeren stift ind i Øjnene: „Og saadan svarer De en hvid Mand!“ — Min Ledsager, Svenskeren, paastod senere, at Negeren var bleven, om ikke „hvid“, saa dog „bleg“ af Harme. — Vi hørte ham give Ondt af sig, da vi vendte ham Ryggen. — Saa sprang vi op paa en Vogn, der begyndte at køre, og som hørte til vort eget Tog. Med dette rejste en Trafik-Inspektør for Banen. Hans Vogn var bleven koblet til. Vi traf ham i Spisevognen og beklagede os over Personalets Adfærd. Han gjorde Undskyldninger og sagde, at det var i Følge gammel Tradition, at Personalet var sort, og det var sandelig ikke altid let at bringe dem til at makke ret. — Han skulde nok tage sig af Sagen!

Vi naaede *Saltsøstaden*, som jeg havde hørt saa meget om. Jeg huskede, at i min Barndom havde der været Mormonmissionærer i min Hjemstavn i Jylland — og nogle Proselyter havde de vel gjort. — Nu var Flerkoneriet — længe den væsentligste Attraktion — jo forbudt ved Lov; men man ordnede sig, sagdes der, udenom. —

Her gjordes et længere Ophold, fra Formiddag til Eftermiddag. Jeg søgte i Hast at faa et Glimt at se af Helligdommene, besøgte „Tabernaklet“ med den vældige Hal, hvor Akustikken var fortræffelig, og hvor man i Brændpunkterne af det i ellipseformede og hvælvede Rum kunde høre en sagte Hvisken fra det andet Brændpunkt. Saa overværede jeg en Gudstjeneste i et mindre Kirkerum tæt ved Tabernaklet. Taleren udviklede og forklarede Strofer af Joseph Smiths Lære, medens „Apostle“ sad paa en Platform, og Siddepladserne i øvrigt var fyldt. Sangen var fortræffelig og det hele ret stemningsfuldt. Da Gudstjenesten var forbi, spurgte jeg en Mand om han ikke kendte en eller anden her tilstedeværende dansk Mand, som jeg kunde faa i Tale. Han viste mig hen til en af dem, der havde siddet paa Platformen. Det var en Mand paa omkring de halvfjerds. Han hed *Peter Sørensen*, havde som ung deltaget i den første slesvigske Krig, var derpaa udvandret til Australien, var blevet Mormon og havde nu levet sin meste Tid i Saltsøstaden som Haandværker. „Har De været glad og lykkelig her,“ spurgte jeg. — Med et næsten rørende Udtryk og tilsvarende Tonefald sagde han øjeblikkelig: „Ja, det har jeg sandelig. Vi Mormoner har det godt — naar man blot vil lade os i Fred.“ — „De mener vel, at Forbudet mod Flerkoneriet var en Uretfærdighed?“ — „Ja, mere end det!“ — saa blev han pludselig tavs og vi gled over til andre Forhold. — Han var aabenbart en meget agtet og betydende Mand — det kunde man skønne af de mange Hilsner han fik, da vi gik ud sammen.

Jeg beundrede den Orden og Renlighed, der herskede i den smukke By, som i alle Maader gjorde Indtryk af at være „up to date“, hvad nymodens Indretninger angik. Forinden jeg igen skulde rejse, besaa jeg bl. a. den meget smukke Statue af *Brigham Yung*, det Hus, hvori han boede, eller rettere de Huse, hvor han og hans mange Hustruer boede i „Fred og Lykke“. —

Den 17. Oktober naaedes *Denver* efter en meget interessant Kørsel gennem *Colorado Canons*-Kløfter. Indianere saa vi næsten ingen af, i alle Tilfælde ikke „i Kostume“, kun nogle halvciviliserede Skiftninger hist og her. I *Denver* tog min Ledsager og jeg ind i et nymodens Hotel, der nærmest lignede en uhyre Skorsten. Vi fik Værelse øverst oppe, og det var mærkeligt derfra at kigge ned i Bygningens Midderrum, der var som det indre af en uhyre Skorsten. Menneskene der nede saa smaa ud fra oven — men Musik, som lød dernede fra, hørtes oppe hos os som var det lige ind i Ørene. Efter at have beset Byen afrejste vi igen om Aftenen og ankom næste Morgen til *St. Louis*, hvor jeg havde besluttet at stoppe op i Anledning af den store Verdensudstilling „*The Worlds fair*“, som netop holdtes her dette Aar. Men det blev en stor Skuffelse for mig, som havde bivaanet Pariserudstillingen fire Aar i Forvejen. Alt var saa markskrigerisk anlagt, at det ikke tiltrak, men snarere frastødte. Over alt uden for Udstillingsbygninger og Seværdigheder stod Folk, der raabte ud om alt, hvad der var at se, akkurat som jeg mindedes fra Snasptingsmarkederne i min Fødestad *Viborg* — ja mange af dem havde lange Raabere, som forstærkede Lyden, saa man til Tider ikke kunde finde Ørelyd for en Bemærkning. — Store Plakater og Udraabere kaldte paa denne Maade Folk til en vældig Cirkus, hvor man havde formaaet Boerhelten *General Cronje* til at give Opvisning af Kampe mellem Englændere og Boere — mod at love denne Mand, der personlig var bleven ruineret ved Krigen, store Pengesummer — dem man dog nok til sidst bedrog ham for, saa han rejste lige saa fattig hjem, som han var kommet. Jeg kunde ikke bekvemme mig til at tage Billet til denne nedværdigende Forestilling.

Mit Indtryk af Udstillingen som Helhed var jo iøvrigt rent overfladisk — jeg gik ud fra, at den har indeholdt overmaade meget af Værdi for Erhvervsfolk, maaske ogsaa for andre, der kunde se bort fra det rent ydre Apparat, som virkede frastødende paa mig. En Aften-Illumination af de store smukke dekorative Bygninger med Vand foran, var derimod smuk og storstilet.

Dagen efter, den 19., afrejste jeg ved Middagstid over *Cleveland* og ankom næste Formiddag til *Niagara*. Skønt det var Bygevejr, afgav det jo et uendelig imponerende og pragtfuldt Skue. Dets Ry er ikke bleven overdrevet; men Maden i „Hotel Kaltenbach“ var til Gengæld ringe. — Den følgende Dag rejste jeg over *Buffalo* og *Albany* til *New-York*, hvor jeg tog ind paa det gammeldags hyggelige „Hotel Aschland“. — Jeg skal ikke her forsøge at give en Beskrivelse af denne Kæmpestad med dens Skyskrabere, *Brooklyn-Broen*, *Parker*, *Gader* o. s. v. o. s. v. Kun vil jeg omtale, at jeg var imponeret af de fortræffelige Museer, som baade for Videnskabsmænd og det brede Lag gav alt, hvad der kunde forlanges — hver paa sin Vis.

Et Eksempel paa en vellykket Opstilling skal jeg omtale: I „*National Museum*“ var bl. a. anbragt et uhyre stort Snit af et af de tusindaarige Kæmpe træer fra *Josemite Wallee* i Californien. Som

bekendt kan man af Antallet af et Træs Ringe slutte sig til Alderen. Nu var der, ikke saa langt fra Randen af Omkredsen, anbragt en Plade, paa hvilken der stod „Leif den Lykkelige opdager Amerika Aar 1000“ og et Stykke længere ude en anden Plade med Indskrift: „Columbus opdager Amerika 1492“. — Med andre Ord, man forstod øjeblikkeligt, at da førstnævnte kom til Østkysten af Nordamerika, havde Træet allerede vokset i 3000 Aar. —

Den 26. Oktober om Aftenen gik jeg om Bord i Hamburg-Amerikaliniens Damper „Deutschland“, et svømmende Hotel af Rang. Blandt Passagererne var den bekendte Østrigerinde *Bertha von Suttner*, Forfatterinden til „Ned med Vaabnene“, hvem Skibets Chef præsenterede mig for. Hun havde i Amerika været til en eller anden Fredskongres og haft Foretræde hos Præsident *Roosevelt*, hvem hun omtalte med megen Ros for hans sunde Syn paa de politiske Forhold og for hans Villie til Fred. Hun var selvfølgelig dybt rystet over „alle de Grusomheder“, som Krigen i Mantschuriet, efter hvad hun havde læst i amerikanske Blade, havde medført, og hun anførte haarrejsende Eksempler paa selv russiske Soldaters umenneskelige Optræden. Jeg kunde kun sige hende, at jeg intet saadant havde set eller erfaret — tværtimod var mit Indtryk, at de russiske Soldater gennemgaaende var godlidende Mennesker — men selvfølgelig kunde man gaa ud fra, at der var Undtagelser. Jeg gjorde hende opmærksom paa, at en ensidig Betragtning af Krig ikke var paa sin Plads. Selv om der ofte kom mindre gode Egenskaber til Udbrud under Kampene, maatte man ikke være blind for, at der ogsaa viste sig ædle Følelser, som højnede Menneskene: Opofrelse for andre Medskabninger, hvorpaa jeg havde set mange Eksempler, ogsaa da jeg som ung Mand tjente i Fremmedlegionen, Kærlighed til Fædrelandet — Følelse af Samhørighed med andre — ja Tapperhed var i sig selv en forædlende Egenskab — det at kunne overvinde sin Frygtsomhed, saa man blev en Mand.

Til alt det rystede *Bertha von Suttner* paa Hovedet: „Krig er en Vederstyggelighed, og den skal og maa høre op. — Vi vil gøre alt for at forhindre Gentagelser,“ sagde hun med Overbevisning. Jeg replicerede, at det jo var godt, om det kunde komme dertil; men jeg troede ikke paa, at det vilde ske saa snart. Krig havde bestaaet siden Menneskene blev til, og saa langt tilbage, vi kendte Historie, havde der næppe været mange Øjeblikke i hvilke der ikke var flydt Menneskeblod — skulde det blive anderledes, maatte Menneskenes Væsen og Karakter forandres — og det var selvfølgelig en smuk Bestræbelse at søge at naa Idealet — Fred paa Jorden!

Fruen gav ikke op. Hun var begejstret for Fredstanken og troede paa den. Det gjorde hendes Hjerte Ære. — Ti Aar efter begyndte Verdenskrigen!

Vi gik over Atlanterhavet i Magsvejr, den 2. November anløb vi først *Plymouth*, derpaa *Cherbourg*, og den 3. løb vi ind til *Cuxhafen*,

hvorfra jeg fortsatte over Hamborg, Kiel—Korsør. Den 4. om Formiddagen rullede jeg i Toget ind paa Københavns Banegaard efter et halvt Aars Fraværelse og efter at have fuldendt Rejsen rundt om Jorden og oplevet uforglemmelige Maaneder under det første store Opgør mellem Vesten og Østen.

HOS HANS MAJESTÆT KONG CHRISTIAN DEN IX.

Efter min Hjemkomst fra Krigsskuepladsen i Østen, var det selvfølgelig min Pligt at fremstille mig for Hans Majestæt; men da jeg havde efterladt min Galauniform i St. Petersborg paa Udvejen, mente jeg det ikke rigtigt at fremstille mig for Kongen, før jeg havde faaet den sendt.

Det trak ud, og da Kongen erfarede Grunden til, at jeg ikke havde vist mig, og da han længtes efter at høre noget om Forholdene i Østen, lod han mig sige, at jeg maatte komme i hvad Paaklædning, jeg vilde, og jeg fik den 1. December Tilsigelse til Audiens til næste Formiddag. Adjutanten henstillede til mig at medbringe en kortfattet skriftlig Redegørelse for min Opfattelse af Krigssituationen. Jeg arbejdede det meste af Natten paa denne og mødte med den til fastsat Tid paa Amalienborg.

Kong Christian modtog mig, ligesom ved min Afrejse, med stor Venlighed, og jeg maatte, paa Kongens Opfordring, give en indgaaende Skildring af Forholdene i den russiske Hær, for saa vidt, som jeg havde kunnet faa Lejlighed til at iagttage dem. Kongen var meget bekymret for, hvad Enden skulde blive for Rusland.

Kongen lod mig tilsige til Taffel samme Dag. Der var ikke andre Fremmede. Det Hele var „en familie“, og da vi kom ind til Bordet, sagde Kongen spøgende til mig: „Lørdagsmad, min kære Kaptajn“.

Efter Tafflet, ved Kaffen, gjorde Kongen mig den Ære at tale længe med mig, og Majestæten kom, ligesom ved min Afrejse, ind paa mine Artikler om Krigen 1864, som havde staaet i „Berlingske Tidende“, og i hvilke jeg bl. a. havde offentliggjort en Række Erindringer og Meddelelser fra Deltagere i Krigen.

„De har jo besøgt Slesvig og været mange Steder rundt der, kan jeg se af hvad De har skrevet!“

„Ja, Deres Majestæt! og jeg har truffet enkelte Folk, som har kendt den lille *Prins Christian af Glücksborg* fra *Gottorp* Slot og som endnu bevarer Deres Majestæt i venlig Erindring.“

„Gottorp! — ja paa Gottorp blev jeg født.“

Et Par Aar forinden havde jeg nemlig gjort en Pilgrimsrejse til Sønderjylland for at besøge de Steder, hvortil Minderne fra vore Krige knyttede sig. Jeg havde ogsaa været paa *Gottorp* Slot, hvor Kong Christian havde henlevet sin Barndom. Jeg havde baade ved Over-Selk, Bustrup og senere ved Lyksborg truffet meget gamle

Folk, som mindedes daværende Prins Christian fra Barnealderen. De havde fortalt mig om den smukke og livlige Dreng, som sammen med Brødrene havde haft mangan Spas med Folk, der kom paa Slottet og med andre Børn i Byen. De havde fortalt mig Eksempler paa, hvor fint og smukt deres udmærkede Moder altid havde vidst at redressere deres smaa Spilopper.

„Det maa være slemt for den gamle Konge, at han ikke en Gang kan komme herved og se til sin Fødeegn,“ havde en gammel Bondkone sagt til mig, da jeg besøgte Øvre-Selk. „Mon han ikke længes?“ fortsatte hun. „Det er der næppe Tvivl om, lille Mor,“ kunde jeg ikke lade være at sige.

At jeg havde haft Ret hertil, viste den lille Hovedrysten og det lille Træk med Øjenbrynene, hvormed Kongen nævnedes Ordet Gottorp i vor Samtale.

Kongens Tanker gled aabenbart fra Barnealderen over til Ungdomsaarene ved Kong *Frederik den VI.s Hof*. Han pegede paa et stort Maleri, som vi stod lige for: „Det er malet af Carl van Mandern og forestiller Kong Christian den Fjerde — — Ja! i højsalig Kong Frederik den Sjettes Dage, naar vi gik til Taffel, saa jeg stedse Kongen gaa hen foran dette Billede og bøje sig for sin store Forgænger — hvad siger De til det? — var det ikke smukt?“

Prins Christian kom tidligt (1831) til sin Onkel, Kong Frederik den Sjettes Hof. Det er en bekendt Sag, at Kongen, som selv ingen Sønner havde, elskede Prinsen som sin egen Søn, og Kærligheden blev gengældt, og det var synligt med Ærbødighed og varme Følelser for, hvad denne Konge havde været for ham, at Kong Christian nu til mig gengav ovennævnte Træk.

Kongen talte derefter ret indgaaende med mig om Begivenhederne i 1864 og fortalte bl. a. om sit Besøg ved Dannevirke:

„Den 2. Februar var jeg om Morgenen paa Vej fra Slesvig ud til *Mysunde* og vilde altsaa være kommen til at overvære Kampen der, om jeg havde fastholdt min oprindelige Plan; men jeg mødte paa Vejen min gamle Ven, General *Hegermann-Lindencrone*, og red nu med ham tilbage til Slesvig for at tale med ham. Vi vidste ikke, at der stod en Kamp ved *Mysunde*. Først næste Dag, den 3. Februar, red jeg derud for at takke Tropperne. Da vi var paa Vejen hjem og nærmede os Slesvig, hørte vi meget stærk Skydning syd for Byen, og jeg skyndte mig for at faa at vide, hvad det betød. Paa Gaden i Slesvig mødte jeg General *de Meza*, men han kunde ingen Oplysning give. Saa red jeg gennem Byen ud til Skanse I, og herfra saa jeg Slutningen af Kampen om *Kongshøj* og *Saksarmen*, som jo endte saa sørgeligt.“

Næste Morgen tidlig Kl. 5 rejste Kongen, som man ved, nordpaa, meget mod sit Ønske, men bøjede sig for Overkommandoens og Minister *Monrads* indstændige Forestillinger. Overkommandoen udtalte nemlig, at den vilde føle sig friere i sine Bevægelser, naar den ikke skulde vaage over Kongens Sikkerhed.

Kongen talte om, hvad den nys afdøde General *Heinrich von Kauffmann*, der jo under Krigen var Armeens Stabschef, havde skrevet i sine Erindringer om Begivenhederne før og efter Dannevirkes Rømning, hvilke jeg havde gengivet i mine Artikler.

„Det er sandt, hvert eneste Ord Kauffmann siger, som angaar mig — hvert eneste Ord,“ sagde Kongen med Eftertryk, og han tilføjede: „Det var i øvrigt Kauffmann, som førte Armeen under Tilbage-toget. Det var hans Skyld, det lykkedes.“

Jeg tillod mig en Ytring om, at det fremgik af forskellige Memoirer, at de Meza hastigt var ilet forud for Armeen gennem Flensborg og siden til Graasten, og det samme havde en anden højstkommanderende Officer (*Lüttichau*) gjort.

Kongen sagde hertil: „Ja, de Meza vilde ikke blive i Flensborg, da han afskyede Rasch's Hotel — som jeg dog fandt meget godt.“

Angaaende Dannevirkes Rømning udtalte Majestæten sig ikke direkte, men paa min Udtalelse om, at Armeen maatte være Kongen taknemlig for, at han saa længe det var muligt, holdt paa Overgeneralen, som Krigsministeren jo vilde ofre for Folkeopinionen, sagde Kongen med Varme:

„Hvor kunde jeg andet. Jeg havde jo selv givet ham Ret til at træffe Afgørelsen ved Dannevirkes Rømning.“

Til Sønderborg begyndte Armeen at komme den 7. Februar om Eftermiddagen. Der blev snart en frygtelig Trængsel af Tropper og Træn. En gammel Soldat havde fortalt mig, at han dér, ved Broen over til Dybbøl, saa en Officer springe til og personlig hjælpe en Vogn frem, som var kørt fast tæt ved Slottet. Da han saa nærmere til, opdagede han, at det var Kongen. Nogle andre Soldater, som havde gjort samme Iagttagelse, begyndte at raabe Hurra — saa trak Kongen sig tilbage.

Jeg fortalte Majestæten, at jeg havde faaet denne Tildragelse meddelt. Kongen bemærkede, at det mulig kunde være hændt; men nu erindrede han det ikke. „Jeg boede dengang i Sønderborg hos Borgmesteren — min senere Landshøvding paa Island og derpaa Minister *Finsen*. Der kom flere af mine Officerskammerater, mest af Rytteriet, og vi gav dem at spise og drikke, hvad vi formaaede.“

Kongens Besøg paa Dybbøl blev ogsaa berørt til Slutning.

Saa brød Kongen af med en elskværdig Ytring, da Vognene ventede og han skulde i Teatret, og denne for mig saa interessante Samtale var til Ende. Jeg talte ikke siden med Kong Christian IX, men den Dag Hans Majestæt var død, stod jeg paa Amalienborg Plads sammen med *Mylius-Erichsen*. Skønt Kongen til at begynde med var bleven mødt med Mistillid fra visse Kredse af Befolkningen var nu alle paa det Rene med, at ingen kunde være mere dansk end han havde været, og vi var enige om, at den afdøde laa paa sin Døds seng med den største Ære.

REJSER OG UNDERSØGELSER

(1905—1914)

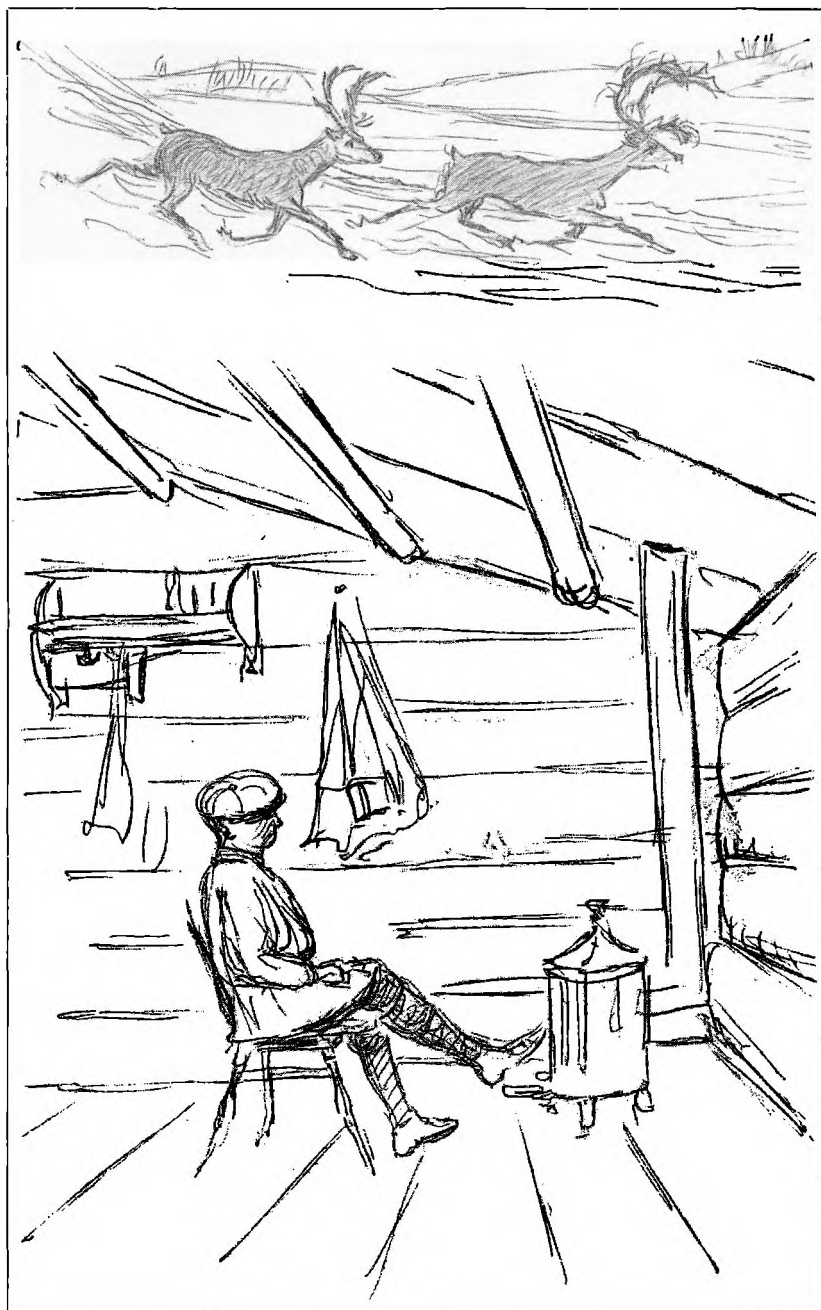
Efter Hjemkomsten fra min Rejsefærd Jordan rundt under Kri-gen mellem Japan og Rusland, gled Livet over i noget mere jævne Former, og i Sommeren 1905 satte jeg atter Kursen *nordpaa*. Denne Gang medtog jeg min ældste Søn *Frans*, der snart var 13 Aar gammel, for at han kunde faa noget af Verden at se og komme lidt bort fra „Mors Skørter“. Den Ros skal han have, at han viste sig som et lille Mandfolk. Men bedre „Spejdertur“ kunde heller ikke ønskes for en Dreng. Vi købte i Reykjavik Telt, Soveposer og Pro-viant, og han blev sat paa Hesteryg. Saa red vi over Tingvellir og Geysir, som vi saa springe, samt med en Udflugt til Gultfoss, ind i det ubeboede Indre af Island, syd og vest for Langjökull, hvor jeg havde Hverv. Han og en islandsk Dreng, jeg havde inviteret med, holdt brillant ud — red indtil deres femten Timer om Dagen, førte deres Heste godt baade til Vanding, over Elve og op til Fjelds. — Og da Islandsturen var forbi, gik vi efter Indbydelse med Marinens Skib „Hecla“ (Kaptajn *Tuxen*) til *Thorshavn*. Min Søns 13aarige Fødselsdag højtideligholdtes først ombord ved en Middag, som Che-fen gav, og saa i Land hos gamle *Djurhuus* i hans Hotel, hvor jeg havde indbudt Officererne m. fl., og hvor Værten plyndrede de rej-sendes Værelser for Stager for at Drengen kunde faa „13 Lys paa Bordet“ i Anledning af Fødselsdagen.

Endog en Grindefangst i Midvaag paa Færøerne kom han til at overvære, eftersom der kom „Grindebud“, medens vi var under Vejs til Kirkebø — og derfor straks gik i Baad fra Velbestad, saa vi kom tidsnok til at overvære dette storartede Skuespil.

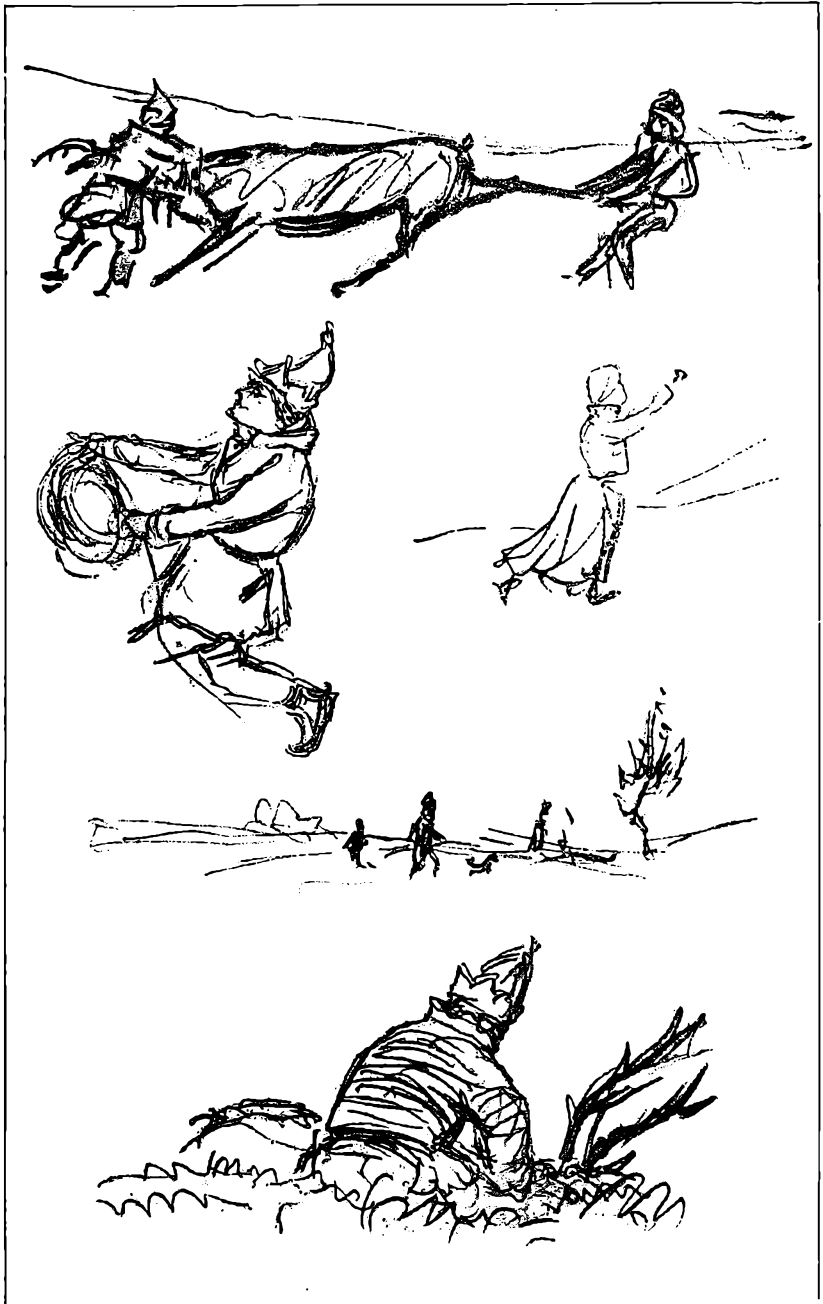
Saa rejste vi til *Norge* og levede en lille Uges Tid paa en Sæter nord for Røraas, hvorfra vi besøgte de i Nærheden boende Lapper, som jeg skulde søge Oplysninger hos; deres Renhjørde var drevet sammen, bl. a. fordi der skulde udtages Slagtekvæg. Vi blev da Vidne til Renernes Indfangning — med Lasso —, Slagtningen og det Folkeliv, som fulgte med. Christiania (hvor selvfølgelig Vikingebaadene blev set) var den sidste Station paa min og min Drengs Vej, inden vi naaede hjem. Vi havde været borte tre Maaneder, fra 11. Juni til 9. September.

Det følgende Aar 1906 blev for mig mærkbart ved *Mylius Erich-sens* Afrejse til Østgrønland med „Danmark-Ekspeditionen“ og de *islandske Altingsmænds Besøg i København*.

Rener.— I Gæstestuen paa Sæteren Renolvold, Nord for Røraas.
Skitsebogsblad (1905).

Lapperne N. f. Røraas fanger og slagter Ren.
Skitsebogsblad (1905.)

Forinden Mylius skulde afrejse, samledes fem gode Venner med ham en Aften i Tivoli (24. Juni), hvor jeg ved Bordet holdt en lille Afskedstale til ham — saa varm og inderlig, som jeg formaade — Et lille dansk Flag, som stod paa Bordet, fik han med til Erindring om denne Aften. „Det skal følge mig,“ sagde han med et trofast Haandtryk. Nogle Dage efter, den 27. Juni, sagde vi Farvel til ham paa Toldboden, — for aldrig mere at se ham.

Den 18. Juli kom de islandske Altingsmænd og modtoges med stor Varme af Befolkning og Autoriteter. Med Glæde gensaa jeg en Mængde af mine gode Bekendte, og Samværet med dem ved de store Fester, som gaves, var fornøjeligt.

Den 31. Juli afrejste vore islandske Gæster, medtagende mange gode Minder og efter at have knyttet Baand, som bidrog til den senere heldige Løsning af det vanskelige Forfatningsspørgsmaal.

Undersøgelserne paa *Island* drog stadig. — Jeg havde vel opnaaet gode Resultater paa mine tidligere Rejser samme Steds, men jeg følte, at der kunde tilføres disse et betydeligt Plus, hvis jeg kunde formaa en med Islands Historie, Litteratur og Kulturhistorie kendt Videnskabsmand til at deltage. Da vilde, baade hvad angik Oversigt og Detailler, meget, som jeg ikke kunde være tilstrækkeligt inde i, blive klarere.

Min gode Ven, Professor *Finnur Jónsson*, som levende havde interesseret sig for de Resultater, jeg havde opnaaet baade paa Grønland og Island, og som ofte havde vejledet mig i vanskelige Tilfælde, var aabenbart den rette Mand, og han gik beredvillig ind paa mit Forslag. Vi fik af „Carlsberg-Fondet“ bevilget de nødvendige Midler til i tre Somre i Træk at foretage Undersøgelser og Udgravninger i Fællesskab paa Island. Som i Indledningen omtalt foregik dette vort fælles Arbejde nu i Aarene 1907—1909, og Udbyttet blev meget betydeligt. Resultatet af vore Undersøgelser forelagdes til forskellige Tider, dels af os begge i Oldskriftselskabet, dels af Finnur Jónsson i Videnskabernes Selskab.

Min lærde Ven og jeg havde paa disse vore Rejser ikke blot et frugtbringende, men tillige et højst fornøjeligt Samvær. Ingen Islænder kunde være mere rask i Sadlen end Professoren — fuldkommen som en ung Mand sprængte han af Sted over Stok og Sten. Ingen kunde være hyggeligere end han, naar vi ved Vejsende slog Telt eller søgte Husly i en Gaard for at hvile, spise og sove — ingen mere hensynsfuld, hjertelig og venlig — og saa kom dertil hans omfattende Viden om Islands gamle Dage, om hedensk Gudsdyrkelse, Tinginstitutioner, Handelsforhold, Sæd og Skik o. s. v., som kastede Lys over, hvad vi saa og udgravede: *Det gamle Handelssted paa Cæsir i Øfjord, Gudehoved paa Hofstadir ved Myvatn eller den hedenske Gravplads ved Dalvik i Øfjord*. Takket være hans Medarbejderskab blev disse tre Aar af en særlig Betydning for Islandsundersøgelserne og Videnskaben.

I 1908, da vi laa paa Hofstaðir, kom Professorens Hustru og en ung Kunstner, *Kaj Fischer*, og besøgte os. Det blev en fornøjelig og hyggelig Tid, som jeg længe vil mindes.

Undersøgelserne nordpaa gav selvfølgelig meget Arbejde med Udarbejdelse af Resultaterne; men hertil kom (som i Indledningens fortalt), at andre Opgaver, jeg havde stillet mig, samt af og til Tjeneste som Reserveofficer ogsaa optog min Tid:

Jeg var saaledes gentagne Gange i *Norge* og *Sverige* paa Studierejser og i anden Anledning, (1907, 1910 og 1913); besøgte en Række *Valpladser* i Europa i Anledning af Udgivelsen af Værket: „Krig gennem Aartusinder“ (1906, 1909 og 1911). Endvidere fulgte jeg som „Nationaltidende“s Korrespondent vore større *Manøvrer* paa Sjælland og Øerne (1908 til 1913). Paa en af disse Udflugter (1912) havde jeg Fornøjelsen af at være ledsaget af den afskedigede franske Oberst *Bujac*, som kom lige fra Balkan-Halvøen og Grækenland, hvor han havde studeret Hærvæsen og skrevet derom. Ogsaa om vor Hær og dens Ledelse skrev han siden forstaaende og anerkennende i et fransk militært Tidsskrift.

1911 gjorde jeg fra 17. Maj til 11. Juli en *Middelhavsrejse* over Göteborg og Antwerpen til fransk Nordafrika og Italien med Skibet „*C. A. Broberg*“, som Aaret forud havde ligget i Messina under det store Jordskælv, og som under Verdenskrigen blev torpederet eller sænket ved en Minesprængning ud for Indløbet til Kanalen.

En tidlig Morgen før Solopgang stod vi ind gennem Gibraltarstrædet, medens Morgensolen farvede Toppene af „Herkulesstøtterne“ (Djebel Mussa paa Afrikasiden og Gibraltarklippen paa Europasiden) med et rødtligt Skær — samtidig med, at Fyret og Lysene ved Stranden i Gibraltar endnu glimtede i en Dis. — Vi fik snart Ceutas hvide Murflader i Sigte paa den flade, sandede marokkanske Kyst, langs hvilken vi strøg, og bag denne saa vi høje Fjelde rejse sig, Række bag Række. Oven for Tetuan skimtede vi endnu Sne paa Fjeldtoppene i Riffpiraternes Land — dengang endnu et af de mindst kendte Lande, skønt det laa og stadig ligger paa Europas Tærskel. Næste Morgen laa vi paa Bugten ved *Oran*, ved hvilken den male-riske By hævede sig. Paa Toppen af Fjeldet mod Vest saas *Santa Cruz*-Fortet og længere nede Fort *St. Gregoire*, hvor jeg for tredivede Aar siden var indkvarteret en Nat blandt gamle Legionærer.

Nu saa vi i Kikkert Zouaver staa deroppe og sole sig.

Medens Skibet efter et Ophold skulde gaa videre til Byen Algier, gjorde jeg en Udflygt til *Sidi-bel-Abbès*, min gamle Garnisonsby fra 1881—1882, som jeg naaede efter 3 Timers Jernbanekørsel.

Saa stod jeg atter paa Banegaarden her, hvor jeg i sin Tid tog Afsked med mine mange Kammerater, da jeg forlod Legionen efter Felttoget i Syden. Jeg tænkte med et vist Vemod paa den Dag, da hjertelige Afskedsraab lød i mine Øren. Ved min Side stod nu en

ung fransk Løjtnant, som jeg havde rejst med og fortalt om Livet i Legionen i min Tid. Han var, sagde han, blevet den lykkelige blandt et Par Hundrede Ansøgere og skulde nu afgaa til Marokko, hvor en halv Snes Tusind Mand var sendt ind over Grænsen for at operere i Retning af Fez med andre franske Styrker fra N. og S.

Jeg fandt Sidi-bel-Abbès med sine 27000 Indbyggere omtrent uforandret. Den var endnu omgivet af Mure med fire Porte, havde snorlige Gader — og uden for laa Plantager, Villaer, Haver o. s. v. — og videre borte bredte de dyrkede Sletter sig. Jeg kom snart i Lag med en Del af Legionens Officerer og fik de gamle Lokalteter at se paa Kasernen, hilste saa paa en danskfødt Løjtnant i Legionen, *Garde-Jørgensen* og hans Hustru, der var født her paa Egnen. Han inviterede mig til en lang Automobiludflugt til *Oudjda* (Udschda) paa den marokkanske Grænse næste Dag.

En Bryllupsfest paa Hotellet og Spaniolers Serenader paa Gaden holdt mig længe vaagen; men næste Dags Morgen, da Løjtnanten kom for at hente mig, var jeg parat. Det havde øsregnet, og Vandløbene havde foraarsaget Skade paa Vejene, saa vi et Sted maatte gøre en stor Omvej, men i øvrigt gik det raskt hen over Højsletten vest for Sidi-bel-Abbès, hvor Agrene bugnede af Korn, og vidtstrakte Vinplanter dækkede tidligere udyrkede Strækninger, som nu var bleven bearbejdet af franske Kolonister, spanske Arbejdere og Indfødte. Store Vidder var dog endnu ikke kommet under Drift, og vi saa Halvnomaders eller Helnomaders Teltpladser („Duar'er“) mange Steder. Vi mødte adskillige spanske Familier, der var ude paa Pinseudflugt, — kom gennem forskellige Landsbyer, videre og videre. Sletterne gik nu efterhaanden over i mere bakket Terræn med Krat og Skove, hvor store Hjørde af Heste, Muldyr og Svin græssede i Lysninger; et Steds flammede et Araberbaal op. Fuglevildt var der øjensynlig nok af, saa Jagten maatte være god.

Efterhaanden kom vi op i Bjergene og nærmede os den store gamle By *Tlemcen*. I bratte Svingninger kørte vi opad, forbi prægtige Vandfald, henrivende Bevoksninger, og vi naaede Byen med de pragtfulde mauriske Bygninger, Moskeer og Minareter fra den Tid, den var Herskersæde. Vi passerede i Byen en gammel Borg, hvor Abd-el-Kader en Tid residerede. Nogle Kilometer uden for Tlemcen rejste sig kæmpemæssige Ruiner af *Mansura*, en Borg fra Despoternes Tid — videre og videre gik det over „Jøde Passet“ — saa mødte vi vældige Faareflokkene under Drift.

I Skyggen af et stort Træs vældige Krone sad nogle unge smukke Kvinder paa Hug og tærskede Korn med Kæppe. De var, som saa mange Berberkvinder her vestpaa, utilsløret, havde mørke Øjne, var tatoveret paa Panden og bar Smykker om Anklen.

Vi passerede en stor arabisk Markedsplads, et „Karavanserail“,

hvor en Mængde Indfødte var samlet og støjede, traf en og anden Soldat, der var paa Søndagsudflugt eller paa Fiskeri i et Vandløb.

Ved *Lalla Marnia*, en Militærstation, gjorde vi Holdt og spiste Frokost i en Restaurant, hvor Officerer og Læger holdt til. — Derpaa kørte vi videre over Angad Sletten ad god Vej, paa hvilken Mængder af Forsyninger transporteredes paa Kamel bort til Troppeperne i Marokko. Grænsen hertil passeredes, og et Par Kilometer senere naaede vi Araberbyen *Oudjda* (Udschda), som fire Aar før var bleven besat af franske Tropper. Den var omgiven af smukke Lunde og forsynet med en malerisk Bymur. Det Indre havde — som andre nordafrikanske Byer — saa snævre Gader, at Kanoner ikke kunde føres frem gennem dem. Vort Automobil maatte af samme Grund blive udenfor Muren. En Borg („Kasba“) og en større Moske med en smuk Minaret laa i den sydlige Bydel. Der var livlig Handel paa store Markedspladser. — Det sagdes, at der i hver Oktober Maaned fandt Hestevæddeløb Sted og desuden Rytteropvisninger, der var berømt viden om. En hellig Kilde og Helgengrave laa i Olivenlunde uden for Muren. Her var ogsaa anlagt en fransk Soldaterlejr med mange nye Bygninger til Besætningstroppe, hvoraf de fleste nu var i Felten.

Klokken var 3, da vi forlod Udschda og tiltraadte Tilbagevejen, paa hvilken vi mødte flere af de samme Mennesker og Hjørde, som vi var kørt forbi paa Udvejen. Marokkanerne forlystede sig med at skrigе og raabe efter os, naar vi suste forbi. I *Lalla Marnia* standsede vi atter og aflagde Besøg i et Fort, uden for hvilket der endnu stod to gamle romerske Vejsten med Indskrift. Atter passerede vi de yndefulde Araberinder, som stadig tærskede Korn — saa Høstarbejdere i Virksomhed og Hjørde, som græssede. Det begyndte at ruskregne, og i Tlemcens Gader var et fælt Ælte; men senere, da vi kom ned paa Sletten, hørte Regnen igen op, og i Stedet for traadte Dis og Taage. — Nu gik det hjemad i stærk Fart. Mørket sænkede sig over Landet — det lykkedes os nu med Møje at komme over en Bro, som vi om Formiddagen maatte køre langt udenom. Vort Køretøjs to store Lygter lyste fortrinligt frem for os paa Vejen. Mørket var dybt til begge Sider, og de lysende Straalebundter fo'r fremad, videre og videre, kilende sig ind i Mørket. Vi skimtede af og til Mennesker og hørte under Forbifarten Stemmer fra Folk paa Siden af Vejen. Adskillige Dyr, som var ude paa naturlig Færd, lod sig fange af Lyset og fulgte med et Stykke, saa skræmtes de igen bort. Et Pindsvin løb i susende Fart tværs over Vejen og forsvandt, saa kom der gentagne Gange Natrovfugle, som flagrede mod Lygterne; men morsomst af alt dette var en Springrotte, som til Trods for den stærke Fart vi havde paa, af op mod 50 km, dog løb i Udkanten af Lyskeglen i adskillige Minutter uden at kunne finde ud igen. Løjtnanten fortalte, at for kort Tid siden havde en Sjakal foretaget samme Manøvre for ham.

I Landsbyerne saa vi Folk i oplyste Stuer, hvis Døre stod aabne, og flere Steder havde Arabere tændt Baal ved Siden af Vejene, og her sad de nu og varmede sig. Tilsidst saa vi Lysskæret over Sidel-bel-Abbès, og kort efter kørte vi gennem „Porte de Tlemcen“ ind i de straalende oplyste Gader. — Vi havde ialt tilbagelagt 360 Kilometer, hen og hjem. Jeg skyndte mig til Ro. Spaniernes Serenader foran de Elskedes Vinduer holdt mig dog vaagen en Tid, saa sov jeg trygt og godt.

Næste Morgen tidlig hentede Garde-Jørgensen mig paany. — Vi gjorde da en Tur til Kirkegaarden, medtagende en Krans til den danskfødte Løjtnant *Selchau-Hansens* Grav, der var forsynet med en Gravsten, skænket af danske Officerer. Den tapre unge Mand, som jeg godt havde kendt, og som jeg havde korresponderet med, faldt i Syden ved El Mungar, hvor hans Lig først blev begravet — for senere at blive opgravet og ført hertil, hvor det modtoges og stedtes til Hvile under meget store og sjældne Ovationer fra alle Sider. Han faldt som en Helt og bidrog til at gøre det danske Officersnavn agtet i fremmed Land.

Efter et Besøg i Parkerne uden for Byen, hvor jeg saa ofte havde ekserceret og vandret, og hvor nu en hel Skov var vokset op, ilede vi til Banegaarden, hvor jeg sagde min gæstfrie nye Bekendt Tak og Farvel.

Saa tog jeg Toget til Byen *Algier*, hvor jeg om Aftenen kunde gaa om Bord i Skibet. — Vi gik saa til *Tunis*, som jeg gensaar med Glæde, ligesom jeg besaar de nye Fund i Museerne, som var kommet til siden 1893. Derpaa gik vi til Genua, Livorno (med Udflugt til Pisa), Neapel (hvorfra Pompeji besøgtes), derpaa Sicilien rundt. I *Messina* var Minderne om Jordskælvet Aaret før, da „C. A. Broberg“ netop laa her, endnu levende. Byen laa delvis i Ruiner, Maser af Folk boede i Træskure — ogsaa i nogle, der var sendt fra Danmark — og endnu laa Tusinder af Lig begravet under Ruiner, Jord og Aske; men de levende syntes ikke mere trykket af Situationen, de muntrede sig om Aftenen storartet — og adskillige Enker og Enkemænd havde nok allerede forlængst trøstet sig. — Jeg benyttede selvfølgelig Lejligheden til paa Sicilien at se de bekendte Steder med Ruiner fra Romertiden under vor Rundrejse.

Paa Hjemvejen anløb vi igen Algier for at medtage en syg Styrmand, vi havde efterladt. Saa gik vi hjemad.

1912 rejste jeg fra Slutningen af Juni og Juli til *Island* for at indsamle Oplysninger til mine „Turistruter paa Island“ og for at gøre andre Studier.

1913 var jeg paa Studierejse i *Vestmorge*.

Gentagne Gange havde jeg været i *Sønderjylland* og *Holsten*, sidst i 1912 og 1913, nærmest i Anledning af Artikelrækker om Krigen 1864 til „Militært Tidsskrift“ samt „Gads danske Magasin“.

I 1914 var der altsaa forløbet halvthundrede Aar siden Krigen, og der dannedes en Komité med General *Lemvig* i Spidsen til Forbedelse af en stor *Mindeudstilling* i Industriforeningen. Jeg indtraadte i Komitéen og blev betroet en væsentlig Del af Arbejdet. Maleren *Erik Henningsen* fik den Opgave at male fire meget store Billeder fra Krigen, nemlig Episoder fra Mysunde, Hærens Tilbage-tog fra Dannevirke, Kampen i Skanse II den 18. April samt Suen-sons Hjemkomst til Toldboden efter Slaget ved Helgoland. — Disse smukke Billeder blev en stor Attraktion paa Udstillingen, og de pry-der nu Hs. Majestæt Kongens Forgemark paa Christiansborg Slot. Der var iøvrigt samlet og udstillet en Mængde Minder fra Krigen, for en Del udlaante af Krigsdeltagere og deres Efterladte — baade fra Hær og Flaade — desuden fra Militær- og Sømilitærautoriteter-nes Beholdninger.

Den 28. Marts aabnedes Udstillingen i Kongehusets Nærværelse, og den 18. April var en stor Festdag for Veteraner. Ved denne Lej-lighed mødtes adskillige af disse gamle Soldater for første Gang efter Krigen. Gensynet var hjerteligt, navnlig husker jeg et rørende Møde mellem to Veteraner, som den 18. April 1864 havde kæmpet sammen i Skanse Nr. II. Den 24. April var Udstillingskomitéen til Taffel hos Hs. Majestæt Kongen, og den 25. s. M. var der stor Veteranfest.

I det hele og store fejredes de stolte Minder fra Krigen paa en højst tiltalende Maade, som gjorde, ikke mindst Veteranerne, godt.

Min gamle Onkel, (Kaptajn *Chr. Schönheyder*¹⁾, som i 1864 havde staaet ved 9. Regiment som Løjtnant i Reserven, var bleven saaret ved Bustrup den 3. Februar og bragtes til København, men kom senere til Hæren igen. Han hørte saaledes til 8. Brigade, hvis Offi-cerer stadig endnu holdt sammen og samledes hvert Aar paa Dyb-bøldagen. — Nu er det hørt op — af gode Grunde.

Da Veteranerne i 1914 kom til København og blev indlogeret rundt om hos Private, bad *Schönheyder* om at faa to Mænd, helst fra hans eget gamle Kompagni fra Felten. Der mødte to op. Den ene saa stift paa ham, gik rundt om ham og sagde sluttelig: „Men det er jo Løjtnanten“! — og *det var Løjtnanten, hans Løjtnant* fra 64 og han havde tilmed været hans Oppasser — et bevæget Møde!

Krigsminderne var for min Onkel noget af det bedste, han ejede. Han havde i mange Aar været i Argentina, hvor han havde ejet et Landgods, og boede nu her. Han var uendelig glad over den Hyl-dest, Veteranerne fik i Mindeaaaret, bivaanede Mindeudstillingens Aabning og 8. Brigades Officersmiddag — og skrev en rørende Tak til mig for den Smule, jeg og min Hustru havde bidraget til at gøre ham glad. Han, der led af en Hjertefejl, kunde aabenbart ikke taale den Sindsbevægelse, som Hæderen medførte — han døde bogstavelig talt af Glæde, og det havde han ærlig fortjent. Hans faa endnu

¹⁾ *Christian August Schönheyder*, f. 11. November 1838 i Odense. Kaptajn. Død 29. April 1914 i Gjentofte.

levende Officerskammerater med General *Lemvigh* i Spidsen fulgte ham til Jordan paa Gjentofte Kirkegaard.

Da Udstillingen var forbi, rejste jeg i Slutningen af Maj en kortere Studierejse til *Færøerne* — og da jeg kom hjem derfra, var der Krigsstemning i Europa.

Fra Islandsrejsen 1905.

TJENESTE VED SIKRINGSSTYRKEN UNDER VERDENSKRIGEN (1914—1918)

Den 1. August 1914 havde jeg været inde i Hovedstaden og der set et Opslag, som forkyndte, at Krigen — Verdenskrigen, som det blev — var udbrudt. Vor *Sikringsstyrke* skulde indkaldes, og da jeg havde forpligtet mig til i saa Tilfælde at melde mig til Tjeneste i *Odense* ved 6. Regiment for at overtage Kommandoen over 49. Bataillon, 2. Komp., hvor der manglede en Kaptajn —, tog jeg øjeblikkelig hjem til Hellerup og pakkede min Kuffert for at afrejse næste Morgen. Medens jeg var i Færd dermed kom min ældste Søn, *Frans*, til, og da han saa, at jeg lagde min Pistol ned i Kufferten, sagde han stiltørdigt: „Far, du skulde holde den hos dig. Du kan ikke vide, hvad der kan hælde over Storebelt“. Jeg gjorde, som han foreslog. — Ingen kunde den Gang vide, om vi ikke øjeblikkelig vilde blive inddraget i Krigen, og Spændingen var i mange Kredse stor. Begge mine Sønner havde, uden at jeg i mindste Maade havde influeret paa dem, besluttet at melde sig til Tjeneste. *Frans* som var 22 Aar, var bleven kasseret paa Sessionen til Soldat paa Grund af en Hjertesygdom, han havde haft. Han, der var Student, meldte sig ind i *Akademisk Skyttekorps* og kom siden til Tjeneste ved Rekylgeværafdelingen. Min yngste Søn, *Erling*, som var 17 Aar og saaledes for ung til at kunne indtræde i Hæren, var ved Krigens Udbrud paa Besøg i Hobro. Han tog sporenstregs hjem for at melde sig ind i *Livjægerkorps*et. Han rejste i Tog sammen med en Mængde indkaldte Soldater, som sang og var i en ypperlig Stemning — nu skulde det maaske gaa løs. Da han en Aften kom hjem fra Byen iført Livjægeruniform med Gevær, Rygsæk o. s. v. faldt hans Moder ham bevæget om Halsen. Han søgte at trøste hende — der var jo endnu ikke Krig! Og det varede maaske længe, inden han kunde komme med. — Til sidst udbrod han glædestraalende: „Og Mor! Jeg er saa glad, saa glad!“

Vor gamle Pige, som havde været med at opdrage Børnene fra de blev født, gik omkring i Stuerne og gentog: „At saadan en Dreng skal med!“

Efter min Afrejse kom der Telegram fra 6. Regiment om: „Uopholdelig at give Møde“. Da var jeg allerede paa Vej sammen med

en anden afskediget Officer fra Hellerup, den bekendte Gymnastikmand, Kaptajn *T. F. H. Mølgaard*, som skulde melde sig til Tjeneste i Jylland. Vi rejste sammen over Land. Da vi kom paa Københavns Banegaard, var der livligt Røre: En Del andre Officerer, som skulde afrejse, og en hel Mængde civile Personer, som alle syntes stærkt optaget af, hvad der nu skulde ske, fyldte Perronen. Et Par gamle Herrer, som kom paa Siden af os, betragtede os og kunde jo nok skønne, at vi var et Par ældre Kavalerer. Den ene tog Hatten af og spurgte: „Med Forlov, — er det Reserven, der skal ind“; hvortil jeg svarede: „Nej, det er saamænd de Afskedigede!“ — De gjorde store Øjne og blev tavse. Lidt efter bemærkede jeg, at min Meddelelse blev forplantet videre, og da vi gik ned af Trappen for at komme til Toget, var der adskillige, som tog Hatten af for os.

Vi var i et ypperligt Humør, og Rejsen forløb hurtigt og muntert, jævnlig afbrudt af Spørgsmaal om Danmark da skulde med i Krig, hvilket vi jo ikke kunde vide noget om. Over Storebælt dampede vi i smukt Vejr, og da vi kom til Odense, hvor vi skiltes, var der ogsaa livligt Røre paa Banegaarden der; Folk tog ligesom i København ikke sjældent Hatten af. Det var en god Begyndelse, som vidnede om, at Stemningen for Hæren var god.

Jeg tog ind paa „Industrialæet“ paa Torvet, hvor der var fortræffeligt, og hvor Værten, Hr. *Mortensen* og hans elskværdige Familie gjorde det bedste, de kunde, for at berede mig og de Officerer, som holdt til der, et hyggeligt Hjemsted.

Saa snart jeg var ankommen, telefonerede jeg til den Øverstkommanderende, Oberst *E. P. G. Ramming*, min gamle Kammerat fra Officerskolen paa Frederiksberg Slot, for at forespørge, hvor naar han vilde modtage mig. Han takkede mig, fordi jeg var kommen, og han sagde straks, at han havde besluttet at stille den ene af sine to Heste til min Raadighed, indtil der kunde skaffes en anden til mig. Det var mere end jeg kunde have ventet, og en god Kammerat værdig.

Det er iøvrigt ikke sjældent hændt, som jeg kom op i Aarene, at jeg i min militære Tjeneste fik til Foresat en Officer, som jeg var meget god Kammerat med fra Ungdommen og tilmed ofte sagde „Du“ til —; men det har aldrig generet nogen af os. Naar man nemlig i Tjenesten overholder Formerne fuldt ud, er man fri Mand for Resten.

Altsaa meldte jeg mig paa tjenstlig Vis hos: „Hr. Obersten“, og da det var forbi, fornyede vi gammelt fortroligt Bekendtskab. *Ramming* førte en overmaade fast og dog human Kommando, og var ypperlig paa sin Plads — dertil en meget statelig og repræsentativ Officer. Det viste sig snart, at de fynske Batailloner var sande Mønsterbatailloner, og da Generalløjtnant *A. Tuxen*, Chefen for 2. Generalkommando i Viborg, under hvem Fynboerne stod, kom over og inspicerede, havde han kun Ros at udtale — og det var ellers ikke det, han plejede at dele ud af. Der var i det hele taget

en ypperlig Aand og Tone i 6. Regiment, hvilken den alvorlige Situation selvfølgelig bidrog yderligere til at fæstne.

Den Bataillon, jeg var ansat ved, skulde først ved Mobilisering indkalde sit Mandskab, og jeg forrettede derfor foreløbig Tjeneste ved 16. Bataillon under Oberstløjtnant *T. V. Schwarz* og som Regel ved Kaptajn *C. Th. N. Sørensens* Kompagni (1.), idet jeg af og til fik Kommando over dette eller et andet Komp. i Bataillon. Den Tone, der blev anslaaet over for mig, var hjertelig og kammeratlig; ja jeg kan godt sige, at man gjorde sig Umage for, at jeg, den gamle Officer, der nu var modt frivillig op, skulde befinde mig vel. Det gjorde mig godt og bidrog til at jeg befandt mig som en Fisk i Vandet — saa meget mere som jeg følte, at jeg var i Stand til at udføre min Tjeneste tilfredsstillende. Naar man, som jeg fra Jyllands Hedeegne var vant til de store Vidder, kunde det fynske Landskab stundom trykke mig lidt — der manglede Horisont og Udsigt — naar undtages ved Vissenbjerg, Frøbjærg Bavnehøj og ude paa Halvøen Hindsholm. Men paa den anden Side glædede jeg mig over de mange prægtige Herregaarde, de smukke Landsbyer, de dejlige Haver og de godt dyrkede og frodige Agre, indhegnede af Gærder med Bevoksning. Skønt var der paa Fyn; men jeg foretrækker nu alligevel min Hjemstavns Natur, som jeg er fostret op i. Og som det gik mig i saa Hensende, gik det ogsaa med Menneskene. Den fynske Soldat var mig til at begynde med fremmedartet. Fra Barnsben af, og siden som Soldat, var jeg fortrolig med det jyske djærve, lune, stærke Soldaterstof. Fynboerne var af en noget anden Art, livligere, maaske intelligentere, men lidt mere vege. Men hvor var det herligt en Gang igen at faa direkte med Soldater at gøre, tale med dem, søge at forstaa dem — ogsaa deres smaa Lurendrejjerier — holde dem til at gøre deres Tjeneste bedst muligt gennem Fasthed og Bestemthed, parret med lidt Gemyt. Jeg følte efterhaanden, at vi forstod hverandre.

Tropperne paa Fyn laa centralt i *Odense* med et Kommando i Nyborg parat til, hurtigst muligt, at kunne dirigeres til Kysterne for at imødegaa en Landgang, om en saadan maaske fandt Sted. Det var derfor nødvendigt at de i særlig Grad var mobile, og det var 6. Regiment i Sandhed. Prøven herpaa var, hvorledes Bataillonerne vilde kunne staa en 8 Mils March igennem.

Jeg var beordret til at føre 16. Bataillons 1. Kompagni, eftersom Kaptajnen var bleven syg. Vi purrede ud midt om Natten mellem 17. og 18. December. Kompagniet stillede Kl. 2 paa Torvet uden for mit Kvarter, og jeg overtog i Mulm og Mørke Kommandoen — med Løjtnant af Reserven *A. E. E. Greve Danneskjold-Samsøe* som ældste Løjtnant, eftersom Kompagniets tjenstgørende Premierløjtnant var bortkommanderet. Det var en alvorlig Prøve at sætte Mandskabet paa at give dem nye Befalingsmænd under slige Forhold.

Det stod mig klart, at her maatte vi to Officerer gøre vort yderste for at Kompagnichefen ikke skulde komme til at skamme sig over

sit Kompagni. Jeg red Rækkerne igennem og talte opmuntrende Ord til Folkene. — „Vi skal nok klare den, Hr. Kaptajn“ — lød Svaret, — og de holdt Ord.

Saa afmarcherede vi sydpaa ad Ringe til i Bataillon med Oberstløjtnant *Schwarz* som Chef.

Hen ad Morgen naaede vi *Ringe* i god Marchorden, og her blev der holdt Hvil. Vi var en Del Officerer, som blev indbudt til et i højeste Grad yppigt Frokostbord hos en Købmand, hvilket næsten var for meget af det gode, saa tidlig paa Dagen. — Atter til Hest og af Sted. Marchen gik stødt og godt, og vi havde ikke større Vanskeligheder at kæmpe med. Af og til gjorde Bataillon Holdt i nogle Minutter, saa gik det videre til det store Hvil, som holdtes op ad Dagen i Landsbyen *Ellinge*.

Det vanskeligste Stykke var nu tilbage. Selvfølgelig var der lidt Træthed at spore et og andet Sted og nogle Gange blev der Folk tilbage; saa lod jeg Kompagniets Cyklister hjælpe dem fremad, medens andre blev befriet for Tornystrene derved, at Kammerater hjalp til at bære dem. — Enkelte Steder saa jeg Folk blive taget under Armene af Andre — og alle fulgte med.

Vi nærmede os Odense, da det hen ad Eftermiddagen blev mørkt. Her kom Kompagniets Stabssergent, som ikke havde været med paa Marchen, os i Møde, udsendt af Kapt. Sørensen for at høre, hvorledes det var gaaet. Jeg kunde ikke lade være med at ryste paa Hovedet. „Ja, Kaptajnen frygtede nok for det.“ Hvorpaa jeg slog ham gemytligt paa Skulderen og udbrød: „Nej, min Ven — gaa De lige hjem til Deres Kaptajn og meld, at der ikke mangler én eneste Mand“. — Glad forsvandt han. — Da Bataillon naaede Byen Kl. 6¹/₂ Em. og Kompagnierne var blevet formeret, takkede jeg Mandskabet varmt for dets brillante Præstation og den Disciplin, det havde udvist. — „Træd af — og saa lige hjem.“

Den Aften var der Glæde blandt alle, baade Soldater, Underbefalingsmænd og Officerer. — 16. Bataillon havde jo klaret sig godt. Paa „Industrialæet“ ventede os Ærter, Flæsk og Pandekage — og vi tog til os af Retterne og drak et godt Glas Rødvin til paa vel udført Marchpræstation. —

Min Søn, *Erling*, gjorde imidlertid Tjeneste i Livjægerne i København, hvilket jeg fortalte Oberst Ramming en Oktoberdag, vi red hjem fra Øvelse. Obersten tilbød nu, at jeg gerne maatte lade ham komme over til Odense, saa skulde han faa Lov til at deltage i Øvelserne paa et Besøg. Nogle Dage efter kom han, blev modtaget ved 16. Bataillon og traadte ind i Geledet under Øvelserne ved 1. Kompagni. Han kom straks paa en fortræffelig Fod med sine Soldaterkammerater — og det var selvfølgelig mig en Tilfredsstillelse at se ham i Livjægeruniform marchere i Geledet med sit lidt blege Ansigt. — Nu var altsaa vi „to Frivillige“, Fader og Søn, Regimentets ældste og yngste Mand, til Tjeneste ved samme Kompagni

— og det fandt Soldaterne var morsomt. Erling deltog bl. a. i en længere Øvelse, paa hvilken vi overnattede paa Gaarden *Hannesborg*, hvor Officererne dansede med Gaardens kvindelige Ungdom — medens jeg drejede Spilledaasen — og medens Erling fornøjede sig med Soldater og Underofficerer. — Han holdt godt ud under *Marche-Øvelserne* og forlod Bataillon efter en munter og oplyftende Uges Forløb — oven i Købet efter at der var sagt ham (og derigennem tillige hans Ophav) nogle smukke Ord foran Kompagniets Front. — Se det var Tider, der ikke glemmes.

Gang paa Gang foretoges i Bataillon og Regiment længere ud-gaaende Øvelser ofte i flere Dage. — Saaledes marcherede vi til *Kjerteminde* og gennem den flagsmykkede By videre ud paa Halv-øen *Hindsholm*. Overalt modtoges Tropperne paa det bedste af Befolkningen og mange rørende og smukke Træk blev jeg Vidne til: I Udkanten af *Kjerteminde* mødte f. Eks. en Gartner op med en Vogn fuld af Æbler, som han uddelte til Soldaterne, efterhaanden som de marcherede forbi — et andet Sted blev vi Officerer under et Hvil budt ind hos en, som det syntes fattig Husmand og trakteret med Kaffe, idet han beklagede, at han ikke havde Kager eller Smørrebrød til Kaffen at byde paa. —

Paa *Hverringe*, en prægtig Herregaard, som ejedes af Kammerherre *Rudolf Juel*, laa der, foruden et Kompagni, en Mængde Officerer med Oberstløjtnant *Schwarz* i Spidsen i Kvarter, og der var ingen Grænser for Gæstfriheden. Soldaterne bespistes ved store optømrede Borde i Haven med Suppe og en Ret til. Der var bl. a. lavet Tusinder af Kødboller til Suppen. Da vi kom, var alle Værelser afmærkede med Kort paa Dørene, hvorpaa vore Navne stod. Der var Guttaperka-Badekar i hvert Rum, og i den Stil var alt.

Kammerherre Juel og Frue, født *Baronesse Wedell-Wedellsborg*, var, kort sagt, de mest gæstfri Værtsfolk, man kunde tænke sig, og der blev givet en stor Middag for os — under hvilken vor Musik spillede, og mange af Egnens Folk var Gæster. Da vi afmarcherede næste Dag stod Kompagniet opmarcheret for at modtage Bataillonsfanen. Bataillons-Chefen takkede fra Trappen, hvor Vært, Værtinde og andre af Gaardens Beboere var til Stede, i varme Ord for Modtagelsen. — Til Slutning saluterede Kompagniet en sidste Tak. —

Næste Nat laa jeg i Kvarter paa *Schelenborg*, hvor Modtagelsen ogsaa var hjertelig. Jeg skal endnu omtale, at paa *Fraugdegaard*, som ejedes af Baron *Bille-Brahe*, der f. T. var til Tjeneste i København som Premierløjtnant, modtog hans Hustru Soldaterne og Officererne med den største Gæstfrihed, naar de under Øvelserne efter Indbydelse holdt Hvil der o. s. fr. Og saaledes kunde jeg blive ved at melde om en Velvillie, der fra alle Sider, høj og lav, blev vist mod Tropperne, hvor de kom hen i de bevægede Tider — da man jo endnu ikke vidste, om Krigen kunde komme ogsaa til os.

Et morsomt Øjeblik var det, da jeg ved en Øvelse skulde ind-

kvarteres hos en Proprietær. Han mødte op paa det Sted, hvorfra Bataillonens Kompagnier skulde aftroppe og fordeles til Kvartererne. Jeg holdt til Hest og ventede paa at komme afsted, og saa da nok en Herre bevæge sig rundt om mig, idet han nøje saa sig for, baade paa mig og min store Hest. Jeg gik ud fra, at han som Landmand var særlig interesseret i Hesten og henkastede nogle Ord til ham om, at det var en usædvanlig høj Hest, der ikke altid var let at komme op paa. Dertil svarede han: „Nej, Hr. Kaptajn, det er Dem jeg ser paa,“ — og saa rystede han paa Hovedet.

„Er det Kaptajn Bruun, med Forlov,“ spurgte han saa.

„Ja, det er det.“ — Atter Hovedrysten.

„Jo, sandelig er jeg det,“ svarede jeg.

„Kaptajn Daniel Bruun?“

„Ja vel!“

Saa kom Forklaringen. Da Furerskytterne havde været hos ham for at bestille Kvarter, havde en Sergent sagt, at en afskediget Kaptajn Daniel Bruun skulde bo hos ham. Han havde da slaaet efter i Statskalenderen og fundet Navnet paa Veteranen fra 1864, Kaptajn Daniel Bruhn, der var Forvalter paa Charlottenborg.

„Saa er det vel ham?“ — Ja, det tænkte Sergenten.

„Saa maa han være over 70 Aar.“

„Det skal nok passe,“ havde Sergenten svaret.

Og nu, da Proprietæren saa mig, syntes han alligevel ikke, det kunde passe, jeg var dog endnu næppe over Halvfjerds. Deraf kom hans Hovedrysten. Til stor Moro for Bataillonens Officerer blev Historien straks fortalt dem; men jeg var stemplet som: „den gamle Kaptajn paa 72.“ —

Min egentlige Bataillonschef, Oberstløjtnant *Jørgen Jensen*, Chefen for 49. Batl., havde jeg ikke slet saa meget at gøre med som med Chefen for 16. Bataillon, ved hvilken jeg gjorde Tjeneste den meste Tid. Af og til havde vi dog ved 49. Instruktion i Terrænet og lignende. Oberstløjtnanten var ligeledes min gamle Officerskammerat fra Frederiksberg Slot. Han var en ualmindelig dygtig, praktisk Officer, men var blevet noget svagelig og tog snart efter sin Afsked. I Tjenesten var han striks og udenfor en munter Kammerat. *Afskedsfrokosten* for ham varede fra Kl. 12¹/₂ til den paa-gældende Nat Kl. 1¹/₂ med Middag og Aften. Stemningen var fortræffelig, men ikke „over Stregen“. Han kom „pænt derfra“.

Kaptajn *C. Th. N. Sørensen* hørte ogsaa til de særlig dygtige „Troupiers“. Han var en prægtig Kammerat, og jeg lærte meget af ham under vort Samvær. Han er nu Oberstløjtnant. Hans Bekendtskab med en Mængde af Fyns Landmænd bidrog meget til, at Bataillonens overalt blev særlig godt modtaget.

Oberstløjtnant *Schwarz*, som senere blev Oberst i Næstved og nu er afskediget, var ogsaa en meget dygtig Officer og en fortræffelig Kammerat. Vi havde det godt med hinanden, og jeg tænker med Tak tilbage paa den Tid, jeg stod under ham. Han viste

mig altid et Hensyn, som jeg var ham taknemlig for, og da jeg efter et halvt Aars Tjeneste i Odense (Slut. Januar) forlod Garnisonen for at afgaa til Tjeneste ved Overkommandoen, gjorde han en Frokost for mig og takkede mig i sine Officerers, Bataillonens og eget Navn for, at jeg var kommet og havde bidraget til — sam afskediget, frivillig, gammel Officer — at „hæve Moralen i Bataillon“.

— Det var Ord, som jeg gerne hørte.

I det hele taget bevarer jeg med Tak Mindet om den store Gæstfrihed og Venlighed, som vistest mig i Officershjemmene i Odense.

Paa „Industripalæet“ var der ofte forsamlet en Del Officerer, og i muntert Samvær diskuterede vi Verdenskrigens Gang og gik ofte om Aftenen hen for at se Opslagene paa Bladenes Redaktioner om Forløbet af Begivenhederne. I Begyndelsen troede vi alle, at Krigen snart vilde være endt — at den skulde vare til 1918, det var der ingen, der drømte om.

Under mit Ophold i Odense fejrede 5. Bataillon den 17. November sit 150 Aars Jubilæum under stor Højtidelighed. Bataillonchefen, Oberstløjtnant *F. C. E. Mørch* havde skrevet en historisk Pjece om sin Batl., og *Hs. Maj. Kong Christian* kom fra København for at bivaane Paraden. En Mængde Veteraner fra Krigene og gamle Soldater, som havde tjent i Bataillon var mødt op og blev stærkt feterede. Paraden paa Eksercerpladsen overværedes af en uoverskuelig Menneskemasse, hvoraf mange fra Herregaardene i Vogne med smukke Forspand. Taler, Hurraraab, Musik-Fanfarer gav Genlyd ind over Byen og stemte til Fest. Om Aftenen var der stort Gilde for de indbudte Officersveteraner, blandt hvilke et Par svenske Officerer, der havde tjent os i 1864.

Efter det i alle Henseender tilfredsstillende og fornøjelige Ophold i Odense, blev jeg den 23. Januar 1915 efter eget Ønske forsat til København, hvor jeg vanskelig kunde være borte fra paa Grund af forskellige litterære Arbejder, jeg havde. Jeg ansattes nu ved Overkommandoen i København og gjorde Tjeneste ved den saakaldte „Kystcentral“, hvortil alle Meldinger fra vore Udkigsstationer hele Landet over indgik. Her forrettede jeg nu Tjeneste i 3¹/₂ Aar, hvilke jeg ogsaa tænker tilbage paa med Tilfredshed.

Vi var tre Officerer: Kaptajn *Georg Schack* af Marinen (Kystcentralens Chef), Oberstløjtnant *S. V. Raedel* og jeg — alle afskedigede Officerer, samt desuden to Navigationslærere: *Boesen* og *L. Møller*, og desuden det nødvendige underordnede Personal, som bestred Tjenesten, skiftevis Dag og Nat. Vort Stade var paa Københavns Hovedtelegrafstation.

Tjenesten var, navnlig i Begyndelsen, interessant, men senere, da Faren for at vi kunde komme med var ved at drive over, blev den mere ensformig, men alt ialt levede vi et godt kammeratligt Liv sammen i Bevidstheden om, at vi udfyldte en vigtig Plads i Forsvarets Administration.

Kystcentralen ophævedes i Slutningen af 1918.

TJENESTE SOM POLITIDIREKTØR
VED DEN INTERNATIONALE KOMMISSION
UNDER AFSTEMNINGEN I SLESVIG 1920.

Det var i Juni Maaned 1919. Afgørelsen af Spørgsmaalet om Sønderjyllands Skæbne var brændende. Sindene her hjemme og „Sønden Aa“ var optagne af, hvor meget Danmark burde have og vilde faa tilbage. Jeg havde ofte diskuteret dette Spørgsmaal bl. a. med mine gode Bekendte, Officererne ved den herværende franske Legation i Trondhjems-gade: Militærattachéen, Commandant *du Boucher* og Kaptajn *Héry*, ligesom ogsaa lejlighedsvis med den franske Gesandt *Conty*, hos hvem jeg sammen med andre danske Officerer havde været Gæst.

Med mit Kendskab til Forholdene syd for Kongeaaen hævdede jeg, at vi næppe burde modtage mere, end hvad der stemte for Danmark, med mindre Kieler-Kanalen blev internationaliseret med en Brømme paa begge Sider, saaledes at en tysk Overskridelse af denne vilde betyde et Brud med Ententen. Vi vilde i saa Fald faa en militær Opgave, som vi antagelig kunde magte, nemlig den, under et tysk Fredsbrud med Ententen at forsvare vor Sydgrænse, indtil der kom Hjælp. Spørgsmaalet om en Internationalisering af Kieler-Kanalen kom imidlertid slet ikke frem.

De franske Officerer forstod til at begynde med ikke, hvorfor alle Danske ikke ubetinget vilde have alt det tilbage af Slesvig, som var os frarøvet i 1864. Jeg replicerede altid, at vi ikke var stærke nok til at begynde en ny Sprog- og Racekamp i Sydslesvig, hvor der var tysk Flertal, og jeg hævdede, at Forholdene i Elsass-Lothringen, som de stadig fremførte, ikke kunde sammenlignes med de tilsvarende i Slesvig, eftersom der bag ved Elsass-Lothringen laa en stærk Militærmagt og bag Sydslesvig en svag Militærmagt.

Bølgerne gik ofte meget højt, naar vi talte om Slesvig, og jeg fik ligefrem Indtrykket af, at mine i øvrigt gode personlige Venner til en vis Grad ansaa mig for mindre god dansk Mand — fordi jeg ikke ubetinget vilde være med til at modtage hele Sønderjylland. Jeg skal her indskyde, at senere, efter Afstemningen i 1. Zone, da *du Boucher* havde været der nede og personlig gjort sig bekendt med Sprog- og Raceforholdene i 2. Zone, forstod han bedre min Anskuelse.

Minister *Conty* var den Gang designeret til at gaa til Sønderjyl-

land som Frankrigs Kommissær. Han var Danmark meget venligsindet og gjorde i det hele taget Indtryk af at være en overlegen Personlighed; han var i Besiddelse af sprudlende Liv — han fortalte Historier med glimrende Pointe og kunde kluklé, saa det var en Fornøjelse; kort sagt, det var en Mand med Hjerne og Temperament, og øjensynlig tillige med Hjertet paa rette Sted. Men i en Diskussion var han ikke let at hamle op med. — Det fik jeg Lejlighed til at erfare under en Samtale, i hvilken jeg udviklede den oven for anførte Mening, saa vidt som det blev mig muligt, eftersom han stadig afbrød mig med skarpe Bemærkninger, som udtrykte, at han ikke forstod, at en dansk Mand ikke ubetinget tog, hvad der bødes: „Det er røvet fra Dem altsammen — tag det dog igen — er De bange?“

Efterhaanden faldt han i Ro og efter nogle venlige Ord om min varme Interesse for Frankrig og om den Pris, mine franske Venner i øvrigt satte paa mine Domme, spurgte han mig, om jeg kunde have Lyst til at gaa med ham til Slesvig under en eller anden Form for at assistere ham i det Hverv, han vilde faa overdraget der ved *den internationale Kommission*. Der havde allerede tidligere løselig været Tale herom. Jeg takkede og bemærkede, at vi jo var af saa forskellige Anskuelser. — Hans Svar lød: „Men De snakker mig ikke efter Munden!“ og saa gav han mig et ærligt, trofast Haandtryk og saa mig med sine kloge, gode Øjne lige ind i mine. Pagten var sluttet.

Fredstraktaten var imidlertid bleven undertegnet i *Versailles* den 28. Juni, og samme Dag var der stor Soirée i den franske Legation. Af Traktaten fremgik det, at der i Slesvig skulde finde Afstemning Sted i to Zoner; derimod ikke i den sydligste Zone.

Den internationale Kommission skulde lede Afstemningerne, som dog først over et halvt Aar efter kunde begynde.

Jeg var i Juli rejst til Viborg for at feriere efter at have meddelt Minister *Conty*, at han kunde telegrafere efter mig, om han ønskede min Nærværelse.

Ministeren kom dog ikke til Sønderjylland, hvor han i Følge sin Anciennitet vilde have været den ældste, og derfor skulde have været Præsident i den internationale Kommission. Han blev, forinden Kommissionen traadte i Virksomhed, forsat til Brasilien, hvor han havde været før, og den engelske Gesandt i København, *Sir Charles Marling* blev Kommissionens Formand.

Jeg gik ud fra, at der nu ikke mere var Tale om, at jeg kom til Slesvig under Afstemningstiden; men det blev meddelt mig, at om jeg vilde, var det Meningen, at jeg skulde ledsage Kommissionen derved. Jeg stillede mig imødekommende, men ønskede dog at vide paa hvilke Betingelser i tjenstlig Henseende. Sammen med flere andre Danske var jeg den 1. August til Afskedsfrokost i den franske Legation hos *Conty*, der som sædvanlig var sprudlende af Liv. Jeg trykkede hans Haand til Afsked med en varm Tak for den Tillid, han havde vist mig.

Den 9. August blev jeg præsenteret for den nye franske Minister, Digteren *Paul Claudel*, en lille Mand af en helt anden Type end Conty, en Mand som jeg ikke kom til at staa nær. Han skulde nu indtræde i den slesvigske Kommission i Stedet for Conty, og han foreslog mig at gaa *officielt* med Kommissionen til Sønderjylland for at assistere den. Formodentlig havde Conty allerede afgjort dette med Sir Charles. Da jeg jo ikke længere stod i dansk Tjeneste, altsaa ikke var dansk Embedsmand, kunde det nok forsvares, at jeg gik med den internationale Kommission; der vilde ikke med Grund fra tysk Side kunne rettes Bebrejdelser for Partiskhed i den Anledning. Jeg stillede mig altsaa til Kommissionens Disposition. Der var den Gang ikke Tale om noget bestemt Arbejde — altsaa heller ikke om Stillingen som Politidirektør, som jeg senere fik overdraget, men kun om i al Almindelighed at hjælpe med mit Kendskab til slesvigske Forhold. Ministeren bad mig iøvrigt, vedrørende denne Sag, konferere med Kaptajn *Héry*, som skulde ledsage ham til Slesvig, og som var hans højre Haand.

Den slesvigske Kommission. — „*Commission Internationale de Surveillance du Plébiscite au Slesvig*“ (C-J-S) havde sine Kontorer i Peder Skramsgade paa Gammelholm.

Kommissionen var sammensat af følgende Herrer: Englands Gesandt i København, *Sir Charles Marling*, Frankrigs Gesandt i København, *Paul Claudel*, den tidligere svenske Minister, daværende Landshøvding i Göteborg, *Oscar von Sydow*, og Nordmanden, Generaldirektør for Telegrafvæsenet *Th. Heftye*, hvortil kom som Generalsekretær *Mr. Brudenell-Bruce*, hidtil engelsk Legationssekretær i Christiania.

Mr. Bruce var foreløbig den, der holdt alle Traadene i sin Haand under Sir Charles' Førerskab. Claudel deltog foreløbig kun af og til personlig i Forhandlingerne, men nøjedes med gennem *Héry*, der daglig kom paa Bureauet, at være „au courant“ med hvad der skete. Den svenske og den norske Commissær kom først senere paa kortere Besøg af og til.

Den 11. August præsenterede *Héry* mig paa Bureauet, hvor Mr. Bruce modtog mig. Han var en høj tiltalende Mand med et meget livligt og ligefremt Væsen. — Monocle bar han i Øjet og som oftest Cigaret i Munden. Han viste sig at være en ejendommelig Mand: ligetil, loyal og begavet, dertil en dygtig Administrator, en hurtig Arbejder, og ikke saa lidt af en Impressionist. Han var gift med en dansk Dame, en Datter af Kommandør *Drechsel*, og han talte Dansk meget godt, stundom med lidt drastiske Udtryk.

Bruce og jeg kom straks paa en god Fod med hinanden — næsten for god og ligefrem; thi Reaktionen kom i nogen Grad, da vi senere i Flensborg i tjenstlig Henseende blev uens, og der derfor indtraadte et lidt køligt Forhold mellem os; men jeg havde let ved at se bort herfra, fordi jeg indsaa, at der ikke laa uædle Motiver til Grund for hans Optræden. Han var jo Englænder og

maatte staa sammen med sine Landsmænd og Kommissionen. Men efter Afslutningen af den internationale Kommissions Arbejder fandt vi paa ny hinanden.

I August Maaned var det franske Krigsskib „*La Marseillaise*“, Commandant *Loyer* kommen til København og laa i Frihavnen. Det var bestemt til at skulle repræsentere Frankrig i vore og de slesvigske Farvande — siden skulde det overføre den internationale Kommission til Slesvig. Medens det laa her, blev der, den 19. August fra Kl. 5—8 givet en Reception om Bord for en Række civile og militære Indbudte. Receptionen forløb glimrende med Buffet, Skaaler, Musik og Dans, og der var en Mængde Indbudte af Hær og Flaade, Slesviginteresserede o. s. v. Her traf jeg for første Gang den bekendte *H. P. Hanssen*, som nu var Minister for „*Det midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender*“, hvem jeg skulde faa meget at gøre med. Jeg fortalte Ministeren, at jeg skulde følge med Kommissionen for at assistere den med mit Kendskab til sønderjydske Forhold.

Allerede Dagen efter blev jeg af Kommissionen anmodet om at give Forslag til Afstikning af detaillerede Grænselinier for Afstemningsomraaderne i 1. og 2. Zone samt sørge for de nødvendige Kort. Efter en Visit hos Minister *H. P. Hanssen* i det slesvigske Ministerium, hvor jeg fik nogle nødvendige Oplysninger, bestilte jeg de tyske Generalstabskort i flere Eksemplarer, samt henvendte mig i vor Generalstabs topografiske Afdeling, hvor jeg fik Løfte om et brugeligt Oversigtskort (det gamle fra før 64 med nyere Rettelser og Jernbaner o. s. v.). Endvidere konfererede jeg med den særlig sagkyndige paa dette Omraade, Mag. *H. V. Clausen*. Derefter gennemarbejdede jeg Sagen, idet jeg blev hjulpen af min Fætter, tidligere Kaptajn, dav. Direktør for Gradmaalingen, *Frantz Buchwaldt*¹⁾.

Resultatet forelagde jeg den 26. August for *Sir Charles Marling*, og vi gennemgik det hele i Forening. Der var nogle enkelte Tvivlsspørgsmaal, som senere blev ordnede. *Sir Charles* viste sig at være en elskværdig Mand af en gammeldags Diplomattype, høflig og munter. Den 29. August blev jeg anmodet om at forelægge Grænse-spørgsmaalene i et Kommissionsmøde, hvor, saavidt jeg husker, de fleste Kommissærer var til Stede. Man gik i Hovedsagen ind paa mine Forslag, som kom til at danne Basis for de senere Afgørelser, hvilke da blev betroet andre, eftersom jeg havde faaet overdraget et andet Hverv: Ordningen af Politiforholdene i Afstemningsdistrikterne.

Organisationen af alle de Grene af Administrationen, som den slesvigske Kommission maatte komme til at overtage under dens korte Styre i Slesvig, gav selvfølgelig Anledning til mange Overvejelser, Forhandlinger og Beslutninger.

¹⁾ Død 1923.

Generalsekretær *Bruce* var her Manden paa rette Sted til at samle alle Traadene, og man kan kun yde ham al Anerkendelse for det store, ofte overvældende Arbejde, han bestred. Hans nærmeste Hjælper (Sekretær) var den engelske Konsul i Aarhus *Mr. Richard Thirsk*¹⁾ en Mand med et gemytligt Sind, ligetil og dygtig; man var aldrig i Tvivl om hans Mening, som han sagde ligeud; vi var langtfra altid af samme Anskuelse; men mangan en Gang fik jeg et godt Raad af ham, naar det gjaldt at sætte en Sag frem for Kommissærerne paa rette Maade.

Efterhaanden var man i Kommissionen kommen ind ogsaa paa Behandlingen af *Politivæsenet*, og man spurgte mig om min Anskuelse. Det var den 3. September 1919, at *Mr. Bruce* konfererede med mig herom, og da jeg i Samtalens Løb meddelte ham, at jeg var gammel Gendarmeriofficer, og at jeg havde tjent i 7¹/₂ Aar som saadan, spurgte han mig, om jeg kunde tænke mig at ville overtage Stillingen som øverste Politichef i Sønderjylland under Afstemningsperioderne; *Sir Charles* sluttede sig hertil. Jeg svarede skriftligt, at skulde jeg gaa ind herpaa, maatte jeg have:

1) Fuld Handlefrihed — kun bunden af de Instruktioner, Kommissionen gav; men iøvrigt være ene ansvarlig. Dernæst maatte jeg

2) forlange Tropper til Afspærring af Sydgrænsen og til Hjælp for Polititjenesten under vanskelige Forhold.

3) Sikkerhed for, at Grænsen mod Nord blev bevogtet fra dansk Side, og at Farvandene til Siderne ligeledes blev sat under Tilsyn. Dernæst:

4) Maatte det være en absolut Betingelse, at danske og tyske Undersaatter blev behandlet ganske ens. Og endelig:

5) Ansaar jeg det for nødvendigt at give begge nationale Partier Tilladelse til at demonstrere omtrent som de vilde, naar blot ikke den offentlige Ro og Orden blev krænket, eller der rettedes Angreb eller Demonstrationer mod Kommissionen eller mod den danske eller tyske Regering. Dette vilde efter min Mening bedst opretholde Forestillingen om, at Afstemningen kom til at foregaa under fuld Frihed.

Kommissionen gik principielt ind paa mine Forslag, og den 6. September fik jeg Bemyndigelse til at underhandle med danske og slesvigske Autoriteter angaaende Ordningen af *Politivæsenet*. Da det var af den største Betydning, at der ikke opstod Gnidning mellem de danske Ministerier og Politidistributionen i Afstemningsomraaderne, skrev jeg til Minister *H. P. Hanssen* og meddelte ham, at jeg var designeret til Politichef, idet jeg bad ham udtale sig om, hvorvidt han ansaar det for opportunt, at jeg som dansk modtog Stillingen. Hertil svarede han under 9. September bejaende, idet han stillede sig til min Disposition: „med Oplysninger eller paa anden Vis“.

¹⁾ I 1924 skrev han i *Jyllandsposten* en Række Artikler: „*Da Slesvig blev delt*“ om den internationale Kommissions Virksomhed.

Straks da jeg saaledes var bleven designeret til Politichef (den officielle Udnævnelse er først dateret 6. Oktober 1919) begyndte jeg Forhandlinger med de danske Politimyndigheder, særlig Statspolitiet under dets Chef *Mensen*, ligesaa med det slesvigske Ministerium, hvor ikke blot Ministeren, men ogsaa Kontorchef *Hammerich* og det øvrige Personale stillede sig yderst imødekommende.

Den svenske Kommissær, Landshøvding i Göteborg, Hr. *O. von Sydow*, der havde været svensk Minister og igen senere blev det, var en klog og i Polititjenesten vel bevandret Mand. Han var flere Gange i København i Efteraaret 1919, og altid var det mig en Støtte, at han kom. Han havde Forstaaelse af mine Krav til Kommissionen, og han hjalp mig altid ved at tale Sagen i Kommissionsmøderne, eftersom han var den af Kommissærerne, som det var overdraget nærmest at befatte sig med Politivæsenet. Den 8. Oktober var jeg hos ham paa Hotel „d'Angleterre“, hvor han boede, og vi samtalede da om Gendarmeriets Oprettelse; von Sydow billigede mit Forslag til Samarbejde mellem Politi og Militær, ligesom ogsaa de Instruktioner for Gendarmene, jeg havde udarbejdet. Da jeg for ham udtalte det ønskelige i, at jeg, som jo ikke var Jurist, og som dog i Egenskab af Politidirektør mange Gange kunde komme til at træffe Afgørelser, hvortil man burde have juridisk Viden, meget kunde ønske at faa en Jurist ved min Side, optog han straks Tanken, og Enden blev, at han fra Stockholm skaffede Chefen for Opdagelsespolitiet Polisintendent *Eric Hallgren*, der blev udnævnt til min saakaldte „Stedfortræder“, eller højre Haand. Han var en fin dannet, dygtig og loyal Mand og vi samstemmede brillant.

Ved Underhandlingerne i Generalstabens topografiske Afdeling, angaaende Kort, havde Oberst *M. I. Sand*, Afdelingens Chef, henvist mig til nærmere Konference med Kaptajn *V. Tretow-Loof*, som da hjalp til paa dette Omraade, saa at vi fik, hvad vi behøvede, til Anvendelse for Tropper og Politi. Kaptajnen havde over for mig ytret et Ønske om at komme med til Flensborg, og da jeg ved Ankomsten dertil vilde behøve Assistance til Bestridelse af den overordnede Polititjeneste, ved hvilken det var af Betydning overfor de fremmede Tropper, som vi formentlig skulde samarbejde med, at have netop Officerer, besluttede jeg at søge ham ansat under mig, hvilket jeg saa meget mere tilskyndede til, som han for nylig havde haft et Hverv i Tyskland for „Røde Kors“, hvorved han var bleven fortrolig med tyske Forhold. Skønt der var visse Betæneligheder fra Kommissionens Side, eftersom han var dansk Embedsmand, blev Sagen dog bragt i Orden, og han kom til at ledsage os. Endnu tre Officerer af den franske Hær blev ansat til Tjeneste hos Politidirektøren, deraf to danskfødte: Kaptajn *Kai Andersen*, der med Hæder havde deltaget i Verdenskrigen som Chef for en Flyvereskadrille, og som tidligere havde tjent i Marokko, dernæst Løjtnant (Kap.) *Niels Hjelmfeldt*, som havde tjent i Marokko i Frem-

medlegionen, og som nu, efter Aftale med Kommissionen, fik overdraget Intendanturforretningerne ved Politiet, saaledes at han af lagde Regnskab til en engelsk Generalintendant, som havde Tilsyn med alt Regnskabsvæsen inden for Kommissionen.

Endelig ansattes hos mig den unge franske Reserveløjtnant *de Brewery*, som Ordonnansofficer.

Under den internationale Kommissions Styrelse i Slesvig var Stillingen til *Pressen* selvfølgelig et Spørgsmaal, som var meget vigtigt at ordne. Man konfererede med mig herom og bad mig overtage Arrangementet. Dette gjorde jeg foreløbigt, saa længe vi endnu var i København; men det stod mig klart, at netop Politidirektøren som saadan var den, der sidst burde staa i Spidsen for Presseafdelingen, eftersom der da vilde blive raabt højt om „Censur“. Jeg henstillede derfor, at der oprettedes en særlig Presseafdeling. Nordmanden *A. Haarberg* fra Christiania var bleven tilforordnet mig paa Presseomraadet, og vi havde i Forening udarbejdet det Program, i Følge hvilket *Pressen* vilde faa Lejlighed til at arbejde. Et begrænset Antal Presserepræsentanter, i lige Antal ca. 50 fra Danmark og do. fra Tyskland kunde faa Tilladelse til at opholde sig i Afstemningsomraadet, og der skulde i Flensborg oprettes et Bureau, hvorfra de kunde sende deres Meddelelser ud, og hvor der var Blade, ligesom de her kunde faa Oplysninger om, hvad der forefaldt. Efter Ankomsten til Flensborg overtog *A. Haarberg* Stillingen som „*Chef for Pressebureauet*“, og han udfyldte den godt.

Det var et Par Dage før vi skulde afrejse med „*La Marseillaise*“ til Flensborg, at jeg i Hellerup modtog et Telegram fra Bruce saalydende:

„Bedes komme paa Kontoret i Morgen Søndag Kl. 10 meget vigtigt.“

Jeg mødte selvfølgelig, og det viste sig, at Kommissionen, hvis Medlemmer var til Stede, paa Grund af indtrufne Omstændigheder, var bleven stedt i en vanskelig Situation med Hensyn til Ordningen af *Pasvæsenet*, og nu maatte man bede mig ogsaa tage mig deraf. Det var en Jobspost, og jeg, som sandelig havde nok om Ørene, var meget ubehagelig berørt ved nu ogsaa at skulle faa Ansvar paa et Omraade, jeg ikke tidligere havde beskæftiget mig med. Jeg søgte at finde Udveje, saa jeg blev fritaget, men nej. Saa var der intet andet at gøre end indvilge og atter her gøre det bedst mulige. Jeg forlangte dog selvfølgelig overordnet Assistance, og det endte med, at Kommissær, Generaldirektør *Heftye* fra Norge skaffede Hr. *Tallag-Andersen*, Opdagelseschef i Bergen, som kom i Løbet af et Par Dage, og som derefter paa bedst mulig Maade paatog sig at ordne denne Side af Tjenesten; men navnlig i Begyndelsen gik det smaat. Han var en jovial og arbejdsom Mand, som det var mig kært at være sammen med. Opgaven blev, under de givne Forhold, næsten uløselig. Paskontrollen ved Grænsen kunde ikke blive effek-

tiv paa Grund af Mangel paa militær Afspærring (hvorum senere), og Udstedelsen af Pas fordrede et langt større Personale, end der i Hast kunde tilvejebringes. Fra den 29. Januar blev Tallag-Andersen udnævnt til *Chef for Paskontrollen* og jeg fritoges saaledes for at beskæftige mig mere hermed.

Jeg har ovenfor omtalt Englands, Frankrigs og Sveriges Repræsentant i den internationale Kommission; tilbage staar Norges Repræsentant: Generaldirektør for Telegrafvæsenet *T. T. Heftye*. Han var oprindelig Officer og indehavde Graden som Oberstløjtnant i de norske Ingeniører. Han havde i sin Tid været Militærattaché i Paris, og der havde jeg truffet ham, da jeg var dansk Kommissær under Verdensudstillingen 1900. Heftye var en overmaade dygtig, taktfuld og meget elskværdig Mand — myndig i Tjenesten, men udenfor fuldt ud Kammerat med sine undergivne, som saa op til ham og holdt af ham, hvilket man let blev overbevist om under Samværet i Flensborg, hvor der var nogle Nordmænd, som havde staaet eller stod i Tjenesteforhold til ham. Han kunde i et gemytligt Lag være den muntreste og kaadeste af alle, uden at der gik noget bort af hans Værdighed. Almindelig blev han af alle Danske betragtet som den, der i Kommissionen havde de varmeste Sympatier for de danske Slesvigere og vistnok med Rette. Da han i 1921 omkom ved en Jernbaneulykke ved Trondhjem, vakte hans Død Sorg, ikke blot i Norge, men ogsaa hos os. Det gav sig bl. a. Udslag i, at der sendtes en Sølvkrans fra taknemmelige Slesvigere og Danske til hans Baare.

Det blev nu besluttet, at *Polititjenesten i Afstemningsomraaderne*, skulde besørges af:

- 1) det alt eksisterende *kommunale Politi* i Byerne, foruden af
- 2) *et nyoprettet Gendarmeri* paa ca. 250 Mand, der kom i Stedet for det tyske militært organiserede Gendarmeri, som blev fjernet, i Følge Bestemmelserne i Fredstraktaten.

Man vil forstaa, at Opretholdelsen af Ro og Orden under disse Forhold, hvor Bypolitiet var af tysk Oprindelse, og Gendarmeriet var uøvet og improviseret, vilde betrygges ved en Grænseafspærring mod Syd og Nord og et skarpt Tilsyn med Passene, saa at vi i Hovedsagen ikke fik med andre Personer at gøre end dem, der var bosiddende i Afstemningsomraaderne, eller som havde Tiladelse til at opholde sig der. Men disse Politistyrker vilde sikkert ikke være tilstrækkelige under alvorligere Forhold, og jeg forlangte derfor, at Politiet maatte *kunne paaregne Hjælp fra de engelske og franske Militærstyrker*, som skulde afgives til Brug for den internationale Kommission, dels altsaa ligefrem til Afspærring af Sydgrænsen, hvor Passage da skulde henvises til bestemte Punkter paa Hovedvejene, hvor der var Paseftersyn og en tilstrækkelig militær Styrke til at haandhæve Orden — dels som Reserve paa forskellige Punkter til Understøttelse for Politiet. Jeg hævdede, at alene

det, at *Tropperne* paa saadanne Steder *var til Stede*, samt at de viste sig hist og her, vilde kunne udøve en gavnlig Indflydelse i *præventivt Øjemed*, saaledes at større Optøjer blev undgaaet.

Efter at Kommissionen *var gaaet ind paa mine Forslag*, fik jeg Anmodning om at give et Forslag til *Anbringelse af de Troppstyrker, som ventedes*: Jeg lod da et saadant udarbejde af Kaptajn *Tretow-Loof*, efter min Anvisning. Det gik ud paa, at en Hovedreserve blev anbragt i og ved Flensborg (Mørvig), og mindre Styrker i Byerne samt paa andre centralt beliggende Punkter, hvorfra de i Hast kunde dirigeres i forskellig Retning. Endelig skulde *Sydgrænsens Afspærring* ske ved en *Linie af Poster og Patrouiller med større Styrker paa Hovedvejene*. Derved vilde det blive nogenlunde muligt at forhindre fremmede, tyske Agitatorer i Mængde at komme ind i Afstemningsomraaderne for at true eller paavirke Befolkningen.

Efter Forhandling med det danske Grænsegendarmeri's Chef, Oberstløjtnant, Grev *Moltke*, og med det slesvigske Ministerium, som igen forhandlede med Krigsministeriet, var der opnaaet Sikkerhed for en tilsvarende Afspærring af den danske Grænse, ligesom der var truffet Bestemmelser om Tilsyn med Passage ad Søvejen.

Ophold i Afstemningsomraaderne af fremmede Individuer var betinget af Pas. Udstedelsen af saadanne var underkastet strenge Regler. Kommissionen havde sendt vort Forslag om Grænseafspærringen til London til Efterretning for de Autoriteter, som fik med Spørgsmaalet om Troppernes Tjeneste at gøre. Det viste sig, at ligesom Præsidenten i vor Kommission var en Englænder (*Sir Charles Marling*), saaledes skulde ogsaa en Englænder (*Admiral Sheppard*) have den øverste Kommando over de Marineskibe og Ententetropper, britiske og franske, som skulde til Tjeneste i Slesvig under Afstemningen. Som Delegeret for denne øverste Kommando ankom nu *Oberst Butler* til København for at aftale det nærmere med Kommissionen, og for tillige at konferere med mig om Samarbejdet mellem Tropper og Politi. Oberstens Ankomst medførte for mig en stor Skuffelse. Allerede ved den første Forhandling gjorde han Ophævelser over, at Soldaterne paa denne Maade kom til at forrette Polititjeneste. Jeg svarede ham, at dette ikke i egentlig Forstand var Tilfældet. De skulde jo kun *afspærre* Grænsen og forhindre Gennemgang af uvedkommende, idet de henviste al Passage til bestemte Punkter, hvor der var Politi og Pas-kontrol til Foretagelse af det nødvendige. Soldaterne fik intet andet at gøre med Befolkningen end dette. En saadan Opgave var, efter min Formening, ingenlunde væsensforskellig fra den, en Hærstyrke havde, naar den blev opstillet for at afspærre et Omraade i militær Henseende, eftersom man da heller ikke kunde tillade Passage af Civile uden for de Veje, paa hvilke der stod Modtagelsesposter, som efter deres Instruks kunde lade dem passere eller

maatte afvise dem. Ved gentagne Forhandlinger kom vi ikke videre. Butler sagde rent ud, at man ikke kunde sprede *engelske* Soldater paa Poster og til Patrouillering, hvor de ikke var under deres Føreres direkte Kommando, og det navnlig i et Land, hvis Befolknings Sprog de ikke forstod og under Forhold, hvor der herskede, eller burde herske absolut fredelige Forhold. Man risikerede for meget ¹⁾.

Det viste sig, kort sagt, umuligt at opnaa Tilslutning til en Grænseafspærring ved Militær. Derimod vilde man gaa ind paa at holde Troppestykker samlede hist og her, parate til, under alvorlige Forhold, at hjælpe Politiet.

Butler var en høj, fiks Mand paa mellem 40 og 50 Aar. Han havde under Krigen været „*temporary General*“ og var anset for en dygtig Soldat; men Polititjenesten interesserede ham ikke. Militæret vilde først hjælpe, naar det *var* gaet galt.

Under disse Forhold, hvor saaledes den af *Kommissionen antagne* Forudsætning var bristet, under hvilken jeg havde modtaget Stillingen som *Préfet de Police*“, overvejede jeg, om jeg ikke straks burde opgive det iøvrigt ærefulde Hverv, man havde overdraget mig, og jeg samtalte derom med *Sir Charles* og *Bruce*; men de bad mig blive og gøre det bedst mulige ud af Sagen. Fra anden Side fremkom en Plan til Grænseafspærring, i Følge hvilken den civile Befolkning i Grænseegnene selv skulde sørge for Grænseafspærringen ved Opbud af bevæbnede Styrker; men denne Plan maatte jeg karakterisere som ganske ubrugelig, eftersom langt den største Del af Befolkningen i anden Zone vidstes at være tysksindet — og det lidt kunde nytte at sætte saadanne Mennesker til at passe paa, at muligt andre Tyskere kom for at hjælpe dem til deres formentlige „*Ret over for de Danske*“.

Enden blev, at jeg skrev til Kommissionen, at efter at Grænseafspærringen maatte opgives, *kunde jeg ikke*, saaledes som jeg tidligere havde lovet, *paatage mig det fulde Ansvar* for Ro og Orden i Afstemningsdistrikterne, men maatte udtale, at *Kommissionen herefter med mig maatte dele Ansvaret*. Jeg skulde gøre mit yderste, for at alt kunde gaa med Ro og Orden, stadig selvfølgelig under *Forudsætning af, at vi dog under vanskelige Forhold kunde ty til Militærets Hjælp*.

Havde jeg kunnet forudse, at denne Hjælp i Hovedsagen vilde

¹⁾ Mr. Thirsk skriver i Artikelrækken: „Da, Slesvig blev delt“: „Efter at have gjort sig bekendt med disse omhyggeligt udarbejdede Planer, der illustreredes ved store Kort, erklærede Obersten (Butler) i en meget studs Tone, at hans Soldater var uddannede til at kæmpe, og ikke til agere Politi. Skulde de gøre Tjeneste som Politimænd, var det sandsynligt, at de vilde skyde eller slaa Hovedet i Smadder paa Enhver, der ikke kunde gøre sig forstaaelig paa Engelsk eller Fransk. Og sluttelig gjorde han det af med alle Modargumenter ved at erklære, at det vilde virke meget mere effektivt og medføre færre Bryderier, hvis man langs hele Grænsen anbragte Plakater, hvorpaa der med store Bogstaver blev skrevet det magiske Ord: „Verboten“. Saaledes begyndte en Konflikt mellem Militæret og Politiet, som gav Anledning til adskillig Gnidning og — som sluttelig førte til Politidirektørens Tilbagetræden.“

blive mig nægtet, burde jeg have fastholdt min Hensigt at fratræde Stillingen som Politidirektør.

Jeg bestemte nu, ved Samraad med vedkommende Landraader og Kredsforstandere, at der ved Sydgrænsen paa de vigtigste Adgangsveje skulde være Poster af Politi (nogle faa Mand), i alle Tilfælde, hvor Pas- og Toldeftersyn skulde finde Sted, og desuden vilde jeg søge Grænsen afpatrouilleret af smaa Politistyrker; men iøvrigt maatte man være forberedt paa, at en Grænseafspærring blev illusorisk. Hovedvægten maatte fra nu af lægges paa at kontrollere Fremmede overalt i Kommunerne, for der at anholde dem, der ikke havde Opholdstilladelse.

Under Politidirektøren skulde sortere: Landraaderne for Politivæsenets Vedkommende. Under Landraaderne stod Amtsforstanderne med det nødvendige Personale af Gendarmer. I hver Kreds var det Hensigten at stationere et Automobil til 20—25 Mand med et Antal Politistave („casse-têtes“), beredt til hurtig Udrykning. Desuden skulde der selvfølgelig være Automobiler til Raadighed for Politidirektøren og hans nærmeste Underordnede. Men denne Tjeneste glippede tildels, da den engelske (irske) Kaptajn, som skulde styre paa dette Omraade, ikke var Stillingen voksen. Han blev til sidst afskediget.

Personalet inden for det improviserede Gendarmerikorps blev udnævnt af Politidirektøren efter Indstilling af vedkommende Landraad, som skulde bruge Folkene. Jeg stillede en Hovedbetingelse for Udnævnelsen: nemlig den, at ingen Person, som under Verdenskrigen var deserteret fra *tysk* Soldatertjeneste, maatte ansættes. Jeg vilde ikke have, at Tyskerne skulde pege Fingre af en Gendarm og stemple ham som „Desertør“. Alle de saaledes udnævnte Gendarmer havde tjent i den tyske Hær og var vant til Disciplin og Vaabenbrug. De udtoges fornemmeligt blandt danske Sønderjyder, men der var ogsaa tysksindede Personer iblandt, som havde et godt Lov paa sig. Spørgsmaalene vedrørende Gendarmernes Udnævnelse blev drøftet ved et Møde i det slesvigske Ministerium, hvor foruden Minister *H. P. Hanssen* ogsaa de designerede nye Landraader: *Grev Schack, Refshauge, Thomsen* m. fl. var til Stede; og over for dem udviklede jeg og fik godkendt mit Forslag. Eftersom Ansvarer for Ro og Orden absolut i første Instans laa hos Landraaderne og Politimestrene fik de derfor bevilget, hvad de, hver især, ansaa for absolut nødvendigt af Personale (Politiassistenter og Gendarmer). De blev endvidere spurgt om, hvor meget Militær de ønskede, at der blev stationeret i deres Kredse o. s. v. Vi blev snart enige.

Til Slutning var Spørgsmaalet om *Bevæbning og Udrustning af de nye Gendarmer* paa Tale. Jeg havde ladet forhøre i Krigsministeriet, og der var god Udsigt til, at vi kunde laane eller købe Vaaben (Sabelbajonetter og Karabiner) og Kapper. Det gik selvfølgelig

ikke an, at den internationale Kommissions Politimænd gik i danske Uniformer; men Kapper mente jeg nok, de kunde anlægge uden Anstød. Det blev da besluttet, at Gendarmerne under Kappen kunde bære deres egne Klæder med mørke Benklæder og dertil en flad Kasket med Skygge uden Kokarde.

Om Armen skulde de nye Gendarmere saavel som de tyske Politibetjente i Byerne, som blev i Funktion, have et blaåt Bind med en oval Plade, hvorpaa stod „C. I. S.“

Den 14. Oktober fik jeg Bemyndigelse til at forhandle med Forsvarsministeriet om Vaaben og Uniform, og alt blev ordnet efter Ønske.

Da Kommissionen skulde overtage Styret i Afstemningsomraaderne i Slesvig, og da ikke blot de tyske Tropper og de tyske militært organiserede Gendarmere, i Følge Traktaten, skulde forlade Landet i Afstemningstiden, men ogsaa en Række højere tyske Embedsmænd maatte erstattes med andre, der nu skulde udtages blandt Befolkningen i Slesvig, blev der af Kommissionen ført Underhandlinger bl. a. med det midlertidige slesvigske Ministerium (Minister H. P. Hanssen), om hvem der kunde blive Tale om at vælge.

I Slutningen af Oktober blev den internationale Kommissions Udnævnelser offentliggjorte.

Til Landraader udnævntes: Grev *Schack-Schackenburg* i Tønder, Gaardejer *J. P. Refshauge* i Haderslev, Redaktør *Kr. R. Thomsen* i Aabenraa, Dr. jur. *A. V. Karberg* i Sønderborg og Amtsforsøger *Brodersen* i Flensborg. Overborgmester i Flensborg blev Skibsreder *Carl Holm* og til Politimester (tidl. 2. Borgmester) i Flensborg udnævntes *Waldemar Sørensen*. I Haderslev By blev Redaktør *Svendsen* senere Borgmester, idet han da opgav Redaktørstillingen saa længe.

Af Politiassistenterne, som stod til d'Hrr.s Raadighed, havde nogle været tyske Reserveofficerer eller „Officersstedfortrædere“, de gjorde alle i det hele og store god Fyldest.

Lensgreve *Otto Didrik Schack til Schackenburg ved Tønder* (født 1882) var i lige Linie en Efterkommer af den bekendte *Hans Schack*. Han havde været arresteret af Prøjserne en Tid under Verdenskrigen, var en god dansk Patriot, men af den forsonlige Art.

Grev Schack var, alt i alt, Manden paa rette Sted, og der skete før og under Afstemningerne ingen alvorlige Politiovertrædelser i Tønderkredsen. Han var respekteret af Tyskerne, og de Danske agtede ham som den Hædersmand, han var.

Han vandt alle dansksindede Slesvigeres Taknemmelighed, da han efter Afstemningen, paa den store Genforenings-Festdag paa Dybbøl Banke, holdt Velkomsttalen til Kongen. Det var som om den Kongetroskab, som havde bundet Frederik VII til Befolkningen „sønden Aa“, pludselig blev vakt til Live igen efter de mange Aars Forløb — da Befolkningen nu atter stod Ansigt til Ansigt med sin Konge¹⁾

¹⁾ Greve Schack blev efter Genforeningen siddende som Amtmand i Tønder Amt.

Gaardejer *J. P. Refshauge* (født 1869), der blev Landraad i Haderslev Amt, var en prægtig Type paa en dansk Slesviger af den mest tiltalende Art, agtet, dygtig til sin Gerning og inde i mange ogsaa administrative Forhold. Han var dertil en resolut Mand, der under Afstemningsperioden holdt god Orden, og som uden videre sendte adskillige indvandrede tyske Wühlere sydpaa over Grænsen¹⁾.

Til Landraad i Aabenraa Amt blev udnævnt *Kresten Refslund Thomsen* (født 1864 i Broager), der blev cand. polit. i København 1907. Han studerede derefter i $\frac{1}{2}$ Aar Forvaltningsret i Berlin; blev Medarbejder ved „Heimdal“ i 1907 og Redaktør af samme i 1910, deltog i Verdenskrigen 1915—1918. Hans akademiske Uddannelse i Forbindelse med adskillige Tillidshverv, som havde været betroet ham, gjorde ham fortrinlig egnet til den høje administrative Stilling, han fik. At han fratraadte Redaktionen af „Heimdal“, da han blev Kommissionens Landraad, er en Selvfølgelse²⁾.

I Sønderborg udnævntes Dr. juris (tysk) *Andreas Karberg* (født 1881 i Sønderborg). Han havde studeret i München, Berlin, Kiel og Jena, tog Referendareksamen og blev Dr. juris, hvorefter han indtraadte i Sønderborg Bank som Fuldmægtig (1906—19). Han var en højst tiltalende og meget dygtig Mand, hvis Forhold som Landraad var præget af Danskvenlighed³⁾.

I Flensborg Amt blev Amtsforsstander, Gaardejer *Brodersen* udnævnt. Han boede paa en Gaard i Nærheden af Flensborg, og selv om han paa en vis Maade havde Sympati for Danmark, var han dog i ikke saa ringe Grad præget af Tyskvenlighed. Han gjorde paa mig Indtrykket af at staa med det ene Ben i Danmark, det andet i Tyskland — en Situation, i hvilken overmaade mange af Flensborgs og dets Oplands Indbyggere ogsaa stod, saaledes at han i Virkeligheden var ret vel egnet til at dele Sol og Vind lige mellem de to Partier. Han fik en dygtig Politiassistent til Hjælp, en fhv. tysk Reserveløjtnant *Wrang*, og man kan i det hele og store sige, at der i Flensborg „Kreds“ — altsaa udenfor Byen — blev opretholdt Ro og Orden i Afstemningstiden.

I *Flensborg By* var Forholdene af en noget vanskeligere Art, for saa vidt som det danske Mindretal og det tyske Flertal af Befolkningen førte Valgkampen før Afstemningen med al Energi og stundom nogen Hensynsløshed, saa der blev adskillig Uro.

Til Overborgmester i Stedet for Tyskeren *Todsen*, som skulde fratræde, blev valgt Grosserer, Skibsreder *Carl Holm*, en vel anset, men tysksindet Mand, der dog stillede sig meget forstaaende over for de Danske.

Stillingen i Flensborg som Politimester blev besat med den meget dansksindede, tidligere Typograf og tidligere Socialdemokrat (ekskluderet paa Grund af sine danske Sympatier) *Waldemar Sørensen*, en lille, ret determineret Mand, der ikke var bange for at

¹⁾ Han blev Domæneforvalter i de sønderjydske Landsdele fra 1920.

²⁾ Han blev i 1920 udnævnt til Amtmand over Aabenraa Amt.

³⁾ Efter at have været Landraad under den internationale Kommission, blev han Amtsassessor i Sønderborg og er nu Amtmand i Ringkøbing Amt.

optræde med Kraft. Men det kan ikke nægtes, at medens den tyske Befolkning ikke, saavidt jeg ved, lod det komme til aabenlyse Mis-hagsyttringer overfor Valgene af de ovenfor nævnte Landraader samt Overborgmesteren i Flensborg, vakte Valget af Sørensen en Del Forbitrelse.

Længe havde vi ventet paa at komme af Sted til Sønderjylland for at begynde vort Arbejde. Aaret 1919 gik til Ende uden at der var kommen nogen Afgørelse; men endelig lysnede det. Den 10. Januar 1920 Eftermiddag Kl. 4,15 indtraadte der Fredstilstand i Europa, efter at Ratifikationerne var blevet udvekslede, og dermed begyndte de i Versailles-Freden aftalte Frister at løbe, saaledes at det tyske Rigsværn, Bælte for Bælte, — regnet Nord fra — skulde trækkes bort fra Sønderjylland. Naar alt var rømmet i Afstemningsomraaderne, skulde den internationale Kommission overtage Regeringen.

Det var Kommissionens Ordre, at jeg den 13. Januar skulde afrejse til Flensborg om Bord i „*La Marseillaise*“ med hele Kommissionens Personale, undtagen nogle, som gik over Land. Kommissærerne vilde komme senere, medens Mr. *Bruce* samme Dag vilde afgaa i en engelsk Destroyer til Flensborg. Jeg modtog Pas for samtlige ca. 40 Personer; thi ved Ankomsten samme Steds var den tyske Administration endnu raadende i Byen.

Forinden min Afrejse aflagde jeg Visitter i det slesvigske Ministerium, i Krigsministeriet, Generalstaben, hos Statspolitiet og Udenrigsministeriet, hvor vi havde været til Middag nogle Dage før.

Hs. Majestæt Kongen havde tilsagt flere af d’Herrer fra Kommissionen til Taffel Onsdag den 14. Kl. 7; men jeg maatte selvfølgelig sende Afbud paa Grund af Afrejsen.

Efter nogen Travlhed blev fra Bureauet i Peder Skramsgade vort Arkiv, Proklamationer o. s. v., og hvad vi iøvrigt skulde have med, i Tide bragt om Bord i Skibet, der laa opankret i Frihavnen.

Medens jeg selv med Kaptajn *Tretow-Loof* og Løjtnant *de Breuvery* afrejste med „*La Marseillaise*“, gik Løjtnant *Hjelmfeldt* med Udrustning, Vaaben og Ammunition m. m. over Land, for snarest muligt at sørge for Fordelingen af det altsammen i de forskellige Kredse i Sønderjylland. Polisintendent *Hallgren* skulde, forinden sin Afrejse fra København, konferere med de danske Politiautoriteter paa mine Vegne. Der blev sendt Telegram til Hr. *Waldemar Sørensen* og til samtlige Landraader om Indkaldelse af de nyhvervede Gendarmer. Kaptajn *Tretow-Loof* og Kaptajn *Kai Andersen* blev bestemt til *Politidirektørens Tilsynshavende*, henholdsvis i Flensborg, Tønder og Sønderborg Kredse samt i Haderslev og Aabenraa Kredse. Kaptajn *Andersen* afrejste over Land for straks at træffe Aftale med Landraaderne i de nordlige Amter samt med Chefen for det danske Grænsendarmeri.

Min Hustru og min yngste Søn, *Erling*, var for Tiden i Paris.

og alene min ældste Søn *Frans* og hans Hustru *Erna* fulgte mig ud i Frihavnen til Landgangstrappen, hvor et af „La Marseillaise“s Fartøjer afhentede mig. Vi vinkede Farvel til hinanden — Spillet var begyndt.

Om Bord blev jeg modtaget med stor Venlighed af Chefen, Commandant *Loyer*, og hans Officerer. Snart var hele Kommissionens Personale samlet, og vi dampede af Sted.

Overrejsen var god og Stemningen fortræffelig. Jeg spiste hos Chefen sammen med Professor *Ehlers* og hans Frue. Professoren skulde i sin Egenskab af Generalsekretær for „Den sønderjydske Fond“ forhandle med en Hjælpekomité i Flensborg, hvortil man hidtil havde nægtet ham Pas. Desuden skulde han søge et passende Sted for et Invalidehospital, hvortil han senere udpegede den „kaiserliche Marineschule“ i Sønderborg. Om Aftenen saa vi om Bord Filmsoptagelser af de franske Troppers Indtog i Strassbourg o. s. v. — det var meget smukt.

Næste Formiddag passerede vi Dybbøl, stævnede ind ad Flensborg Fjord og ankrede 2 Sømil fra Flensborg By ud for den nedlagte Marinestation *Mørvig*. Her laa et Par engelske Skibe: det ene havde Admiral *Sheppard* om Bord. Han var, som omtalt, Øverstbefalende over alle Tropper her, og jeg gik i Baad fra „La Marseillaise“ over for at hilse paa ham. Han lod en Dampbarkasse gaa ind til Byen med mig og Kaptajn *Tretow-Loof*. Da vi landede her, var der intet Politi eller Toldvæsen til Stede, og vi gik uhindret til „Flensburger Hof“, hvor vi traf Mr. *Bruce*. Derpaa ordnede jeg Landsætningen af alle de andre Herrer og Damer fra Kommissionen, hvilke var under min Varetægt — og om Aftenen var vi alle indlogerede paa Hotellet „Flensburger Hof“.

Vi overraskedes imidlertid nu ved Meddelelse om, at der var kommen en ny Udsættelse, som forhindrede os i at tage Magten straks. Jeg besluttede nu at hilse paa de tyske Autoriteter for at foreslaa Samarbejde i de Dage, der forløb, indtil vi selv kunde overtage Styret. Jeg hilste saaledes paa Overborgmester *Todsen* paa hans Kontor paa Raadhuset. Jeg sagde ham, at jeg ikke kom som dansk Repræsentant for at foregribe noget; men at jeg, uanset mine selvfølgelig danske Følelser, var beredt til fuldt ud at *optræde ganske upartisk* overfor begge de nationale Partier. Jeg gjorde ham bekendt med Kommissionens og Politidirektørens *Proklamationer*, som iøvrigt blev offentliggjort ved Opslag og i Blade paa Dansk og Tysk.

POLITIANORDNING

Politi- og Gendarmeri-Forvaltningen underlægges en Politidirektør med en Tilforordnet og det nødvendige Personale til Raadighed.

Til Politidirektør har den Internationale Kommission udnævnt Kaptajn *Daniel Bruun*.

Landraaderne og Politimestrene er hver indenfor sit Omraade ansvarlige for Politivæsenet overfor Politidirektøren.

Politidirektøren er ansvarlig overfor den Internationale Kommission for Opretholdelsen af den offentlige Orden, Ro og Sikkerhed.

Først og fremmest tilkommer det ham at paase, at intet forstyrrer Afstemningens Frihed og Tryghed.

Politidirektøren har fuld Myndighed i alle Sager vedrørende Politiets Organisation, Politi- og Gendarmeri-Tjenesten samt Personalets Ansættelse.

København, den 10. Januar 1920.

CHARLES M. MARLING

C. Brudenell-Bruce.

BEKENDTGØRELSE

Politidirektøren opfordrer herved alle og enhver til at overholde Ro og Orden i den Tid, Kommissionens Virksomhed varer.

Der vil fra Politiets Side blive udvist ubetinget Upartiskhed overfor Borgerne uanset disses Nationalitet.

Ifølge den Internationale Kommissions Bestemmelse kundgør Politidirektøren følgende:

Offentlig Agitation vedrørende Afstemningerne er tilladt, saalænge den ikke medfører Brud paa Orden.

Demonstrationer og Handlinger, som er rettede mod den danske eller tyske Regering eller andre Statsmagter eller mod den Internationale Kommission og de til denne hørende Personer, saavel som mod de Tropper, der er stillede til Kommissionens Raadighed, forbydes.

Det bør være Befolkningen en Æressag at udvise et saadant Forhold, at Politiet ikke skal se sig nødsaget til at rekvirere virksom Hjælp hos de for Tiden tilstedeværende Tropper.

De til Politiet hørende Personer, der er i Funktion, bærer om venstre Arm et blaat Baand med et Skjold, hvorpaa er anbragt Bogstaverne „C. I. S.“ (Commission Internationale, Slesvig).

København, den 10. Januar 1920.

DANIEL BRUUN
Politidirektør.

Af Proklamationerne fremgik det saaledes, at Demonstrationer var tilladt fra begge Sider, naar Ro og Orden blev opretholdt. Todsens spurgte mig da, om jeg som Politidirektør kunde tænke mig at ville tillade, at der fandt Festligheder og Demonstrationer Sted, den Dag det tyske Rigsværn afmarcherede fra Flensborg. Hertil bemærkede jeg, at der fra min Side intet var til Hinder herfor, naar blot ikke Demonstrationen blev rettet mod Kommissionen eller den danske Regering, „men Tumulter maa ikke finde Sted.“

Todsens, en fiks Mand, fuldblods Prøjsler, takkede mig, fordi jeg var kommen; han var beredt til at forhandle med mig som foreslaet, og han erklærede, at ogsaa han ønskede, at Overleveringen af Magten maatte foregaa under ordnede og rolige Forhold. Han lovede mig at anvende sin Indflydelse paa, at dette skete. — Jeg foreslog ham endvidere at overlevere os alt det Arkivmateriale, vi

Den internationale Kommission ankommer til Flensborg.
I-ørrest: Sir Charles Marling og Admiral Sheppard; bag dem følger fr. Minister Paul Claudel, og efter
ham Landshovding O. von Sydow, og Generaldirektor Th. Heflye.

(Pressefotograf)

kunde faa Brug for — det skulde senere — om Afstemningen faldt ud til Gunst for Tyskerne — blive afleveret tilbage ganske i uskadt Stand. Vi skiltes i al Fordragelighed. At han selvsagt gjorde, hvad han kunde, for at holde sammen paa de tyske Stemmer, fandt jeg var hans Ret.

Dernæst aflagde jeg Visit hos *Landraaden for Flensborg Kreds*, ligesom jeg sendte Officerer til *Landraaderne i Haderslev, Aabenraa, Tønder og Sønderborg* for at foreslaa d'Hrr. at forhandle med mine Repræsentanter paa lignende Maade. Fra alle disse Embedsmænds Side blev min Handlemaade paaskønnet — blev der sagt mig. Derimod fandt aabenbart mange dansksindede, at jeg var gaaet for vidt, havde været for imødekommende over for Tyskerne. Ja, da jeg paa „Flensburger Hof“ traf en af mine gamle Bekendte, kom han mig i Møde med en sørgmodig Mine og sagde: „Hvor kunde De gøre det! — var det nødvendigt?“ Jeg forklarede ham, at jeg ikke var her som dansk Mand — skønt jeg selvfølgelig ikke glemte, at jeg var det — men at det var min Pligt at optræde neutralt, og at det, efter min Mening, var en simpel Høflighedsakt, jeg havde udført. Jeg bad ham betænke, hvorledes han som dansk Mand vilde have betragtet tyske Mænds Ophold paa dansk Omraade under lignende Omstændigheder, hvor de nogle Dage efter skulde være de styrende. — Han rystede paa Hovedet.

Mine Hjælpere og jeg selv gik derefter straks i Gang med at sætte os ind i Politiforholdene i Afstemningsomraaderne i Forstaaelse med de tyske Autoriteter.

Under vort ufrivillige Ophold i Flensborg, forinden vi overtog Styret, fandt der adskillige, navnlig tyske Demonstrationer Sted i Byen, hvilke dog i Hovedsagen, holdt sig indenfor en passende Grænse; kun den 16. Januar, Aften, da der havde været store Rabaldermøder, marcherede Hobe ned forbi „Flensburger Hof“, standede udenfor og sang tyske Nationalsange, bl. a. „Schleswig Holstein“. Næste Dag den 17. kom Oberborgmester *Todsen* uopfordret ned paa Hotellet og gjorde Mr. Bruce og mig en uforbeholden Undskyldning. Han havde ikke været i Stand til at forhindre det. — Dermed var den Sag afgjort.

Den 19. Januar indløb iøvrigt Meddelelse om tyske Demonstrationer i hele Afstemningsomraadet; ogsaa fra det sydlige Slesvig og fra Holsten, ja fra Hamborg meldtes om saadanne til Fordel for Nordslesvigs Bevarelse for Tyskland.

Efterhaanden blev nu Nordslesvig rømmet af det tyske Militær. Den internationale Kommissions Politi traadte i Funktion, og Tropper rykkede ind i Afstemningsomraaderne. Den 20. holdt saaledes *franske Alpejægere deres Indtog i Haderslev* under den danske Befolknings Jubel. Jeg var kørt derop paa Vej til Nordgrænsen, som jeg agtede at inspicere med en Udflugt til Kolding for at aflægge Visit hos Chefen for Grænsegendarmeriet, Oberstløjtnant Greve *Moltke*. I Haderslev havde man hyllet Kejser Wilhelms

Statue ind i en væmmelig snavset Klud. Jeg forlangte, at enten skulde den dækkes med ordentligt Sækkelærred, eller ogsaa maatte det Dække, som var opsat, fjernes — det sidste skete.

Det var et smukt Syn at se de gode Haderslev-Borgeres og Borgerinders Glæde, som gav Udtryk for deres danske Sindelag. Overalt vajede Dannebrog, skønt „Vælgerforeningen“ havde besluttet, at der først skulde flages paa Valgdagen, naar Sejren var vundet, og man havde stemt sig tilbage til Danmark; men Folk kunde ikke vente. Tyske Demonstrationer fandt ikke Sted her.

Den 21. Januar holdt *franske Alpejægere* ligeledes deres *Indtog i Sønderborg*. Ogsaa her var jeg til Stede ved deres Modtagelse og marcherede i Spidsen med Chefen, Kommandant *de Soyér* over Pontonbroen og gennem den flagsmykkede By til Kasernen, hvor Tropperne skulde anbringes. Der var et Par tyske Flag paa halv Stang. Da vi passerede et af dem, tog et Par franske Officerer til Huen og hilste paa en gammel Kvinde, der stod i et Vindue og saa til med en bedrøvet Mine. „Se det kan man forstaa og maa respektere“, sagde den ene af Officererne til mig.

Efter at de franske Tropper havde modtaget Befolkningens Hyl-dets i smukke Ord, som Chefen svarede paa med en ikke mindre hjertelig Tale, fandt Indkvarteringen Sted i den tidligere Marinekaserne, og om Aftenen var der Fest i Byen.

Den 22. Januar fik vi Meddelelse om, at Afstemningen i 1. Zone var bestemt til Torsdag den 10. Februar.

Den 24. Januar nedlagde Overborgmester *Todsen* sit Embede, og vi overtog Styret i Flensborg. Det foregik paa Raadhuset, og der blev affattet følgende Dokument:

„Verhandelt zu Flensburg, den 24. 1. 1920, im Rathause.

Es erschienen :

1. Als Vertreter der internationalen Kommission für das Abstimmungsgebiet Schleswig,
  - a) Herrn Polizeidirektor Hauptman *Daniel Bruun*
  - b) als Stellvertreter Herrn Polizeintendant *Eric Hallgren*
2. der von der internationalen Kommission eingesetzte Oberbürgermeister Herrn *Karl Holm*.
3. der von der internationalen Kommission eingesetzte Zweite Bürgermeister und Polizeimeister Herrn *Waldemar Sørensen*.
4. als Vertreter der Stadt Flensburg der Oberbürgermeister Dr. *Todsen* und der Stadtssyndikus *Merten*.

Der Oberbürgermeister Dr. *Todsen* erklärte, dass er die Leitung der gesamten städtischen Verwaltung Herrn *Karl Holm* übergebe, der sie seinerseits hiermit übernimmt, in Gemässheit der §§ 61 Abt., 1 und 89 Abt. 1 der Städteordnung.

Gleichzeitig wird die Führung der Polizeiverwaltung Herrn *Waldemar Sørensen* übergeben.

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Daniel Bruun.

Eric Hallgren.

Holm.

Wald. Sørensen.

Todsen.

Merten.“

Efter at dette Dokument var underskrevet, spurgte Overborgmester Todsén mig, om det maatte være ham tilladt at sige et Par Ord til Afsked til et Par af hans overordnede Hjælpere, bl. a. Polizei-kommissär *Bierbach*, som nu skulde tjene os. Jeg kunde intet have derimod. Medens disse Mænd med stram militær Holdning stod overfor deres hidtidige Foresatte, sagde Todsén dem „Farvel og forhaabentlig paa Gensyn“! Han bad dem ikke glemme, at de vedblivende var Tyskere; men opfordrede dem iøvrigt til loyalt at tjene den internationale Kommission.

Samme Dag afmarcherede de tyske Tropper fra Flensborg under store Ovationer. Byen var saa at sige overalt flagsmykket, og der blev holdt begejstrede Taler paa Søndertorv, bl. a. af Overborgmester Todsén; men Uorden var der ingen af. De Danske holdt sig borte, og Tyskerne var Eneherrer i Byen, saa længe Demonstrationen varede. Man maatte absolut faa det Indtryk, at Flensborg var en tysksindet By.

Fra det Øjeblik, da den sidste tyske Soldat havde forladt Flensborg, fik altsaa Politiet, og *Waldemar Sørensen* i Særdeleshed, Ansvar for Ro og Orden i Byen.

Næste Dag, Søndag den 25. Januar afholdt jeg, ledsaget af *Hallgren* og *Waldemar Sørensen*, i en af Salene paa Raadhuset en Parade over Bypolitiet. Af Flensborgs op mod 100 Politibetjente var største Delen til Stede under Kommando af Politikommissær (Politiassistent) *Bierbach*. Denne havde indgaaende meddelt os Besked om alle Forhold, saaledes at Politimesteren og jeg selv var godt forberedt. *Bierbach* havde forsikret mig om, at vi kunde stole paa hans Undergivne; de var beredt til at tjene os loyalt. Jeg havde bestemt, at alt Politi vedblev at bære deres tyske Kokarde, eftersom de jo endnu var Tyskere. Til Vidnesbyrd om, at de nu var traadt i vor Tjeneste, skulde de imidlertid bære det, tidligere omtalte, blaa Bind om venstre Arm med en oval Plade, hvorpaa stod Bogstaverne „C. I. S.“

Politiets Lønninger, som Bykassen afholdt, var meget smaa, og Kommissionen var gaaet ind paa, at vi derudover betalte Betjentene et større Tillæg, hvorover *Bierbach* forsikrede mig, at de alle var meget taknemmelige.

Jeg holdt, paa Tysk, en kort Tale til disse mine nye Undergivne, idet jeg paabød dem at behandle danske og tyske Flensborgere ganske paa samme Maade. Det var deres Pligt nu, da de alle var gaaet ind paa at tjene os, at skride ind mod Urostiftere fra begge Lejre. Saa længe de gjorde det, vilde ingen blive desavoueret af mig. Jeg sagde dem, at deres nærmeste Foresatte (*Bierbach*) havde garanteret mig deres Loyalitet, og jeg var glad ved at vide, at vi havde med et dygtigt og vel disciplineret Korps at gøre. Jeg havde Tillid til dem.

Da jeg gerne vilde have et Indtryk af, hvor mange af Betjentene, der kunde tale Dansk, bad jeg disse træde frem; der var en

ca. 30 Mand. Jeg sagde paa Dansk nogle Ord til dem om, at hvilket Sindelag de end havde, ventede jeg, at de vilde gøre deres Pligt ganske som deres Kammerater, med lige Ret til begge Sider.

Betjentene, af hvilke jeg talte med en Del, gjorde et fordelagtigt Indtryk paa mig, og jeg gik fra Paraden med Indtrykket af, at vi maaske ikke var saa daarligt hjulpet med disse Folk, som man skulde tro.

Efter at have overværet Militærets og Politiets Prøveopstilling i Anledning af Kommissionens Modtagelse næste Dag udenfor Bane-gaarden og „Flensburger Hof“, kørte jeg samme Dags Eftermiddag i Bil til Kolding og inspicerede undervejs mine Gendarmer, der var i Funktion sammen med det tyske Toldpoliti ved Grænsen. Anledningen til denne Udflugt var, at jeg næste Morgen tidlig ved *Vamdrup* skulde modtage Kommissionen, som kom fra København i Ekstratog, for at følge den til Flensborg.

I Kolding var jeg om Aftenen sammen med Chefen for det danske Grænsegendarmeri, Oberstløjtnant Greve *Moltke* og en gammel Ven, Ritmester *R. A. Aalborg*, Chef for Hestedepotet paa Koldinghus. Vi havde en meget hyggelig Aften, og næste Morgen kørte jeg tidlig ad *Vamdrup* til. Til Trods for et Automobiluheld naaede jeg i rette Tid Stationen. Toget standsede her et Par Timer for at Kommissionens Medlemmer med Damer kunde spise Frokost. De stedlige Autoriteter lod et Musikkorps spille Nationalmelodier, og jeg forestillede forskellige Damer og Herrer, bl. a. nogle Veteraner fra 1864, for Kommissionen. Vore nye Gendarmer, som optraadte her, havde en god Holdning og gjorde et godt militært Indtryk. Sir Charles Marling fandt dem fortræffelige.

Modtagelsen i Flensborg var festlig. Jeg havde aftalt med de afgaaende tyske Autoriteter, ligesom med de dansksindede Flensborgere, at der ikke skulde demonstreres og ikke flages den Dag — for ikke at faa Spektakler paa den Konto — og det blev holdt. Engelske og franske Tropper salutede, og paa „Flensburger Hof“ fløj det engelske, franske, norske og svenske Flag til Tops.

Efter at *den internationale Kommission* havde overtaget Styret i Afstemningsomraaderne, indrettede jeg mig i mit Kontor paa Raadhuset i Flensborg, hvor en dansksindet, midaldrende Mand, der havde været i Flensborg Bys kommunale Tjeneste, en Hr. *Koch*, som Kontorchef bestred de skriftlige Forretninger efter Hallgrens og min Vejledning. Til vor Assistance havde vi to Damer. Dansk og Tysk var ligeberettigede Sprog og blev benyttet i Flæng med tilbørlig Hensyn til hvilke Autoriteter og Personer, vi korresponderede med. Til Kommissionen blev der som Regel benyttet Fransk, i visse Tilfælde Engelsk. Naar dertil kom, at Hallgren affattede sine Koncepter paa Svensk, vil man forstaa, at det ikke altid var let at bestride den rent skriftlige Side af Administrationen. Her-til kom nu, at der daglig var en næsten overvældende Mængde Afgø-

relser at tage i Henhold til Indberetninger fra Landraader, Politimestre, Gendarmeriinstitutioner, civile Myndigheder og Privatpersoner. Vi sled i det fra Morgen til Aften — og Arbejdet gled efterhaanden helt godt.

Jeg havde to gode Værelser paa „Flensburger Hof“, hvor hele den kosmopolitiske Skare færdedes. Vi spiste Frokost Kl. 1 og Middag Kl. 7 $\frac{1}{2}$ i en stor Sal. Hotellet var fuldkommen taget i Brug af den internationale Kommission: Kommissærer med deres Damer og Personalet af enhver Art boede her, ligesom der her fandtes nogle faa Kontorer, saaledes ét som blev benyttet af *Generalstaben* for Flaadeafdeling og Tropper, som Oberst *Butler* var Chef for. Ved hans Stab gjorde bl. a. den danskfødte, franske Kaptajn *Bjerring* (en Svigersøn af Redaktør *Witzansky* i København) Tjeneste. Han havde vist fortrinlig Konduite i Krigen, havde Brystet fuldt af Krigsdekorationer, var en lille, levende Herre, og han havde gode Evner som Bindeled mellem engelske og franske Officerer.

Blandt Danske, der som Medlemmer af Kommissionen repræsenterede forskellige Grene af Administrationen, skal omtales Postkontrollør, Kaptajn *M. O. Ræder* af den ansete Familie, en ualmindelig elskværdig Mand, der altid var beredt til at hjælpe. Han havde under Sikringsstyrkens Etablering under Verdenskrigen været midlertidig Kaptajn og blev Tilsynshavende med Postvæsenet. Han administrerede bl. a. Frimærkevæsenet, hvilket bragte ham ualmindelig meget Vrøvl fra Frimærkesamlere, der belejrede ham for at faa Kommissionens Tjeneste-Frimærker, som ikke var til Salg for udenforstaaende; men som kun maatte bruges af Kommissionen selv. Ogsaa jeg blev belemret med Anmodninger om Frimærker fra en Mængde Personer, af hvilke enkelte endog slet ikke var mig bekendt. Ræder holdt godt Stand over for sine mange Plageaander. Han blev, efter at Danmark havde faaet Nord-Slesvig tilbage, Postmester i Sønderborg, hvortil han allerede var designeret under Kommissionens Regimente.

Telegraf- og Telefonvæsenet repræsenteredes af dansk Fuldmægtig *H. F. Hollnagel*, ogsaa en elskværdig og dygtig yngre Mand.

Paa det meget vigtige Ernæringsomraade gjorde bl. a. Professor *Møllgaard* fra Landbohøjskolen et stort og sikkert dygtigt Arbejde, skønt han og de øvrige, ogsaa tyske, Medlemmer af Udvalget ofte blev ilde omtalt af Befolkningen, hvis Leverancer de var nødsaget til at fordre strikte udført. Jeg havde en Del med Professoren at gøre, eftersom Politiet, under visse givne Forhold, skulde kontrollere, at der ikke fandt Misbrug Sted.

I Jernbaneadministrationen repræsenterede Nordmanden, Fuldmægtig *P. O. Tennfjord*, den internationale Kommission med Held.

Til Telegrafinspektør for Telegraf- og Telefonlinierne i Afstemningsomraadet udnævntes Nordmanden, Fuldmægtig *P. S. Lehne*, en elskværdig yngre Mand.

Den af Slesvigerne saa fortjente og saa lovpriste Franskmand,

Paul Verrier, var fulgt med den franske Minister til Flensborg og benyttedes som Tolk over for Befolkningen og som Redaktør af en „Journal“, der daglig bragte en kort Oversigt over de vigtigste Nyheder fra Ind- og Udland, hvortil knyttedes Oplysninger vedrørende Kommissionens Personale.

Efter at den internationale Kommission var kommen til Flensborg, og forinden Afstemningen i 1. Zone, lige saavel som i Tidsrummet mellem denne og Afstemningen i 2. Zone, blev der fra dansk Side — ligesom ogsaa i endnu højere Grad fra tysk — udfoldet en voldsom Agitation, som af og til medførte Uordener, stundom af alvorlig Art.

I det hele og store gjorde vort tyske Politi — det eneste vi havde til Forebyggelse af Uorden, eftersom Militæret jo ikke maatte bruges — deres Pligt, og den Ros skal de have af mig, at de gennemgaaende optraadte korrekt. *Bierbach* var en loyal Mand, som ingen Sinde brød det Løfte, han havde givet, om upartisk at varetage Tjenesten; men der var alt for faa Bygendarmer, naar det gjaldt større og alvorlige Demonstrationer. Nogen Politireserve var det saaledes ikke muligt at holde, udover nogle faa Mand, og med dem kunde der intet stilles op over for Tusinder af Mennesker.

Skønt jeg gentagne Gange henstillede, at der blev ydet mig Hjælp i Flensborg af Soldater, skete det kun ved en enkelt Lejlighed — men da ogsaa med fortræffeligt Resultat.

Dette var den 29. Januar Aften, da der var udgaaet Opraab til de tyske Flensborgere om at sige Borgmester *Todsens* Farvel ved hans Afrejse fra Byen Dagen efter. Han var nemlig bleven udvist af Kommissionen.

Jeg lod nu først Politimester *Waldemar Sørensen* forbyde denne Demonstration, eftersom den aabenbart var rettet mod Kommissionens Udvisningsordre, og intet direkte havde at gøre med de tilladte, almindelige politiske Demonstrationer. De Herrer, som i Bladene havde opfordret til Demonstration, tog nu vel deres Opfordring tilbage ved Plakater og Avertissementer i Bladene; men det var at vente, at Befolkningen alligevel vilde møde op. Jeg spurgte *Bierbach*, om han mente med sit Bypoliti at kunne sikre Ro og Orden, hvilket han benægtede, samtidig med at han henstillede at søge Hjælp fra Militæret; men Hallgren og jeg forsøgte forgæves at opnaa en saadan.

Jeg lod nu underhaanden Kommissionen vide, at kunde Politiet ikke haandhæve Ro og Orden ved denne Lejlighed, vilde jeg øjeblikkelig forlange min Afsked med den Motivering, at jeg ikke var bleven støttet, som jeg mente at have Krav paa.

Det varede nu ikke længe, før der blev telefoneret til mig, at den britiske Bataillon af „*Sherwood Foresters*“ i Mørvig var rede til at assistere, og dets Chef, en tiltalende Type, konfererede nu med os om Afspærring af Gader og Veje, der førte fra og til *Todsens* Bolig. Tropperne kom om Eftermiddagen og gjorde god Fyldest.

En Mængde Mennesker var paa Benene, men vovede ikke at foretage sig noget, og Todsens afrejste Kl. 6, uden at der fandt Demonstrationer Sted.

Waldemar Sørensen gjorde sit Bedste i Flensborg som Politimester, men i højeste Grad upopulær var og blev han, og flere Gange blev der demonstreret alvorligt imod ham. Dog lykkedes det ham hver Gang at trodse Urostifterne; men det kneb. En Nat var der saaledes uden for hans Bolig alvorlige Tumulter, og man havde bl. a. hængt Døren til Trappegangen af og slængt den bort. Det tegnede til, at Urostifterne vilde storme op i Huset. Sørensen optraadte med Fasthed, og fra et Vindue befalede han Mængden at skilles. Der svaredes med Raab og Skrig; saa skød han en Pistol af i Luften — og med det Resultat, at Mængden i største Hast forsvandt!

Alt som Tiden gik og vi nærmede os Afstemningen i 2. Zone, blev Demonstrationerne og Agitationen mere og mere levende, og hver Dag havde vi nok at gøre i hele Afstemningsomraadet med at træffe Foranstaltninger til Overholdelse af Ro. Af og til fik vi her, trods alt, en Haandsrækning fra Militæret, naar der paa Stedet var en velvillig Militærchef; kun ikke i *Flensborg*, det vanskeligste Omraade i hele det af Kommissionen besatte Land.

Der herskede som Følge heraf stadig Divergens mellem Kommissionen og mig.

Jeg ønskede slet ikke, at Soldater enkeltvis eller i mindre Patrouiller skulde gøre Polititjeneste, dertil var de aabenbart ikke egnet. De var vænnet til Krigsforhold og havde ondt ved at finde sig til Rette under fredelige Forhold, begik selv Uordener, navnlig de hvervede engelske Soldater, ligesom de Franskes iltre Temperament stundom kunde give sig Udslag over for Tyskerne. — Dertil kom at begge Landes Soldater jo ikke kendte Befolkningens Sprog. Men *under Kommando* og i større og mindre Troppe vilde de, alene ved at vise sig, kunne gøre udmærket Gavn og bidrage til at holde Optøjer nede. — De maatte jo imidlertid først optræde, naar Politiet havde givet op, og da frygtede jeg, at de vilde bruge *for haarde Midler*.

Jeg vilde f. Eks. ikke risikere, at der blev skudt paa en ophidset Hob.

Den 1. Februar var engelske Besætningstrupper indtruffet i Tønder og Aabenraa. Den 5. Februar var den tyske Borgmester i Haderslev *H. Schindelbauer* bleven afskediget og erstattet med den dansksindede Redaktør *Nicolai Svendsen*. Agitationen fra tysk saavel som fra dansk Side blev i denne Tid drevet med al Kraft, og der gjordes fra sidstnævntes Side store Anstrengelser for at faa Afstemningsdagen for 2. Zone, der var fastsat til den 7. Marts, forlænget til den 14. Marts, for at faa mere Tid til Agitation. Fra tysk Side var man imod dette Forslag, og fra hele Tyskland sam-

ledes Stemmeberettigede til 1. Zone, og deres Transport blev ordnet. Noget lignende var Tilfældet fra dansk Side.

Antallet af Agitationsmøder blev efterhaanden saa stort, at vi, for i Tide at kunne sende Gendarmer til Stederne, hvor de holdtes, maatte bekendtgøre, at Tid og Sted for offentlige Møder skulde meldes Dagen forud — i Byerne til Politiet og iøvrigt til Landraaderne.

Den internationale Kommission forbød først Embedsmænd at deltage i Agitationen (2. Februar); senere (6. Februar) at de heller ikke maatte deltage i offentlige Forsamlinger, Demonstrationer eller enhver anden politisk Forsamling; dog blev dette (9. Februar) ændret til, at de nok *maatte være til Stede* i politiske Forsamlinger, naar de ikke deltog i Forhandlingerne. Kort sagt, der sporedes hos Kommissionen nogen Ængstelse for, at der kunde ske noget alvorligt i Retning af Tumulter — og dog vilde man ikke stationere Tropper eller lade dem vise sig hist og her i præventivt Øjemed. Den 7. Februar forbød Kommissionen Personer under 20 Aar at bivaane Agitationsmøder, som holdtes i Anledning af Afstemningen.

Politiet havde vel overalt i denne Tid en vanskelig Opgave; men vi løste den ganske tilfredsstillende, og i alle Tilfælde bedre end man kunde vente med uøvet Mandskab.

Den 6. Februar indsendte jeg til Kommissionen følgende Opførelse over:

GENDARMERNES FORDELING

a) Til Gendarmeritjeneste:

Haderslev Kreds:	70	Gendarm	og 2	Politiassistenter.
Aabenraa	40	”	- 1	”
Sønderborg	43	”	- 1	”
Flensborg	30	”	- 1	”
Tønder	75	”	- 1	”

Ialt: 258 Gendarm og 6 Politiassistenter.

b) Til Paskontroltjeneste:

Haderslev Kreds:	28	Gendarm	og 1	Politiassistent.
Tønder	8	”	- 1	”
Flensborg	22	”	- 1	”

Ialt: 58 Gendarm og 3 Politiassistenter.

c) Hertil kommer det kommunale Politi.

FLENSBORG BY:

Ordenspoliti:

1	Politikommisær
40	Dagbetjente
40	Natbetjente

Kriminalpoliti:

1 Politikommissær
18 Betjente

Forsttjeneste:

10 Betjente

Ialt: 110

Denne Styrke er utilstrækkelig, og der vil indgaa Andragende om sammes Forøgelse.

Polititjeneste i Kontorerne 12

Ialt: 122

Af et Brev fra mig til min ældste Søn og Svigerdatter:

„Flensborg 5. Februar 1920. — — — I al vor Travlhed fik jeg i Gaar Tid til at inspicere i Tønder Amt. Vi kørte i to Biler gennem det flade Land til Tønder, hvor Grev *Schack* er Landraad (Amtmand). Efter at have besøgt nogle Forretninger i Tønder paa Landraadshuset kørte vi (Kaptajn Tretow-Loof, Grev Schack og jeg) til Schackenborg, der ligger ikke saa langt fra Byen; her spiste vi Frokost. — — —

Imorgen er det *56 Aarsdagen for Kampen ved Oversø og Sankelmark*. Jeg har tilladt, at tyske og østrigske Faner bliver udfoldet ved det østrigske Monument, hvor Beboerne plejer at holde Mindefest; men jeg har udtalt Ønsket om, at Dannebrog ogsaa kom til at vaje ved det danske Monument, hvor vi i Stilhed lægger en Krans. Man har stillet i Udsigt at flage ogsaa med Dannebrog. Derimod har jeg forbudt „Oprørsflaget fra 48“ — selvfølgelig¹⁾.

Paa Tirsdag kommer den første store Afstemningsdag i 1. Zone. Der er ingen Tvivl om, at den kommer til at høre Danmark til. Saa faar vi Ro i Gemytterne deroppe — for at begynde med en voldsom Agitation i 2. Zone.“

„Flensborg den 9. Febr. 1920.

I Middags kørte jeg til *Sønderborg*. — — — Desværre var der i Dag en Mængde tyske Flag oppe — ogsaa nogle danske; men man sagde mig, at i Morgen — den store Dag — vilde Dannebrog vaje mange Steder.

Der var stort Røre i Byen, og en Mængde Mennesker paa Benene. Vi kørte over Pontonbroen, og da vi naede over, mødte vi tyske og danske Processioner med Flag og Musik — overalt var der voldsom Stimmel; men man veg dog overalt til Side for min

¹⁾ Der blev ikke hejst hverken tyske eller danske Flag paa Valpladsen for den 6. Februar 1864.

Vogn med Politiflaget. Nede ved Sønderborg Slot marcherede Ty-skerne op i Procession — ret imponerende. Da vi naaede op i Byen, mødte vi Landraad Dr. *Karberg*. Han var paa Vej til Jernbane-stationenovre paa Sundevedsiden, hvorfra vi kom, i Anledning af Uenighed mellem franske Soldater, som havde Vagt der, og tyske Stemmeberettigede, som ankom med Togene.

Jeg lod Vognen vende og kørte tilbage med Landraaden. Da vi igen passerede ned langs Stranden, saa vi „København“ komme sejlene med danske Stemmeberettigede. Der var en Vinken med Lommetørklæder og Hurraraaben fra Skibet, og Folk strømmede til. Pontonbroen blev svinget ud, og Skibet løb igennem Broen — saa kørte vi over. Imedens hørte vi Dampskibsfløjten ude fra Farvandet. Det var „Kong Haakon“ som nu ogsaa kom. Vi kørte til Jernbanestationen, hvor Spændingen var stærk. Vi bragte dog hurtigt Ro til Veje. Jeg kørte saa hjem forbi Dybbøl Mølle til Flensborg. Mange Steder var der danske Flag oppe og „danske“ Børn svingede med Flag, naar vi kørte forbi; Æreporte var der ogsaa hist og her — ligesom i Sønderborg, men de fleste var tyske, og Dr. *Karberg* udtalte, at der vist i Sønderborg kom tysk Flertal ved Afstemningen i Morgen — desværre!

I Aften er Kaptajn *Loof* afrejst til *Tønder*, og i Morgen tager Kaptajn *Andersen* til *Haderslev* og *Aabenraa* for at overvaage Valgene. Spændingen hernede er meget stor, og Begejstringen paa begge Sider ikke ringe. Da jeg kørte over Pontonbroen (til Sønderborg) mødte jeg en af mine nye Gendarmer, som kom gaaende med to Dannebrogssflag, han havde faaet af en Komité. Jeg foreholdt ham, at han som neutral Repræsentant ikke maatte demonstrere, hvortil han bemærkede, at han jo var „dansk“ Gendarm. „Endnu ikke!“ — maatte jeg hævde.

Jeg havde den Tilfredsstillelse, at mine tyske Gendarmer her i Flensborg iaftes opførte sig godt ved en Tumult; men de blev delvis overvældede.“

Afstemningen i 1. Zone, den 10. Februar, fandt Sted i Storm og Regn. Herom skrev jeg:

„Flensborg, den 12. Februar 1920.

— — — Valgdagen forløb i Regn og Taage, hvad der muligt nok satte Gemytterne noget ned — ikke til Skade for Ro og Orden. Jeg tog til *Haderslev* og *Aabenraa*, hvor der ikke var noget særligt Røre. Dannebrog vajede overalt paa Land og i By fra mange Steder. Der flagedes paa halv Stang til Kl. 11 for de Faldne, og derefter fløj Flaget til Tops overalt. Der var selvfølgelig ogsaa mange tyske Flag oppe. Et Hus ved Chausseen mellem *Aabenraa* og *Haderslev*, som aabenbart beboedes af to Familier, var i Gavlen forsynet med et tysk Flag og med Dannebrog paa Fronten — et Billede paa fredelig Uenighed i politisk Henseende.“

„I *Haderslev* — — — gik jeg med Politimesteren til den franske

Kommandant i Byen, Capitaine *Cuny*, en tiltalende ung Mand, med hvem vi ordnede Paatale af nogle Overtrædelser, som havde fundet Sted over for de Franske, saaledes at der ikke blev gjort et større Nummer ud deraf, end nødvendigt.“

11. Februar: Resultatet af Afstemningen var følgende: I hele 1. Zone blev afgivet 75,431 gyldige Stemmer for Danmark (74,2 %) og 25,329 Stemmer for Tyskland (24,9 %). Derved mistede Tyskland et Omraade paa ca. 3980 km² og 160,090 Indbyggere¹⁾.

Om Eftermiddagen blev *den franske og engelske Fane paa „Flensburger Hof“ nedtaget* af en ubekendt Person eller Personer og erstattet med det tyske og det slesvig-holstenske Flag.

Af et Brev den 12. Februar:

— — — —

„Igaar var jeg atter paa en Sviptur i Sønderborg angaaende nogle tyske Demonstrationer mod de franske Soldater, som gjorde Vagt paa Banegaarden — —

Da jeg efter Mørkets Frembrud kom hjem paa Hotellet, var der stor Opstandelse over, at en Tysker var kravlet op paa Hoteltaget, hvor han havde flænget den engelske og franske Fane bort og sat et tysk Rigsflag og en slesvig-holstensk Fane i Stedet. Han undslap. — — Der er paa Hotellet en engelsk Vagt, som selv hejser og stryger Fanerne, og som iøvrigt er til Beskyttelse for Kommissionens Medlemmer. Politiet har intet at gøre paa Hotellet, og Skandalen maa ene tilskrives manglende Vagt²⁾.

Dagen efter Flagaffæren, som jo iøvrigt slet ikke berørte Politiet: men som viste hvor ophidset Stemningen var, sammenfattede jeg mine Betragtninger vedrørende hele Politiproblemet i en Skrivelse til Kommissionen, hvori jeg endnu en Gang paapegede Nødvendigheden af at træffe præventive Foranstaltninger ved Militærets Hjælp, frem for at vente til der indtraf en Katastrofe. Vilde man ikke bruge engelske Soldater, pegede jeg paa Anvendelsen af Fransk-mænd. Men Kommissionen kunde ikke fravige sit Syn paa Sagen — at Tropper ikke maatte anvendes til Polititjeneste — saa denne Henvendelse ingen Forandring affødte, og Politiet fortsatte sin Virksomhed efter de hittidige Retningslinier. I Flensborg fandt der stadig Uroligheder Sted, og disse havde stundom en beklagelig Karakter.

Efter de Danskes Opfordring og imod de Tyskes Ønske var Afstemningen i 2. Zone den 13. Februar bleven udsat til den 14. Marts.

Hvad angik 1. Zone, som efter Afstemningen jo tilfaldt Danmark, da kunde den, i Følge Fredstraktatens Bestemmelser, straks

1) jvf. Adolf Köster: „Der Kampf und Schleswig“.

2) Tre Dage senere hændte noget lignende paa Kasernen i Haderslev, hvor et fransk Flag blev borttaget, og hvor franske Soldater havde Vagt.

være overgaaet til Danmark; men efter Aftale mellem den internationale Kommission og den danske Regering, beholdt førstnævnte foreløbig Styret der. Men en Stab af danske Embedsmænd ankom til Nordslesvig for at gøre sig bekendt med Forholdene der. De blev festligt modtaget af Befolkningen og den internationale Regerings Repræsentant *Mr. Bruce*.

Blandt disse Embedsmænd var Departementschef i Justitsministeriet *Schrøder* og Statspolitichef *Mensen*; de havde meldt mig deres Ankomst til 1. Zone, og jeg havde sendt en Officer for at komplimentere dem. Deres Hverv var at forberede Organisationen af det fremtidige danske Politi, idet saa mange som muligt af mine midlertidige Gendarmer vilde kunne antages i dansk Tjeneste.

Den 19. Februar bad *Sir Charles* mig nu om en Samtale. Han sagde rent ud, at da Kommissionen og jeg var uenige om Samarbejde mellem Militær og Politi, og da jeg fastholdt mit Standpunkt, bad han mig gaa op i 1. Zone for at være de nævnte Herrer behjælpelig med Organisationen af det fremtidige danske Politi. Jeg hævdede, at jeg som Politidirektør burde blive i 2. Zone, hvor der var noget at gøre for Politiet, derimod i ringere Grad i 1. Zone, og at jeg opfattede Forslaget om Fortsættelse som et Mistillidsvotum, jeg ingenlunde havde fortjent. Jeg maatte hævde, at der ikke fra Politiets Side var begaaet nogen som helst Fejl; men at vi ikke var bleven støttet paa den Maade, jeg kunde fordrø og som jeg havde faaet Tilsagn om. Jeg besluttede derfor at søge min Afsked straks, skønt man fra forskellig Side inden for Kommissionen bad mig efterkomme dennes Ønske. *Sir Charles* bad mig dog i alle Tilfælde overveje Sagen til næste Dag; men dette bragte ingen Forandring i mit Forsæt.

Samme Dag var min Ven, Kaptajn i den danske Generalstab, *Niels Sylow*, Chef for det militære Efterretningsvæsen, kommen paa Tjenesterejse til Sønderjylland. Fra Sønderborg kom han til Flensborg sammen med Formanden for Akademisk Skytteforening, Forsikrings-Direktør *Nandrup*. Jeg meddelte selvfølgelig *Sylow*, at jeg havde besluttet at gaa af. Han forstod ganske min Beslutning, som Sagen laa.

Til Middag spiste de to Herrer samt de ved Kommissionen værende Nordmænd og jeg, efter Heftyes Indbydelse, hos ham, og vi havde, til Trods for alt, en gemytlig Aften paa „Flensburger Hof“. Endnu havde jeg ikke meddelt mine Omgivelser, at jeg maatte forlade dem. Der var sivet noget ud derom; men jeg lod som intet, indtil jeg havde min Afskedsbevilling i Hænde.

Min Afskedsbegæring, som indgaves baade paa Fransk og Dansk, blev indleveret gennem *Mr. Bruce*.

Den lød saaledes:

„20/2 1920

Da jeg har været og er i Uoverensstemmelse med den højtærede Kommission angaaende Troppernes Samvirken med Politiet til at forebygge Uroligheder, og da det er mig klart, at man gør mig ansvarlig for de Optøjer, der har fundet Sted, navnlig i Flensborg, hvilke efter min Mening

kunde være forhindret, om man havde efterkommet min Anmodning om Hjælp fra Tropper i præventivt Øjemed — da man endelig nu har foreslaaet mig at tage en Opgave op i 1. Zone, medens 2. Zone, hvor Afgørelsen stunder til, er Hovedarbejdspladsen for Politidirektøren, andrager jeg herved om øjeblikkelig Afsked.“

Jeg var fuldkommen overbevist om at have gjort min Pligt, saa godt som det var muligt under de vanskelige Forhold¹⁾, og jeg følte ingen Ærgrelse eller Bitterhed. Jeg var forberedt paa at blive ilde omtalt i Bladene, og jeg blev det tildels, baade i tyske og danske Aviser, hvilket var mig et Vidnesbyrd om, at jeg havde delt Sol og Vind lige.

Sir *Charles* meddelte mig min Afsked i følgende Skrivelse:

„Slesvig, Commission Internationale Flensborg le 21 Fevrier 1920

Monsieur le Préfet de Police.

La Commission Internationale a pris en consideration la communication en date d'hier par laquelle vous lui avez fait part de votre désir d'être relevé de vos fonctions par suite de divergence de vues avec la Commission relativement à certaines questions concernant le service de la police. Tout en ne pouvant se rallier entièrement aux raisons qui motivent votre décision la Commission prend acte de votre démission comme effective dès aujourd'hui.

La Commission me charge à cette occasion de vous exprimer ses remerciements pour les services que vous lui avez rendus

(undertegnet) Charles M. Marling

Monsieur le Capitaine Daniel Brunn, Préfet de Police.“

Efter at have aflagt Afskedsvisitter hos Kommissærerne, afrejste jeg om Aftenen i Bil til Kolding, hvor jeg ankom ved Midnat for at overnatte paa Hotellet. Dagen efter, Søndag den 22. Februar, hilste jeg paa Oberstløjtnant Greve *Moltke*, og meddelte ham, hvad der var sket. Dernæst henvendte jeg mig til Repræsentanten for Ritzau Bureau, som modtog min korte Meddelelse, der indeholdt Motivering for Afskedsbegæringen; den næste Morgen stod den i alle Bladene.

Da jeg efter Hjemkomsten i den franske Legation i Trondhjems-gade bl. a. hilste paa Commandant *du Boucher*, meddelte han mig straks, at franske Tropper var rykket ind i Flensborg Dagen efter, at jeg var afrejst derfra: „Det er en Triumf for Dem“, sagde han.

Formelt var der intet Brud med Kommissionen, og da dens Personel efter Afslutningen af sin Virksomhed i Sønderjylland (hvorfra de fleste Kommissærer var rejst hjem, hver til sit) kom til København, gjorde *Mr. Bruce* paa Kommissionens Vegne en Afskedsfest for alle de Damer og Herrer, som havde staaet i dens Tjeneste, og man indbød mig og min Hustru, som nu var vendt hjem fra

¹⁾ Konsul *Richard Thirsk* udtaler i sine ovenanførte Artikelrækker:

„Som Helhed maa det vist siges, at vor første Politidirektør havde mere at beklage sig over end Kommissionen. Det skyldtes ham, at vi havde den fortrinligt organiserede Styrke, der stod sin Prøve ved Afstemningen i begge Zoner.“

Paris. — Jeg havde her Fornøjelsen at gense en Mængde af mine gode Venner fra Flensborg.

Jeg rejste derpaa i Juli og August til *Island* paa Studierejse og for at søge Oplysninger i Anledning af en ny Udgave af mine „Turistruter paa Island“.

Senere, da Festlighederne efter Genforeningen fandt Sted, fik jeg Indbydelse til *Højtideligheden i Frue Kirke*, ligesom til at møde op ved Genforenings-Festen paa Dybbøl Banke. Alle Indbudte kørte med Ekstratog til Sønderborg, hvor vi ankom om Aftenen den 10. Juli. Den næste Dag fandt *Genforenings-Festen Sted paa Dybbøl*, som det var en stor Oplevelse at bivaane. Den 12. afrejste vi igen til København.

Da de franske Tropper kom til vor Hovedstad, var jeg yderligere med til Festen for dem i *Officersforeningen*.

FORTEGNELSE OVER DANIEL BRUUN'S LITTERÆRE ARBEJDER

I. VEDRØRENDE AFRIKA (jævnf. IV)

- Feltliv i Sahara.* („Fra alle Lande“, 1883).
Marchpræstationer særlig af beredent Fodfolk under Kampagnen i Syd-Algier 1881—82. („Militært Tidsskrift“ 1885).
Schweizeren Gorski. En Soldatertype fra Algier („Tilskueren“ 1891).
Algier og Sahara. Billeder af Nomade- og Krigerlivet. (København 1893).
Den gamle Godsejer fortæller om Jagt og Eventyr fra et Ophold hos Sir John Drummond-Hay i Marokko. (København 1895.)
Huleboerne i Syd-Tunis. Erindringer fra et Ophold hos Kalifen i Matmata. (København 1895.)
Une noce à Hadège og Les Troglodytes en Tunisie. („Revue tunisienne organe de l'institut de Carthage“ 1894 og 1895.)
Les Troglodytes de la Tunisie méridionale. Souvenir d'un séjour chez le khalifa de Matmata („Le Tour du Monde“ 1898.)
Bruuns Besuch bei den Höhlenbewohnern des südlichen Tunesien. („Globus“ 18. Februar 1899.)
The Cave Dwellers of Southern Tunisia, Recollections of a Sojourn with the Khalifa of Matmata. Translated from the Danish of Daniel Bruun. by L. A. E. B. (London 1898.)
Afrika. Dets Opdagelse, Erobring og Kolonisation, populært fremstillet, I—II. (København 1902.)
Fra Karthagos Ruiner, (uden Forfatterangivelse, „Frem“ 1925—1926 A. Bind I. Hefte 25, S. 403).

II. NORDPOLARLANDENE FÆRØERNE, ISLAND OG GRØNLAND

- Det høje Nord.* Færøernes, Islands og Grønlands Udforskning. (København 1902.)
Kampen om Nordpolen. Polarforskningens Saga. (København 1902.)
Artiklen *Nordpolarrejser* i Salomonsens Konv. Leksikon. 2. Udg. 1924).
Den canadiske Polar-Ekspedition 1913—1918 under Vilhjålmur Stefánsson. („Geografisk Tidsskrift“, 27. Bind, Hefte IV. 1923.)

FÆRØERNE:

- Blokstuerne paa Kirkebo og i Thorshavn.* („Architekten“ 1903.)
Færøske Bygdekirker. („Architekten“ 1903.)
Fra de færøske Bygder. („Tidsskrift for Landøkonomi“ 1904, og Særtryk; genoptrykt i „Færøsk Landbokommissions Betænkning“ 1911.)
Middelalderlige Bygninger paa Kirkebo. („Architekten“, 1906.)
Gammel Bygningsskik paa Færøerne. („Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1906“.)
Turistruter paa Færøerne. I. Oprejse. II. Land og Folk. (Udgivet af „Foreningen De Danske Atlanterhavsøer“ i „Atlanten“ 1917—19, udk. i Bogform.)
Følgende Artikler i „Danmark, Land og Folk“ (IV Bind 1922): I Færø Amt: *Indledning, Færøfolket gennem Tiderne, Nogle Erhverv, Syssebeskrivelser.*
The Faroe Islands („Denmark 1925. Published by the Danish Ministry for Foreign Affairs and the Danish Statistical Department“.)

ISLAND:

- Fra Island.* („Illustreret Tidende“ 1896.)
- Fortidsminder og Nutidshjem paa Island, orienterende Undersøgelser foretagne 1896.* (København 1897.)
- Gennem affolkede Bygder paa Islands indre Højland.* Undersøgelser foretagne 1897. („Geografisk Tidsskrift“, 14. Bd. og Særtryk; paa Islandsk i „Árbók hins íslenska Fornleifafélags“ 1898.)
- Arkæologiske Undersøgelser paa Island 1898.* („Geografisk Tidsskrift“ 15. Bd. og Særtryk jfr. „La Géographie“, Paris 1900.)
- Ved Vatna Jökulls Nordrand.* Undersøgelser foretagne i 1901 paa Islands Østland. („Geografisk Tidsskrift“, 16. Bd. og Særtryk.)
- Sprengisandur og Egnen mellem Hofs- og Vatna Jökull.* Undersøgelser foretagne i Sommeren 1902. („Geografisk Tidsskrift“ 16. Bd. og Særtryk. Paa Islandsk i „Eimreiðin“ 1903.)
- Udgravninger paa Island.* Hedenske Grave, — Et Gudehov (Hörgr). („Geografisk Tidsskrift“, 16. Bd. 1913 og Særtryk. Paa Islandsk i „Árbók hins íslenska Fornleifafélags“, 1903.)
- Gennem afsides Egne paa Island.* Iagttagelser foretagne paa Rejser i Skaftafells-systrerne 1899 og 1902. („Tidsskrift for Landøkonomi“, 1903 og Særtryk.)
- De sidste Græstørvskirker paa Island.* („Architekten“ 1902.)
- Den islandske Kvinde og hendes Dragt.* („Tidsskrift for Industri“ 1903 og Særtryk. Paa Islandsk i „Eimreiðin“.)
- Generalstabens Opmaaling paa Island.* („Tidsskrift for Landøkonomi“ 1905 og Særtryk.)
- Gammel Bygningsskik paa de islandske Gaarde,* arkæologiske Undersøgelser I—II. („Aarsberetning for Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring“, 1907—1908.)
- Finnur Jónsson og Daniel Bruun: Det gamle Handelssted Gásar (at Gásur), yngre Gæsir ved Øfjord (Eyjafjörður) — Undersøgelser, foretagne i Sommeren 1907.* („Det kgl. danske Vidensk. Selskabs Forh.“, 1908, Nr. 3. Paa Islandsk i „Árbók hins íslenska Fornleifafélags“, 1908.)
- Daniel Bruun og Finnur Jónsson: Om Hove og Hovudgravninger paa Island.* („Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie“ 1909. Paa Engelsk i „The Saga-Book of the Viking Club“ 1911.)
- Daniel Bruun og Finnur Jónsson: Dalvík-Fundet, en Gravplads fra Hedenskabets Tid paa Island.* („Aarbøger for nord. Oldk. og Hist.“ 1910.)
- Kaptajn Daniel Bruuns og Professor Finnur Jónssons Undersøgelser paa Island 1907—1909.* („Geografisk Tidsskrift“, 20. Bd., 1910.)
- Islænderfærder til Hest over Vatna-Jökull i ældre Tid.* („Geografisk Tidsskrift“ 1913.)
- Turistrouter paa Island, I—II.* („Den danske Turistforenings Aarsskrift“, 1898 og 1899.)
- Iceland. Routes over the Highlands, Sprengisandur and Kjalvegur,* with maps and plans and a resumé in the Icelandic language — published by the aid of the Icelandic government. (Copenhagen and Reykjavik, 1907.)
- Turistruter paa Island.* (2. Udgave).
- I. *Reykjavik og Kysten rundt med Damper.* (Gyldendalske Bogh. 1921.)
  - II. *Udflugter fra Reykjavik,* Rute 1—2. (Gyldendalske Bogh. 1921.)
  - III. *Gennem beboede Egne,* Rute 3—8. (Gyldendalske Bogh. 1924.)
  - IV. *Fjældveje gennem Islands indre Højland,* Rute 9—13. (E. Jespersens Forlag, 1925.)
  - V. *De øde Egne Nord for Vatna-Jökull,* Rute 14—15. (Gyldendalske Bogh. 1927.)
- Island, Kort,* 3. Udgave. (Gyldendalske Bogh. 1927.)
- Træk af Landbruget paa Island.* („Aarsskrift for Elevforeningen Asmildkloster“ 1925.)

GRØNLAND:

- Den arkæologiske Ekspedition til Julianehaabs Distrikt 1894.* („Geografisk Tidsskrift“, 13. Bd. 1894 og Særtryk.)

- Arkæologiske Undersøgelser i Julianchaabs Distrikt.* („Meddelelser om Grønland“, XVI, 1895, med fransk Resumé.)
- Mellem Fangere og Jægere.* (København 1897.)
- Ornitologiske Iagttagelser fra Sydgrønland i Sommeren 1894.* („Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening“, 1895.)
- Arkæologiske Iagttagelser i Godthaabs og Frederikshaabs Distrikter i Grønland, foretagne i Aaret 1903.* („Geografisk Tidsskrift“, 17. Bd., 1903—04.)
- Om Vestgrønlænderne.* („Geografisk Tidsskrift“, 18. Bd., 1905—06.)
- De gamle Nordbokolonier i Grønland.* („Tidsskrift for Landøkonomi“, udg. af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, 1905 og Særtryk.)
- Godthaabseggen og den gamle Vesterbygd,* i Tilknytning til et ved Samarbejde med Grønlænderne tilvejebragt Kort over nævnte Egn. Foredrag holdt den 13. April 1908 i „Grønlandsk Selskab“. („Grønlandsk Selskabs Aarskrift“, 1908.)
- Erik den Røde og Nordbokolonierne i Grønland.* (København 1915.)
- Danmark Ekspeditionen* („Atlanten“, 1906 og 1909.)
- Peary Land landfast med Grønland,* belyst ved „Danmark Ekspeditionen“, Einar Mikkelsen og Knud Rasmussen. („Geografisk Tidsskrift“, 22. Bd., 1913.)
- Om Eskimoerne i Grønland.* En Oversigt over Indholdet af nyere litterære Arbejder: I. Eskimokulturens Oprindelse. II. Paa Grønlands Tærskel. III.—IV. Polareskimoerne. V. Vestkysten. VI. Østkysten. (I.—IV. findes i Særtryk.) („Atlanten“ 1917—1919.)
- Ulv og Ren paa Vandring.* („Grønlandsk Selskabs Aarskrift“, 1918.)
- Oversigt over Ruiner i Godthaab og Frederikshaab Distrikter.* („Meddelelser om Grønland“, LVI. Bd. 1917 og Særtryk.)
- The Icelandic Colonisation of Greenland and the finding of Vinland,* with a preface by Finnur Jónsson. („Meddelelser om Grønland“, LVII. Bd. 1918 og Særtryk.)
- Hans Egedes første Bolig paa Grønland.* („Illustreret Tidende“, 1921.)
- Landbrug paa Nordbogaardene i Grønland* („Aarskrift for Elevforeningen Asmildkloster“, 1924.)

FÆRØERNE, ISLAND OG GRØNLAND:

- Færoerne — Island — Grønland paa Pariserudstillingen 1900.* (København 1901.)
- Hesten i Nordboernes Tjeneste paa Island, Færoerne og Grønland.* („Tidsskrift for Landøkonomi“, 1902 og Særtryk.) (jfr. „La Nature“ 13. Juni 1903 og „Globe“ 19. Juni 1902.)
- Ildsteder paa Færoerne og Island.* („Aarsberetning for 1904 fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring“).
- Om Ederfuglevarp paa Færoerne og Island. Rapport afgivet til Indenrigsministeriet.* (Meddelelser fra Direktoratet for den kgl. grønlandske Handel, IV. 1906 og Særtryk. — Oversat paa Grønlandsk i „Atuagagdliutit“ (1907—1908) samt udgivet i Særtryk. Nüngme (Godthaab) 1908. — Endelig: gengivet i „Dansk ornithologiske Forenings Tidsskrift“, 1908.)
- Island — Færoerne — Grønland.* (Artikler i „Vort Landbrug“ 1918.)
- Oversigt over Undersøgelser foretagne paa Færoerne, Island og Grønland 1894—1905.* Uddrag af Indberetning til Nationalmuseets 2. Afdeling. (W. Møllerup: Nationalmuseets 2. Afdeling, Kbhvn. 1908.)
- Af ovennævnte Skrifter og Særtryk er følgende samlet under Titlen:
Nordboernes Kulturliv i Fortid og Nutid. Studier af Daniel Bruun:
- Bd. I. *Fortidsminder og Nutidsminder paa Island.*
- Bd. II. 1. *Gennem affolkede Bygder paa Islands indre Højland.* Undersøgelser foretagne i 1897.
 2. *Arkæologiske Undersøgelser paa Island,* foretagne i Sommeren 1898.
- Bd. III. *Færoerne—Island—Grønland,* 1902—1905.
 1. *Hesten i Nordboernes Tjeneste paa Island, Færoerne og Grønland.*
 2. *Gennem afsides Egne paa Island.*
 3. *Fra de færøske Bygder.*
 4. *Generalstabens Opmaaling paa Island.*
 5. *De gamle Nordbokolonier i Grønland.*

- Bd. IV. 1. *Vcd Vatna Jøkulls Nordvand*, Undersøgelser foretagne i Sommeren 1901.
 2. *Sprengisandur og Egnen mellem Hofs- og Vatnajökull*, Undersøgelser foretagne i Sommeren 1902.
 3. Udgravninger paa Island. Hedenske Grave — et Gudehov (Hörgr).
 Bd. V. 1. *Bloktuerne paa Kirkcø og i Thorshavn*.
 2. *Færøske Bygdckirker*.
 3. *De sidste Græstørvskirker paa Island*.

III. SKANDINAVIEN M. M.

REJSEHAANDBØGER:

- The Travellers Guide to the Scandinavian Countries and Iceland together with a reference to Scotland and the Faroe Isles*. („Det forenede Dampskibs-Selskab Aktieselskab“, København 1909.)
Travellers Guide to the Scandinavian Countries („Det Forenede Dampskibs-Selskab Aktieselskab“, København 1916.)

DANMARK:

- Alhedcn*. Minder fra Viborgeggen. (I „Hedebogen“ — 1. Oplag, Viborg 1909. 2. Oplag, Odense 1910.)
 Udgever af: „Danmark Land og Folk“ I—V. med Register. (Kbhvn. 1919—1923.)

IV. KRIGSHISTORIE O. L.

Krig gennem Aartusinder:

- Oldtidens Krigshistorie, Fra Marathon til Farsalos*. (Kbh. 1908.)
- Middelalderens og nyere Tids Krigshistorie, Fra Hastings til Lützen*. (Kbh. 1909.)
- Napoleontiden* med Indledning om Frederik den Store og Revolutionskrigene, *Fra Valmy til Waterloo*. (Kbh. 1910.)
- Fra Sebastopol til Solferino*, Krimkrigen 1854—1856. Krigen i Norditalien 1859. (Kbh. 1907.)
- Fra Dybbøl til Sedan*, Prøjsens Kampe 1864, 1866, 1870—71. (Kbh. 1911.)

Kimbrer og Teutoner (i „Frem“, A. Bind I., 1925—26, Hefte 29, S. 469 flg., uden Forfatternavn.)

NAPOLEONSKRIGENE

- Konsulatet og Kejserdømmet 1802—1815*. („Gyldendals Verdenshistorie“, IV. Bind, 1922.)
Slagene ved Jena og Auerstädt 14. Oktober 1806. Et Hundreedaarsjubilæum. („Militært Tidsskrift“, 1906.)
Slaget ved Aspern 21.—22. Maj 1809. Et Hundreedaarsjubilæum. („Militært Tidsskrift“, 1909.)
Slaget ved Wagram den 5.—6. Juli 1809. Et Hundreedaarsjubilæum. („Militært Tidsskrift“, 1909.)
1812. Storarméens Sammenbrud. („Militært Tidsskrift“, 1912, Tillægshfte V.)
En ung Rytteroficers Erindringer fra Feltoget 1813. („Militært Tidsskrift“, 1914, Tillægshfte I.)

DE SLESVIGSKE KRIGE

- Dybbøl og Sønderborg under Krigene 1658, 1848—1850 og 1864*. („Danmark, Land og Folk“ IV, Kbh. 1922.)
Kong Christian IX ved Hæren („Militært Tidsskrift“, 1906, Tillægshfte I.)

KRIGEN 1848—1850:

- Schlepppegrells Breve fra Treaarskrigen I—III*. („Gads Danske Magasin“, 1912.)
Slaget ved Isted. Et 60 Aars Jubilæum. („Militært Tidsskrift“, 1910, Tillægshfte II.)

Oluf Krabbe ved Mysunde 12. Septbr. 1850. Et 60 Aars Jubilæum. („Militært Tidsskrift“, 1910.)

Hans Helgesen i Frederiksstad. 60 Aars Mindeblad. („Militært Tidsskrift“, 1910.)

KRIGEN 1864:

Fyrretøve Aar efter. (Særtryk af „Belingske Tidende“, Kbh. 1904.) (Indeholder Breve og Erindringer fra Krigsdeltagere og andre.)

Fra Krigens Tid. Uddrag af Breve og Memoirer fra 1864, med Skitser af Otto Bache. („Gads Danske Magasin“, 1913 og Særtryk.)

Fra Krigens Tid. Anden Afdeling. („Gads Danske Magasin“, 1914.)

Halvthundreaars Mindeblade („Militært Tidsskrifts“ Tillægshæfter 1913 og 1914.)

KRIGEN 1877—1878:

Fra den russisk-tyrkiske Krig 1877—78. („Militært Tidsskrift“, 1911, Tillægshæfte III, do. 1912, Tillægshæfte I.)

Plevna—Schipka. (København 1915.)

DEN RUSSISK-JAPANSKE KRIG 1904—1905:

Med Russerne i Mantschuriet. Erindringer og Optegnelser. („Militært Tidsskrift“, 1914—1915; ogsaa udgivet i Bogform som Særtryk, Kbh. 1905.)

Indtryk fra Japan under Krigen („Geografisk Tidsskrift“, 1905.)

Om det japanske Fodfolks Kampmaade. („Dansk Skytte-Tidende, Organ for Skydning“, 1905.)

Fra Krigen i Mantsjuriet. („Militærlægen“ XIII—XIV, 1906 og Særtryk.)

VERDENSKRIGEN 1914—1918:

Den franske Hær og dens Deltagelse i Krigen. En Fremstilling paa Grundlag af Oplysninger fra det franske Hovedkvarter. (Særtryk af „Nationaltidende“, 1915, uden Forfatterangivelse.)

Fra Orienten. I. Englændere, Ottomanner og Tyrkere ved den persiske Havbugt. II. Krigen i Mesopotamien 1914—1916 indtil Kut-El-Amaras Fald. („Gads danske Magasin“, 1916.)

Kampen om Tysklands Kolonier i Afrika. Indledning. — Togoland. — Kamerun. — Den sydafrikanske nationale Hær. — Det sydafrikanske Oprør. — Tysk Sydvestafrika erobres. („Militært Tidsskrift“, 1916.)

Kampen om Tysklands sidste Koloni Tysk Østafrika. („Militært Tidsskrift“, 1916 og 1917.)

Tysk Østafrikas Erobring. („Militært Tidsskrift“, 1918.)

Englændernes Forsvar af Ægypten. Italienerne i Tripolitanien. („Studier over Verdenskrigen“, udgivne af „Det krigsvidenskabelige Selskab“, 1922.)

Paa de tyrkiske Fronter 1914—1915. *Dardanellerne-Gallipoli.* („Studier over Verdenskrigen“, udgivne af „Det krigsvidenskabelige Selskab“, 1922.)

Fra Islams Verden. Krigen i Nordafrika. I. Indledning. — Senussierne. — Kampene paa Ægyptens Vestgrænse. II. Den libyske Ørken. — Paa Ægyptens Østfront. — Rejsningen i Dafur og Sudan. III. Italienerne i Tripolitanien. — Begivenheder i Sahara. — I Cyrenaika. („Gads danske Magasin“, 1917.)

V. MEMOIRER

En dansk Foregangsmand i Østen. („Gads danske Magasin“, 1925.)

Slægts- og Barndomsminder fra Viborg Egnen (Kbh. 1925.)

Ungdomsfærd: Rundt Kap gode Haab, Feltliv i Sahara. (Kbh. 1926.)

Manddomsaar: Da jeg var lyseblaa Gendarm. Huleboerne i Tunisien, Mellem Fangere og Jægere. (Kbh. 1926.)

Fra de sidste tredive Aar: Verdensudstilling i Paris, Krigskorrespondent i Østen, Under Sikringsstyrken, Afstemningen i Slesvig (Kbh. 1927.)